

H A N D B O E K

TOT DE

K E N N I S

VAN DE

HEILIGE SCHRIFTEN

DES

OUDE EN NIEUWE VERBONDS,

—

J. J. P R I N S

VERVOLGT IN DEEL I EN II.

IN TWEE DEELEN.

EERSTE DEEL.

TE ROTTERDAM, BIJ

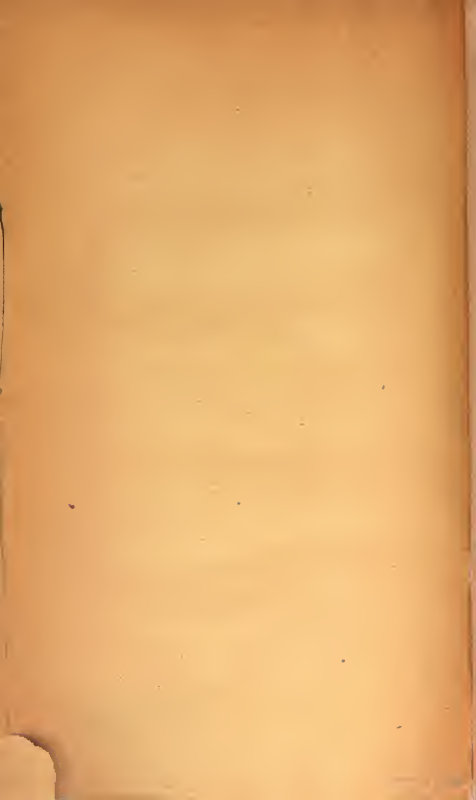
VAN DER MEER & VERBRUGGEN.

1854.

544
D 16

H A N D B O E K.

544
H A N D B O E K 216

TOT DE

K E N N I S

VAN DE

HEILIGE SCHRIFTEN

DES

OUDE EN NIEUWEN VERBONDS,

DOOR

J. J. P R I N S,

THEOL. DOCT. EN PREDIKANT TE ROTTERDAM

IN TWEE DEELEN.

EERSTE DEEL.

TE ROTTERDAM, BIJ
VAN DER MEER & VERBRUGGEN.

1851.

GEDRUKT BIJ D. J. MENSING.

V O O R R E D E.

Dit HANDBOEK, waarvan het tweede deel nog vóór het einde des volgenden jaars verwacht mag worden, is bestemd ten dienste dergenen, die zich meer dan oppervlakkig wenschen bekend te maken met de H. Schriften des O. en N. Verbonds. Het handelt niet zoozeer over den Bijbel in het algemeen, als wel over de verschillende Bijbelboeken in het bijzonder. Het spoort van elk hunner den vermoedelyken oorsprong en ouderdom na; beschrijft den inhoud en de innerlyke gesteldheid; wijst de eigenaardigheden aan, waardoor het zich onderscheidt, en de betrekkelyke waarde, die het bezit; maakt op velerlei bijzonderheden, die daarin voorkomen of daarop betrekking hebben, opmerkzaam; en omvat alzoo nog iets meer, dan gemeenlyk gerekend wordt tot de zoogenaamde Inleidings-wetenschap te behooren. Het geheel, uit deze bestanddeelen samengesteld, moet strekken, om de kennis der H. Schriften onder ons te bevorderen en tot haar regt verstand en gebruik den weg te banen

Aan zulk een HANDBOEK scheen er in onze dagen behoefte te zijn. Wat er van dien aard vroeger en later, en ook in de laatste jaren, in onze taal verschenen is, werd geoordeeld, of de vereischte uitvoerigheid en grondigheid te missen, of de regten der waarheid, in verband met de onderzoekingen der wetenschap, meer of minder te miskennen. Ik zou echter het voornemen welligt niet hebben opgevat, om aan die bestaande behoefte eenigermate te gemoet te komen, indien mij niet SCHUMANN'S Praktische Einleitung in die Bücher des Alten und Neuen Testamentes (Berlin 1848) door de Uitgevers dezes ter vertaling ware aangeboden. Dat boek kwam mij daartoe, om verschillende redenen, wel minder geschikt voor, maar scheen mij toch ook, aan den anderen kant, zooveel goeds te bevatten, dat ik welhaast besloot, om, aan de hand van SCHUMANN, iets dergelijks te leveren. Allengs echter, onder het bewerken, verwijderde ik mij, wat den inhoud aangaat, zóó verre van mijnen voorganger, wiens leidraad ik bleef volgen, dat ik aan het einde niet behoef te aarzelen, om dit HANDBOEK, als een meer of minder oorspronkelijk geschrift, onder mijnen naam in het licht te zenden. Terwijl ik met dankbaarheid de vele diensten erken, door hem en vele anderen, die ik raadpleegde, mij bewezen, laat ik het aan deskundigen gaarne ter beoordeeling over, of en in hoeverre mijn arbeid boven den zijnen goedkeuring en aanbeveling verdient.

Het spreekt van zelf, dat de inhoud van dit geschrift nu ook geheel en al voor mijne rekening komt. Ik ben hierbij de verklaring schuldig, dat ik mij in gemoede verplicht geacht heb, om, even als SCHUMANN, gebruik te maken van de resultaten der wetenschap, op haar tegenwoordig standpunt.

Dat ik daarin echter met de noodige bedachtsaamheid ben te werk gegaan, zal, zoo ik vertrouw, bij naauwkeurig onderzoek blijken. En aangenaam was het mij, te dezen opzigte groote overeenstemming te bespeuren tusschen mijnen arbeid en HAGENBACH's onlangs verschenen Leitfaden zum Christlichen Religionsunterrichte (Leipz. 1850). Wat deze, ook onder ons, zoo gunstig bekende Hoogleeraar aldaar in de Vorrede geschreven heeft, dat zeg ik hem van heeler harte na: Ich hielt es, was die Einleitung der biblische Schriften betrifft, für meine Pflicht, auf die kritischen Schwierigkeiten, die sich nun einmal nicht ungestraft ignoriren lassen, hinzuweisen. Besser, die Jünglinge erfahren aus dem Munde des Lehrers und im Zusammenhange mit einem ernst gehaltenen positiven Unterrichte, was an der menschlichen Seite der Bibel zweifelhaftes sich findet, als es werden ihnen später von Unberufenen Urtheile zugeworfen, durch die sie an der ganzen Bibel irre werden und wodurch nicht nur ihr bisheriger Autoritätsglaube, sondern mit diesem auch die tiefere Grundlage ihres Glaubens erschüttert wird. Mogt ik echter, wat, bij den omvang der stof, allerwaarschijnlijkst is, hier en daar, ook na gestreng en onpartijdig onderzoek, in mijn oordeel over sommige Bijbelboeken gedwaald hebben, men zal mij, die gaarne leeren wil, daarover wel niet hard vallen, zoo ik hope, maar liever minzaam verschoonen en broederlijk te regt wijzen.

Het behoeft verder naauwelijks gezegd te worden, dat dit HANDBOEK noch van dogmatischen, noch van æsthetischen, noch van zuiver stichtelijken aard is, al mogt men ook meenen, dat hier en daar de ware stichting niet behoeft achter te blijven. Ik heb enkel getracht, de kennis der H. Schriften onder ons te bevorderen, en — men houde dit wèl

onder het oog! — wensch mijn geschrift dan ook bij voorkeur in handen van wèl onderwezene leerlingen en gemeenteleden, in wie de lust tot onderzoek is ontwaakt, van godsdienstonderwijzers of die zich daartoe voorbereiden, van onze kweekelingen voor de zendingszaak, van eerstbeginnende beoefenaars der Godgeleerdheid, en van mijne ambtgenooten in de heilige bediening, voor zoo verre zij daarvan kunnen gebruik maken bij hun onderwijs. Alleen voor eigenlijke Godgeleerden heb ik niet geschreven; zij vinden hier slechts in beknopten populairèn vorm terug, wat zij door eigen zelfstandig onderzoek ligt beter en grondiger weten, dan ik.

Eindelijk, ik heb mij, wat de spelling, vooral van eigennamen, betreft, gerigt naar de jongste uitgaven des Bijbels, door het Nederlandsche Bijbelgenootschap bezorgd; en vraag verschooning voor drukfeilen, zoo als er eene voorkomt op bl. 17, waar, in plaats van § 8, moet gelezen worden § 7.

En nu ga mijn HANDBOEK, tot welks vervaardiging ik mijnen tijd, te midden van menigvuldige ambtsbezigheden, heb moeten uitzuinigen, met mijne beste wenschen tot allen, die er zich van gelieven te bedienen, en stichte onder hoogerèn zegen, mogt het zijn in uitgebreiden kring, zooveel nut, als het naar zijnen aard stichten kan! De God en Vader van onzen Heer zie er daartoe in gunste op neêr!

APRIL 1851.

I N H O U D.

INLEIDING.

Over den Bijbel in het algemeen.

	Bladz.
§ 1. Namen.....	1.
" 2. Oorsprong.....	4.
" 3. Talen.....	7.
" 4. Overzettingen.....	8.
" 5. Kerkelijk gebruik.....	12.
" 6. Waarde.....	14.

E E R S T E H O O F D D E E L.

HET OUDE VERBOND.

INLEIDING.

§ 7. Kanouïeke boeken.....	17.
" 8. Vroegere rangschikking der boeken.....	18.
" 9. Later ingevoerde volgorde.....	20.

Eerste Afdeeling.

De geschiedkundige boeken.

§ 10. De oude Hebreuwsche geschiedschrijvers in het algemeen.	22.
---	-----

De vijf boeken van MOZES.

§ 11. Inhoud.....	25.
" 12. Oorsprong, innerlijke gesteldheid en ouderdom.....	26.
" 13. Bijzonderheden uit het eerste boek, genaamd Genesis...	31.
" 14. Vervolg.....	38.
" 15. Bijzonderheden uit het tweede boek, genaamd Exodus..	42.
" 16. Vervolg.....	47.
" 17. Opmerkingen betrekkelijk den inhoud van het derde boek, genaamd Leviticus.....	50.
" 18. Inhoud van het vierde boek, genaamd Numeri, en bijzonderheden, daarin voorkomende.....	54.
" 19. Opmerkingen omtrent den ouderdom en inhoud van het vijfde boek, genaamd Deuteronomium.....	60.
" 20. Mozes en zijne wetgeving.....	63.

Het boek JOSUA.

§ 21. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.....	66.
" 22. Bijzonderheden, daarin voorkomende of daarop betrekkelijk..	68.

Het boek der Rigteren.

Bladz.

- § 23. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom..... 72.
 „ 24. Nadere opmerkingen, tot dit boek betrekkelijk..... 74.

Het boek RUTH.

- § 25. Inhoud, ouderdom en waarde..... 76.

De twee boeken van SAMUËL.

- § 26. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom..... 79.
 „ 27. De drie hoofdpersonen, daarin voorkomende..... 81.

De twee boeken der Koningen.

- § 28. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom..... 88.
 „ 29. Bijzonderheden, daarin voorkomende..... 91.
 „ 30. Vervolg..... 100.

De twee boeken der Krouijken.

- § 31. Namen, inhoud, oorsprong en ouderdom..... 104.
 „ 32. Belangrijkheid van sommige bijzonderheden, die daarin
 voorkomen..... 110.

Het boek EZRA.

- § 33. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom..... 112.
 „ 34. Bijzonderheden, daarin voorkomende of daarop betrekkelijk. 113.

Het boek NHEMIA.

- § 35. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom..... 116.
 „ 36. Bijzonderheden, daarin voorkomende of daarop betrekkelijk. 118.

Het boek ESTHER.

- § 37. Inhoud, ouderdom en geloofwaardigheid..... 121.

Tweede Afdeeling.

De dichtkundige boeken.

- § 38. De oude Hebreuwsche poëzij in het algemeen..... 126.

Het boek JOB.

- § 39. Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom..... 131.
 „ 40. Voortreffelijkheid en waarde..... 136.

De Psalmen.

- § 41. Aantal, namen en inhoud..... 139.
 „ 42. Opschriften en verschillende makers..... 143.
 „ 43. Boet-, vloek- en Messiaansche Psalmen..... 150.

De Spreken van SALOMO.

Bladz.

- § 44. Oorsprong, inhoud, vorm en waarde..... 153.

Het boek genaamd de Prediker.

- § 45. Inhoud, oorsprong en onderdom..... 161.

Het Hooglied van SALOMO.

- § 46. Inhoud, oorsprong en verschillende opvatting..... 166.

Derde Afdeling.

De Profetische boeken.

- § 47. De Profeten en hun ambt onder Israël in het algemeen. 172.

- „ 48. De verschillende leeftijd der Profeten..... 179.

- „ 49. De voorspellingen der Profeten..... 183.

De Profeet JESAJA.

- § 50. JESAJA, zijn leeftijd en profetisch karakter..... 187.

- „ 51. Het boek zijner profetiën..... 192.

- „ 52. Messiaansche voorspellingen, in dit boek voorhanden... 196.

De Profeet JEREMIA.

- § 53. JEREMIA, zijn leeftijd en zijne lotgevallen 200.

- „ 54. Het boek zijner profetiën..... 204.

- „ 55. De Klaagliederen van JEREMIA..... 207.

De Profeet EZECHIËL.

- § 56. EZECHIËL, zijne levensomstandigheden en werkzaamheid.. 209.

- „ 57. Het boek zijner profetiën..... 211.

De Profeet DANIËL.

- § 58. DANIËL, zijne afkomst en lotgevallen..... 215.

- „ 59. Het boek, naar hem genoemd..... 217.

- „ 60. Bijzonderheden, in dit boek voorkomende..... 221.

De Profeet HOSEA.

- § 61. HOSEA en zijne profetiën..... 225.

De Profeet JOËL.

- § 62. JOËL en zijne profetie..... 229.

De Profeet AMOS.

- § 63. AMOS en zijne profetie..... 232.

De Profeet OBADJA.

- § 64. OBADJA en zijne profetie..... 235.

XII

De Profeet JONA.

		<i>Bladz.</i>
§ 65.	<u>JONA en het boek, naar hem genoemd.....</u>	237.

De Profeet MICHA.

§ 66.	<u>MICHA en zijne profetie.....</u>	240.
-------	-------------------------------------	------

De Profeet NAHUM.

§ 67.	<u>NAHUM en zijne profetie.....</u>	243.
-------	-------------------------------------	------

De Profeet HABAKUK.

§ 68.	<u>HABAKUK en zijne profetie.....</u>	245.
-------	---------------------------------------	------

De Profeet ZEPHANJA.

§ 69.	<u>ZEPHANJA en zijne profetie.....</u>	246.
-------	--	------

De Profeet HAGGAÏ.

§ 70.	<u>HAGGAÏ en zijne profetiën.....</u>	248.
-------	---------------------------------------	------

De Profeet ZACHARIA.

§ 71.	<u>ZACHARIA en het eerste deel zijner profetiën.....</u>	250.
-------	--	------

" 72.	<u>Het tweede deel zijner profetiën.....</u>	252.
-------	--	------

De Profeet MALKIACHI.

§ 73.	<u>MALKIACHI en zijne profetiën.....</u>	256.
-------	--	------

AANHANGSEL.

De Apokryfe boeken des O. Verbonds.

§ 74.	<u>De Apokryfe boeken des O. Verbonds in het algemeen...</u>	258.
" 75.	<u>Het derde en vierde boek van EZRA.....</u>	262.
" 76.	<u>Het boek genaamd TONIAS.....</u>	264.
" 77.	<u>Het boek genaamd JUDITH.....</u>	268.
" 78.	<u>Het boek der Wijsheid.....</u>	270.
" 79.	<u>De Spreuken van JEZUS SIRACH.....</u>	275.
" 80.	<u>Het boek BARUCH met den brief van JEREMIA.....</u>	280.
" 81.	<u>Aanhangsels tot het boek ESTHER.....</u>	283.
" 82.	<u>Aanhangsels tot den Profeet DANIEL.....</u>	285.
" 83.	<u>Het gebed van MANASSE.....</u>	289.
" 84.	<u>Het eerste boek der MAKKABEËN.....</u>	289.
" 85.	<u>Het tweede boek der MAKKABEËN.....</u>	292.
" 86.	<u>Het derde en vierde boek der MAKKABEËN.....</u>	295.
" 87.	<u>De lotgevallen der Joden, gedurende de drie laatste eeuwen vóór CHRISTUS.....</u>	297.

I N L E I D I N G.

OVER DEN BIJBEL IN HET ALGEMEEN.

§ 1.

Namen.

Onder de namen, aan de H. Schriften des O. en N. Verbonds gegeven, is die van Bijbel onder ons wel de meest gebruikelijke. Gevormd naar het oorspronkelijk grieksehe Biblia, dat uit de vijfde eeuw onzer jaartelling, en wel, zoo 't schijnt, van den beroemden kerkvader CHRYSOSTOMUS afkomstig is, beteekent dat woord eenvoudig boeken, en duidt alzoo den gewijden bundel, dien wij bezitten, aan als eene verzameling van boeken bij uitnemendheid.

Even gewoon is onder ons de benaming: Schrift of H. Schrift. Zij komt, ook in het meervoud: Schriften of H. Schriften, meermalen voor bij den Heer en zijne Apostelen, die haar, naar het toenmalig spraakgebruik, gebezigd hebben aangaande de boeken des O. Verbonds (Matth. XXII: 29. Joh. V: 39. X: 35. Hand. XVIII: 24. Rom. I: 2. 2 Tim. III: 15, 16. 2 Petr. I: 20). Voortgevloeid uit de overtuiging des geloofs, dat die boeken afkomstig zijn van heilige menschen Gods, die gedreven werden van den H. Geest (vgl. 2 Petr. I: 21), werd zij later met volle regt ook toepasselijk gemaakt op de boeken des N. Verbonds, wier schrijvers evenzeer

onder den invloed stonden van Gods Geest. Men zag daarbij tevens den inhoud der H. Schrift, die met haren oorsprong naauw zamenhangt, niet voorbij.

Naar dien inhoud echter wordt de Bijbel meer bijzonder genoemd het Woord van God. Men verstaat daaronder Gods vroegere en latere openbaringen, die daarin vervat zijn, en vooral zijne laatste openbaring, door CHRISTUS, zijnen Zoon, geschied (vgl. Hebr. I: 1). Hieruit volgt, dat Schrift en Woord Gods, naauwkeurig gesproken, geene benamingen zijn van éénerlei beteekenis. Woord Gods is letterlijk hetgeen God uitspreekt of openbaart aangaande zichzelf, zijne gezindheid en zijnen wil; en wie overbrengt of te boek stelt, wat hem van Godswege geopenbaard is, spreekt of schrijft Gods Woord. Deze uitdrukking komt dan ook nergens aangaande de H. Schrift, in haar geheel beschouwd, voor; maar duidt aan in het O. V. óf de zedewet (Ps. CXIX: 9, 17, 18), óf de beloften Gods (Jes. XL: 8), óf den inhoud van hetgeen, onder den invloed van Gods geest, openbaar werd voor het profetische bewustzijn (Jez. II: 1. Jer. I: 2, 4. Ezech. VI: 1), en in het N. V. de goddelijke waarheid, die in CHRISTUS openbaar geworden en na Hem door zijne Apostelen op aarde gepredikt is (vgl. Luk. V: 1. VIII: 11, 21. XI: 28. Joh. III: 34. VIII: 47. XVII: 6, 8. Rom. X: 17. Eph. VI: 17. Hebr. VI: 5. 1 Petr. I: 25). Ontleend aan het Bijbelsch spraakgebruik, is alzoo deze benaming, wél verstaan, juist geschikt, om den hoofdinhoud der H. Schrift te onderscheiden van hetgeen daarin overigens voorkomt. Misverstand ware het, en berispelijke overdrijving zelfs, nevens de gewijde geschiedverhalen, ook de dichterlijke gesprekken, die in het boek, naar JOB genoemd, gevonden worden, de groetenissen der Apostelen aan het einde hunner brieven, en velerlei andere bijzonderheden, die tot den vorm behooren, waarin Gods openbaringen medegedeeld en voor ons beschreven zijn, in eigenlijken zin Woord van God te noemen. Dat misverstand rust op verwarring van begrippen en leidt, onder den schijn van den eerbied voor

de H. Schrift te verhoogen, tot schadelijk misbruik en bijgeloovige letterdienst.

Voorts hebben de beide gedeelten, waaruit de Bijbel bestaat, reeds vroeg aanleiding gegeven tot de benamingen: Oud en Nieuw Testament (2 Kor. III: 14. Gal. IV: 24. Hebr. IX: 15). De latijnsche kerkvaders bezigen, even als de latijnsche vertaling des Bijbels, gemeenlijk Vulgata genoemd, het min voegzame Testamentum in plaats van het grieksche woord: Verbond. Vandaar het onder ons gebruikelijke Testament, welks oorspronkelijke beteekenis niet in aanmerking komt, als het in den zin van Verbond gebezigd wordt. Daarmede werden eigenlijk zulke beloften van God aangeduid, die Hij aan menschen gegeven en met eenig teeken bekrachtigd heeft, waarbij zij wederkeerig tot gehoorzaamheid aan zijne geboden werden verplicht. Zoo lezen wij van het verbond, met NOËCH (Gen. IX), met ABRAHAM (Gen. XVII), met JAKOB gesloten (Gen. XXVIII: 13). Vandaar, dat de heilige betrekking, waarin de Israëlieten bij de wetgeving op Sinaï tot God geplaatst werden, toen Hij hun zijne wetten en beloften gaf (Exod. XX), en in het algemeen geheel de godsdienstinrigting van MOZES met dien naam bestempeld wordt. Daar nu de vijf boeken van MOZES daarvan de gewijde oorkonde bevatten, zoo werd die benaming daarop eerst (1 Makk. I: 60, 61), en later op al de overige boeken des O. Verbonds overgebracht (2 Kor. III: 14). En nadat de Heer uitdrukkelijk gesproken had van het nieuwe verbond in zijn bloed (Luk. XXII: 20), zoo was niets natuurlijker, dan dat men allengs de gewijde geschriften, die betrekking hebben op de nieuwe bedee-ling, door CHRISTUS ingesteld, begon te noemen de boeken des N. Verbonds, in onderscheiding van die des O. Te zamen maken zij den bundel uit der H. Schriften, dien wij, Christenen, bezitten.

Van soortgelijken oorsprong zijn ook de benamingen Wet en Evangelie waardoor de beide deelen des Bijbels, naar het verschillend standpunt der gewijde schrijvers, bij wijze van tegenstelling worden aangeduid. De

vijf boeken van MOZES werden eerst de Wet genoemd, even als de vier Evangelien den naam droegen van het Evangelie. Maar later begon men daaronder al de overige boeken, hetzij des O., hetzij des N. Verbonds, zamen te vatten, terwijl daardoor tevens het kenmerkend onderscheid der beide bedeelingen, uit een christelijk oogpunt beschouwd, wordt uitgedrukt. De wet leidt, volgens PAULUS, door de zonde tot den dood; het Evangelie daarentegen door Gods genade tot het eeuwige leven.

Wij vinden eindelijk de boeken des O. Verbonds door den Heer en zijne Apostelen, naar toenmalige gewoonte, nu eens de Wet genoemd (Joh. XII: 34. XV: 25. 1 Kor. XIV: 21), dan weder, naar de beide bestanddeelen van den bundel, de Wet en de Profeten (Matth. V: 17: XI: 13. XXII: 40), soms ook, naauwkeuriger, de Wet, de Profeten en de Psalmen (Luk. XXIV: 44). In de Voorrede, geplaatst voor de Spreuken van JEZUS SIRACH, wordt tot tweemalen toe allernaauwkeurigst gesproken van de Wet, de Profeten en de overige Schriften. Men heeft, in latere dagen, de boeken des N. Verbonds wel eens aangeduid als de Evangelien en Epistelen, en dan zoowel de Handelingen der Apostelen als de Openbaring van JOHANNES tot de Epistelen of Brieven gerekend.

Overeenkomstig bovengenoemde benamingen, die de Bijbel draagt, eerbiedigen wij daarin eene verzameling van gewijde Schriften, vroeger en later onder de leiding van Gods geest geschreven, en die te zamen bevatten den schat van Gods openbaringen aan den mensch.

§ 2.

Oorsprong.

Wat den oorsprong van den Bijbel, als één geheel beschouwd, betreft; de boeken, die te zamen het O. Verbond uitmaken, zijn, in den vorm, waarin wij ze thans bezitten, misschien op enkele uitzonderingen na, afkomstig uit een tijdvak van ongeveer duizend jaren, dat zich

uitstrekt van de regering van SAUL tot op de tijden der Makkabeën (j. 1100—175 vóór C.). Het schijnt, dat men eerst na de Babylonische ballingschap, ten tijde van EZRA en NEREMIA (j. 450 vóór C.), begounen is, ze in éénen bundel te verzamelen, voor zoo verre zij toen reeds bestonden. Dat werk der verzameling werd van dien tijd af voortgezet; de geschriften, die later bekend geworden, aangevuld of wel vervaardigd zijn, werden in dien bundel mede opgenomen; de laatste, zooals de Prediker, de Kronijken, DANIEL, ESTHER, daaraan, zonder onderscheid van inhoud, toegevoegd. Men mag den zoogenoemden Kanon des O. Verbonds voor gesloten houden in de dagen der Makkabeën, zoo als blijkt uit de reeds vermelde Voorrede van JEZUS SIRACH (§ 1), die kort daarna geschreven is, en uit de Grieksche Overzetting (§ 4), omstreeks dienzelfden tijd vervaardigd. En aan genoegzame bewijzen uit de oudheid ontbreekt het ons niet, dat die Kanon bij de Joden uit dezelfde boeken bestond, die ons tot op dezen dag zijn bewaard gebleven.

Van de boeken des N. Verbonds zijn de brieven van den Apostel PAULUS waarschijnlijk de alleroudste, gelijk hem onder de Apostelen, door zijne uitgebreide werkzaamheid, ook de eerste aanleiding tot schrijven gegeven werd. Zij zijn dertien in getal, en geschreven omstreeks het midden der eerste eeuw en daarna. Enkele andere zijn voor ons verloren gegaan (1 Kor. V: 9. Kol. IV: 16). Even als hij, hebben ook PETRUS, JAKOBUS, JUDAS en JOHANNES kleinere geschriften, in den vorm van brieven, vervaardigd. Een weinig later, en wel in de tweede helft der eerste eeuw, zijn de Evangeliën allengs ontstaan. Aanvankelijk voldeed de mondelinge Evangelieprediking, door de Apostelen en hunne leerlingen verrigt, aan de behoefte der Christenen. Toen echter, ongeveer dertig jaren na JEZUS hemelvaart, sommige ooggetuigen gestorven, andere naar verre oorden waren heengegaan, en de overleveringen door onwillekeurige of opzettelijke toevoegsels gevaar liepen van vervalsching, deed zich de behoefte aan schriftelijke opstellen van geschiedkundigen inhoud

gevoelen. MATTHEUS kwam daaraan het eerst, en, na MARKUS en LUKAS, JOHANNES het laatst te gemoet, terwijl LUKAS aan zijn Evangelie de Handelingen der Apostelen toevoegde. Eindelijk zijn ook nog de brief aan de Hebreëen en de Openbaring van JOHANNES in de Apostolische eeuw vervaardigd. — Deze geschriften gingen reeds vroeg onder de Christenen rond (vgl. Kol. IV: 16. 1 Thess. V: 27), en waren in verschillend aantal bij de afzonderlijke gemeenten aanwezig. Allengs echter begonnen daarnevens allerlei andere geschriften, ten deele onechte, ten deele afkomstig van dwaalleeraars, ingang te vinden. En zoo werd het, omstreeks het midden der tweede eeuw, noodzakelijk, om de echt Apostolische, naar het voorbeeld van de boeken des O. Verbonds, in éenen bundel te verzamelen. Men ging daarin met gemeen overleg en groote zorgvuldigheid te werk, zoo als blijkt uit de catalogi of lijsten, die daarvan achtereenvolgens in het licht verschenen, en zette het aangevangen onderzoek naar den oorsprong der daarin opgenomen boeken nog langen tijd voort. ORIGENES, de kerkvader (+ 254), strekt ons ten bewijze, dat de Kanon des N. Verbonds, reeds vóór het midden der derde eeuw, vrij volledig was vastgesteld. En uit den meest beroemden catalogus van EUSEBIUS, den Bisschop van Cesarea (+ 340), een' der geleerdste mannen van 'zijnen tijd, weten wij, dat er toen nog slechts over zeven, meerendeels kleinere, schriftten, t. w. de brieven van JAKOBUS en JUDAS, den tweeden van PETRUS, den tweeden en derden van JOHANNES, den brief aan de Hebreëen en de Openbaring van JOHANNES, meer of minder verschil van gevoelen bestond. Dat verschil, uit twijfel aan hunnen Apostolischen oorsprong voortgesproten, heeft zich allengs, nog vóór het einde der vierde eeuw, in eenstemmigheid opgelost, ofschoon er over laatstgenoemd geschrift daarna nog lang in het Oosten gestreden is, gelijk over den brief van de Hebreëen in het Westen.

§ 3.

Talen.

De boeken des O. Verbonds zijn, voor verreweg het grootste deel, geschreven in de Hebreeuwsche taal, die de landtaal der Israëlieten was, gedurende de eeuwen van hun zelfstandig volksbestaan. Zij behoort tot den Semitischen taalstam, die zich over de volkeren van het westelijk Azië heeft uitgebreid in drie verwante takken, waarvan de Syrische en Chaldeeusche de meest noordelijke, de Arabische de meest zuidelijke was. Ouder dan deze, wat hare ontwikkeling betreft, was zij ook aan de overige inwoners van Kanaän, aan de Feniciërs en hunne afstammelingen, de Puniërs, eigen. Door eenvoudigheid van vormen, rijkdom van woorden en verhevenheid van uitdrukkingen was zij bij uitnemendheid geschikt, om de tolk van Gods vroegere openbaringen te zijn. Het tijdvak van haren bloei strekt zich uit van SAUL's regering tot in de ballingschap (j. 1100 — 536 vóór C.), en de geschriften, uit dat tijdvak afkomstig, zijn, met opzigt tot vorm en inhoud, de voortreffelijkste. Gedurende de ballingschap leed zij onder den invloed der Chaldeeusche taal, die in het Babylonische rijk gesproken werd en daarna ook de volkstaal der Joden werd. Ten gevolge daarvan leefde zij tot op de dagen der Makkabeën nog slechts kwijnend in geschrifte voort, nam zelfs persische en grieksche woorden in zich op, verloor gedurig meer hare vroegere reinheid en geraakte eindelijk geheel in onbruik. Deze afwisselende lotgevallen, die zij onderging, maken het mogelijk, den ouderdom van elk Bijbelsch geschrift, naar de gesteldheid der taal, waarin het geschreven is, met eenige naauwkeurigheid te bepalen.

Enkele kleinere gedeelten des O. V. zijn geschreven in de genoemde Chaldeeusche taal, t. w. Esr. IV: 8—VI: 18. VII: 12—26. Jer. X: 11. Dan. II: 4—VII: 28. Terwijl zij meerendeels authentieke stukken bevatten, strekken zij tevens ten bewijze, hoezeer de Joden in de ballingschap met die taal der Babyloniërs waren ver-

trouwd geworden en hoe gemakkelijk zij er zich in uitdrukten. Later, toen zij onder de magt der Syriërs gekomen waren, vooral ten tijde van ANTIOCHUS IV, nam de Chaldeeusche taal in den mond des volks vele Syrische vormen op. Zoo ontstond allengs het Syrochaldeeusche, dat zij, ten tijde des Zaligmakers, gemeenlijk spraken, en waarvan Hij zich bij zijn onderwijs doorgaans schijnt bediend te hebben. Sporen daarvan zijn ons hier en daar bewaard gebleven, waar zijne woorden in het oorspronkelijke worden medegedeeld (Mark. V: 41. XV: 34. Vgl. Joh. XX: 16. Mark. X: 51).

Inmiddels had zich, na ALEXANDER den Grooten, door geheel Azië de Grieksche taal verspreid, vooral in Egypte en Syrië. In het eerst waren het de meer aanzienlijken, die haar bezigden, omdat zij aan de hoven gesproken werd, en haar gebruik lieten gelden als een teeken van hoogere beschaving. Allengs drong zij dieper door onder de Joden, zoodat zij, nevens de volkstaal, ook in Palestina begon te heerschen, maar daarbij tevens hare zuiverheid verloor en door talloze Hebraïsmen verontreinigd werd. In Alexandrië kwam zij vooral in zwang door de Grieksche Overzetting des O. Verbonds, die er vervaardigd werd, en ontleende vandaar den naam van het Alexandrijnsche dialekt. De boeken des N. Verbonds zijn in dat dialekt geschreven, gelijk ook het Evangelie buiten Palestina daarin alom verkondigd werd.

§ 4.

Overzettingen.

Nadat de Hebreeusche taal, ook onder de Joden, in onbruik was geraakt, begonnen zij behoefte te gevoelen, in en buiten Palestina, aan bruikbare vertalingen des O. Verbonds; eene behoefte, die zich later, na de verwoesting van Jeruzalem, en met opzigt tot het N. Verbond, ten gevolge van de uitbreiding des Christendoms,

gedurig meer openbaarde, en nog in onze dagen, nu de Bijbel reeds in meer dan honderd en vijftig verschillende talen en tongvallen is overgebracht, niet bevredigd is.

Onder die vertalingen is de Grieksche Overzetting, waarvan wij reeds met een enkel woord hebben gewag gemaakt (§ 2, 3), de allerondste. Men verhaalt, dat in de tweede eeuw vóór CHRISTUS, op bevel van den Egyptischen Koning PTOLOMEUS PHILADELPHUS, twee en zeventig geleerde Joden, en wel zes uit elken stam, uit Palestina naar Alexandrië ontboden zijn, om het gewigtige werk der overzetting te volbrengen. Eene latere vertelling voegt er bij, dat deze mannen op het eiland Pharos, nabij Alexandrië, in even zoo vele afzonderlijke vertrekken werden opgesloten en ieder hunne eigene vertaling geleverd hebben; welke vertalingen, daarna onderling vergeleken zijnde, op wonderbare wijze woordelijk zonden overeengestemd hebben. Het doel dezer fabelachtige berigten, om de waarde der overzetting door zulk een' oorsprong te verhoogen, valt in het oog. De waarheid, die daarbij ten grondslag ligt, schijnt deze te zijn, dat die overzetting is uitgegaan van het Sanhedrin der Joden te Alexandrië, dat uit twee en zeventig leden bestond, waarnaar zij dan ook den naam draagt van de Overzetting der Zeventigen. Uit den inhoud blijkt, dat zij door Alexandrijnsche geleerden, en wel door meer dan éenen, vervaardigd is. Hoe woordelijk ook, wijkt zij echter hier en daar van het oorspronkelijke merkelyk af, en is soms hoogst willekeurig. Spoedig kwam zij onder de grieksche Joden in hooge achting en zelfs in Palestina in gebruik. Vandaar, dat de schrijvers des N. Verbonds, waar zij plaatsen aanhalen uit de Schriften des O., zich meestal van deze overzetting bedienen, en soms zelfs hare onnaauwkenrigheden en fouten mede overnemen. Van de Joden ging zij ook in kerkelyk gebruik op de eerste Christenen over.

Naarmate het Christendom zich meer in het Westen verbreidde, ontstonden er allengs Latijnsche Vertalingen, naar die der Zeventigen vervaardigd. Zij waren

echter gebrekkig en verbasterden allengs meer. Dit gaf den kerkvader HIERONYMUS aanleiding, tegen het einde der vierde eeuw, om ze te zuiveren en eene overzetting te leveren, die onder den naam van Vulgata beroemd is geworden. In weêrwil harer gebreken is zij door de Roomsche kerk voor de éénig geldige verklaard, en op de Trentsche Kerkvergadering met den oorspronkelijken tekst volkomen gelijk gesteld. Dien ten gevolge zijn dan ook alle Bijbels dier kerk in de verschillende landtalen naar de Vulgata bewerkt.

Onder de nieuwe overzettingen is die van den grooten LUTHER de meest beroemde. Op den Wartburg begon hij, ten jare 1521, dien reuzenarbeid, dien hij aldaar, met opzigt tot het N. Verbond, ook ten einde bragt. Terstond daarop ging hij voort met de vertaling des O. Verbonds; maar had, na het overwinnen van bijkans onoverkomelijke moeilijkheden, eerst in 1532 het voorregt, zijn meesterstuk voltooid te zien, dat toen tot de uitgave gereed was. Groot is de lof, dien hij er op heeft ingeogst, en, daar zijne overzetting nog bij voortduring onder de Protestanten in Duitschland en elders in gebruik is, niet minder groot de zegen, die er door verspreid is geworden.

Nevens die van LUTHER verdient de Nederlandsche Overzetting hoog geroemd te worden. Er waren velelei, ten deele hoogst gebrekkige, vertalingen des Bijbels in ons land in omloop, toen eindelijk de Synode te Dordrecht, in 1618 en 1619 gehouden, het besluit nam, om eene betere voor algemeen gebruik te doen vervaardigen. Zij droeg dat gewigtig werk, na rijp beraad, aan een zestal geleerde mannen op, waarvan drie voor de vertaling des O. Verbonds en de drie anderen voor die des N., benevens de Apokryfe boeken, bestemd waren; terwijl tot het nazien hunner vertaling nog uit elke provincie twee Reviseurs zouden benoemd worden. Het duurde echter nog langer dan men verwachtten kon, eer de arbeid werd aangevangen. Die des O. Verbonds, in 1626 begonnen, was tegen het einde van 1632, die des

N., begonnen in 1628, eerst in 1634 volbragt. En nadat het werk der herziening in 1635 geheel was afgelopen, volgde in 1637 de uitgave van den nieuwen Bijbel, goedgekeurd en aanbevolen door de algemeene Staten des lands, en daarom gemeenlijk de Staten-Bijbel genoemd. Alreeds kwam hij in de Hervormde Gemeenten, en ook onder de overige Protestanten in Nederland, in gebruik, met uitzondering alleen van de Lutherschen, die zich nog van de Nederduitsehe, thans verbeterde, vertaling van de overzetting van LUTHER bedienen. Zelfs de Remonstranten aarzelden niet, haar in hunne gemeenten, na naauwkeurig onderzoek, in te voeren. Bevoegde beoordeelaars hebben ten allen tijde hare voortreffelijkheid geroemd boven alle andere, die in Europa door openbaar gezag zijn ingevoerd. Zij prijzen vooral hare letterlijke getrouwheid in het overbrengen van het oorspronkelijke, hare vaak zeer oordeelkundige keuze van de beste lezingen uit onderscheidene handschriften, hare soms vernuftige gissingen, waar de tekst door afschrijvers bedorven scheen, de niet zelden even voortreffelijke als beknopte toelichting van moeilijke plaatsen, die in kantteekeningen daaraan is toegevoegd, en eindelijk hare schoone, zuivere taal, waardoor zij zelfs bevorderlijk is geweest aan de vorming en ontwikkeling onzer moedertaal. Dit neemt echter niet weg, dat zij ook hare gebreken heeft, die, naarmate de hulpmiddelen tot beoefening der gewijde uitlegkunde allengs verminderd zijn, telkens duidelijker aan het licht zijn gekomen. Daaraan heeft de verdienstelijke arbeid, later door verschillende geleerden aan de vertaling des Bijbels besteed, zijnen opgang te danken. Na KLINKENBERG, VAN HANELVELD en anderen, is vooral VAN DER PALM met eene geheel nieuwe overzetting, waarbij echter de Staten-Bijbel ten grondslag gelegd is, opgetreden. Vooral met betrekking tot het O. Verbond, mag men zijn werk gelukkig geslaagd achten. En weldadig is de zorg, waarmede men in de laatste jaren, ook van wege het Nederlandsche Bijbelgenootschap, de verouderde taal des Bijbels herzien en naar de tegenwoordige spelling ingerigt

heeft. Zonder eene nieuwe vertaling te leveren, heeft men daardoor de oude meer bruikbaar gemaakt voor onze dagen.

§ 5.

Kerkelijk gebruik.

De vijf boeken van mozes, die de wet Gods, aan Israël gegeven, bevatten, werden door de Joden in den tempel en de Synagogen bij voorkeur gebruikt en bij gedeelten voorgelezen. Daar het Joodsche schrikkeljaar, dat om de vier jaren wederkeerde en ééne maand meer telde dan een gewoon jaar, uit 54 weken bestond, zoo voerde men voor die lezing even zoovele afdeelingen in en noemde ze Parasehen. Een weinig later begon men tot hetzelfde doel ook uit de Profeten zulke afdeelingen te kiezen, in verband met den inhoud der vermelde Paraschen, en gaf daaraan, omdat zij aan het einde der samenkomst gelezen werden, den naam van Haphtaren. Van de lezing des Bijbels in de Synagogen, waarschijnlijk volgens deze allereoudste verdeeling, vinden wij enkele proeven in het N. Verbond (Luk. IV: 14—17. Hand. XIII: 15). En bij het gebruik des Bijbels was men gewoon, de plaatsen, die men bedoelde, aan te duiden door de opgave van haren voornamen inhoud of door het noemen van den eenen of anderen, daarin voorkomenden, hoofdpersoon (Mark. II: 25, 26. XII: 26. Rom. XI: 2).

De Christenen maakten in hare openbare samenkomsten, in navolging der Joden, op dezelfde wijze gebruik van de boeken des O. Verbonds, naar de Alexandrijnsche Overzetting, die daardoor bij de Joden in minachting geraakte. Dat zij bij voorkeur die gedeelten uit de Profeten en de Psalmen lazen, die naar den CHRISTUS henenwezen, kan ons niet bevreemden. Spoedig verbond men daaraan de voorlezing der Apostolische Brieven, die van de eene gemeente aan de andere werden toegezonden (Kol. IV: 16. 1 Thess. V: 27): waaruit allengs, toen ook de Evangelien verschenen waren, de verzameling van

de boeken des N. Verbonds in éénen bundel ontstond (§ 2), en later de zamenvoeging van O. en N. Verbond tot één heilig boek, den Bijbel. Ook schijnt men reeds vroegtijdig de boeken des N. Verbonds, even als die des O., in afdeelingen gesplitst te hebben. Later werden uit de Evangeliën en Brieven bijzondere gedeelten voor de openbare lezing gekozen, en, ten gevalle van den Voorlezer, in één boekdeel geschreven. In het Westen was deze gewoonte vroeger dan in het Oosten, en wel in de vijfde eeuw, reeds in zwang. Den oorsprong van de Zondags-Evangeliën en Epistelen, nog bij de Luthersehe gemeenten, vooral in Duitschland, gebruikelijk, leiden sommigen af van GREGORIUS den Grooten, Bisschop van Rome (590—604), anderen van ALCUINUS, den leermeester van KAREL den Grooten (omstr. 800).

Wat eindelijk de tegenwoordige verdeeling des Bijbels in hoofdstukken en verzen betreft; zij was aan de gewijde schrijvers zelve te eenemale onbekend. Alleen de dichterlijke boeken des O. Verbonds moeten reeds bij hun ontstaan zekere versverdeeling gehad hebben, het natuurlijke gevolg van de eigenaardigheden der Hebreeuwsche poëzij. Men vindt daarvan dan ook in de oudste handschriften reeds eenige aanwijzing, zouder dat echter de verzen van getalmerken voorzien zijn. Met opzigt tot de overige boeken des O. Verbonds hangt de oorsprong der versverdeeling zamen met de uitvinding der vokaalteekens en aeenten, die waarschijnlijk van eenige Rabbijnen in Palestina, tussehen de zesde en achtste eeuw onzer jaartelling, afkomstig zijn. Van nog veel later dagteekening is de invoering der Hoofdstukken. Zij komen in het O. en N. Verbond het eerst voor in eene uitgave der Vulgata, bezorgd omstreeks 1240 door den Kardinaal hugo van St. Caro, vanwaar zij zoo wel in den Hebreenwschen Bijbel, als in alle Overzettingen zijn overgenomen. De versverdeeling des N. Verbonds, met aanwijzing der nummers en getallen, hebben wij te danken aan den geleerden boekverkooper ROBERTUS STEPHANUS te Parijs, die haar in zijne latijnsche uitgave des Bij-

bels, omstreeks 1550, heeft ingevoerd. Ofschoon niet overal even gelukkig uitgevallen, is zij algemeen in zwang gekomen, omdat zij bij het gebruik uitnemend te stade komt. Men heeft echter toe te zien, dat men zich, bij de lezing der Schrift, daardoor niet laat belemmeren. Soms is het tot haar regt verstand volstrekt noodzakelijk, daarvan af te wijken.

§ 6.

Waarde.

De H. Schrift ontleent hare geheel éénige waarde zoowel van haren buitengewonen oorsprong, als van haren hoogstgewichtigen inhoud, en wordt door de gansche Christenheid gehouden voor een heilig en goddelijk boek, met geen ander geschrift gelijk te stellen. Onder den invloed van Gods geest geschreven, onder Gods bijzonder bestuur bijeenverzameld en door zijne getrouwe zorg in den loop der eeuwen bewaard gebleven, is zij het gedenkboek van Gods openbaringen, de gewijde oorkonde des Christendoms, de onbedriegelijke kenbron der waarheid, die in CHRISTUS is.

Als Protestanten in het bijzonder, erkennen en volgen wij geen anderen regelmaat voor ons geloof en onzen wandel, dan hare welbegrepene uitspraken, waaraan wij alle menschelijke leeringen toetsen (Joh. V: 39. Hand. XVII: 11. 2 Tim. III: 16, 17. 2 Petr. I: 19), waarmede wij alle vroegere en latere dwalingen bestrijden (Mark. XII: 26, 27. Eph. VI: 17), waaruit wij de kennis putten van het éénig Evangelie, dat eene kracht Gods is tot zaligheid (Rom. I: 16. Gal. I: 8). In het verbindend gezag van dat Evangelie ligt de grondslag onzer godsdienstige en christelijke overtuiging. Het licht, dat in CHRISTUS is opgegaan, duldt geene nevelen van onkunde en bijgeloof nevens zich (Joh. VIII: 12). De kracht, die van Hem uitgaat, verbreekt de kluisters van ongeregtigheid en zonde (Joh. VIII: 32, 36). De troost, dien

Hij ons aanbiedt, schiet noch bij ontwaakt schuldgevoel (Matth. XI: 28), noch onder het drukkend leed der aarde (2 Kor. IV: 16—18), noch in de bange stervensure te kort (2 Tim. I: 10). Het leven, dat Hij in ons opwekt door het Evangelie, is het ware leven des geestes, waardoor de inwendige mensch vernieuwd en geheiligd en naar het beeld Gods herschapen wordt (Joh. VI: 68. Jak. I: 21. 1 Petr. I: 23). En daarom kan er ook van het Woord Gods, dat in de Schrift vervat is, gezegd worden, dat het blijft in eeuwigheid (Jes. XL: 8. 1 Petr. I: 25).

Het valt niet te ontkennen, dat deze lofspraak op den Bijbel niet in gelijke mate geldt van de boeken des O., als van die des N. Verbonds. Beide gedeelten staan echter onderling in naauw en onafscheidelijk verband. Het O. Verbond bevat Gods vroegere en vroegste openbaringen, maakt alzoo den grondslag uit, waarop het N. rust, en is tot regt verstand daarvan volstrekt onmisbaar, gelijk het wederkeerig eerst door middel van het N. Verbond in zijne hooge beteekenis en waarde regt begrepen wordt. De betrekking, waarin zij tot elkander staan, is die van de voorbereiding tot de vervulling, die van de schemering tot den dageraad of van de morgenster tot het zonlicht. Zoomin wij deze betrekkelijke onvolmaaktheid des O. Verbonds mogen voorbijzien (2 Kor. III: 6. Gal. IV: 3—6. Hebr. VIII: 7. 2 Petr. I: 19. Vgl. Jer. XXXI: 31), even zoomin kunnen wij dit gedeelte des Bijbels gering achten, zonder den Heer en zijne Apostelen in het aangezicht te wederspreken (Luk. XVI: 29, 31. 2 Tim. III: 15). Het is bovendien een kostbaar gedenkstuk der oudheid, dat ons terugvoert tot de eerste eeuwen des menschdoms en de vroegste gebeurtenissen der wereld, dat, nevens de geschiedenis van het volk van Israël, ook geloofwaardige berigten mededeelt aangaande de lotgevalen der omliggende volken, en in de Psalmen en Profetische geschriften overblijfselen van gewijde dichtkunst bevat, ten allen tijde hoog gewaardeerd.

Op grond hiervan betaamt het den Protestantschen

Christen, met den Bijbel, de bewaarplaats van het woord Gods, niet slechts oppervlakkig bekend te zijn, maar gemeenzaam en innig vertrouwd te worden. Tot zijne leering en vertroosting moet hij daarvan dagelijks een stichtelijk gebruik maken, daarin voedsel zoeken voor zijn geestelijk leven, daaruit kracht ontleenen tot geloof, liefde en godzaligheid. De verstaanbaarheid des Bijbels in zijne meest gewigtige gedeelten komt den eenvoudigen daarbij uitnemend te stade. Daarnevens echter is hem, indien hij yatbaar is voor hoogere ontwikkeling, het naarstig onderzoek der Schriften aanbevolen (Joh. V: 39), waarbij hij zich toelegt op haar regt verstand, in den geest der gewijde schrijvers tracht door te dringen en, met behulp van gepaste middelen, de goddelijke, zaligmakende waarheid, die daarin vervat is, naauwkeurig zoekt te kennen. Onafgebroken, onvermoeide oefening wordt daartoe gevorderd, gepaard aan een heilbegeerigen zin en geheiligd door de bede om verlichte oogen des verstands. Alleen langs dien weg geraken wij, te midden van den strijd der menschelijke meeningen, tot die vastheid van overtuiging, tot die verzekerdheid des geloofs, die in leven en sterven onmisbaar is.

» Heilige Vader! Heilig ons in uwe waarheid!
 » Uw woord is [de] waarheid." (Joh. XVII: 17).

E E R S T E H O O F D D E E L.

H E T O U D E V E R B O N D.

I N L E I D I N G.

§ 8.

Kanonieke boeken.

Het woord kanon beteekent eigenlijk een' regten rietstok, dien men als maatstaf of rigtsnoer gebruikte. De Alexandrijnsche taalgeleerden noemden met dien naam de verzameling van die oude grieksche schrijvers, naar wier onovertroffen geschriften zij de regelen der grieksche taal ontwierpen en vaststelden. Van hen ging het gebruik van dat woord op de kerkvaders over, om daarmede den bundel dier heilige Schriften aan te duiden, die, door de kerk als echt erkend, het rigtsnoer des geloofs uitmaakten en daarom ook in de openbare zamenkomsten gebruikt werden. Kanonieke boeken werden zij genoemd, zoo velen zij tot dien gewijden bundel behoorden, in onderscheiding van Apokryfe boeken, wier echtheid op goede gronden betwijfeld werd, en die daarom ook, zoo als de naam aanwijst, meer of minder verborgen gehouden werden voor de gemeente. Deze onderscheiding kwam echter eerst in of na de tweede eeuw onder de Christenen tot stand, daar zij vroeger, met de grieksche Overzetting, zoowel de Apokryfe als de Kanonieke boe-

ken des O. Verbonds ten gebruike ontvangen hadden. De verspreiding van vele onechte geschriften, ook door middel van dwaalleeraars, gaf aanleiding, dat beroemde kerkvaders bij geleerde Joden berigten inwonnen aangaande de onder hen meest heerschende meening over de boeken des O. Verbonds. Ten gevolge daarvan hield men zich, vooral in het Oosten, bij voorkeur aan de Kanonieke boeken, terwijl daarentegen in het Westen de Apokryfe, onder den titel van: boeken van den tweeden Kanon, nevens de Kanonieke hoog in aanzien stonden. Zelfs heeft de Roomsche-katholieke kerk, nadat LUTHER, in navolging der grieksche kerk, de benaming van Apokryfe boeken onder de Protestanten weder in zwang gebragt had, op de kerkvergadering te Trente in 1546 al de genoemde boeken zonder onderscheid voor kanoniek verklaard.

§ 8.

Vroegere rangschikking der boeken.

De vroegste rangschikking der Kanonieke boeken des O. Verbonds, die te zamen den Hebreeuwschen Bijbel uitmaken, wijkt van de thans gebruikelijke volgorde af. De gansche bundel bestond uit drie gedeelten: de Wet, de Profeten en de heilige Schriften (vgl. § 1), en bevatte, naar de toenmalige telling, vier en twintig boeken. Zij waren in dezzer voege verdeeld:

I. de Wet, bestaande uit de vijf boeken van MOZES.

II. de Profeten, zijnde

1. de eerste, namelijk JOZUA, RIGTEREN, twee boeken van SAMUEL en twee der Koningen.

2. de tweede, namelijk JESAJA, JEREMIA, EZECHIEL en de twaalf kleine Profeten.

III. de heilige Schriften, bestaande uit de Psalmen, de Spreuken van SALOMO, JOB, het Hooglied van SALOMO, RUTH, de Klaagliederen van JEREMIA, den Prediker, ESTHER, DANIEL, EZRA en NEHEMIA, en de twee boeken der Kronijken.

De vijf boeken van MOZES maakten vijf afzonderlijke boekrollen uit, en werden, daar elke rol in een afzonderlijk foudraal bewaard werd, genoemd Pentateuchus. Het tweede gedeelte, de Profeten, bestond uit acht zulke rollen en heette daarnaar Octateuchus. Even als de twaalf kleine Profeten te zamen geschreven waren op ééne rol, zoo maakten ook de beide boeken van SAMUEL slechts ééne rol uit en insgelijks die der Koningen. Het derde deel eindelijk telde elf onderscheidene boekrollen, zijnde de boeken van EZRA en NEHEMIA bijééngevoegd; vanwaar het den naam droeg van Hendecateuchus. Zoo kwam men tot een getal van vier en twintig boeken of boekrollen.

Die boekrollen waren oudtijds van perkament vervaardigd. Aan de beide uiteinden van het lang uitgerekte perkamenten blad waren ronde houten stokjes vastgemaakt, om welke het blad gerold werd, en wel in dezer voege, dat het blad aan de ééne zijde meer werd opgerold, naarmate men het aan den anderen kant onder het lezen meer ontrolde. De rol was afgedeeld in eene menigte kolommen, wier hoogte de gansche breedte besloeg en waartusschen de regels geschreven werden. Men beschreef gewoonlijk slechts de ééne zijde van het perkament, en maakte van de andere zijde geen gebruik dan in geval van nood, bij gebrek aan ruimte. De auteurs schreven oudtijds meestal niet eigenhandig, maar hadden eenen schrijver tot hunne dienst, aan wien zij den inhoud hunner geschriften van woord tot woord in de pen gaven, gelijk bijv. JEREMIA gebruik maakte van de hulp van zijnen vriend BARUCH (Jer. XXXVI: 1, 2, 4, 32). Het geschrevene, allengs bekend geworden, werd door afschriften, die men er van vervaardigen liet, vermenigvuldigd en verspreid. De namen der boeken plagt men te ontleenen of van de woorden, waarmede zij aanvingen, wat het geval was met de vijf boeken van MOZES, den Prediker, de Klaagliederen, of van den hoofdpersoon, waarover zij handelden, zooals JOZUA, RUTH, EZRA en NEHEMIA,

ESTHER, JOB, of van hunnen hoofdinhoud, bijv. de Rigteren, de Koningen.

De onderscheiding, gemaakt in het tweede deel tusschen de eerste en tweede Profeten, heeft haren grond in de gevestigde overtuiging, dat eerstgenoemde boeken van Profeten afkomstig waren, en wijst tevens den voorrang aan, die aan die boeken zelfs boven de eigenlijk gezegde Profetische schriften onder de Joden werd toegekend. Geheel de rangschikking der boeken geeft ons den maatstaf in handen van de meerdere of mindere waarde, die zij er aan hechtten. Bovenaan stonden, als de meest gewigtige en heiligste, de vijf boeken van MOZES; daarop volgden in hunne schatting de boeken der Profeten, naar de gemaakte onderscheiding in eerste en tweede verdeeld; en in de laatste plaats kwamen de zoogenoemde heilige Schriften in aanmerking.

§ 9.

Later ingevoerde volgorde.

De Alexandrijnsehe Joden weken het eerst van de beschrevene rangschikking der Kanonieke boeken af. Zij voerden in hunne grieksehe Overzetting eene andere volgorde in, waarbij zij zich rigtten naar den inhoud der boeken en hunne onderlinge verwantschap. Zoo onderscheidten zij drie afdeelingen, en bragten tot de

I. geschiedkundige boeken: de vijf boeken van MOZES, JOZUA, de Rigteren, RUTH, de twee boeken van SAMUEL, de twee der Koningen, die der Kronijken, EZRA, NEHEMIA EN ESTHER; tot de

II. dieht- (of zede-) kundige: JOB, de Psalmen, de Spreuken van SALOMO, den Prediker en het Hooglied; tot de

III. profetische: JESAJA, JEREMIA, de Klaagliederen van JEREMIA, EZECHIEL, DANIËL, HOZEË, JOËL, AMOS, OBADJA, JONA, MICHA, NAHUM, HABAKUK, ZEPHANJA, HAGGAÏ, ZACHARIA EN MALEACHI.

Het boek, naar RUTH genoemd, plaatsten zij teregt onmiddellijk achter dat der Rigteren, tot wier tijdvak de gesehiedenis, daarin vervat, behoort; maar ESTHER had, wat de tijdorde betreft, even als in den Hebreeuwschen Bijbel, vóór en niet achter EZRA en NEHEMIA moeten staan. — JOB werd onder de diehtkundige boeken vóóraan gesteld, omdat men het voor het alleroudste boek hield, ten minste voor ouder dan de Psalmen. De boeken, aan SALOMO toegekeud, werden gerangschikt naar de waarde, die zij in hunne oogen hadden. — Men noemde de vier eerste Profeten doorgaans groote, omdat hunne geschriften in omvang veel verschilden van de twaalf overige, die, te zamen op ééne boekrol gesehreven, den naam droegen van kleine Profeten. De Klaagliederen werden, als van JEREMIA afkomstig, onmiddellijk achter het grootere werk van dien Profeet gevoegd. Ook het boek DANIEL plaatsten zij naar den inhoud onder de groote Profeten, ofschoon de Joden het daaronder niet rekenden en het, als van lateren oorsprong, met zekere minachting bejegenden, omdat zij er de goddelijke ingeving van betwijfelden. In de rangschikking der kleine Profeten werd geene verandering gemaakt.

Deze nieuwe volgorde, door HIERONYMUS in den latijnschen Bijbel, Vulgata geheeten, overgebracht, is later ook door LUTHER en onze Overzetters aangenomen, en thans algemeen in gebruik. In hoeverre zij overeenkomt met den verschillenden ouderdom der boeken, zal nader blijken.

E E R S T E A F D E E L I N G.

DE GESCHIEDKUNDIGE BOEKEN.

§ 10.

De oude Hebreeuwsche geschiedschrijvers in het algemeen.

De geschiedkundige geschriften der oude Oosterlingen verschillen in menig opzicht van die der Westerlingen, vooral in den nieuweren tijd. In plaats van de geschiedenis pragmatisch te behandelen, hielden zij meestal den leiddraad der tijdorde, waarin de gebeurtenissen zijn voorgevallen, met gestrengheid vast, zonder daarvan anders dan bij wijze van zeldzame uitzondering af te wijken. In hun verhaal nemen zij doorgaans allerlei kleinere bijzonderheden mede op, tot huiselijke voorvallen en geslachtregisters toe. De stijl, waarvan zij zich bedienen, kenmerkt zich evenzeer door hooge eenvoudigheid, als door aanschouwelijkheid van voorstelling. In den regel deelen zij zelfs de gesprekken der handelende personen van woord tot woord mede en laten hen alzoo zelve optreden. En wanneer zij van vroegere onuitgegeven geschriften gebruik maken, nemen zij die doorgaans woordelijk over of geven den inhoud in korte uittreksels weder, zonder dien op meer vrije wijze tot hun oogmerk aan te wenden. Gelijk dit een en ander ook in het algemeen geldt van de Hebreeuwsche geschiedschrijvers des O. Verbonds, zoo kan van hen in het bijzonder gezegd worden, dat hun, NEHEMIA alleen uitgezonderd, vroegere, soms overoude schriftelijke oorkonden en bescheiden ten dienste stonden, zonder dat zij daarvan echter altijd uitdrukkelijk melding maken. En daaraan is het toe te schrijven, dat zij soms aangaande dezelfde gebeurtenis tweederlei berigten nevens

elkander mededeelen, oorspronkelijk uit twee onderscheidene gedenkschriften (1). Wij treffen ook hier en daar midden in hunne geschiedverhalen dichtstukken of liederen aan, die blijkbaar ouder zijn dan die verhalen zelve en daarvan in toon en trant van uitdrukking, soms ook in taalvormen, merkelyk verschillen (2). Hunne namen zijn ons als geschiedschrijvers, op MOZES, EZRA en NEHEMIA na, onbekend gebleven, daar toch de geschriften, naar JOZUA, RUTH, SAMUEL en ESTHER genoemd, of in het geheel niet, of althans niet in hunne tegenwoordige gedaante, van de hand dergenen, wier naam zij dragen, afkomstig zijn. Vóór de Babylonische gevangenschap waren de Profeten de geschiedschrijvers des volks, waarom ook de oudere geschiedboeken door de Joden naar hen genoemd werden; later, zoo als uit vergelyking van den geest en de strekking der beide boeken der Koningen met die der Kronyken schijnt te blijken, waren het de Priesters. Vandaar, dat er over hunne verhalen zulk eene hoog ernstige, godsdienstige tint verspreid ligt en de gebeurtenissen overal van het standpunt der Godsregering over Israël worden beschouwd en voorgesteld. Overal wordt op God zelve gewezen; overal treedt Hij, de Almagtige, op als onmiddellijk werkzaam. Het geloof aan Hem en zijn opperbestuur is de ziel der gansche gewijde geschiedenis. Door deze hunne geloovige gemoedsstemming, die zich nergens verloochent, waren zij bij uitnemendheid geschikt, om de leidingen Gods, eerst met de aartsvaders en later met het uitverkoren volk van Israël, te verstaan, en de tolken te zijn van Gods vroegere en vroegste openbaringen, daarin zichtbaar of daarnaan naauw verbonden. Voorts maken hunne geschiedboeken, van

(1) Zoo is bijv. de schepping tweemaal verhaald, eerst Gen. I—II: 3, en daarna H. II: 4 en volg., en wordt de wijze, waarop DAVID bij SAUL het eerst bekend is geworden, verschillend opgegeven I Sam. XVI: 17—23 en H. XVII: 55—58.

(2) Zulke liederen vindt men Gen. XLIX. Exod. XV. Num. XXIII, XXIV. Deut. XXXII, XXXIII. Rigt. V. 2 Sam. I en elders.

MOZES af tot NEHEMIA toe, een aanéengeschakeld verhaal uit, naar één en hetzelfde plan ontworpen. Het volgende boek neemt altijd den draad der geschiedenis op, waar het naastvoorgaande geeindigd is, en knoopt daaraan de latere gebeurtenissen vast, zoodat de reeks der verhalen, met den oorsprong aller dingen aangevangen, geregeld voortloopt tot de dagen van NEHEMIA. Alleen tusschen het eerste en tweede boek van MOZES is eene tusschenruimte van ongeveer 430 jaren, bevattende het tijdvak van JOZEF tot op MOZES. En de boeken der Kronijken herhalen meest, echter met toevoegselen, wat reeds in het tweede boek van SAMUEL en in de beide der Koningen stond opgeteekend. Wat eindelijk de wonderverhalen betreft, die hier in groote menigte voorkomen; zoo onbetamelijk het zijn zou, door eene al te letterlijke opvatting der woorden en uitdrukkingen, hier naar den toenmaligen, kinderlijk eenvoudigen verhaaltrant gebezigd, hun aantal tot in het oneindige te vermenigvuldigen, ook daar, waar blijkbaar niets buitengewoons bedoeld is, even zoo ongeoorloofd achten wij het, door zoogenaamde natuurlijke verklaring aan den duidelijken inhoud der verhalen geweld te doen, en eene buitengewone goddelijke tusschenkomst ook dáár uit te sluiten, waar de gewijde schrijvers blijkbaar niets minder bedoelen. Soms echter geven zij zelve ons een' wenk, om de natuurlijke oorzaken, waarvan Gods almacht zich bediend heeft, om wat groots en zeldzaams tot stand te brengen, niet voorbij te zien. Zoo wordt er, bijv., in het verhaal van den doortogt der kinderen Israëls door de Roode zee, melding gemaakt van een' sterken oostenwind, te dier gelegenheid door God beschikt (Exod. XIV: 21). Hieruit volgt tevens, dat eenige gebeurtenis nog niet bovennatuurlijk behoeft te zijn, om wonderbaar, en minder nog, om goddelijk te heeten. Wie zal ons ook zeggen, wáár, onder het bestuur eener alomtegenwoordige en overal werkzame Voorzienigheid, het middellijke eindigt en het onmiddellijke of bovennatuurlijke begint?

DE VIJF BOEKEN VAN MOZES,

§ 11.

Inhoud.

De vijf boeken, naar MOZES genoemd, maken te zamen één geheel uit. Zij vormen den grondslag des O. Verbonds en bevatten de wetgeving van Israël, die ten naauwste samenhangt met de geschiedenis des volks, toen het haar ontving, en voorbereid werd door de geschiedenis van deszelfs voorouders, van de wording aller dingen af aan. Deze vroegere geschiedenis komt in het eerste boek als inleiding voor, terwijl men in de vier overige boeken de wetgeving zelve vindt, benevens de eigenlijke geschiedenis des volks tot op MOZES dood.

Het eerste boek bevat alzoo de oudste geschiedenis der wereld, van haren oorsprong af, H. I—XI: 9 (waartoe behooren de schepping en val der menschen, H. I—III, KAINS broedermoord, H. IV, de zondvloed, H. VI—VIII, en de torenbouw van Babel, H. XI); de geschiedenis der aartsvaders, H. XII—XXXVI (ABRAHAM, H. XII—XXV, ISAÏK, H. XXVI en XXVII, en JAKOB, die ook ISRAËL genaamd wordt, H. XXVIII—XXXVI); en de geschiedenis van JOZEF, H. XXXVII—L.

Het tweede boek verhaalt den uittocht der kinderen Israëls, 430 jaren later, uit Egypte, onder de leiding van MOZES, H. I—XIV (afkomst en lotgevallen van MOZES, H. I—VI, zijne wonderen, voor PHARAÖ verrigt, H. VII—XI, het laatste wonder met de instelling van het Pascha, H. XII, den uittocht, H. XIII, en PHARAÖ's uiteinde, H. XIV); de eerste voorvallen in de woestijn, H. XV—XVIII (het loflied van MOZES, H. XV, het manna en de kwakkelen, H. XVI, het water uit de rots, H. XVII, en de aanstelling der regters onder MOZES, H. XVIII); de wetgeving op Sinaï, H. XIX—XXIV (de tien geboden, H. XX), en de inrigting van den tabernakel, de priesterlijke

kleeding en de heilige vaten, H. XXV—XL (het gebeurde met het gouden kalf, H. XXXII).

Het derde boek vermeldt de wetten voor de priesters, Leviëten en openbare eeredienst, vooral betreffende de offers, de spijsen, het vasten, enz. H. I—XXVII.

Het vierde boek begint met de opgave eener volkstelling, H. I—X, en verhaalt de verdere voorvallen in de woestijn, van Sinai af tot aan de Jordaan, H. XI—XXI (het gebeurde met de kwakkelen en de daarop gevolgde straf, H. XI, de ontevredenheid van AARON en MIRJAM, H. XII, de verspieters JOZUA en KALEB, H. XIII, het oproer des volks en zijne straf, H. XIV, XV, de opstand van KORACH en de zijnen, H. XVI, de bloeiende staf van AARON H. XVII, XVIII, het water uit de rots, H. XX, de plaag der slangen, H. XXI), en de gebeurtenissen aan de Jordaan, H. XXII—XXXVI (BILEAM, H. XXII—XXIV, JOZUA aangesteld tot opvolger van MOZES, H. XXVII, de overwinning op de Midianieten behaald, H. XXXI, het overjordaansche verdeeld onder twee en een halve stam, H. XXXII, en bepalingen omtrent 48 steden der Leviëten en 6 vrijsteden, H. XXXV).

In het vijfde boek vindt men eindelijk de vroeger vermelde wetten met bijvoegselen en nadere verklaringen herhaald, H. I—XXX (Ebal en Geririm, H. XXVII), en MOZES afscheidsredenen, zegenspraak en dood beschreven, H. XXXI—XXXIV. (Nebo, H. XXXIV). De namen: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium, ook onder ons in gebruik, zijn deels van griekschen, deels van latijnschen oorsprong, en overgenomen uit de grieksche en latijnsche Overzettingen des Bijbels.

§ 12.

Oorsprong, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Op de vraag naar den oorsprong der vijf boeken,

die den naam van **MOZES** dragen, kan niet met een enkel woord geantwoord worden. Men moet hier wel en naauwkeurig onderscheiden. Dat de wetgeving onder Israël, die daarvan den hoofdinhoud uitmaakt, van **MOZES** afkomstig is, lijdt voor den onbevooroordeelden geen twijfel. Allerwege in de Schrift wordt er uitdrukkelijk gesproken van de wet van **MOZES**, niet slechts in het O. Verbond (Joz. VIII: 32. XXII: 5. XXIV: 26. 2 Kon. XIV: 6. Ezr. III: 2. Neh. VIII: 2), maar ook in het N. (Matth. XIX: 7. XII: 24. Mark. VII: 10. X: 3—5. XII: 26). Ook staat ons hier en daar aangeteekend, dat **MOZES** onderscheidene bijzondere wetten en merkwaardige voorvallen op Gods bevel heeft te boek gesteld (Exod. XXIV: 4, 7. XXXIV: 27. Num. XXXIII: 1, 2. Deut. XXXI: 24, 26); terwijl vele andere gedeelten, al wordt het daarbij niet uitdrukkelijk vermeld, zoozeer, ook in eigenaardigheid van uitdrukkingen, den kennelijken stempel zijns geestes dragen, dat zij onmiddellijk van hem afkomstig moeten zijn. Hieruit volgt echter niet, dat de vijf boeken, die wij op zijnen naam bezitten, in hunnen tegenwoordigen vorm, van het begin tot het einde, eigenhandig door hem geschreven zijn. Vroeger hield men zich daarvan, in navolging der Joodsche overleveringen, vrij algemeen overtuigd, met uitzondering alleen van het verhaal van zijn uiteinde (Deut. XXXIV), dat door **JOZUA** aan zijne geschriften zou zijn toegevoegd. Maar latere onderzoekingen hebben dat gevoelen, zoo als het daar ligt, doen kennen als volstrekt onhoudbaar en verwerpelijk. Reeds verdient het opmerking, dat het eerste zekere spoor van het aanwezen van onzen Pentateuch niet vroeger wordt aangetroffen, dan ten tijde van koning **JOSIA**, toen het wetboek, dat in vergetelheid geraakt was, in den tempel gevonden werd (2 Kon. XXII: 8, 10). En **EZRA** is de eerste, die genoemd wordt een vaardig, geoefend Schriftgeleerde in de Wet van **MOZES** (Ezr. VII: 6). Maar bovendien komt er in den zoogenaamden Pentateuch, dien wij bezit-

ten, niet weinig voor, wat onmogelijk door MOZES zelf kan geschreven zijn en getuigenis draagt van eene latere hand. Er worden, bijv., hier en daar namen van steden en plaatsen vermeld, die eerst later in gebruik gekomen zijn, als Hebron (Gen. XIII: 18. vgl. Joz. XIV: 15. XV: 13. 1 Kron. II: 41), Dan (Gen. XIV: 14. Deut. XXXIV: 1. vgl. Joz. XIX: 47. Rigt. XVIII: 29), Bethel (Gen. XII: 8. XXVIII: 19. XXXV: 15. vgl. Joz. XVIII: 13). In de geschiedenis van ABRAHAM lezen wij: de Kanaänieten waren toen ter tijd in het land (Gen. XII: 6. vgl. XIII: 7), terwijl die aloude inboorlingen daar nog in de dagen van MOZES gevestigd waren. Er wordt van de koningen van Edom gezegd, dat zij geregeerd hebben, eer een koning regeerde over de kinderen Israëls (Gen. XXXVI: 31), wat vóór SAUL niet gezegd kon worden. De grenzen des lands worden naauwkeurig opgegeven, zooals zij eerst ten tijde van DAVID en SALOMO zijn geweest (Gen. XV: 18. Num. XXXIV: 1—12). De latere geschiedschrijver schijnt zich meermalen van MOZES te onderscheiden door nu en dan te zeggen: gelijk het is tot op dezen dag (Gen. XXII: 14. XXVI: 33. XXXV: 20), door hem meer of minder regtstreeks te prijzen (Num. XII: 3. Deut. XXIV: 10), en door de plaats, waar hij gelegd was, aan te duiden als liggende aan de overzijde der Jordaan (Num. XXII: 1. Deut. I: 1. III: 8. IV: 41). Er komen zelfs in sommige wetten enkele bijzonderheden voor, die een' lateren oorsprong niet onduidelijk verraden (Deut. XVII: 14—20. XIX. vgl. Num. XXXV: 9—28). Dit geldt vooral van het laatste boek, Deuteronomium genaamd, dat in stijl, wetgeving en strekking blijkbaar, zelfs bij eene oppervlakkige lezing, zeer verschilt van de vier overige boeken. Er wordt daarin zelfs van de landverdeeling ten tijde van JOZUA gesproken, als geschied door de voorvaderen (Deut. XIX: 14). En terwijl het verhaal van den dood van MOZES (H. XXXIV) met hetgeen voorafgaat in te onmiddellijke betrekking

staat, om een later bijvoegsel te kunnen heeten, schijnt veeleer het geheele boek later aan de Mozaïsche wetgeving, in de overige boeken vervat, te zijn toegevoegd. Op grond hiervan is men thans vrij algemeen tot de overtuiging gekomen, dat de boeken van den Pentateuch, in hunne tegenwoordige gedaante, niet onmiddellijk van MOZES tot ons gekomen zijn.

Aan deze slotsom paart zich eene andere, voortgevloeid uit naauwkeurig onderzoek naar de innerlijke gesteldheid dier boeken. Er is, namelijk, geen twijfel aan, of daarin zijn verschillende vroegere geschriften, meerendeels gedenkstukken van hooge oudheid, woordelijk opgenomen en bijéénverzameld. In het eerste boek zijn zij zelfs zoo los zamengevoegd, dat men ze, ook in eene vertaling, zonder moeite onderscheidt. Reeds de namen, daarin aangaande den Allerhoogste gebezigd, verschillen. In de ééne reeks van oorkonden treffen wij geen anderen naam aan, dan dien van God (Hebr. Elohim), in de tweede geen anderen, dan dien van Heere (Hebr. JEHOVA) of Heere God (JEHOVA Elohim) (1): welk in het oogvallend verschil voortloopt tot op Exod. IV, waar de oorsprong en beteekenis van den naam JEHOVA wordt verhaald. Ook in taal en uitdrukkingen, even als in de wijze van voorstelling, verschillen zij. Het oudere gedenkstuk, de Elohims-oorkonde, is in zijne verhalen doorgaans eenvoudiger en verhevener, maar ook wijdloopiger en woordenrijker; het jongere, de JEHOVAS-oorkonde, is minder breedvoerig en gebruikt meer menschvormige uitdrukkingen. Het schijnt, dat het eerstgenoemde stuk tot leiddraad der geschiedenis gekozen is door den verzamelaar, terwijl hij het andere hier en daar, waar zulks voegzaam geschieden kon, heeft ingelascht. Vraagt men nu, wie ze verzameld heeft tot één geheel, dan kunnen wij, vooral wat het boek Genesis betreft, nauwelijks aan iemand anders

(1) Verg. bijv. Gen. I—II: 3 met H. II: 4—III: 24, Gen. VI: 9—22 met H. VI: 1—8, Gen. VII: 11—16 met H. VII: 1—10, enz.

denken, dan aan mozes. Wie was buiten hem tot zulk een grootsch werk in staat? Van wien kan eene zoo regt gepaste inleiding tot de wetgeving, in de overige boeken vervat, met meerder regt verwacht worden, dan van hem? En wie had daartoe onder Israël zulk eene geletterde opvoeding ontvangen, als hij ontvangen heeft in Egypte (Hand. VII: 22)? Er moge dan hier en daar door eene latere hand iets zijn ingevoegd, het is toch, meenen wij, de arbeid van mozes, dien wij in die verzameling van oudere oorkonden bezitten. En de oorspronkelijke, soms korte en afgebrokene, soms ook uiteenlopende en schijnbaar verwarde berigten, die ons daarin zijn bewaard gebleven, handhaven door hunne innerlijke gesteldheid de geloofwaardigheid, die wij er aan toekennen. Wat de drie volgende boeken aangaat; de wetgeving, die daarvan de eigenlijke kern uitmaakt, is van mozes afkomstig, en verreweg de meeste bijzondere en bepaalde geboden, die daarmede in betrekking staan of daaraan zijn toegevoegd, zijn niet slechts in zijnen geest, maar ook van zijne eigene hand. Dit neemt niet weg, dat die boeken zelve, in hunnen tegenwoordigen vorm, later kunnen geschreven of althans overgewerkt en in orde gebragt zijn. Onverklaarbaar zou het ons anders zijn, dat de gebeurtenissen, voorgevallen gedurende de acht en dertigjarige omzwerving der Israëlieten in de woestijn, daarin met stilzwijgen zijn voorbijgegaan. Ook kan het wezen, dat eene en andere latere wijziging van sommige wetsbepalingen daarin is opgenomen. In het laatste boek eindelijk zijn de echt Mozaische bestanddeelen wel niet te miskennen (zie H. XXVIII, XXXII), maar de Mozaische stof is dáár toch sterker bearbeid en overgewerkt, en het gheele boek is van lateren oorsprong, misschien wel door dezelfde gewijde hand, die aan de overige boeken hunne tegenwoordige gedaante gaf, daaraan toegevoegd, opdat het wetboek van mozes, behalve de geschiedenis des volks tot op zijnen dood, alles bevatten zou, wat tot de wetgeving van Israël behoorde. De bepaling echter van

den tijd, wanneer alzoo aan de Mozaische geschriften de laatste hand gelegd is, zal, even als het oordeel over sommige, daarin opgenomene stukken, wel altijd uiterst moeilijk blijven. Onzes inziens, moet dit vóór de Babylonische ballingschap geschied zijn (1).

§ 13.

Bijzonderheden uit het eerste Boek, genaamd Genesis.

De grieksche naam Genesis, toegekend aan het eerste boek, beteekent eigenlijk wording en duidt, naar het Alexandrijnsche spraakgebruik, het ontstaan of de schepping der wereld aan. De oorsprong van dien gebruikelijken naam ligt alzoo in den inhoud van het eerste hoofdstuk.

Er komen in het eerste gedeelte van dit boek eenige bijzonderheden voor, tot wier regt verstand de volgende opmerkingen dienstig kunnen zijn.

In de eerste plaats trekt het zoogenaamde scheppingsverhaal, H. I en II, onze aandacht tot zich. Het bestaat uit twee verschillende gedenkstukken, waarvan het eerste en alleroudste, H. I—II: 3, verreweg het meest uitvoerige is. Afkomstig, zoo 't schijnt, uit het vroegste onderrigt, door God aan menschen medegedeeld, werd het eerst mondeling voortgeplant en later in schrift gebracht. In zijne hooge eenvoudigheid en verhevenheid van uitdrukkingen is het verstaanbaar voor allen, ook op den laagsten trap van ontwikkeling, en in den kunsteloozen, dichterlijken vorm, waarin het gegoten is, vertoont het een onmiskenbaar kenteeken van zijnen oorsprong. MOZES plaatste het, zooals hij het vond, aan het hoofd zijner geschriften, ten einde daardoor aan

(1) Dit blijkt, behalve uit 2 Kon. XXII, ook uit de profetische geschriften van JEREMIA en EZECHIEL. Zie Jer. XI: 1—8. vgl. Deut. IV: 20, H. XXXIV: 14. vgl. Exod. XXI: 2. Deut. XV: 12, Ezech. XX: 11. vgl. Lev. XVIII: 5, H. XXII: 26. vgl. Lev. X: 10, H. XLIV: 20 volg. vgl. Lev. XXI: 2 volg., H. XLIV. 28. vgl. Num. XVIII: 20.

Israël de groote waarheid in te scherpen, die den grondslag uitmaakt van alle opregte godsvereering, dat de Almagtige de Schepper is van het heelal. Deze waarheid staat dan ook in de eerste woorden kort en krachtig uitgedrukt: in den beginne schiep God den hemel en de aarde (vs. 1). Opmerkelijk is het, dat hiernede op ééns het groote raadsel is opgelost, waaromtrent de grootste en schranderste mannen der oudheid, ook na de diepzinnigste onderzoekingen, in het onzekere verkeerden. God heeft, zoo luidt de oplossing, toen er niets bestond buiten Hem, alles wat er bestaat, voortgebracht. Wanneer en op wat wijze dit geschied mag zijn, wordt ons niet gezegd, en gaat ook, wèl beschouwd, boven alle menschelijke berekening en begrip. Het verhaal, dat zich terstond daarop met de vorming der aarde bezig houdt, zonder van de hemelligehamen verder te spreken, dan voor zooverre zij met de aarde in betrekking stonden of kwamen, geeft ons speelruimte voor allerlei ijdele gissingen. Er kan, vóór de aardbol, dien wij bewonen, zijne tegenwoordige gedaante ontving, daarop of daarmede veel zijn voorgevallen, waarvan wij niets weten. Zooveel echter is zeker, dat zij op het latere tijdstip harer vorming, vóór ongeveer 6000 jaren, naar de beschrijving van vs. 2, woest en ledig was. Haar uiterlijk voorkomen was als van eene openbare zee of diepen afgrond, in nevelen gehuld. Duisternis bedekte haar. Maar reeds begon over deze wateren de Geest van God te zweven met zijne alles bezielende en herscheppende kracht. En weldra bleek het, dat in dien chaos van verwarring de zaden lagen van de toekomstige wording der aarde, die slechts door Gods almacht behoeften ontwikkeld en tot zijne oogmerken gebruikt te worden. Het verhaal van hare vorming tot eene geschikte woonplaats voor menschen en dieren, dat nu, van vs. 3 af, onmiddellijk volgt, is doorgaans verkeerd begrepen. Men verstaat het eerst regt, wanneer men daarin noch een eigenlijk scheppingsverhaal

ziet, wat het blijkbaar niet is, noch een antwoord zoekt op de duizende vragen, door de latere natuurkunde geopperd. Het standpunt der voorstelling is dat van den uiterlijken schijn der dingen; men meent daarin zelfs eenige overeenkomst te vinden met hetgeen elken morgen geschiedt, als de zon opgaat. En ook waar de hooge God gezegd wordt onmiddellijk gehandeld te hebben, mogen wij de natuurlijke middelloorzaken, door Hem in beweging gebragt of bestuurd, niet uitsluiten. Zelfs schijnen deze van ter zijde aangeduid te worden door de regelmatige opklimming, die er plaats had in de groote gebeurtenissen, hier achtercéenvolgens vermeld. Dat toch de God van orde in de vorming der aarde trapswijze is te werk gegaan, behoort tot de eigenaardigheden des verhaals. Op den eersten dag werd het groote werk aangevangen, en op het einde van den zesden dag was het voltooid. De eerste zonnestralen, die op Gods bevel doorbraken, verdreven de duisternis, die op de aarde rustte, en de dampen, die haar omringden (vs. 3—5). De scheiding der wateren en de formering van het uitspansel was hiervan het natuurlijke gevolg (vs 6—8). Toen openbaarde de allengs opgedroogde grond zijne groeikracht en vruchtbaarheid, en kruiden en gewassen van allerlei soort wiessen nevens het geboomte op (vs. 9—13). Nu kon ook de zon des daags hare weldadige warmte aan het aardrijk mededeelen, en des nachts door het liefelijk schijnsel van maan en sterren vervangen worden (vs. 14—19). Zoo ontstond de verdeeling des tijds, en de aarde ontving nu welhaast, dus toebereid, hare redelooze en redelijke bewoners, terwijl de mensch, als het voortreffelijkste schepsel, het allerlaatst geschapen werd (vs. 20—31). Bij deze voorstelling, die zich aansluit aan de letter van het verhaal, vallen vele vragen, die men vroeger deed, en vermeende tegenstrijdigheden, die men er in opmerkte, als van zelve weg. Alleen de vraag blijft overig, of wij bij die zes dagen aan eigenlijk gezegde dagen te denken hebben of aan grootere tijdperken. Bij

naauwkeurig onderzoek bemerkt men echter, dat het verschillend antwoord, daarop gegeven, gevaar loopt te eindigen in een' onvruchtbaren woordenstrijd. Genoeg, dat het verhaal zelf geene aanleiding geeft, om aan andere dagen te denken, dan die begrensde waren door avond en morgen (vs. 5, 8, 13, 19, 23, 31), en dat de overoude instelling van den wekelijkschen rustdag of sabbat, later ook onder Israël ingevoerd (Exod. XX: 11. XXXI: 17), gebouwd is op de verdeeling van den tijd in weken en van de week in zeven dagen (H. II: 2, 3). — Het tweede gedenkstuk, dat van veel jonger' dagteekening schijnt te zijn dan het eerste, bevat weinig meer dan eene nadere ontwikkeling van sommige bijzonderheden, daarin vermeld. Het verplaatst ons op den tijd, toen er nog niets uit de aarde was voortgesproten, en zegt, dat geen menschenarbeid, zelfs geen regen des hemels, aan deze ontluiking hebben deel gehad. Toen de wateren in hunne beddingen geweken waren, ging er, lezen wij, van den drooggemaakten grond, aan lucht en licht blootgesteld, een damp of wasem uit, die de voorbode was van de vruchtbaarheid der aarde (H. II: 4—6). Dit behoort blijkbaar tot het werk van den derden dag, maar de voorstelling is afgebroken en ongemeen kort. Het overige, dat daarin voorkomt aangaande de schepping der eerste menschen, zal straks ter sprake komen. Éene opmerking nog. Men behoeft het Mozaïsch verhaal in zijn geheel slechts te vergelijken met de berigten der ongewijde oudheid omtrent de schepping, om daarin de oorspronkelijke oorkonde der waarheid te eerbiedigen, en in die zonderlinge en verwarde berigten de uitvloeisels te zien van Gods vroegste openbaringen, met allerlei dwaasheid van menschen vermengd. Opmerkelijk is het daarbij, dat men de verdeeling der week in zeven dagen reeds bij de alleroudste volken heeft waargenomen.

De schepping der eerste menschen, en wat daaromtrent hier voorkomt, verdient, ten anderen, onze opmerkzaamheid. Het tweederlei berigt, dat ons daarvan is bewaard gebleven, laat zich, onderling vergeleken,

zonder moeite tot één geheel brengen. Eerst wordt God voorgesteld, als met zichzelf in overleg tredende, om den mensch te scheppen naar zijn beeld en zijne gelijkenis (H. I: 26), en niet dan na gehoudene beraadslaging schiep Hij hem alzoo (vs. 27). De uitdrukking wijst ons in het algemeen op 's menschen verheven' oorsprong en aanleg: hij is van Gods maagschap en geslachte en gelijk op Hem (Vgl. H. IX: 6. Hand. XVII: 28. Jak. III: 9). En waarin bestaat die gelijkheid anders, dan in het bezit der rede, die hem geschonken is, of, wilt gij liever, in zijnen redelijken en onsterfelijken geest, waardoor hij in staat is, om heerschappij te voeren over al het geschapene (H. I: 26, 28. Vgl. H. II: 19, 20)? Wij worden in deze opvatting bevestigd door het tweede verhaal, dat den oorsprong van 's menschen sterfelijk ligchaam uit het stof der aarde vermeldt, en den adel zijner natuur leert zoeken in den goddelijken geest, waardoor zijn stof bezielde werd, hier genoemd den adem des levens, dien God in zijne neusgaten blies (H. II: 7). Wat daarin verder verhaald wordt van de schepping der vrouw, wijzigt eenigermate het eerste berigt, waaruit het scheen, alsof man en vrouw beide geschapen waren op den zesden dag (H. I: 27); terwijl hier blijkt, dat de vrouw hem eerst later tot eene levensgezellin werd toegevoegd (H. II: 18, 21—24). Hare formering uit eene ribbe des mans, hetzij letterlijk opgevat of als een veelbeteekend droomgezicht, aan ADAM te beurt gevallen, stelt de naanwe betrekking voor, die er is tusschen echtgenooten, en regtvaardigt ADAM's uitroep, toen hij haar zag: deze is vleesch van mijn vleesch en been van mijne beenderen (vs. 22). Wat daaraan, vs. 24, wordt toegevoegd, schijnt woorden te bevatten, daaruit afgeleid door den ouden schrijver of door MOZES zelfen.

Zoo komen wij, ten derde, tot de geschiedenis van den val, H. III. De vermelding van het gebod, aan ADAM gegeven, om niet te eten van den boom der kennis des goeds en des kwaads (H. II: 16, 17),

gaat haar vooraf. De bedoeling van dat gebod, te onregte een proefgebod genoemd, was ongetwijfeld, om hem, indien al niet gehoorzaamheid te leeren, dan toch in de getrouwe betrachting van Gods geboden te oefenen. Berekend naar zijnen aanleg en zijne vatbaarheid, ging het met eene scherpe bedreiging vergezeld: ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven (vs. 17). En de overtreding van dat gebod, ten gevolge van verleiding, strekt ten bewijze, eensdeels, dat de mensch rein en onbesmet was voortgekomen uit de hand van zijnen Maker, anderdeels, dat hij door eigene schuld vervallen is tot de zonde, die, door éenen in de wereld ingekomen, tot allen is doorgegaan (Rom. V: 12). Het blijkt namelijk uit den inhoud des verhaals, dat hoogmoed en zinnelijke lust, door uitwendige aanlokselen opgewekt, in den mensch den trek naar het verbodene gaande gemaakt en zijnen val veroorzaakt hebben (H. III: 3, 5). In zooverre is de menschkundige beschrijving van JAKOBUS (H. I: 13—15) daarop toepasselijk. Moeijelijker is de vraag, wat men te denken hebbe van de slang en haar spreken met de vrouw (H. III: 1—5). Er zijn uitleggers, die het gebeurde zoo voorstellen, dat eene slang onschuldig de aanleiding slechts zou gegeven hebben tot de overtreding. Ons komt het nog altijd meer waarschijnlijk voor, dat wij, volgens latere aanwijzingen (Joh. VIII: 44. Vgl. 2 Kor. XI: 3. Openb. XII: 9. XX: 2), aan de listige verleiding des duivels te denken hebben. Zoo zou dan de slang, en wat daarvan voorkomt in de oude oorkonde, slechts beeldspraak zijn. Het is echter niet onmogelijk, dat de steller dier oorkonde, en ook MOZES, eene meer letterlijke opvatting bedoeld hebben. Wat cindelijk de gevolgen dezer eerste overtreding betreft; deze waren voor onze stamouders, even als voor hunne nakomelingen, die in hunne voetstappen traden (H. IV. VI: 5, 6), allertreurigst. Een vroeger ongekend gevoel van schaamte kondigde hun wel dra het verlies hunner onschuld aan (H. III: 7). Voor den Alwetenden, tegen wien zij misdreven hadden, vrees-

den zij te verschijnen, en aan zijn oog trachtten zij zieh, ware het mogelijk, te onttrekken (vs. 8, 9). Ofschoon hunner schuld bewust, waagden zij een ijdele poging, om haar van hunne schouders af te werpen (vs. 10—12). Voorts werd het vreeselijk strafvonnis over hen uitgesproken, dat wel blijken droeg van verschooning en uitzigt gaf op herstelling (vs. 15), maar ten gevolge waarvan zij echter ook uit het paradijs verdreven werden, zonder hope van derwaarts immer weer te keeren (vs. 22—24). De onbebouwde landstreek, waarin zij werden overgeplaatst, bragt hun doorner en distelen voort en scheen om hunnen wil vervloekt (vs. 17—19). Aan allerlei rampen onderworpen. moesten zij hier op aarde een moeitevol leven leiden (vs. 16), en aan het einde hunner dagen zouden zij wederkeeren tot het stof, waaruit zij genomen waren (vs. 19).

De zondvloed ten tijde van NOACH, waarbij wij, ten vierde, de aandacht bepalen, heeft plaatsgegrepen in het 1656ste jaar na de schepping van ADAM. Dit laat zich uit het alleroudste geslachtregister, dat ons is bewaard gebleven (H. V), een kostbaar gedenkstuk, voor de geschiedenis van hooge waarde, met genoegzame zekerheid opmaken. Er bestaat geene reden, om te meenen, dat de jaren vóór den zondvloed merkelyk korter waren dan de onze. Het blijkt althans uit het dagverhaal van die gebeurtenis (H. VII, VIII), dat men in de onde wereld rekende bij jaren van twaalf maanden en bij maanden van dertig dagen. En op grond daarvan kan ook de eeuwenlange leeftijd der eerstvaders, waarvan METHUSALEM den hoogsten trap bereikte (H. V: 27), aan geen' regtmatigen twijfel onderworpen zijn. De zonde van het toenmalige geslacht van menschen, waardoor het zich de straf der verdelging waardig maakte, schijnt in ruwheid, geweldenaarij en wellust bestaan te hebben (H. VI. 4, 5, 11), en eigenlijk gezegde goddeloosheid was haar algemeen karakter. De zondvloed zelf, om het even of er eene algemeene overstroming der aarde plaats

gehad heeft of alleen van hare bewoonde gedeelten, werd honderd en twintig jaren te voren aangekondigd (H. VI: 3). De ark, door NOACH inmiddels toebereid op Gods bevel, wordt met groote naauwkeurigheid beschreven (H. VI: 14—16), en was het veilige redmiddel voor hem en zijn huisgezin en allerlei soorten van dieren. Zwarigheden, ten gevolge eener al te letterlijke opvatting van sommige bijzonderheden (H. VI: 19, 20. VII: 2, 3, 14—16) ingebracht tegen dit verhaal, dat blijkbaar uit twee verschillende oude oorkonden is zamengesteld, vallen, bij eene nadere beschouwing van de toedragt en bedoeling der groote gebeurtenis, als van zelve weg. Zelfs de onderzoekingen der natuurkenners leveren voor hare onbetwistbare geloofwaardigheid gedurig nieuwe bewijzen op. En opmerkelijk is het, dat er van geene gebeurtenis in de oudste overleveringen van alle volken zoovele sporen voorhanden zijn; terwijl menige trek hunner vertelsels tot in bijzonderheden overeenstemt met het Mozaïsch verhaal.

§ 14.

Vervolg.

Ook in het overige van het boek Genesis komt een en ander voor, dat opheldering verdient. Vooral trekken de hoofdpersonen, die daarin optreden, ABRAHAM, ISAÄK, JAKOB en JOZEF onze opmerkzaamheid tot zich. De drie eerstgenoemden pleegt men aartsvaders of Patriarchen, d. i. stamhoofden, te noemen, omdat zij in hun geslacht het oppergezag uitoefenden en het gansche volk van Israël uit hen oorspronkelijk is; wat van JOZEF niet gezegd kan worden.

ABRAHAM, of, zoo als hij vroeger heette, ABRAM, de zoon van TERAH en geboortig van Ur der Chaldeëen, was de hoogvereerde stamvader der Israëlieten. Zijne geschiedenis (H. X: 11—XXV) vertoont hem ons als eenen geloofsheld, die aan alle volgende geslachten het uitstekend voorbeeld gegeven heeft van onwankelbaar vertrou-

wen op God en onbezwekene gehoorzaamheid aan Hem. Zijn leven was eene aanéenschakeling van geloofsbeproevingen, die hij roemrijk doorstond en waardoor hij gevormd werd tot den vriend van God bij uitnemendheid (Hebr. XI: 8—19. Jak. II: 21—24. Rom. IV). Door God geroepen, om zijn afgodisch vaderland te verlaten, ontving hij, in Kanaän gekomen, bij herhaling de belofte, dat eene talrijke nakomelingschap uit hem zou voortkomen, dat het land, waarin hij als vreemdeling verkeerde, eenmaal het eigendom zijn zou van zijn nageslacht, en dat daaruit voor alle volken der aarde heil en zegen zou voortspruiten (Gen. XII: 1—4. XIII: 14—17. XV: 1—5). In overeenstemming daarmede, rigtte God zelfs een verbond met hem op, dat Hij later vernieuwde (H. XV: 7—21. XVII: 1—8); veranderde zijnen naam in dien van ABRAHAM, d. i. vader eener menigte (H. XVII: 5), en stelde tot een teeken des verbonds de besnijdenis (vs. 10), waardoor zich van dien tijd af ABRAHAM's nakroost onderscheidde, als het volk aan JEHOVA gewijd. Door de geboorte van zijnen zoon, ISAÄK, werd de langgekoesterde wensch zijns harten vervuld (H. XXI: 1—3), en heerlijk blinkt zijn geloofsvertrouwen uit, als hij het bevel ontvangt, om dien éénigen, dien hij liefhad, Gode ten offer te brengen (H. XXII: 1—18). Ofschoon zijn karakter niet vrij was van kleine vlekken (H. XII: 12. XXI: 14), munt het echter door onbaatzuchtigheid (H. XIII: 8, 9), dapperheid (H. XIV: 14—16), grootmoedigheid (vs. 21—24), gastvrijheid (H. XVIII: 1—9) en vele andere deugden, die in zijne godsvrucht haren oorsprong hadden, uit. Dat van zijne wettige huisvrouw SARAI, later SARA d. i. vorstin geheeten (H. XVII: 15, 16), vertoont zich doorgaans van eene minder gunstige zijde. De zoon, uit haar geboren, werd de erfgenaam van de bezittingen zijns vaders en van Gods beloften, aan hem gedaan. Zijn oudere zoon ISMAËL, bij hare slavin HAGAR verwekt (H. XVI: 1—3, 15), is de stamvader geworden der Arabieren (H. XXI: 18, 20, 21. XXV: 12, 18); terwijl later

KETURA, die hij, na SARA's dood, tot zich genomen had, hem zes zonen baarde, die hoofden van even zoo vele volksstammen geworden zijn (H. XXV: 1, 2). De bijnaam Hebreër, dien hij droeg (H. XIV: 13), beteekent man van de overzijde, is hem gegeven, omdat hij, op zijne reize uit Mesopotamië naar Kanaän, den Eufraat was overgetrokken (H. XI: 31) en ging van hem op zijne nakomelingschap over. Die reize zelve, ingevolge goddelijke roeping, maakt een keerpunt uit in de gewijde geschiedenis, die zich van nu aan bepaalt tot één bijzonder volk, in ABRAHAM uitverkoren boven alle volken der aarde. En wij aanbidden bij de uitkomst daarin Gods wijsheid en getrouwe zorg voor de hoogste belangen des menschdoms, dat Hij door ABRAHAM's afzondering den grondslag gelegd heeft tot het groote werk der verlossing, ten uitvoer gebracht in de volheid des tijds (Hand. VII: 2. volg).

Van ISAÄK, den zoon van ABRAHAM's ouderdom, vermeldt de geschiedenis slechts weinige bijzonderheden (H. XXVI, XXVII). Hij schijnt stil en vreesachtig van aard, bekrompen en zwak van hart en gesloten van karakter geweest te zijn. Wij vinden echter enkele proeven van vredelievendheid en verzoenlijkheid van hem aangeteekend (H. XXVI: 14—17, 20—22, 27—31). En God deed hem bij herhaling de vroeger gedane belofte eener talrijke nakomelingschap (vs. 3, 4, 24), ofschoon uit zijne huisvrouw REBEKKA slechts twee zonen geboren werden, tweelingen (H. XXV: 20—26), waarvan de oudste, ESAU genaamd, een man van een ruw en hartstogtelijk karakter (H. XXV: 30—34. XXVII: 34, 36, 38, 41—45), maar vatbaar voor edele gewaarwordingen en gevoelens (H. XXXIII: 4, 9, 12, 15), de stamvader geworden is van de Edomieten (H. XXXVI: 9).

ISAÄK's jongere zoon, JAKOB, de lieveling van zijne moeder (H. XXV: 28), was in zijne jeugd niet vrij van grove gebreken (H. XXVII—XXXVI). Aan zachtheid van inborst en fijnheid van gevoel paarde hij eene slimheid, die soms overging tot sluw bedrog, gepleegd

zoowel op aanstoken van REBEKKA tegen zijnen ouderen broeder en blinden vader (H. XXV: 29—34. XXVII: 1—29), als later tegen zijnen oom en schoonvader LABAN (H. XXX: 37—43), wiens beide dochters hij gehuwd had (H. XXIX: 16—28). In weêrwil daarvan werd hij door Gods beschikking erfgenaam der vaderlijke zegeningen en beloften (H. XXVII: 27—29. XXVIII: 13—15. XXXV: 9—13), en onder Gods bestuur legde hij allengs, ook ten gevolge van velerlei tegenspoed en hartzeer, zijne vroegere verkeerdheden af. Vooral schijnt de geheimzinnige worsteling met den engel, op zijne terugreise uit Mesopotamië voorgevallen (H. XXXII: 24—28), een keerpunt geweest te zijn in zijn inwendig geestelijk leven, en een ander, nieuw mensch geworden zijnde, ontving hij ook te dier gelegenheid een' nieuwen naam, dien van ISRAËL of Vorst Gods, omdat hij met God geworsteld had en overmocht. Later hielden zijne beproevingen niet op. Nadat de vrede van zijn huis door den minnennijd zijner beide vrouwen vroeger meermalen was verstoord geworden (H. XXIX: 31—35. XXX: 1—24), ontviel hem de meest geliefde, RACHEL (H. XXXV: 16—20). Diep krenkte hem de woeste losbandigheid zijner zonen (H. XXXIV, XXXVIII). En vooral ging hij lang gebogen onder het smartelijk verlies van zijnen vromen en voortreffelijken zoon JOZEF, wien hij met tranen beweede (H. XXXVII: 33—35), maar later, in zijnen ouderdom, in Egypte mogt terugvinden (H. XLV: 26—28. XLVI), werwaarts hij dan ook met al de zijnen vertrok en waar hij stierf, zijne zonen gezegend hebbende (H. XLIX).

Onder zijne twaalf zonen was JOZEF, een jongeling van veelbelovenden aanleg, bij zijnen vader meest geliefd. Zijne geschiedenis (H. XXXVII, XXXIX—L), vertoont ons een der edelmoedigste en grootste karakters der oudheid, waarop wij met eerbied staren, en bevat een schat van leering en vertroosting in zich, vruchtbaar vooral voor de jeugd. Het schijnt, dat zich reeds vroeg eene kiem des kwaads in hem begon te ontwikkelen, die

openbaar werd in zijne jongelingsdroomen (H. XXXVII: 6—11) en gevaarlijk worden kon voor zijne verdere vorming. Daarom moest hij, onder Gods bestuur, door zijne broeders verkocht (vs. 18—28), in Egypte in eene leerschool der beproeving komen, waarin hij, van allen jeugdigen hoogmoed genezen, tot groote bekwaamheid ontwikkeld en voor den gewichtigen staatspost, dien hij later bekleedde, voorbereid werd (H. XXXIX, XL). Zijn gedrag omtrent zijne broeders gehouden, toen deze in Egypte kwamen, strekt zijne wijsheid tot hooge eer (H. XLI—XLIV). En nadat het gansche geslacht van JAKOB derwaarts overgebracht en de grijze vader gestorven was (H. XLV—XLVIII), gaf hij proeven van eene vergevensgezindheid, waarvan zijne broeders zich ter naauwernood een denkbeeld konden vormen (H. L). Hij zelf heeft ons de geheime bron zijner deugden genoemd, toen hij voor zijne broeders verklaarde: ik vrees God (H. XLII: 18). Vele waren zijne verdiensten omtrent het land zijner vreemdelingschap (H. XLI: 46—49, 54—57). En dat JAKOB's nageslacht derwaarts werd overgeplant, moest door de zorg van Gods Voorzienigheid strekken, om daaruit een afzonderlijk volk te vormen, dat eenmaal bezit kon nemen van het beloofde land.

Het tijdperk der aartsvaderlijke geschiedenis omvat eene ruimte van ongeveer 215 jaren.

§ 15.

Bijzonderheden uit het tweede Boek, genaamd Exodus.

Aan den uittocht der kinderen Israëls uit Egypte, die daarin uitvoerig verhaald wordt, heeft het tweede boek van MOZES den naam van Exodus, dien het draagt, te danken. Omtrent hun verblijf en hunne lotgevallen in het vreemde land, gedurende omtreeks 430 jaren (H. XII: 40. vgl. Gen. XV: 13) (1), staat ons niets aangeteekend,

(1) Als de Apostel PAULUS, Gal. III: 17, zegt, dat er 430 jaren

waarschijnlijk omdat er in dien tusschentijd niets belangrijks gebeurd of het gebeurde, te midden der harde verdrukking, niet in het geheugen bewaard is. Gedurende dat tijdvak had JAKOB's nageslacht zich zoo aanmerkelijk uitgebreid, dat het van 70 zielen, die in Egypte kwamen (H. I: 5. Vgl. Gen. XLVI: 27. Deut. X: 22) (1), bij den uittocht geklommen was tot 600,000 mannen, behalve de vrouwen en kinderen (H. XII: 37). In die vermenigvuldiging lag dan ook de oorzaak van de zwarc verdrukkingen, waaraan zij van de zijde der Egyptische koningen waren blootgesteld (H. I: 7—22).

De verlosser des volks, door God zelven daartoe gevormd en geroepen, was MOZES. Zijne wonderbare redding uit het doodsgevaar, dat zijn jeugdig leven bedreigde, wijst hem aan als den kweekeling der Voorzienigheid (H. II: 1—10). 's Konings dochter, die hem uit het water toog — de overlevering noemt haar *THEMUTIS* en zegt, dat zij gehuwd was, maar geene kinderen had — gaf hem naar hare verkiezing een' Egyptischen naam (2), in klank bijkans overeenkomende met het Hebr. *MOZES*, ten einde hem aan te duiden als een' uit het water geredde (vs. 10). Zijne opvoeding, eerst ten huize zijner ouders *AMRAM* en *JOCHABED* (H. VI: 19) en daarna aan het Egyptische hof (Hand. VII: 22), moest dienen, om hem voor te bereiden voor de taak, die hem wachtte. En zijne latere afzondering in Midian, gedurende veertig jaren, bij *JETHRO* of *REUEL* d. i. met God gemeenzaam (H. II: 15—22), wiens dochter *ZIPPORA* hij huwde, was daaraan in een ander opzigt niet minder be-

verloopen zijn van de belofte, aan *ABRAHAM* gedaan, af tot op de wet, dan schuilt daarin blijkbaar eene kleine onnauwkeurigheid, in navolging der grieksche Oversetters begaan.

(1) Maakt *STEFANUS*, Hand. VII: 14, melding van 75 zielen, die met JAKOB naar Egypte zouden getogen zijn, dan schijnt hij daarin het gezag der LXX te volgen, die afwijken van den Hebr. tekst.

(2) Mo beteekent in het Egyptisch water en ousche redder. Het Hebr. *MOZES* daarentegen duidt niet een' geredde, maar een redder aan, en wijst alsoo niet zozeer op de redding, die hij ondervond, als wel op de verlossing uit Egypte, die hij aan Israël bezorgde.

verderlijk. Zoo kon hij, tachtig jaren oud, op de roepstem van God in Egypte optreden tot verlossing zijner broederen uit de dienstbaarheid.

Onder de bijzonderheden, betreffende Israël's uittocht, verdienen onze opmerking:

Vooreerst, de tien zware plagen, die, over Egypte gebragt, PHARAÖ eindelijk noodzaakten, om de Israëlieten te laten trekken (H. VII: 14—X. 29. XII: 29). Ofschoon het meerendeels gewone landplagen waren, waardoor Egypte nog soms geteisterd wordt, en er tusschen de meeste dier plagen een natuurlijk verband bestond, zoodat de eene voortspoot uit de andere, moeten wij ze echter én van wege hare hevigheid, én omdat zij telkens door MOZES vooraf werden aangekondigd, én omdat de Israëlieten in Gosen daarvan geheel bevrijd bleven, als bepaalde strafgerigten van God aanmerken. Dat PHARAÖ zich daartegen verhardde (1), laat zich verklaren deels uit het niet ongewone der plagen, deels daaruit, dat sommige dezer verschijnselen door de kunstenaars van Egyptische wigchelaars behendig werden nagebootst. En dat de laatste plaag, de dood der eerstgeborenen in Egypte, hem bewoog om toe te geven, is toe te schrijven aan den schrik en de algemeene ontroering en droefenis, daardoor te weeg gebragt.

Ten anderen, het Pascha, ingesteld als een bevrijdingsmaaltijd, tot gedachtenis van den uittocht des volks uit Egypte (H. XII: 42). Een lam moest daarbij, als een huiselijk dankoffer voor JEHOVA, geslagt en gegeten worden, en wel onder de vreemdste plegtigheden, staande, geheel gekleed, met den reisstaf in de hand en met ongezuurde koeken er bij. De verordeningen daaromtrent, H. XII, XIII uitvoerig medegedeeld, behelzen zoowel latere als vroegere voorschriften, blijkbaar uit

(1) Nu eens wordt God gezegd, het hart van PHARAÖ verstekt, verhard of verzaamd te hebben (H. IV: 21. VII: 3. IX: 12. X: 1, 20, 27); dan eens wordt er gezegd, dat hij zelf zijn hart heeft verstekt of verstijfd (H. VII: 13, 14, 22. VIII: 15, 19, 32. IX: 7, 34, 36); soms ook volgt het een onmiddellijk op het ander (H. IX: 34. X: 1).

twee onderscheidene gedenkstukken zamengevoegd, opdat men alles, wat het Pascha en de eerstgeborenen betreft, bijéén zou hebben. Het woord Pascha beteekent eigenlijk voorbijgang of verschooning en doelt alzoo meer bijzonder op de verschooning, die de Israëlieten ondervonden in dien nacht, toen de eerstgeborenen in Egypte werden gedood (H. XII: 12—14, 21—27): eene gebeurtenis, die met den uittocht onmiddellijk in betrekking stond. Om dezelfde reden waren ook de eerstgeborenen onder Israël, zoowel van menschen als van dieren, Gode toegewijd (H. XIII: 2), en moesten door offers van Hem gelost worden (vs. 12—15. vgl. Deut. XV: 19—23).

Ten derde, de vermeende roof, door de uittrekkende Israëlieten, op Gods bevel, aan de Egyptenaren gepleegd (H. III: 21. XI: 2. XII: 35, 36). Men heeft haar eene onzedelijke daad genoemd en het in MOZES hoogelijk afgekeurd, dat hij haar verordende of ten minste toeliet, terwijl men tot verschooning daarvan veronderstelt, dat de ruwe hoop, die op Gods bevel uit Egypte trok, nu ook, als op Gods bevel, van de Egyptenaren eene schadevergoeding voor al hunne onderdrukkingen meende te mogen eischen. Het schijnt echter, dat men bij dit bezwaar de gebezigde uitdrukkingen sterker drukt dan noodig is. Er werd niet gecroofd in eigenlijken zin, maar slechts gevraagd om geschenken, die dus ook geweigerd konden worden. Dat die aanvraag werd ingewilligd door hen, in wier midden Israël woonde, getuigt van hunne deelneming in het lot der zwaarverdrukten en van hunne blijdschap over hunnen uittocht. God gaf zijn volk gunst te vinden in hunne oogen, lezen wij (H. XI: 2). En zoo weinig daalde MOZES door deze verordening in de oogen der Egyptenaren, dat hij, zoo als er onmiddellijk wordt bijgevoegd, groot was in de oogen van PHARAO's hovelingen en van het gansche volk.

Ten vierde, de wolk- en vuurkolom, die zich, zoo ras Israël te Sukkoth gelegerd was, boven het leger in den dampkring vertoonde (H. XIII: 20—22). Zij bestond in eene statige wolk, die des daags aan den altijd

helderen hemel zichtbaar was als een duune rook, en des nachts door de electrieke deelen, waarmede zij bezwangerd was, straalde als een vuur. Zij was het teeken van JEHOVA's tegenwoordigheid bij zijn volk, en breidde zich soms over het leger uit, om het schaduw en zelfs nu en dan regen te verleenen (vgl. Ps. CV: 39). Wij zien er het veelbeteekenend zinnebeeld in van de groote waarheid, dat God Israël's leidsman was door de woestijn.

Eindelijk, de doortogt des volks door de Rode zee (H. XIV: 21—30). Deze gebeurtenis zelve is in den Zusammenhang der geschiedenis, waarin zij voorkomt, ontwijfelbaar. Hare toedragt, dat door een sterken oostenwind de wateren der zee werden opgestuwd en verjaagd, toen de Israëlieten aan den oever stonden, en na hunnen doortogt terugkeerden, om hunne vervolgers te begraven, kenmerkt haar als een werk Gods, wel door natuurlijke oorzaken teweeggebracht, maar desniettemin buitengewoon en wonderbaar. Het was niet maar eene gewone ebbe, die Hij beschikte, maar eene geheele terugwijking van het water naar zijnen uitgang, zoodat eene breede, waadbare plaats geheel droog werd. En wanneer wij nu veronderstellen, dat er aan beide zijden der bank, die hun een pad door de zee verschaft, diepten waren, waarin het water staan bleef, dan begrijpen wij, hoe er met regt gezegd kon worden, dat de wateren, ter rechter- en ter linkerzijde, hun tot een' muur verstreken (vs. 29), daar zij er van beide kanten door gedekt werden tegen elken vijandelijken aanval. Het oogmerk dezer gebeurtenis, door MOZES bezongen (H. XV: 1—21), was, deels om Israël voor altijd van PHARAO te verlossen, deels om hun den terugkeer naar Egypte onmogelijk te maken en hun vertrouwen op JEHOVA te versterken, deels om hen in de woestijn te beveiligen voor de aanvallen van de roof- en moordzieke benden, die in die streken omzwierven (vgl. Joz. II: 10, 11).

Vervolg.

De tweede helft van Exodus vermeldt, onder meer andere bijzonderheden:

Vooreerst, de spijziging der Israëlieten in de woestijn door middel van kwakkel en het dagelijksch manna (H. XVI, vgl. Num. XI). Wat omtrent de kwakkel en het kwartel voorkomt, is aan geene zwaarigheden onderhevig. Zij waren menigvuldig in Egypte en worden soms door den wind, over de Roode zee heen, de woestijn ingedreven, waar zij dan, door den langen togt vermoeid, zich met de hand laten vangen. Moeijelijker is het antwoord op de vraag, of het manna, dat de Israëlieten ontvingen, even zoo uit natuurlijke oorzaken, door God tot zijn oogmerk aangewend, verklaard kan worden. Niet onbekend is in het Oosten en elders een voorbrengsel van dien naam, dat in sommige opzichten groote overeenkomst heeft met de spijze der Israëlieten in de woestijn. Het bestaat in eene dunne, harstachtige stof, die, onder begunstiging van het luchtgestel of ook door middel van de steek eens insekts, *cimex mannifex* geheeten, uit de bladen van sommige boomen druip en door de zonnestralen verdikt wordt. Maar opmerkelijk is het verschil tusschen dit manna en dat der Israëlieten. Dit laatste werd in kleine korrels gevonden als korianderzaad, viel tegelijk met den dauw, vertoonde zich in den vroegen morgen als rijm en versmolt voor de doorbrekende zonnestralen. Men kan derhalve naauwelijks aan het genoemde natuurverschijnsel denken, ofschoon de Israëlieten, die het uit Egypte kenden, daaraan den naam van manna ontleenden. Er gingen bovendien met dien manna-regen nog vele wonderbare bijzonderheden gepaard: dat de hoeveelheid altijd naar de behoeften des volks was afgepast, dat er niets van kon overgehouden worden voor den volgende dag, dat er des vrijdags een dubbel deel van verzameld werd, ook voor

den sabbat, en dat de gansche menigte, gedurende de veertigjarige omzwerving door de woestijn, er door verzadigd werd dag aan dag, totdat zij het beloofde land binnentrok (Joz. V: 12). Van dit manna werd later, op Gods bevel, een Gomer in een' gouden kruik bewaard tot eeuwige gedachtenis (Exod. XVI: 33—36. Hebr. IX: 4). Van de wonderbare spijziging des volks door middel daarvan wordt meermalen door latere dichters gewag gemaakt (Ps. LXXVIII: 23, 25. CV: 40. CXI: 5). Zelfs de Joden spraken daarvan nog, ten tijde van JESUS (Joh. VI: 31. vgl. 1 Kor. X: 3).

Ten anderen, de wetgeving op Sinaï: eene grootsche gebeurtenis, die den grondslag legde tot het godsdienstig en staatkundig volksbestaan van Israël. Wanneer elders (Deut. V: 2. XXIX: 1) Horeb wordt genoemd als de plaats der wetgeving, dan wordt daarmede het gebergte aangeduid, waarvan Sinaï de hoogste spits was. JENOVA liet zich vooraf door MOZES aan Israël tot koning voorstellen, en gaf het volk de keuze, of het Hem wilde aannemen of niet (H. XIX: 4—6). Opmerkelijk is het, dat Hij, ook terwijl Hij door onweders en donderslagen zijne geduchte oppermagt toonde, hun echter door de vermelding zijner weldaden, hun bewezen, vertrouwen en liefde zocht in te boezemen. Daarom ging ook de Wet der tien geboden, toen zij op den 50sten dag plegtig werd afgekondigd (H. XX), met deze verklaring vergezeld: ik ben de Heer, uw God, die u uit Egypte, uit den diensthuijs uitgeleid heb (vs. 2). Bij die wet lag de erkenning van den éénigen waarachtigen God ten grondslag (Vgl. Deut. VI: 4), en de geboden, die zij bevatte, waren alle berekend naar de vatbaarheid en behoeften des volks. Men vindt ze later met eenige bijvoegselen, door veranderde omstandigheden noodzakelijk geworden, herhaald (Deut. V: 6—21). De twee hoofdbestanddeelen dezer wet: liefde tot God boven alles en tot den naasten als tot ons zelve, worden elders genoemd (Lev. XIX: 18. Deut. VI: 5) en door den Heer, in de dagen des

N. Verbonds, als haar hoofdinhoud opgegeven (Matth. XXII: 37—40). MOZES ontving op den berg Gods bevelen door tussekomenst van Engelen (Hand. VII: 53. Gal. III: 19. Hebr. II: 2), en op twee groote steenen tafelen, aan beide zijden volgeschreven, werden zij hem van Godswege ter hand gesteld (H. XXXI: 18. XXXII: 15, 16. vgl. vs. 19. XXXIV: 1—4, 27, 28). Alle volgende instellingen onder Israël waren op deze wet der tien geboden gebouwd en stemden daarmede naauwkeurig overeen. Bij de erkenning van haren goddelijken oorsprong behoeft men echter de eigene werkzaamheid van MOZES niet voorbij te zien, en evenmin de letter van elk nader gebod van God zelve onmiddellijk afkomstig te achten. In de verdeeling der tien geboden bestaat eenig verschil tussekomen de Lutherseken en Hervormden, daar de eerstgenoemden, in navolging der Roomsche kerk, de twee eerste geboden zamenvoegen en het laatste gebod in tweeën splitsen.

Eindelijk, de inrigting van den tabernakel of tent der zamenkomst. Slechts één heilighdom mogt er onder Israël zijn, waar geofferd en plegtig gebeden moest worden; slechts ééne woning voor Israël's Koning, den éénigen waarachtigen God. Gedurende zijn veertigdaagsch verblijf op den berg, schreef God aan MOZES niet slechts voor, hoe tot dat einde de tabernakel met al zijn toebehooren moest zijn ingerigt (H. XXV—XXXI), maar schijnt hem daarvan ook een afbeeldsel getoond te hebben, eene hemelsche teekening, die uit zijn geheugen niet werd uitgewischt (H. XXV: 40). Het benoodigde tot de vervaardiging werd door het volk vrijwillig bijéengebragt; aller handen arbeidden mede; en het oppertoezicht over den arbeid werd opgedragen aan twee bekwame mannen, door God daartoe aangewezen en toegerust, BEZALEËL en AHOIAB, die, nadat alles was afgewerkt, van MOZES de getuigenis ontvingen, dat het gemaakt was, gelijk de Heer geboden had (H. XXXV—XXXIX): waarop de plegtige inwijding, zes maanden na den aanvang, volgde (H. XL). Opmerkelijk is het, dat hier sommige hoofdstukken eene bijkans voor-

delijke herhaling bevatten van den inhoud der vroegere, zoodat bijv. de beschrijving van den tabernakel tweemaal voorkomt (1). Er bestaat voorts geene genoegzame reden, om te meenen, dat sommige gedeelten des verhaals van later dagteekening zouden zijn, ontleend óf aan den lateren tabernakel in DAVID's tijd (2 Sam. VI: 17), óf aan den tempel, door SALOMO te Jeruzalem gebouwd (1 Kon. V). En op de vraag, vanwaar Israël in de woestijn zooveel goud en zilver en kostbaarheden had, als noodig was, om zulk een prachtig heiligdom te stichten, behoeft het bevredigend antwoord niet achterwege te blijven. Er waren toch onder zoo groote menigte ook vermogende lieden, en de zucht tot opsehk is in het Oosten grooter dan elders. Ook hadden zij uit Egypte vele voorwerpen van waarde medegevoerd, terwijl de nederlaag van PHARAO's heir dien schat nog aanzienlijk vermeerderd had, en het Sittim- of Acacia-hout allerwege in de woestijn overvloedig genoeg groeide.

§ 17.

Opmerkingen betreffende den inhoud van het derde Boek, genaamd Leviticus.

Het derde Boek van mozes wordt Leviticus genoemd, omdat het meerendeels wetten en voorschriften bevat, die de plegtigheden der Israëlietische godsdienst, door de Levieten bediend, betreffen. Het kan, wat den inhoud aangaat, worden aangemerkt als een vervolg op de Sinaitische wetgeving, waaraan mozes van tijd tot tijd nieuwe geboden, gebouwd op den eenmaal gelegden grondslag, heeft toegevoegd. Die, welke hier zijn bewaard gebleven, werden nog aan den voet van Sinaï gegeven (H. XXVI: 46. XXVII: 34), en wel binnen eene tijdruimte van elf maanden, tot in het tweede jaar na den uittogt. Het schijnt, dat zij reeds vroeg in verschillende bundels bijéénverzameld zijn (2), die

(1) Verg. H. XXV: 10—40 met H. XXXVII; H. XXVI met H. XXXVI; H. XXVII met H. XXXVIII, enz.

(2) Dat Leviticus eene verzameling bevat van losse stukken,

bij de uitgave niet stelselmatig gerangschikt, maar gedeeltelijk naar tijdorde, gedeeltelijk naar gelijkheid van inhoud werden zamengevoegd. Dat, bijv., de inwijding der priesters, Exod. XL: 13—15. bevolen, aldaar vs. 31, 32. meer verondersteld, dan verhaald wordt geschied te zijn, gaf aanleiding, om het verhaal van die inwijding, door de wetten aangaande de verschillende soorten van offeranden, als brand-, spijs-, dank-, zonden schuldoffer, voorafgegaan (H. I—VII), op den voorgrond te plaatsen (H. VIII), benevens eenige andere geschiedkundige bijzonderheden, daarop betrekkelijk (H. IX, X). De voorschriften omtrent de reine en onreine dieren (H. XI) en de verontreinigingen in het algemeen (H. XII—XV), waartoe ook de melaatschheid behoort (H. XIII, XIV), volgen daarop. Verder vinden wij allerlei verordeningen van gemengden inhoud, t. w. omtrent den grooten verzoendag (H. XVI), het verbod van bloed te eten (H. XVII), omtrent het huwelijk en de kuischheid (H. XVIII), omtrent de zedelijkheid in verschillende opzichten (H. XIX), omtrent bloedschande (H. XX) en omtrent de priesters, offerdieren en feestdagen (H. XXI—XXIII); waarna nog over den lichter en de toonbrooden, over de straf der godslastering en andere misdaden (H. XXIV), en ten laatste over den sabbat en het jubeljaar gesproken wordt (H. XXV). Het vóór-laatste hoofdstuk (XXVI) behelst heerlijke beloften, toegezegd aan wie Gods wetten onderhouden, en verschrikkelijke bedreigingen, aan de overtreders gedaan. En het laatste, daaraan later toegevoegd (XXVII), handelt over de lossing van hetgeen door geloften aan God of het heiligdom verbonden was. Uit deze inhoudsopgave blijkt, dat hier slechts zeer weinige geschiedkundige berigten voorkomen (VIII—X. XXIV: 10 volg.), die nog in verband staan met den hoofdinhoud van het Boek.

blijkt o. a. uit de onderschriften, die men er in vindt (H. VII: 37, 38. XI: 46, 47. XIV: 57. XV: 32, 33), en uit het aanhangsel, H. XXVII, dat daaraan is toegevoegd (vgl. H. XXVI: 46).

Onder de bijzonderheden, daarin vermeld, verdienen de wetten omtrent de melaatschheid, als ten proeve, genoemd te worden (1). Men kan zich daaruit een naauwkeurig denkbeeld vormen van deze vreeselijke krankheid, die, in Egypte inheemsch, ook onder de Israëlieten hare verwoestingen plagt aan te rigten. Zij begon gemeenlijk met witte of roodachtig witte vlekken op de huid (H. XIII: 2, 19, 24, 42), die zich een weinig ingedrukt vertoonden en dieper schenen te liggen dan het vel (vs. 3, 20, 25, 30, 32), terwijl het haar op de aangestokene plaatsen in wit veranderd werd (vs. 3, 20, 26) of in geel (vs. 30, 32). Er ontstonden daarop allerlei builen, zweren en gezwellen (vs. 2, 10, 43), en zelfs wild vleesch kwam te voorschijn (vs. 10, 14). Het gansche ligchaam werd eindelijk allengs met eene witte, kalkachtige schurf overdekt (vs. 30, 36. vgl. Exod. IV: 6. Num. XII: 10). Wanneer deze echter op eens en plotseling uitbrak, zoodat de ziektestof met hevigheid te voorschijn kwam, zoo werd de genezing mogelijk geacht (vs. 30—35). De melaatschheid was besmettelijk, waarom de aangetaste lijdens streng moesten worden afgezonderd (vs. 45, 46). Zij breidde zich ook inwendig uit, tastte de edelste deelen aan en verstoorde de gansche bewerktuiging des ligchaams. Van deze witte melaatschheid, gelijk zij heette, was de zoogenaamde zwarte, die veel gevaarlijker was, wezentlijk onderscheiden. Omdat daarbij handen en voeten opzwellen, heet zij Elephantiasis. Over het geheele ligchaam vertoont zich eene aschgrauwe kleur, en het wordt met schilferachtige korsten overdekt, terwijl eene onuitstaanbare, smartelijke jeukte doet uitzien naar allerlei middelen, om haar door wrijven of krabben te verzachten. Deze Elephantiasis (Vgl. Job. II: 7, 8, 12) werd voor ongeneeselijk ge-

(1) Merkwaardig is, wat HOFSTEDÉ DE GROOT verhaalt (Voorlezingen over de Opvoeding des menschedoms door God, D. I. bl. 341), dat de lezing van dit gedeelte van Leviticus over de huidziekte aanleiding gegeven heeft tot de bekeering van een' ongeloovigen Jood, Dr. FRANKEL te Elberfeld.

nouden en doorgaans aangemerkt als eene straf van geheime zonden.

Merkwaardig is nog betrekkelijk de witte of meer gewone melaatschheid, dat zij zich zelfs aan allerlei stoffen mededeelde. Aan wol, linnen, doek en leder vertoonden zich groen- en roodachtige vlekken (H. XIII: 47—49), die zich verder verspreidden (vs. 51). Hielp het wasschen niet, waardoor de vlekken soms verbleekten, zoodat het kwaad door uitsnijding geheel verdelgd kon worden of door herhaald wasschen verdween, dan moest de aangestokene stof, om het gevaar van besmetting te weren, met vuur verbrand worden (vs. 56—58). Soms kwam de melaatschheid aan de muren of wanden der woningen te voorschijn, en vertoonden zich daaraan de genoemde vlekken of indrukselen (H. XIV: 37). Nadat het kwaad in zeven dagen zich rondom verspreid had, moest de gansche plaats weggenomen en op nieuw worden opgebouwd (vs. 39—42). Kwam het echter, in weêrwil daarvan, weder te voorschijn, zoo moest het gansche huis afgebroken en de afbraak uit de stad verwijderd worden (vs. 43—45). Personen, die van de melaatschheid genezen waren, moesten zich niet slechts aan het naauwkeurig onderzoek van den priester onderwerpen (vs. 2, 3), maar ook het voorgeschreven offer brengen. Men ging bij de reinverklaring zoo voorzigtig te werk, dat eerst, acht dagen na de eerste vertooning aan den priester en het eerste offer voor de genezing, bestaande uit twee vogels (vs. 4), de vergunning gegeven werd, om de vroegere woning te betrekken (vs. 8), nadat vooraf het tweede offer, uit twee lammeren bestaande, gebragt en den herstelden kranke ten tweeden male het haar afgeschoren, al zijne kleederen gewasschen waren en hij zelf zich gebaad had (vs. 9, 10). Uit dit een en ander blijkt de getrouwe zorg, door den wetgever ook voor den gezondheidstoestand en de uitcrlijke welvaart des volks gedragen.

Inhoud van het vierde Boek, genaamd Numeri, en bijzonderheden, daarin voorkomende.

Numeri of getallen pleegt men het vierde Boek van MOZES te noemen, omdat het aanvangt met de opgave van den uitslag der volkstelling, geschied op goddelijk bevel, ruim een jaar na den uittocht uit Egypte (H. I). Het bleek, dat het Israëlietische leger sterk was ruim 600,000 weerbare mannen, boven de twintig jaren oud, zonder dat daaronder begrepen waren de Levieten, wier getal 22,000 bedroeg (H. III: 39).

Het eerste gedeelte van dit Boek (H. I—X: 10) bevat, behalve de genoemde telling, allerlei bijvoegselen tot de burgerlijke en godsdienstige verordeningen onder Israëel. Zij maken eene verzameling uit van losse stukken, allen, zoo 't schijnt, van de hand van MOZES afkomstig en zonder geregelde samenhang bijééngevoegd. Daartoe behooren de bepalingen, door MOZES gemaakt, aangaande de orde der legering en optogten van de ontscheidene stammen onder hunne banieren (H. II), en aangaande de bestemming en de pligten der Levieten, die, in plaats van de eerstgeborenen uit alle stammen, tot de dienst des heiligdoms en tot hulp der priesters werden aangesteld (H. III. IV). Daarop komen hier wetten voor, om voor de onreinen eene plaats buiten het leger af te zonderen (H. V: 1—4), omtrent de teruggave van onwettig bezeten goed (vs. 5—8), over vrijwillige giften boven het verschuldigde (vs. 9, 10) en over de handelwijze, te volgen omtrent eene vrouw, die van onkuishheid verdacht en beschuldigd wordt (vs. 11—31); en voorschriften aangaande de gelofte des Nazireërscaps (H. VI: 1—21), en het formulier van den zegen, door de priesters uit te spreken over het vergaderde volk (vs. 22—27). Verder vinden wij hier nog geschiedkundige bijzonderheden omtrent de vrijwillige offers, door de Vorsten der stammen ten dienste des heiligdoms gebragt (H. VII), en wederom voorschriften aangaande de dienst der

Levieten (H. VIII), de viering van het Pascha (H. IX) en het gebruik van zilveren trompetten bij de optogten en volksvergaderingen en op feestelijke tijden (H. X: 1—10). Uit deze korte inhoudsopgave blijkt, dat de drie eerste boeken reeds gesloten waren, toen deze fragmenten, als ten vervolge, in éénen bundel werden bijeenverzameld. Het gebrek aan orde en samenhang, dat daarin te bespeuren is, kenmerkt evenzeer de overige gedeelten van dit Boek.

Het tweede deel, dat de verdere voorvallen in de woestijn vermeldt (H. X: 11—XXI), begint met het verhaal van den optogt des volks van Sinaï, en omvat alzoo eene tijdruimte van 37 jaren, die zich uitstrekt van het tweede jaar na den uittocht (H. X: 11) tot het laatste der omzwerving in de woestijn (H. XX: 1). De meeste voorvallen echter, die ons hier zijn bewaard gebleven, behooren tot het begin of tot het einde van dit aanmerkelijk tijdvak, zoodat er omtrent het gebeurde in niet minder dan zeven en dertig jaren een diep stilzwijgen wordt bewaard. Het schijnt, dat daarin weinig bijzonders is voorgevallen of dat omtrent het daarin voorgevallene geene schriftelijke bescheiden gevonden werden. Te midden van den geschiedkundigen inhoud van dit gedeelte des Boeks komen weder enige wetten en verordeningen voor, die meest de offers, priesters en reinigingen betreffen en met de gebeurtenissen zelve, hier vermeld, in geene onmiddellijke betrekking staan (H. XV. XVIII. XIX). Onder die gebeurtenissen zijn er, die afzonderlijk vermelding verdienen, als:

Vooreerst, wat hier voorkomt aangaande het manna en de kwakkelen (H. XI). Het kort bericht omtrent het manna (vs. 7—9) wijst duidelijk terug op hetgeen daaromtrent vroeger verhaald is (Exod. XVI), en stemt daarmede overeen. Het gebeurde met de kwakkelen daarentegen verschilt blijkbaar van het vroeger voorgevallene, zoodat er geen grond bestaat, om met sommige uitleggers aan twee verschillende verhalen van ééne en dezelfde gebeurtenis te denken. Dit geldt evenzeer van het water, dat MOSES op Gods bevel uit de steenrots deed vloeijen, toen het volk er gebrek aan had en mur-

mureerde. Onder geheel verschillende omstandigheden en aan verschillende plaatsen is dit tweemaal geschied (Exod. XVII: 1—7. Num. X: 2—13), en de tweede maal, in het laatste jaar der omzwerving, was het gedrag, door MOZES en AARON daarbij gehouden, verre van onberispelijk (vs. 12. Vgl. Ps. CVI: 33).

Ten anderen, de uitzending van de twaalf verspieders, éenen uit elken stam, die geschied is, toen de Israëlieten tot Kadesch-Barnea, aan de uiterste zuidelijke grenzen van Kanaän genaderd waren, aan het einde van het tweede jaar na den uittocht (H. XIII. XIV). Slechts twee hunner, KALEB, uit den stam van Juda (H. XIII: 7), en JOZUA, uit den stam van Ephraïm (vs. 9, 17), bragten bemoedigende tijdingen mede, terwijl de tien overigen door hunne overdrevene berigten aangaande de sterkte des lands en de weerbaarheid der inwoners het volk verschrikten en oorzaak waren, dat het aan het muiten sloeg en naar Egypte wilde wederkeeren (vs. 32—XIV: 10). Op voorspraak van MOZES werd het oordeel der verdelging, dat reeds door God was uitgesproken, genadig opgeheven en veranderd in eene lichtere, doch altijd zeer zware straf, waarvan JOZUA en KALEB met name werden uitgezonderd (vs. 11—25). De tien vreesachtige verspieders ondergingen te dienzelfden dage den dood (vs. 36—38), terwijl JOZUA en KALEB, de éénigen, die het beloofde land zijn binnenge trokken (vs. 30), later voor hunne betoonde diensten eene schitterende belooning ontvingen (Vgl. Joz. XIV: 13. XIX: 49, 50).

Ten derde, de acht en dertigjarige omzwerving door de woestijn. Daarin namelijk bestond de straf, door God aan het oproerig volk opgelegd, dat geen van alle mannen, die, bij den uittocht uit Egypte, twintig jaren oud en daarboven geweest waren, in Kanaän zouden komen (H. XIV: 26—35). Zij moesten allen sterven in de woestijn, en een jeugdig geslacht, dat geen deel gehad had aan hunne mouterij, zou, opgetreden in hunne plaats, cenniaal het land beërven. Zoo regtvaardig dit vonnis was, zoo wijs en weldadig was het tevens,

daar de toenmalige gesteldheid des volks het volkomen ongeschikt maakte, om den strijd tot verovering van Kanaän met goed gevolg te beginnen. En de wijsheid van deze beschikking Gods valt te meer in het oog, wanneer wij met sommigen mogen veronderstellen, dat zij juist in de woestijn vertoefd hebben, toen de Egyptische koning SESOSTRIS, een groot en magtig veroveraar, met zijne legers overwinnend voorttrok langs de kusten der middellandsche zee. Hadden zij, terstond na den uittogt uit Egypte, bezit genomen van Kanaän, zij zouden dan door hem overvallen zijn geworden, als zijne wegge-loopene slaven wreedaardig gestraft, misschien uitgeroeid. Tot het laatste gedeelte van het tijdvak der omzwerving in de woestijn behoort de XC^{te} Psalm, een lied van MOZES, dat ons een denkbeeld geeft van het allengs wegsterven des volks, ten gevolge van JEHOVA's strafgerigt, en van MOZES gewaarwordingen daaronder.

Eindelijk moeten wij nog vermelden: het oproer, door KORACH, DATHAN EN ABIRAM aangestookt en door JEHOVA vreeselijk gestraft (H. XVI); het bloeijen van AÄRON's anandelstaf, waardoor hij in zijne hooge priesterlijke waardigheid gehandhaafd en aan de verschillen over het priesterschap een einde gemaakt werd (H. XVII); de plaag der slangen, wier giftige beet doodelijk was, tenzij de gewonde opzag naar de door MOZES opgerigte koperen slang, door wier aanblik hij genezen werd (H. XXI: 4—9) (1); en het eerste treffen der Israëlieten met de grensbewoners van Kanaän. De Edomieten weigerden hun den doortogt door hun land (H. XX: 14—21), en een Kanaänietische koning sloeg hen zelfs (H. XXI: 1), maar bekwam spoedig daarop de volkomen nederlaag (vs. 2, 3). Toen trokken zij zuidwaarts het land van Edom om (vs. 4), lieten het land van

(1) Later is deze slangenbanier, het gedenkteeken der merkwaardige gebeurtenis, ter plaatse harer oprigting een voorwerp geworden van afgodische eerbewijzing (2 Kon. XVIII: 4). Bekend is het gebruik, door den Heer daarvan gemaakt, om zijne verhooping aan het kruis tot behoudenis der wereld aan te duiden (Joh. III: 14, 15).

Moab ten westen liggen (vs. 10—15) (1), tastten, de Arnon overgetrokken zijnde, eerst SHON, den koning der Amoriëten, en daarna oo, den koning van Basan, aan (vs. 16—35), en namen beider landen in bezit. Inmiddels stierf AARON op het gebergte HOR en ELEAZAR, zijn zoon, werd aangesteld in zijne plaats (H. XX: 23—29).

In het derde gedeelte van Numeri vinden wij de gebeurtenissen vermeld, voorgevallen gedurende het verblijf des volks aan de Jordaan 'in de vlakten van Moab (H. XXII—XXXVI). Daaronder bekleedt het gebeurde met BULEAM, den zoon van BEOR, eene voorname plaats (H. XXII—XXIV). BALAK, de koning der Moabitien, bevreesd geworden door de nabijheid van een zoo magtig leger als dat van Israel, en begeerig, om het aan te vallen en te verslaan, ontbiedt hem van Syrië, aan de boorden van den Eufraat, opdat hij kome en Israël vloeke. Op vergunning van JEUOVA gekomen, zegent hij Israël tot driemaal toe, omdat hij, door Gods geest gedreven, niet anders kan. En zijne hoogdichterlijke orakelspreuken, die ons zijn bewaard gebleven (H. XXIII: 7—10, 18—24. XXIV: 3—9, 15—24), reiken tot verre tijden en dragen, later vervuld geworden, de onloochenbare sporen van goddelijke ingeving. Er is overigens in de geschiedenis van dezen zonderlingen man veel raadselachtigs, en sommige gedeelten daarvan (H. XXII: 22—35) laten zich niet wel letterlijk opvatten. Verderfelijk was de raad, dien hij aan BALAK gaf, om Israël uit te noodigen tot deelneming aan hunne ontuchtige afgodsfeesten (H. XXV). Het bevel, om de Midianieten te beoorlogen, was daarvan het gevolg (vs. 16—18). Vooraf werd er nog eene volkstelling gehouden, waaruit bleek, dat het getal der strijd-bare mannen, in weêrwil der buitengewone sterfte in de woestijn, slechts weinig minder was dan bij den uit-

(1) Er wordt, vs. 14, 15, aangehaald het Boek der oorlogen van JEUOVA, en daaruit medegedeeld een fragment van een oud lied, dat enkel namen behelst. Ook vs. 17, 18 en vs. 27—30 komen oude liederen en triumfzangen voor, die bewaard zijn gebleven.

togt uit Egypte, terwijl het getal der Leviëten met duizend vermeerderd was (H. XXVI). Voorts komt hier, behalve eenige andere bijzonderheden (H. XXVII: 1—11), de aanstelling van JOZUA voor tot opvolger van MOZES (vs. 12—23), en eene reeks van wetten aangaande de offeranden voor de openbare eeredienst, vooral op feestelijke tijden (H. XXVIII, XXIX), gevolgd van eenige bepalingen omtrent het doen van geloften (H. XXX), hier weder ingelasecht, zonder dat zij in eenige betrekking staan tot de geschiedenis. Na de vermelding van de volkomene overwinning, op de Midianieten behaald (H. XXXI), vinden wij hier nog het bericht aangaande de verdeeling van het land, aan deze zijde der Jordaan gelegen, dat werd toegekend aan de stammen van RUBEN en GAD en den halven van MANASSE, onder voorwaarde, dat zij mede de Jordaan overtrekken en bij de verovering des lands aan gene zijde behulpzaam zouden zijn (H. XXXII). Eindelijk treffen wij eene beknopte opgave aan van de verschillende legerplaatsen der Israëliëten in de woestijn, na den uittocht uit Egypte, door MOZES zelven opgeteekend (H. XXXIII: 1—49), en onderscheidene geboden en voorschriften (vs. 50—XXXVI), die alle in betrekking staan tot de allengs voorbereide en nu dicht aanstaande inneming van Kanaän. Daaronder verdienen vooral die omtrent de steden der Leviëten en de vrijsteden onze opmerking (H. XXXV). Zulke vrijsteden, bestemd tot toevlugtsoorden voor onwillige doodslagers, moesten er zes worden aangewezen, drie aan de eene en drie aan de andere zijde der Jordaan. Deze zes steden zouden gerekend worden tot de Leviëtensteden te behooren, die alzoo 48 in getal waren (vs. 6, 7). De aanwijzing dier vrijsteden moest echter eerst geschieden, als het volk de Jordaan zou zijn overgetrokken (vs. 10—14), en is dan ook werkelijk eerst geschied na de verovering van het gansehe land (Joz. XX), schoon een ander bericht (Deut. IV: 41—43) het doet voorkomen, alsof MOZES zelf reeds drie derzelve, aan deze zijde der Jordaan, zou hebben aangewezen, (vgl. Deut. XIX).

Opmerkingen omtrent den ouderdom en inhoud van het vijfde boek, genaamd Deuteronomium.

De naam Deuteronomium, aan het vijfde Boek gegeven, beteekent tweede wet of herhaling der wet, en is in zoo verre gepast, als daarin de vroeger gegevene wetten niet slechts herhaald, maar ook uitgelegd (vgl. H. I: 5) en met bijvoegselen, overeenkomstig de allengs veranderde omstandigheden des volks, vermeerderd zijn. Voor verreweg het grootste gedeelte behelst het echter redevoeringen, door MOSES, in de twee laatste maanden zijns levens, in het midden der gansche vergadering van Israël uitgesproken, terwijl hij omringd was door den Raad en de Oudsten des volks. In deze redevoeringen vinden wij eene menigte van herhalingen, niet alleen derzelfde zaken, maar ook derzelfde woorden. Het valt daarbij niet te ontkennen, dat de taal en stijl van die der vorige boeken veel verschilt en zich kenmerkt, behalve door wijdloopigheid, door eigenaardige uitdrukkingen en meer rhetorische wendingen, dan in die vorige boeken voorkomen (1). Soms stuiten wij op bijzonderheden, die meer of minder afwijken van vroegere verhalen (H. IV: 41—43. XIX) (2), of bij gelijkheid van onderwerp daarvan merkelyk verschillen (vgl. H. XXVIII met Num. XXXI). En hier en daar komen wetten voor, die in dien vorm, waarin

(1) Zoo vinden wij ook, in plaats van de elders gebruikelijke aanduiding van de doodstraf: die ziel worde uitgeroeid of afgesneden uit den volke (Gen. XVII: 14. Exod. XII: 15, 16. XXX: 33, 38. XXXI: 14. Lev. VII: 20, 21, 25. XVIII: 29. XX: 17, 18. Num. IX: 13. XIX: 30), hier overal gebesigd de uitdrukking: gij zult het booze of den boosdoener uit uw midden wegdoen (Deut. XVII: 7. XXI: 21. XXII: 21 enz.)

(2) De tafelen der wet, door MOSES, nadat de eerste gebroken waren, op Gods bevel gemaakt, worden, H. X: 2, 4, gezegd, door God zelf op nieuw beschreven te zijn, terwijl MOSES ze zón beschreven hebben volgens Exod. XXXIV: 27, 28.

zij worden medegedeeld, wel niet van MOZES kunnen afkomstig zijn (1). Op grond daarvan mag men het er voor houden, dat de Mozaïsche stof, die hier niet te miskennen is, door eene latere hand sterk bearbeid en overgewerkt is (2), zoodat soms aan MOZES meerdere woorden in den mond gelegd worden, dan hij misschien letterlijk gesproken heeft, en sommige wetsbepalingen van lateren oorsprong in dit Boek mede zijn opgenomen. De laatste woorden van het vierde boek (Num. XXXVI: 13) leiden althans tot het vermoeden, dat de oorspronkelijke stukken en bescheiden, van MOZES afkomstig, daarin allen waren bijééngebragt. Dit neemt echter niet weg, dat de inhoud van Deuteronomium Mozaïsch genoeg is, om ons geloof te verdienen en onze belangstelling op te wekken, al is het ook, dat soms de hand van den lateren schrijver of verzamelaar duidelijk doorschemert.

Het boek bestaat uit vier gedeelten. In het eerste gedeelte (H. I—IV: 40) houdt MOZES eene uitvoerige rede, waarin hij den Israëlieten de gebeurtenissen herinnert, die er op den togt van Horeb tot aan de Jordaan zijn voorgevallen, en hen door de voorstelling der weldaden Gods, hun bewezen, tot gehoorzaamheid aan zijne geboden zoekt te bewegen en tegen de afgoderij te waarschuwen. — Het tweede gedeelte (H. IV: 41—XXVI: 19) bevat, onder vele herhalingen, zoowel allerlei geschiedkundige bijzonderheden (H. VIII—X: 11) aangaande de wetgeving op Sinaï en de overtredingen des volks in de woestijn, als de wetten zelve, reeds in het

(1) Zie de koningswet, H. XVII: 14—20, waarin geene andere misbruiken worden tegengegaan, dan die SALOMO's regering kenmerkten, als zijne betrekking tot Egypte (1 Kon. III: 1), de menigte zijner paarden (H. X: 26, 28, 29), het groot getal zijner vrouwen (H. XI: 1, 3), het gevaar van verleiding tot afgoderij, daaruit te vreezen vs. 4—6), rijkdommen van goud en silver (H. X: 14—21, 25). Ook verdient het opmerking, dat hier den Leviëten groote voorregten worden afgestaan (Deut. XII: 19. XIV: 27—29. XVIII: 1—8. XXVI: 11—13).

(2) Verg. boven § 12.

eerste jaar na den uittocht gegeven, en die hier in dezelfde of in eenigzins veranderde gedaante of ook met bijvoeging van andere, worden medegedeeld. — Men vindt in het derde gedeelte (H. XXVII—XXX) het bevel van MOZES, om de wet te schrijven op gedenksteen, met kalk overstreken, eenen steenen altaar op te rigten op den berg Ebal, en, na een plegtig offer, van den daartegenover liggenden berg Gerizim den zegen uit te spreken over de betrachters der wet en van Ebal den vloek over hare overtreders (H. XXVII) (1). Op het uitvoerig formulier van dien zegen en vloek (H. XXVIII) volgt nog eene breede vermaning van MOZES, gerigt tot het volk (H. XXIX, XXX). — Het vierde deel vermeldt eindelijk het plegtig afscheid, door MOZES van de stammen genomen, en zijn uiteinde (H. XXXI—XXXIV). Nadat hij, op honderd- en twintigjarigen leeftijd, zijne waardigheid aan JOZUA, zijnen opvolger, plegtig had opgedragen (H. XXXI: 2, 7, 8), vervaardigde hij op Gods bevel een schriftelijk gedenkstuk, waaruit tot aan den afloop der eeuwen blijken kon, dat het volk van den beginne aan gewaarschuwd was tegen zijnen ondergang (vs. 16—22). Dat lied, in dichtmaat opgesteld, om te gemakkelijker in het geheugen bewaard te worden, wordt in zijn geheel medegedeeld (H. XXXII). Dan volgt de zegen, dien de grijze Godsmann uitsprak over de stammen Israëls, meerendeels op denzelfden leest geschoeid als die van den aartsvader JAKOB (Gen. XLIX) en daarvan bijkans den weérklank behelzende (H. XXXIII). En nu beklint MOZES, op Gods bevel, Nebo's bergtop (H. XXXII: 48—52), ziet vandaar het beloofde land en sterft (H. XXXIV). De bijzonderheid, dat niemand zijn graf geweten heeft (vs. 6), is oorzaak geworden van het vermoeden, dat men bij PHILO, JOSEPHUS en de Samaritanen vindt, dat MOZES niet zou gestorven zijn, maar ten hemel opgenomen.

(1) Aan dat bevel is, blijkens Joz. VIII: 30—35, met getrouwheid voldaan.

MOZES en zijne wetgeving.

Het schijnt niet overbodig, aan het einde onzer beschouwing van de vijf boeken van mozes, op den man Gods zelven, zooals wij hem daaruit leeren kennen, het oog te vestigen en in vlugtige trekken een beeld te ontwerpen van zijne buitengewone persoonlijkheid. Al zijn die boeken niet onmiddellijk van hem afkomstig, wiens naam zij dragen, zij bevatten toch de geloofwaardige oorkonde zijner daden en lotgevallen, in verband met de geschiedenis des volks. En de wetten, aan dat volk gegeven, die ons daarin zijn bewaard gebleven, al ware het ook, dat zij hier en daar in den loop des tijds eenige noodzakelijke wijzigingen hadden ondergaan, maken blijkbaar in aanleg, grondslag en bedoeling één geheel uit, en doen ons den wetgever kennen, uit wiens geest zij, onder hoogere leiding, zijn voortgekomen. Ongetwijfeld was hij een groot man, door God op buitengewone wijze gevormd en geroepen, om het volk van Israël niet slechts uit Egypte en door de woestijn te leiden, maar ook om hunnen volksstaat op goede grondslagen te vestigen en de tolk te zijn van Gods heiligen wil. Uit Israëlietische ouders geboren en gedurende zijnen jeugdigen leeftijd opgevoed in het ouderlijk gezin (Exod. II: 9, 10), ontving hij later, als aangenomen kind van PHARAO's dochter, aan het hof van Egypte eene meer geletterde vorming, waardoor hij in wetenschap en ontwikkeling verre uitstak boven zijne volksgenooten (vs. 10. Hand. VII: 22). In weêrwil daarvan bleef het voorvaderlijk geloof in zijn harte geworteld en vervulde hem innige liefde tot zijne broeders, die zuchtten onder het juk der dienstbaarheid (Hebr. XI: 23—28). Opregte deelneming in hun droevig lot, aan een opgewekt gevoel voor recht en billijkheid gepaard, zijn de eerste trekken, die zijn karakter vertoont (Exod. II: 11—14). Maar in jeugdige drift overijlt hij zich en moet vlugten naar Mesopotamië

(vs. 15—22). Zijn veertigjarig verblijf bij JETHRO maakt hem van nabij met het herdersleven bekend, en vormt, ook ten gevolge der ondervondene teleurstelling, zijnen geest tot dien ootmoed en dat gevoel van eigen onvermogen, waardoor hij op zijnen God al zijn vertrouwen stelt, en, als hij geroepen wordt om op te treden, in dat vertrouwen al zijne sterkte vindt (H. III—IV: 18). Er ontwikkelt zich zelfs in hem een heldenmoed, die voor PHARAÖ alle gevaren tart (H. IV: 3 enz.) en met Gods magtige hulp over alle hinderpalen triomfeert (H. XIV: 13, 14). Zoo wordt hij vatbaar voor dien gemeenzamen omgang met God, waarop hij zich beroemen mogt en waardoor hij werd in staat gesteld, om zijne openbaringen en bevelen over te brengen tot het volk (Num. XII: 8. Deut. XXXIV: 10) en een theokratischen burgerstaat te vestigen, dien hij, veertig jaren lang, onder allerlei wederwaardigheden, te midden van gemor en oproer, in strijd en zegepraal, bestuurt en aan de grenzen brengt van het beloofde land. Eene reeks van zeldzame deugden versierde zijn karakter. Zijne zachtmoedigheid wordt uitdrukkelijk geroemd (Num. XII: 3). Zijne liefde tot zijn volk ging zoo verre, dat hij, zoo Israël verdelgd zal worden, liever sterven wil, dan de stamvader worden van een nieuw en grooter volk (Num. XIV: 11—20). Zijne nederigheid en ijver voor de eere Gods openbaart zich daarin, dat hij, toen men eenigen bij hem aanklaagde, dat zij profeteerden, uitriep: och of al het volk des Heeren profeten ware! (H. XI: 27—29). Van zijne onbaatzuchtigheid getuigt het, dat hij, die zooveel voor Israël gedaan had, met zijne nakomelingen onder het volk terugtrad, terwijl zijn broeder AARON met zijn nageslacht tot hooge priester werd aangesteld. Uit zijne wetgeving zelf, die een' milden en zachten geest ademt, blijkt zijne algemeene menschenliefde (Exod. XXIV: 22. XXXII: 32. Lev. XIX: 17, 18. Deut. XV: 7, 8, 11, 12—18. XIV: 29). En ofschoon niet vrij van menschelijke zwakheden, zoodat zelfs zijn vertrouwen op God eenmaal wankelde (Num. XX: 12), staat hij voor ons oog als een der grootste mannen der

oudheid, een man naar Gods harte (Num. XII: 7. Deut. XXXIV: 10), die in Gods hand het groote middel is geweest, om onder Israël de komst voor te bereiden van Gods eeniggeboren' Zoon, onzen Heer JEZUS CHRISTUS. Ja, nu nog, na meer dan drie duizend jaren, bestaat, in alle landen verspreid, het overblijfsel der natie, die eenmaal door hem hare wetten ontving en hem als haren wetgever eert.

Aangaande zijne wetgeving behoeven wij niet angstig te onderzoeken, wat daarin onmiddellijk van God afkomstig, of onder den invloed 'van Gods geest uit hem zelven oorspronkelijk is. Zeker is het, dat zijne Egyptische vorming hem daarbij uitnemend is te stade gekomen. Ofschoon hij niet zelden juist het tegendeel voorschreef van hetgeen in Egypte gewoonte was, vinden wij in andere opzigten, waar dit zonder schade geschieden kon, zijne instellingen op Egyptischen leest geschoeid. Hij ging echter, ook bij hetgeen hij vandaar ontleende, zelfstandig te werk en rigtte zich, onder hoogere leiding, naar de behoeften zijns volks. Men is gewoon in zijne wetgeving drie hoofdbestanddeelen te onderscheiden, die echter onderling in de naauwste betrekking staan en elkander ondersteunen. Van de zedewet, die daarvan den grondslag uitmaakt, vinden wij den hoofdinhoud in de Wet der tien geboden, gegrond op liefde tot God en den naasten (1). Tot de ceremonieele wet behooren alle verordeningen, die betrekking hebben op de uiterlijke eeredienst en hare plegtigheden, als den tabernakel, de heilige vaten, de verbondsark, den luchter, het reukaltaar, de tafel met de toonbrooden, het brandofferaltair, de heilige personen, priesters en Levieten, hunne regten en voorregten, hunne steden, kleeding en ambtsverrigtingen, de heilige plegtigheden, offers en reinigingen, de feesttijden, sabbat, jubeljaar, de drie groote feesten, Paasch-, Pinkster- en Loofhuttenfeest, groote Verzoendag, enz. De burger-

(1) Zie boven § 16.

lijke wetten eindelijk betreffen den echt en de echtseinding, de grondbezitting, het lijfeigenschap, de vreemdelingen en de Kanaänietische volken. In elk dezer gedeelten handhaaft zich de hooge voortreffelijkheid der Mozaïsche wetgeving, wier goddelijken oorsprong wij evenmin kunnen miskennen, als de eigene, Godgewijde werkzaamheid van MOZES, daarin zichtbaar. Zoo wordt onze lofspraak op den grootsten der oude profeten eene hulde der aanbidding, Gode toegebracht, die hem geroepen heeft en bekwaam gemaakt.

HET BOEK JOZUA.

§ 21.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Het boek JOZUA sluit zich onmiddellijk aan de boeken van MOZES aan en moet als de voortzetting daarvan beschouwd worden. Het draagt zijnen naam naar JOZUA, den zoon van NUN, afkomstig uit den stam van Ephraïm (1), die, na langen tijd als dienaar MOZES ter zijde gestaan (Exod. XXXIII: 11) en met KALEB de eer van God tegenover de overige verspieters des lands manmoedig gehandhaafd te hebben (Num. XIII: 8, 17. XIV: 6—9), op Gods bevel tot zijnen opvolger benoemd was (Num. XXVII: 18—23. Vgl. Deut. I: 38. III: 28. XXXI: 7, 8, 23), en bevat de geschiedenis van de verovering en verdeling des lands onder zijn bestuur. Het bestaat uit drie deelen. Het eerste verhaalt de verovering des lands (H. I—XII, eerst in het zuiden en daarna meer noordelijk, begonnen met de inneming van Jericho, H. VI, terwijl in het geheel 31 koninkrijken veroverd werden). Het tweede deel beschrijft de verdeling des lands (H. XIII—XXI, die te Silo voor den tabernakel geschiedde

(1) Hij heette eerst NOSEA (Num. XIII: 17). Zijn naam JOZUA is gelijkkluidend met den Griekschen naam JEZUS, waaronder hij voorkomt bij de LXX en ook in het N. T., Hand. VII: 45. Hebr. IV: 8.

H. XVIII. De zes vrijsteden worden H. XX, de 48 Leviëten-steden H. XXI genoemd. Er wordt zelfs H. XIX: 28, 29 gewag gemaakt van de verdeeling van nog niet veroverde gedeelten des lands). Het derde of laatste deel bevat de afscheidsredenen van JOZUA en het berigt van zijn sterven in honderd- en tienjarigen ouderdom (H. XXII—XXIV).

Vrij algemeen erkent men, dat dit boek, zoo als wij het bezitten, niet afkomstig is van de hand van JOZUA zelf. Wel komen er stukken in voor, te zijnen tijde en door hem zelf opgesteld (H. XXIV: 26); en er is geen twijfel aan, of den uitgever stonden overoude, authentieke bescheiden ten dienste, die hij in zijn verhaal heeft ingelaseht. Maar reeds de uitdrukking: gelijk het is tot op dezen dag (H. IV: 9. VI: 25) verraadt een' lateren oorsprong. Het boek des Opregten, waarheen verwzen wordt (H. X: 13), is eerst na DAVID's tijd geschreven (vgl. 2 Sam. I: 18). En er worden hier en daar namen genoemd, die nog onbekend waren in de dagen van JOZUA (H. XIV: 15. XVI: 2. XVIII: 25, 28. XIX: 47). Zelfs meent men in den stijl en schrijfrant, die in dit boek heerscht, eene sterke overeenkomst met het vijfde boek van MOZES te bespeuren, en in de wijze, waarop er van het land, ten westen van de Jordaan, gesproken wordt (H. XII: 7, vgl. 1 Kon. IV: 24. Ezr. IV: 10), een' zijdelingschen wenk te vinden, dat het eerst in de Babylonische ballingschap zijne tegenwoordige gedaante ontvangen heeft. Dit geeft echter geene vrijheid, om zijne geloofwaardigheid in twijfel te trekken. Ook de wonderverhalen betreffende den doortocht des volks door de Jordaan, wier wateren voor de voeten der priesters, die de verbondsark droegen, terugweken (H. III: 14—IV: 11), en de inneming van Jericho, welks muren op den zevenden dag, toen men ten zevenden male met de verbondsark rondom de stad trok, op het geluid der bazuinen en het gejuich des volks omvielen (H. VI: 20), hebben, wèl begrepen, niets aanstootelijks. Groot is de waarde, die hetgeen H. XIII—XXI voorkomt aangaande

de gesteldheid en verdeeling des lands onder de twaalf stammen, heeft voor de aardrijkskundige kennis en beschrijving van het oude Palestina. Merkwaardig is daarbij de vermelding, H. XVIII: 4, 6, 8, 9, van een ontwerp van landverdeeling, bij wijze van landkaart, op last van JOZUA vervaardigd door drie mannen, die daartoe het land doorreisden en naauwkeurig opnamen. Ook verdient het opmerking, dat de verdeeling van het Over-Jordaansche, die reeds geschied was (Num. XXXII), hier volledigheidshalve uitvoerig herhaald (H. XIII), en de aanwijzing der vrijsteden, door MOSES verordend (Num. XXXV: 6, 14. Deut. IV: 41—43), hier aan JOZUA toegeschreven wordt (H. XX). De voorstelling, eindelijk, dat JOZUA alle volken overwonnen en het gansche land veroverd zou hebben (H. XI: 16—23. XII: 7 volg.), moet, blijkens H. XIII: 1 volg. en H. XXIII: 5 volg., met eenige noodzakelijke beperking worden verstaan.

§ 22.

Bijzonderheden, daarin voorkomende of daarop betrekkelijk.

Eene eerste vraag, die zich voordoet bij de overweging van den inhoud dezes Boeks, betreft het regt, dat de Israëlieten hadden, om het land Kanaän met het zwaard in de vuist te veroveren en de inwoners des lands uit te roeijen. Dat regt laat zich niet zoozeer afleiden uit de vroegere betrekking hunner vaderen op den grond, dien zij als vreemdelingen bewoond hadden en waar zij alleen door aankoop eenig eigendom bezaten (Gen. XXIII: 3—20), als wel uit Gods beloften, daaromtrent vroeger gedaan (Gen. XII: 7. XIII: 15. XV: 18—21), en uit zijne uitdrukkelijke bevelen, later gegeven (Deut. XX). Aan Hem, den Opperheer der gansche aarde, kan wel het regt niet betwist worden, om over het bezit van landen en koninkrijken te beschikken naar welgevallen. In verband met het groote oogmerk, waartoe Hij het volk

van Israël uitverkoren en afgezonderd had, bevreemdt ons zulk eene raadselachtige beschikking allerminst. Beschouwd in het licht van den toenmaligen tijd, waarin het regt van den sterksten gold, is het niets ongewoons, dat de Israëlieten door hunne overmagt de bewoners des lands verdrongen en verjoegen. Het bevel, om hen uit te roeijen, al worden daardoor de onnoodige wreedheden niet gewettigd, die er soms gepleegd zijn (H. VI: 21. VIII: 22—29. X: 28—40), vindt zijne regtvaardiging in de groote zedeloosheid en onmenschelijkheid dier afgodische volken, die door hunne hemeltergende zonden zulk een oordeel Gods volkomen hadden verdiend (vgl. Gen. XV: 18). De Israëlieten ontvingen door het strafgerigt, dat zij voltrokken, een' diepen, onuitwisbaren indruk van de afschuwelijkheid der afgoderij. En hunne volgende geschiedenis leert ons overtuigend, dat die geheele uitroeiing, uit een godsdienstig-staatkundig oogpunt, volstrekt noodzakelijk was, ten einde hen voor het gevaar van gedurige besmetting met afgoderij en voor de moeilijkheden van een' onafgebroken' strijd met de overgebleven' volksstammen te vrijwaren. Hoevele latere smarten zouden zij zich bespaard hebben, indien zij het bevel der verdelging meer getrouw hadden volvoerd! Dat intusschen sommige stammen, tegen Israël's overmagt niet bestand, het land tijdig ontweken en zich elders nieuwe woonplaatsen gezocht hebben, daarvan is ons een merkwaardig spoor bewaard gebleven in de geschiedenis. Men heeft namelijk, reeds vóór vele eeuwen, op de noordkust van Afrika, in Numidië, twee zuilen van witten steen gevonden met dit Fenicische opschrift: » wij zijn het, » die voor het aangezicht van den roover JOZUA, den zoon » van NUN, zijn gevlugt (1)."

De tweede vraag, die ons moet bezighouden, betreft hetgeen wij H. X: 12—14 vinden van het stilstaan van zon en maan, op de bede van JOZUA, ten dage van zijnen strijd tegen de vijf koningen uit het zuiden van

(1) PROCOPIUS de bello Vandalico, II: 12.

Kanaän. Dat dit niet letterlijk verstaan kan worden, valt in het oog, daar toch zon en maan niet gelijktijdig aan den hemel staan en bij het licht der zon het schijnsel der maan geheel overtollig zijn zou, om niet te spreken van de onberekenbare gevolgen, die eene werkelijke vertraging van den loop der aarde rondom de zon zou hebben te weeg gebragt. De nitdrukkingen zelve zijn blijkbaar dichterlijk. JOZUA wenscht in de hitte van den strijd, dat het bij het achtervolgen geen nacht worden en zon en maan beide de getuigen mogen zijn van de volkomenheid zijner overwinning. En deze wensch werd op buitengewone wijze vervuld, zoodat de nacht, bij het licht der volle maan en het glansrijk schitteren des hemels, de verlenging scheen te zijn van den helderen dag, alsof de zon niet onderging. Deze opvatting zou willekeurig kunnen schijnen, indien zij niet, behalve door de woorden zelve, werd aanbevolen door de vermelding van het boek des Oprekten, blijkens 2 Sam. I: 18 een bundel van oude dichterlijke gedenkstukken, waaruit deze bijzonderheid letterlijk schijnt overgenomen te zijn.

Slaan wij, ten derde, het oog op JOZUA, den hoofdpersoon, die in dit boek optreedt, wij zien in hem een krachtvol en dapper man, die in vertrouwen op God kloeke daden verrigtte en door zijn roemruchtig krijgsoverdrijf de keuze regtvaardigde, op hem gevallen. Zijne dapperheid was reeds vroeger gebleken in den strijd met de Amalekieten (Exod. XVII: 9—13), en toen hij met de verspieters uit het beloofde land was teruggekeerd, had hij met KALEB nieuwe bewijzen gegeven van moed en vastberadenheid (Num. XIV: 6—9). Na het verscheiden van MOZES opgetreden, voerde hij het volk door de Jordaan in Kanaän, en veroverde in eenige weinige veldslagen het geheele land. Zoowel bij het uitzenden der verspieters naar Jericho (H. II), als bij latere merkwaardige voorvallen (H. VI. VIII. X) bleek het, dat zijn onwrikbaar vertrouwen op God gepaard ging met werkzaam ijver en wijs beleid. Van zijne billijkheid draagt zijn verschoonend gedrag omtrent RACHAB (H. VI:

22—25) en de tegenstand, dien hij bood aan het volk, toen het de Gibeōnieten wilde ombrengen, met wie vroeger een verbond van vrede en vriendschap gesloten was (H. IX), getuigenis. Met voorzigtigheid sloeg hij te dier gelegenheid den middelweg in, door hen wegens hun gepleegd bedrog te vernederen tot houthakkers en waterdraggers in Israëel (vs. 27). Omtrent AGHAN, die overtreden had, oefende hij gestrengheid uit (H. VII). En zijne opregte godsvrucht, reeds vroeger daarin blijkbaar, dat hij Gods bevelen door MOZES met naauwgezetheid ten uitvoer bragt (H. V. XIII. XIX. XX), trad ook nog in den laten avond zijns levens heerlijk aan het licht, toen hij door treffende vermaningen het volk tot God zocht op te leiden, en, zich stellende tegenover allen, sprak:

» Kiest u heden, wien gij dienen zult, hetzij de goden,
 » welke uwe vaders, die aan de andere zijde der rivier
 » waren, gediend hebben, of de goden der Amorieten,
 » in wier land gij woont; maar aangaande mij en mijn
 » huis, wij zullen den Heere dienen" (H. XXII: 1—6. XXIII. XXIV, vooral vs. 15)!

Er bestaat eindelijk nog, behalve den Pentateuch, een Samaritaansche Kronijk, die het boek JOZUA heet, waarvan eene Arabische vertaling in Samaritaansch letterschrift berust op de Bibliotheek der Leidsche hoogeschool. De geschiedenis van JOZUA, volgens den Hebreuwschen tekst, met vele afwijkingen en bijvoegselen ten gunste der Samaritanen, is er in vervat, en de laatste gebeurtenissen, onder MOZES voorgevallen, maken den inhoud uit der eerste hoofdstukken. JOZUA komt er in voor als de eerste koning der Samaritanen, die ook den tempel op den berg Gerizim gebouwd zou hebben. En verder wordt de geschiedenis des volks er in voortgezet tot op den Romeinschen keizer ALEXANDER SEVERUS, in de derde eeuw na CHRISTUS. Omdat JOZUA, even als de Samaritanen, afkomstig was uit den stam van Ephraïm, namen zij het boek onder hunne gewijde schriften op, terwijl zij de overige heilige boeken der Joden verwierpen.

§ 23.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Het Boek der Rigteren bevat de geschiedenis des volks gedurende het merkwaardig tijdvak, dat onmiddellijk op den dood van JOZUA gevolgd is en zich uitstrekt tot SIMSON toe (H. I—XVI). Na eene inleiding (H. I—II: 5) en een overzicht van geheel dit tijdvak (H. II: 6—23), worden achtereenvolgens dertien Rigters vermeld, waaronder, behalve DEBORA, eene vrouw (H. IV), GIDEÖN (H. VI), JEPHTHA (H. XI) en SIMSON (H. XIII—XVI) voorkomen; terwijl een aanhangsel (H. XVII—XXI) in een tweetal proeven getuigenis geeft van het treurig verval der godsdienst, het diep bederf des volks en de ruwheid van zeden, gedurende dit tijdvak.

Het eigenlijk ligchaam des boeks (H. III—XVI) levert eene aaneenschakeling op van gelijksoortige gebeurtenissen. De overgeblevene Kanaänieten, allengs talrijker en moediger geworden, en andere omliggende volken verleidden de Israëlieten door voorbeeld en omgang, soms ook door huwelijksverbindtenissen, tot afgoderij en zedeloosheid. Hun afval van God werd dan daardoor gestraft, dat zij onder het juk en in de magt hunner vijanden geraakten. En wanneer zij door die straf ten laatste tot berouw en schuldbelijdenis gebragt waren, verwekte JEROVA wijze en dappere mannen, die met zijne hulp de vijanden versloegen, wet en orde herstelden en de vrijheid en welvaart des volks bleven handhaven, tot dat zij weder, na den dood van zulk een' voorganger, hunnen God vergaten, en dezelfde gebeurtenis zich onder andere vormen vernieuwde. De volken, die Gods strafgerigten onwetend voltrokken, waren de Ammonieten en Moäbieten in het oosten, de Amalekieten en Midianieten in het zuiden, en vooral de Philistijnen in het westen des lands, aan welke laatsten het volk van Israël niet minder dan veertig jaren lang onderworpen

was. En die helden of redders des volks worden, omdat zij, ook na hunne krijgsbedrijven, eenig oppergezag bleven uitoefenen, Rigters d. i. heerschers genoemd, even als de Consuls te Karthago den gelijkkluidenden naam van Suffeten droegen (1).

Er komt in dit boek eene lange reeks van allerlei gruwelen voor, gedurende dit tijdvak gepleegd, die ten bewijze verstrekken van den lagen trap van beschaving, waarop het volk nog in die dagen stond. Zoo werden den koning ADONI-BEZEK, toen hij gegrepen was, de duimen van handen en voeten afgehouden (H. I: 6, 7); EGLON, de koning der Moäbieten, werd door EHUD verraderlijk omgebragt (H. III: 16—25); de krijgsoverste SISERA door JAËL, bij wie hij op zijne vlugt eene schuilplaats gezocht had, in den slaap wreedaardig gedood (H. IV: 17—22). Zoo liet ABIMELECH zijne zeventig broeders slagten (H. IX, 4, 5); offerde JEPHTHA zijne eigene dochter op (H. XI: 34—40); werden de Ephraïmieten aan de veeren der Jordaan zonder genade gedood, zoodra zij herkend waren aan de uitspraak van het woord Schibboleth (H. XII: 4—6); pleegden de inwoners van Gibeä eene snoode gruweldaad aan eene vrouw, ten gevolge waarvan bijkans de gansche stam van Benjamin werd uitgeroeid (H. XIX—XXI), en werden de inwoners van Jabes, omdat zij aan den krijg geen deel genomen hadden, met vrouwen en kinderen, de huwbare dochters alleen uitgezonderd, vermoord (H. XXI: 8—14). Zelfs SIMSON, om zich op zijnen schoonvader te wreken, steekt het te veld staande koorn der Philistijnen in brand (H. XV: 1—5), en leeft met eene ontuchtige vrouw (H. XVI: 1—3). Tegenover deze schrikwekkende tooneelen van zedeloosheid, bloeddorst en moord staan enkele schoone bladzijden, die onze aandacht boeijen. Daaronder behoort vooral het lied van DEBORA (H. V), een dichtstuk vol van kracht en gloed, dat aan JEHOVA dank en eere brengt voor de behaalde overwinning, en in zijne zamenstelling,

(1) Liv. XXX: 7. XXXIII: 46. XXXIV: 61.

in zijne uitdrukkingen en spraakwendigen en in de echt nationale gevoelens, die het bevat, den stempel draagt van zijne echtheid en zijnen hoogen ouderdom. Ook munt de fabel van JOTHAM over den doornstruik, dien de boomen over zich tot koning verbieven (H. IX: 7—20), door vernuft van vinding, gepastheid van inhoud en naïveteit uit; terwijl de gansche geschiedenis van SIMSON (H. XIII—XVI) zich onderscheidt door hare eenvoudigheid en aanschouwelijkheid van voorstelling en door de belangrijkheid der bijzonderheden, daarin vermeld.

Wat nu den stijl en verhaaltrant van dit boek betreft; het valt niet te ontkennen, dat daarin, vergeleken met het boek JOZUA, groot verschil is op te merken. Meer overeenstemming heeft het te dezen opzichte met het eerste boek van MOZES en het eerste van SAMUEL, en het vertoont onmiskenbare sporen van vroegeren oorsprong. Reeds maakten wij van den hoogen ouderdom van DEBORA's lied gewag. Er bestaat geene reden, om niet te meenen, dat de kern des boeks, indien al niet uit het tijdvak der Rigteren, dan toch uit het naast daaraan volgende afkomstig is. Aan dit laatstgenoemde tijdvak doet de spreekwijze: tot op dezen dag, die telkens wederkeert (H. VI: 24. X: 4. XV: 19. Vgl. XI: 39), denken. Het aanhangsel (XVII—XXI), ofschoon de gebeurtenissen, daarin vermeld, niet zeer lang na JOZUA's dood moeten zijn voorgevallen, is blijkbaar van later' dagteekening. Daarvoor strekt ten bewijze, behalve de herhaalde verzekering: te dien tijde was er nog geen koning in Israëel (H. XVII: 6. XVIII: 1. XIX: 1), de toespeling op de wegvoering des volks in ballingschap, die hier voorkomt (H. XVIII: 30).

§ 24.

Nadere opmerkingen, tot dit boek betrekkelijk.

Allereerst trekt de tijdrekenkunde van dit Boek, die hare eigenaardige moeilijkheden heeft, onze aandacht tot zich. Van den dood van JOZUA telt men tot op den dood

van **SIMSON** ongeveer 428 jaren, wanneer men, namelijk, de getallen, die hier worden opgegeven, bijéénvoegt (1). Maar uit 1 Kon. VI: 1 weten wij, dat er van den nittogt uit Egypte tot op den tempelbouw van **SALOMO** slechts 480 jaren verlopen zijn. Wanneer men nu van dit getal de jaren aftrekt, die het tijdvak der **Rigteren** voorafgegaan en daarop onmiddellijk gevolgd zijn, dan houdt men voor dat tijdvak zelf slechts 290 jaren overig. En deze uitkomst laat zich met het bovengenoemde cijfer niet vereffenen, tenzij wij aannemen, dat sommige **Rigters** gelijktijdig het bestuur over een deel des volks in handen hebben gehad; waarin niets onwaarschijns is.

Met **OTHNIËL** (H. III) opent zich de reeks der dertien **Rigters**, die achteréénvolgens vermeld worden. Na **BRUD** en **SANGAR** wordt **DEBORA** genoemd, eene profetes, die met **BARAK** de Kanaänieten onder hunnen veldheer **SISERA** versloeg aan de beek **Kison** (H. IV, V). **GIDEON**, van Gods hulp verzekerd, overviel met een klein leger de **Midianieten** in den nacht, joeg hen over de **Jordaan** en zette aan gene zijde zijne overwinning voort (H. VI—VIII). Hij verstrekt ten voorbeelde van den moed, dien het vertrouwen op God mededeelt, en van den voorspoed, die daarvan het gevolg is, en betoonde zich in het afwijzen van de koninklijke waardigheid, die men hem opdroeg, een' echten **Israëliet** (H. VIII: 22, 23).—Van **JEPHTHA** lezen wij, dat hij, na het verslaan der **Ammonieten** bij **Mizpa** in **Gilead**, zijne eigene dochter, die hem te gemoet kwam, volgens eene te voren afgelegde gelofte, heeft opgeofferd. Zoowel die gelofte, als hare al te getrouwe vervulling getuigt van groote lichtzinnigheid en ruwheid van zeden. Ten onregte heeft men gemeend, daar zulk een menschenoffer in strijd is met de wet van **MOZES** (Deut. XVIII: 9, 10 vgl. 2 Kon. III: 27.

(1) De Apostel **PAULUS** begroot, Hand. XIII: 20, het tijdvak van **JORUA's** dood tot op **SAMUEL** op 450 jaren; en **Rigt. XI: 26** wordt gezegd, dat **Israël** tot op **JEPHTHA's** strijd met de **Ammonieten** 300 jaren lang gewoond heeft in het land beoosten de **Jordaan**, dat veroverd was op den koning **SIRON**.

Jerem. VII: 31), dat het offer van JEPHTHA slechts daarin bestaan zou hebben, dat hij zijne dochter aan God toewijdde en voor het ongehuwde leven bestemde. Daarvan echter is in het geschiedverhaal, dat uitdrukkelijk van een brandoffer spreekt (H. XI: 31, 39) en van het lijkfeest, jaarlijks door de jonge dochters in Israël tot hare gedachtenis gevierd (vs. 40), schaduw noch schijn. — Vooral trekt het karakter van SIMSON, benevens de groote daden, die hij verrigtte, de opmerkzaamheid tot zich. Hij schijnt grootendeels gelijktijdig met JEPHTHA geleefd te hebben, en was bestemd, om Israël van de Philistijnen te verlossen. Door buitengewone lichaamskracht, die in verband stond met de Nazireërsgehoft, waardoor hij gehouden werd, en niet de verplichting, die op hem rustte, om zijn hoofdhaar niet te scheren (H. XIII: 4, 5, 7, 14. XVI: 17, 19, 20), was hij daartoe, meer dan eenig ander, in staat. Maar door zijn ligtzinnig gedrag geraakte hij op een dwaalspoor (H. XVI), vergeenoegde zich met zich slechts nu en dan op zijne vijanden te wreken (H. XIV: 19. XV: 1—5. 15, 16), en vond, na merkwaardige proeven van zijne sterkte, aan list gepaard, gegeven te hebben (H. XIV: 5, 6. XV: 4, 5, 15, 16. XVI: 3, 9, 12, 14), op beklagelijke wijze den dood (H. XIV: 29, 30). Men mag het buitengewone in zijne geschiedenis niet voorbijzien, al vindt men ook vroeger en later menig voorbeeld van zeldzame lichaamskracht, aan de zijne niet ongelijk. Dat hij bijv. een' leeuw doodde (H. XVI: 5, 6), heeft hij met DAVID, die in zijne jeugd ook een' leeuw en een' beer versloeg (1 Sam. XVII: 34—36), gemeen.

HET BOEK RUTH.

§ 25.

Inhoud, ouderdom en waarde.

Het klein geschrift, dat naar RUTH genoemd wordt, bevat de geschiedenis eener Moäbietische, die na den dood

van haren man, die uit Israël was, hare schoonmoeder נַאֲוֹמִי, bij haren terugkeer naar Bethlehem, verzorgde, haar in haren behoeftigen toestand getrouw verzorgde, en voor hare oprechte kinderlijke liefde belooning vond in haar huwelijk met BOAZ, een' vermogenden aanverwant.

Het verplaatst ons in het tijdvak der Rigteren (H. I: 1), waarschijnlijk in de dagen van GIDEON (1), en biedt als 't ware een tegenhanger aan van de schrikwekkende tooneelen, elders van dat tijdvak ons bewaard gebleven (Rigt. XVII—XXI). RUTH vertoont ons het bekoorlijk beeld van stille, huiselijke deugd, reinheid van zeden en onbezwekene trouw. Zij had, ofschoon van vreemde afkomst, blijkbaar den God van Israël lief gekregen (H. I: 16), en strekt ten bewijze, dat Hij een belooner is dergenen, die Hem zoeken. Merkwaardig is dit geschrift bovendien, deels van wege de proeve, die het oplevert, dat de instellingen van MOZES in die dagen, meer dan men vermoeden zou, werden nageleefd (H. II. vgl. Lev. XIX. Deut. XXIV; H. IV. vgl. Deut. XXV: 5—10); deels van wege de betrekking, waarin RUTH door haar huwelijk met BOAZ stond tot DAVID, die, blijkens het bijgevoegd geslachtregister (H. IV: 18—22), regtstreeks uit haar afstamde. Deze laatste bijzonderheid wijst tevens zoowel het doel van dit boekken aan, als den tijd, waarin het geschreven is. Het moest strekken, om DAVID's afkomst aan te wijzen, en den smaad, dat hij onder zijne voorouders eene Moäbietische telde (Deut. XXIII: 3. Ezr. IX: 2. Neh. XIII: 1, 23—27), weg te nemen door het verhaal harer zedelijke voortreffelijkheid. En zoo blijkt het, dat het in of na zijnen leeftijd moet vervaardigd zijn, waarmede stijl en schrijftrant, niet ongelijk aan die van het boek der Rigteren, overeenstemmen.

(1) Wanneer men afgaat op de geslachtlijst, H. IV, verondersteld dat deze volledig is, dan kan men niet aan de dagen van OUDKOS denken, maar ziet zich verplaatst in de eerste tijden van de overheersching van Israël door de Philistijnen. Er bestaat echter reden, om aan de volledigheid dier lijst te twijfelen.

Er heerscht eene edele eenvoudigheid in, die van hoogen ouderdom getuigt. Daarbij echter verdient het opmerking, dat de wetsbepalingen aangaande het Leviraat of pligthuwelijk onder Israël, alsof zij, toen het verhaal werd opgesteld, reeds in onbruik waren geraakt, uitdrukkelijk herinnerd worden (H. IV: 7).

Tot regt verstand van den inhoud heeft men te letten, behalve op de edele karakters, die er in voorkomen, op de toenmalige zeden en volksgebruiken. Zeker wijkt de raad, door נָאֹמִי aan רֹחַב gegeven (H. III: 1—5), en haar gedrag omtrent בּוֹאֵז, dien ten gevolge gehouden (vs. 7, 8), van onze begrippen van eerbaarheid af; maar buitengewone omstandigheden gaven daartoe aanleiding (vs. 1, 2). En het blijkt duidelijk genoeg, daar רֹחַב den gegeven' raad zonder aarzeling opvolgde (vs. 5, 6), בּוֹאֵז haar gedrag niet berispelijk keurde (vs. 9, 10) en de gansche stad getuigenis gaf aan hare onbesprokenheid (vs. 11), dat onze begrippen hier niet de maatstaf zijn mogen, waarnaar wij oordeelen. — Wat eindelijk het zoogenaamde pligthuwelijk betreft; wij weten uit de wet van mozes (Deut. XXV: 5—10), dat op den zwager eener weduwe, na den dood van haren man, de verplichting rustte, om haar te huwen, en dat dan de eerstgeboren zoon uit zulk een huwelijk genoemd werd naar den overledenen. Wanneer echter de zwager weigerde aan deze verplichting te voldoen, dan had de weduwe het regt, om hem in het bijzijn der oudsten de schoen uit te trekken en hem in het aangezicht te spuwen, tot een teeken zijner schande. En leefde er geen broeder meer van den afgestorven' man, dan ging de pligt van het Leviraat op den naasten mannelijken bloedverwant over. Daarop heeft de bijzonderheid betrekking, in dit geschrift vermeld (H. IV: 7—10), dat de naaste bloedverwant van רֹחַב voor het gerigt zijne schoen uittrekt en aan בּוֹאֵז geeft, waardoor hij zijn regt aan dezen zinnebeeldig afstaat.

§ 26.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

De beide boeken, naar SAMUËL genoemd, maken oorspronkelijk slechts één geschrift uit. Zij dragen den naam van SAMUËL, omdat hij de eerste hoofdpersoon is, die daarin optreedt. Niet eigenaardiger is de titel, dien de LXX daaraan gaven, van de beide eerste boeken der Koningen. Wij vinden in

het eerste Boek de geschiedenis van SAMUËL, zoowel ten tijde van den rigter ELI (H. I—IV), als gedurende zijn eigen rigterambt, tot op de aanstelling van SAUL tot koning (H. V—XII); en die van SAUL zelven, in verband met de lotgevallen van DAVID, die bestemd was, om hem op te volgen (H. XIII—XXXI. GOLIATH, H. XVII; JONATHAN, H. XIX, XX; SAUL tot tweemaal toe in DAVID's hand, H. XXIV, XXVI; de tooveres te Endor, H. XXVIII; de dood van SAUL en JONATHAN, H. XXXI); en in

het tweede Boek de uitvoerige geschiedenis der regering van DAVID (H. I—XXIV; hij neemt bezit van den troon, H. I—V; 5, verovert Jeruzalem, H. V, brengt de verbondsark derwaarts over, H. VI, en maakt meer andere beschikkingen ten voordeele der godsdienst, H. VI, VII, voert buitenlandsche oorlogen, H. VIII—XII, bedrijft overspél met BATHSEBA, H. XI, wordt ingewikkeld in burgerkrijg, H. XIII—XX, vooral met ABSALOM, zijn' zoon, H. XV—XVIII. Aanhangsel, H. XXI—XXIV, bevattende eenige liederen, lijsten en het verhaal van de telling des volks).

Het valt in het oog, dat in beide boeken DAVID de hoofdpersoon is, over wiens lotgevallen en daden gehandeld wordt. De geschiedenis draagt dien ten gevolge soms het bijzonder karakter van levensbeschrijving en daalt niet zelden tot de mededeeling van kleine karaktertrekken af.

Het verhaal munt uit door levendigheid en aanschouwelijkheid van voorstelling, door regelmatige orde en samenhang, door eenvoudigheid, naauwkeurigheid en geschiedkundige trouw, en komt, wat taal en schrijftrant betreft, met het boek der Rïgteren meest overeen. Men bemerkt onder de lezing, dat de tijd, waarin de gebeurtenissen zijn voorgevallen, niet ver verwijderd is van het tijdstip, waarop het verhaal daarvan werd te boek gesteld. Indien dan de schrijver uit vroegere bescheiden geput heeft, gelijk men veronderstellen mag (1), dan moeten deze afkomstig zijn geweest uit het tijdvak zelf, dat hij beschrijft; en stond hem daarnevens mondelinge overlevering ten dienste, het blijkt, dat deze nog rein was en onvervalscht. In het bijzonder meent men in het tweederlei berigt, dat hier gevonden wordt aangaande DAVID's optreden aan het hof van SAUL (1 Sam. XVI: 14—23, en H. XVII: 55—58), de sporen te ontdekken van meer dan ééne geschiedkundige bron (2). En van de dichtertelijke voortbrengselen, die hier in het geschiedverhaal opgenomen en bewaard gebleven zijn (1 Sam. II: 1—10. 2 Sam. I: 19—27. XXII. XXIII: 1—7), houdt men het er voor, dat zij meerendeels ontleend zijn aan het boek des Opregten, 2 Sam. I: 18 (Vgl. Joz. X: 13) vermeld. Hoe dit ook zij, de zamenstelling en uitgave van het geschrift, dat in de beide boeken van SAMUEL voor ons ligt en een tijdvak van 152 jaren omvat, is eerst na het einde van dat tijdvak en alzoo na DAVID's dood geschied. En wanneer wij nu letten op enkele plaatsen, waar vroegere gewoonten worden opgehelderd en de oorsprong van latere spreekwoorden in het licht gesteld wordt (1 Sam. V: 5. IX: 9. X: 12. XXVII: 6. XXX: 25), dan worden wij er als van zelve toe gebragt,

(1) Vgl. 1 Kron. XXIX: 29. 2 Kron. IX: 29.

(2) Wanneer men een soortgelijk vershil opmerkt tusschen 1 Sam. XXXI: 4—6 en 2 Sam. I: 7—10 aangaande de wijze van SAUL's dood, dan maken wij geene zwarigheid, om het berigt van den Amalekiet dienaangaande, ter laetstgenoemde plaats, voor leugenachtig te verklaren.

om te denken aan den tijd van SALOMO's regering of een weinig later (1).

§ 27.

De drie hoofdpersonen, daarin voorkomende.

Wij vestigen bij voorkeur onze aandacht op de drie voornamen mannen, die in de boeken van SAMUEL optreden, en geven in eenige trekken hunne beeldtenis terug. Zij zijn SAMUEL, SAUL en DAVID.

SAMUEL, de van God afgebedene zoon van de vrome HANNA (1 Sam. I: 20), afkomstig uit het gebergte van Ephraïm (vs. 1), is na MOZES de meest uitgelezen man der gewijde oudheid (vgl. Jer. XV: 1) en heeft op de toekomst des volks een' krachtigen en weldadigen invloed uitgeoefend. Van kindsbeen af als Nazireër, gelijk SIMSON (Rigt. XXIII: 4, 5, 7, 14), aan God toegewijd (1 Sam. I: 11, 22, 28), werd hij te Silo, onder het oog van ELI, den Hoogepriester, in de dienst des tempels opgevoed (H. II: 11, 18, 21, 26. III: 1), en dáár door God tot Profeet geroepen (H. III: 4, 8, 10). Als zoodanig opgetreden, won hij spoedig het vertrouwen des volks (H. III: 19, 20. IV: 1), wist de afschaffing der afgodsdienst te bewerken (H. VII: 3—6), en stond welhaast als Rigter aan het hoofd der stammen (vs. 6, 15—17). In die dubbele waardigheid van Profeet en Rigter was hij Israël's groote hervormer, die de Mozaïsche vormen met nieuw leven bezielde, de onderscheidene stammen zamenbragt en aan één verbond, en nevens vreedzamen burgerzin, vooral echte godsdienstigheid bevorderde door woord en daad (H. VII: 6. XII: 14. XV: 22). Met de meeste waarschijnlijkheid kent men aan hem de instelling der Profetenscholen toe, aan

(1) De anachronismus, die men meent, dat 1 Sam. XVII: 54 (vgl. 2 Sam. V: 6—9) voorkomt, laat zich, hoe ook verklaard, met dit resultaat overeenbrengen.

wier hoofd hij geplaatst was (H. XIX: 20). Zij waren de kweekplaatsen niet slechts van wijsheid en wetenschap, maar ook van echt Israëlietischen geest, en verspreidden de zaden van godsvrucht en goede zeden onder alle standen der maatschappij. Door deze instelling heeft SAMUEL bovendien de latere dagen voorbereid, waarin de Profeten, zelfs tegenover de koningen, in Gods naam optraden, als voorstanders van de wet van MOZES, handhavers van de zuivere Godsvereering en buitengewone gezanten van JEHOVA, om zijnen wil en raad bekend te maken. Als zulk een Profeet nam hij het rigterambt waar, zonder, evenmin als ELI, door roemruchtige krijgsbedrijven daartoe gerechtigd te zijn. In de bewustheid zijner hoogere zending regelde hij de belangen des volks, ook op openbare volksvergaderingen te Mizpa (H. VII: 5, 16), en deed dit met onkreukbare regtvaardigheid en goede trouw, waaraan allen bij zijn aftreden getuigenis gaven (H. XII: 3—5). Zelfs daarna toonde hij zich daaromtrent niet onverschillig, maar bevorderde, waar hij kon, het algemeene welzijn. Ofschoon miskend en teruggezet, bleef hij daarvoor waken en daaraan arbeiden tot zijnen dood toe, die het gansche Israël dan ook in diepen rouw dompelde (H. XXV: 1). Het kan zijn, dat hij vroeger zijne zonen bestemd had tot zijne opvolgers; althans hij stelde hen nog bij zijn leven tot zijne medehelpers aan (H. VIII: 1, 2). Maar hunne wanbedrijven gaven aanleiding, dat het wispelturig volk, in navolging der omliggende volkeren, eenen koning begeerde (vs. 3—5): aan welke hardnekkige begeerte SAMUEL, zijns ondanks (vs. 6) en na vele herhaalde waarschuwingen (vs. 11—19), ten laatste op goddelijken last gehoor gaf (vs. 21, 22) door SAUL tot Koning te zalven.

Gesproken uit den stam van Benjamin en zoon van KIS, werd SAUL, zonder het te vermoeden, door God naar SAMUEL heëngezonden (H. IX), door hem tot koning over Israël gezalfd (H. X: 1) en daarna, in eene volksvergadering te Mizpa, als zoodanig uitgeroepen (vs. 17—25). In weêrwil daarvan en ofschoon hij door zijne ligchaams-

schoonheid en rijzige gestalte boven allen uitstak (H. IX: 2. X: 23), werd hij in zijne koninklijke waardigheid niet algemeen erkend (vs. 27), vóór hij in het verslaan der Ammonieten eene proeve gegeven had van meer dan gewone dapperheid (H. XI). Van toen af regeerde hij over Israël, veertig jaren lang (vgl. Hand. XIII: 21). Nederigheid, voorzigtigheid en gematigdheid waren in het eerst de kenmerkende trekken van zijn karakter (1 Sam. IX: 14—17. X: 22, 23. XI: 12—14), en gelijk hij vatbaar was voor edele gewaarwordingen en gevoelens (H. X: 9—12), zoo gaf hij ook later menigvuldige bewijzen van zijnen heldenmoed (H. XIII, XIV, XV, XXXI. Vgl. 2 Sam. I: 21, 22). Maar welhaast bleek het, dat de hooge waardigheid, die hij bekleedde, de ontwikkeling van velerlei goeds bij hem verstoorde en de beginselen van hoogmoed en eigenzinnigheid, van heerschzucht en achterdocht in hem deed ontkiemen. Hiervan was het gevolg, dat welhaast zijne vroegere betrekking tot SAMUEL verbroken werd. Ongegrond is de meening van sommigen, dat de schuld daarvan zou te zoeken zijn in den Profeet, als wilde deze over hem heerschen en hem, toen dit niet gelukte, opofferen aan zijne onedele wraak. De geschiedenis leert, dat SAUL door zijn karakter en zijne willekeurige handelingen het koninkrijk verbeurd heeft voor zijn geslacht. Twee voorvallen staan daarbij op den voorgrond. Tegen het uitdrukkelijk bevel van SAMUEL, om op zijne komst te wachten, ontsteekt hij met eigen' hand, alsof hij priester ware, te Gilgal de brandoffers, eer' hij ten strijde trekt (H. XIII: 8—14); en later, als hij den koning der Amalekieten spaart en het beste vee zich toeëigent als buit, betoont hij zich ongehoorzaam aan het uitdrukkelijk gebod, dat hij ontvangen had, om de vijanden met al het hunne te verdelgen (H. XV: 1—9). Uit het een zoowel als het ander werd het voor den scherpsten blik van SAMUEL spoedig duidelijk, dat het hem aan de onmisbare vereischten ontbrak, om koning te zijn in een' Theokratischen staat en zijnen eigen wil aan den hoogerden van JEHOVA te onderwerpen. Daarom

sprak hij met weemoed over hem, op hoogen last, het vonnis der verwerping uit (vs. 10—35). Van die ure af aan ging SAUL, aan zichzelf overgelaten, van kwaad tot erger voort en verviel van tijd tot tijd in sombere droefgeestigheid en kwaden luim (H. XVI: 14). Vreemd is het niet, dat men de hulp van welluidend snarenspeel te baat nam, om hem daaruit op te beuren (vs. 23). Maar het geneesmiddel, al seheen het voor een oogenblik te baten, faalde op den duur in zijne werking. De hardnekkige woede, waarmede hij later zijnen schoonzoon en vermoedelijken troonopvolger najoeg en naar het leven stond (H. XVII—XX), getuigt luide tegen hem. Zijn' eigen' Zoon JONATHAN zou hij in een oogenblik van heete drift bijkans gedood hebben (H. XX: 33). En DAVID's edelmoedig gedrag bragt tot tweemalen toe slechts eene vlugtige, geene duurzame verandering te weeg in zijne vijandige gezindheid jegens hem (H. XXIV: 17—23, XXVI: 21—25). Het vertrouwen op God was eindelijk zoo geheel uit zijnen boezem geweken, dat hij in den uitersten nood de toevlugt nam tot eene tooveres (H. XXVIII: 5—7). Zijne bijgeloovige begeerte, om door middel van hare tusschenkomst SAMUEL nog eenmaal te raadplegen (vs. 11), was, even als de indruk, dien de toespraak van den gewaanden Profeet maakte op zijn gemoed (vs. 20. Vgl. vs. 15—19), het gevolg van zijn door schuld bezwaard geweten. En zijn beklagelijk uiteinde op de hoogten van Gilboä, waar hij zich in wanhoop het leven benam (H. XXXI: 4—6), drukt den stempel der waarheid op de woorden, door een' ongenoemden Godsmann in naam van JEROVA gesproken: die mij eeren, zal ik eeren, maar die mij versmaden, zullen ligt geacht worden (H. II: 30).

DAVID, de zoon van ISAÏ, uit Bethlehem in den stam van Juda afkomstig, was bestemd tot opvolger van SAUL (1 Sam. XVI: 1—13). Schoon van gelaat (vs. 12), had hij nog schooner aanleg en geestesgaven van God ontvangen. Gedurende de jaren, die hij in Bethlehem's dreven, achter de kudde zijns vaders, doorbragt, gaf

hij reeds in het verslaan van een' leeuw en een' beer proeven van zijnen onversaagden heldenmoed (H. XVII: 34—36) en oefende hij zich in zang en citerspel (H. XVI: 18, 23). Zijne zeldzame bedrevenheid daarin bragt hem aan het hof van SAUL (vs. 19—22). Maar vooral verwierf hij zich een' grooten naam en een ruim aandeel in de volksgunst door de overwinning, die hij in de kracht Gods behaalde over den reus GOLIATH (H. XVII). Dit eerste wapenfeit scheen hem de bekoorlijkste uitzigten te openen (H. XVIII: 1—20). Maar SAUL's ijverzucht ontbrandde tegen hem (vs. 8, 9), en hij werd, ofschoon als schoonzoon naauw aan hem verbonden (vs. 27, 28), het voorwerp zijner vervolgingen. In gedurig levensgevaar waakte Gods bescherming over hem en zegende de pogingen, door MICHAL, zijne huisvrouw (H. XIX: 11—17), en JONATHAN, zijnen vriend, ten zijnen behoeve aangewend (vs. 1—7. H. XX). Later op zijne vlugt voor SAUL, toen hij aan het hoofd eener gewapende bende in Juda's gebergte omzwierf (H. XXII: 1, 2. XXIII: 13), spaarde hij een- en andermaal het leven van zijnen vervolger (H. XXIV: 5. XXVI: 11), en onthield hij zich laatstelijk op Philistijnsch grondgebied te Ziklag, vanwaar hij gedurig strooptogten ondernam tegen de naburige roofzuchtige volksstammen in het zuiden (H. XXVII). Na SAUL's dood werd hij, dertig jaren oud, te Hebron tot koning gezalfd over den stam van Juda (2 Sam. II: 4), en ruim zeven jaren later, nadat ISBOSETH, SAUL's zoon, die over de overige stammen regeerde, door twee der zijnen vermoord was (H: IV), aanvaardde hij de koninklijke waardigheid over het gansche volk van Israël (H. V: 1—5). Zijne drie en dertigjarige regering, die nu begon, mag het schitterendste tijdvak heeten in de geschiedenis des volks, en heeft den grond gelegd tot de welvaart en den bloei, waarin het zich eeuwen lang verheugd heeft. Hij veroverde Jeruzalem op de Jebusieten, en bragt den hoofdzetel van zijn gebied derwaarts over (H. V: 6—10). Hij breidde door eene reeks van overwinningen zijn rijk naar alle

kanten uit (H. VIII), zoodat het zich uitstreckte tot de Roode zee ten zuiden, den Eufraat ten oosten en Hamath ten noorden. Daarentegen werd hij na zijn misdrijf, met BATHSEBA gepleegd (H. XI), door velerlei tegenspoed en binnenlandschen krijg geteisterd. AMNON's bloedschande met THAMAR, zijne halve zuster, gaf aan haren broeder ABSALOM aanleiding, om hem te dooden (H. XIII). En toen deze, eerst door den beklagenswaardigen vader verbannen, na zijnen terugkeer de gunst des volks op listige wijze verkregen had en tegen hem opstond (H. XIV. XV: 1—12), moest hij zelfs uit zijne hoofdstad vlugten (vs. 13—30), en had, bij de volkomene zege, die zijn veldheer JOAB te Mahanaïm over het leger der opstandelingen behaalde, den dood van zijnen weerspannigen zoon te beweenen (H. XVIII). Nog kort vóór zijn sterven moest hij eene tweede, tijdig ontdekte zamenzwering van zijnen zoon ADONIA, die ten oogmerk had, om SALOMO van de troonsopvolging uit te sluiten, beleven en verijdelen (1 Kon. I: 5—53). Hij stierf in zeventigjarigen ouderdom (H. II: 1—11). Zijne krijgsbedrijven getuigen van zijne bekwaamheid als veldheer en van zijne persoonlijke dapperheid. Maar vooral muntte hij uit door groote geestesgaven, en was niet slechts een koning, zooals er meerdere waren, maar de koning bij uitnemendheid, de man naar Gods harte (1 Sam. XIII: 14), het voorbeeld voor allen, die hem volgden op den troon, en de maatstaf, waarnaar hunne gezindheden en daden later beoordeeld werden. Wij merken in hem tegenover SAUL eerst eene beminnelijke bescheidenheid (1 Sam. XVIII: 18, 23), daarna eene groote edelmoedigheid (H. XXIV: 5. XXVI: 11) op. Met opzigt tot JONATHAN bewaart hij het gesloten verbond der vriendschap (H. XVIII: 3, 4. XIX: 1—7. XX: 12—43) getrouw en naauwgezet, ook na diens afsterven (2 Sam. I: 26), en eert zijne gedachtenis door zijnen achtergebleven' zoon wel te doen (H. IX). Zijne gestrengte rechtvaardigheid openbaart zich in de straf, die hij voltrok aan den Amalekiet, die voorgaf SAUL gedood te hebben

(H. I: 14—16), en aan de moordenaars van ISBOETH (H. IV: 12); en zijne teedere vaderliefde blijkt uit de tranen, die hij stortte over den dood van ABSALOM (H. XVIII: 32, 33. vgl. vs. 5). Allermeeest treft ons de godvruchtige stemming van zijn gemoed en de diepte van zijn godsdienstig gevoel, dat zich uitstort in de liederen, die ons van hem zijn bewaard gebleven, hetzij hij Gods heerlijkheid bezingt, of den weemoedigen klaagtoon aanslaat, of met boete en berouw Gods genade afsmeekt. Zijne verrigtingen ten behoeve der eeredienst onder Israël, als hij de verbondsark van Gibeon naar Jeruzalem overbrengt (2 Sam. VI) en het voornemen opvat, om JEHOVA aldaar een tempel te bouwen (H. VII), zijn daarmede evenzeer in overeenstemming, als zijn opregt en hartstogtelijk berouw na diepen zondeval (H. XII. vgl. Ps. XXXII. LI). Wij beklagen den man, wiens prikkelbaar gemoed, tot zinnelijken hartstogt ontvlamd, hem zoo diep deed vallen, terwijl hij te vergeefs zijn misdrijf, met BATHSEBA gepleegd, door den moord van haren echtgenoot zocht te bedekken (H. XI). Wij outveinzen het niet, dat sedert dien val, te midden der huiselijke onheilen, die hem ten gevolge daarvan troffen, zijne vroegere zielskracht merkbaar verminderd was of somtijds eene verkeerde rigting nam. Wij willen het evenmin voorbijzien, dat hij bij de volkstelling, die hij beval (H. XXIV), het doel der heerschappij, hem door God opgedragen, een oogenblik vergeten kon. Maar wij mogen daarom toch niet miskennen, wat er in hem goeds en groots gevonden werd. En terwijl een en ander, wat op zichzelf berispelijk zou kunnen schijnen (H. VIII: 3. XII: 31. 1 Kon. II: 5—8), meer zijnen leeftijd, dan hemzelve ten laste komt, blijft hij in onze schatting de groote koning, die zijn volk liefhad (2 Sam. XXIV: 17) en zijn leven en zijne krachten met blijdschap toewijdde aan de bevordering van het welzijn zijns volks. Vooral ook door de beoefening der edele dichtkunst, werkte hij, de liefelijke zanger Israëls (H. XXIII: 1), weldadig op de ontwikkeling der natie, en een uitgelezen getal van

godvruchtige dichters werkte daartoe mede. Niet slechts vinden wij de Profeten GAD (1 Sam. XXII: 5. 2 Sam. XXIV: 11, 18) en NATHAN (H. VII: 2. XII: 1) vermeld, aan welken laatsten hij zelfs de opvoeding van zijnen zoon SALOMO toevertrouwde (vgl. H. XII: 24, 25. 1 Kon. I: 10—12); maar door middel van AZAF (1 Kron. XVI: 4, 5, 37. XXV: 1), HEMAN (H. XVI: 41, 42. XXV: 1), ETHAN (1 Kon. IV: 31. 1 Kron. II: 6, 8. XV: 17, 19), JEDUTHUN (1 Kron. XVI: 41, 42. XXV: 1) en de zonen KORAH'S (H. VI: 33. IX: 19. XXVI: 1 vgl. Ps. XLII, XLIV—XLIX)] zorgde hij ook voor eene schoone tempelmuziek bij de openbare godsdienst.

DE TWEE BOEKEN DER KONINGEN.

§ 28.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Even als de twee boeken, die naar SAMUEL genoemd zijn, maken ook de twee boeken der Koningen, die de voortzetting der Israëlietische geschiedenis behelzen, slechts één geschrift uit, dat eerst door de LXX in twee deelen gesplitst is. Ook de naam, dien zij naar den inhoud dragen, is van hen afkomstig (1). Het

eerste boek behelst het verhaal van DAVID's laatste levensdagen en van SALOMO's regering (H. I—XII. Men vindt SALOMO's eerste vonnis H. III, de beschrijving van zijne heerlijkheid en wijsheid H. IV, den tempelbouw H. VI—VIII, het bezoek van de koningin van Scheba, H. X, SALOMO's afgoderij H. XI en de scheuring des rijks na zijnen dood H. XII), en de geschiedenis van de beide koninkrijken, vooral van dat van Israël, tot op den dood

(1) Daar de twee boeken, naar SAMUEL genoemd, bij de LXX de beide eerste der Koningen heeten (zie § 26), zoo noemen zij die, waarvan wij hier spreken, het derde en vierde boek der Koningen.

VAN ACHAB (H. XIII—XXII, o. a. de afgodendienst in Israël en de werkzaamheid van den Profeet ELIA, H. XVII—XIX, en het gebeurde met den wijnberg van NABOTH, H. XXI). Het

tweede boek zet de geschiedenis van de beide koningrijken, vooral dat van Israël, voort tot op den ondergang van dat rijk (H. I—XVII. Er wordt gehandeld over ELIA H. I, II, de daden van ELIZA H. III—VIII, de koningin ATHALIA H. XI, den dood van ELIZA H. XIII, HOZEË's wegvoering door SALMANASSER H. XVII.), en vervolgt dan de geschiedenis van het rijk van Juda tot op de verwoesting van Jeruzalem en tot in het 37de jaar der ballingschap (H. XVIII—XXV. Men vindt hier vermeld den inval der Assyriërs onder SANHERIB, H. XVIII, XIX, de krankheid van HIZKIA, H. XX, het onder JOSIA weêrgevonden wetboek van MOZES, H. XXII, de eerste wegvoering onder JOJACHIN, H. XXIV, de verwoesting van Jeruzalem en de tweede wegvoering door NEBUKADNEZAR, H. XXV.).

Het valt niet te ontkennen, dat er groot verschil bestaat tusschen deze beide boeken en die van SAMUEL (1). Er komen reeds hier en daar Chaldeeusche spraakvormen en spreekwijzen in voor, en het verhaal der gebeurtenissen is korter, soms weinig meer dan een uittreksel of kronyk. Den schrijver zweeft blijkbaar een bepaald doel voor oogen, dat hij zoekt te bereiken. Het is hem te doen, om zijne land- en lotgenooten in de ballingschap op te wekken tot getrouwheid in de vereering van den éénigen waren God en in de betrachting van zijne geboden, en daartoe bedient hij zich van de leerrijke geschiedenis der lotgevallen van zijn vaderland. Ook verdient het opmerking, dat hier gedurig op vroegere voorspellingen, vooral met opzigt tot DAVID's erfelijk koningschap,

(1) Zij wijzen op die van SAMUEL meermalen duidelijk terug (vgl. 1 Kon. II: 26 met 1 Sam. II: 35; 1 Kon. II: 11 met 2 Sam. V: 5; 1 Kon. II: 4. V: 17—19. VIII: 18, 25 met 2 Sam. VII: 12—16), en 1 Kon. IV: 1—6 komt bijna woordelijk overeen met 2 Sam. VIII: 15—18.

wordt teruggewezen (1 Kon. II: 4. XI: 36. XV: 4. 2 Kon. VIII: 19. XIX: 34), en dat er meer dan gewone zorg is besteed aan tijdrekenskundige opgaven (vgl. 1 Kon. VI: 1). Gelijk dit een ander reeds van een' lateren oorsprong getuigt, zoo brengt de inhoud der boeken, die voortloopt tot in het 37de jaar der ballingschap, waarin JOJACHIN, de Koning van Juda, uit de gevangenis ontslagen en onder de dischgenooten van den koning van Babel opgenomen werd (2 Kon. XXV: 27—30), als van zelf met zich, dat zij eerst na dit tijdstip kunnen geschreven zijn. Er vertoont zich echter nergens eenig spoor, dat reeds het einde der ballingschap zou gekomen zijn. En de geschiedkundige bronnen, die den schrijver ten dienste stonden en waarop hij zich gedurig beroept (1), waren uit de tijden zelven, wier gebeurtenissen zij vermelden, afkomstig. Vandaar, dat er zelfs uitdrukkingen gevonden worden, woordelijk uit die oudere bronnen overgenomen, die het bestaan van het rijk van Juda en van den tempel te Jeruzalem veronderstellen (1 Kon. VIII: 8. 2 Kon. VIII: 22) (2). Dat overigens die bronnen door den schrijver meer geraadpleegd en tot zijn oogmerk gebruikt, dan woordelijk overgenomen zijn, blijkt zoowel uit de wijze, waarop hij derwaarts verwijst, als uit de opmerking, dat hij over het algemeen uitvoeriger is in de vermelding van hetgeen het rijk van Israël, dan van hetgeen dat van Juda betreft. Desniettemin schijnt hij een burger geweest te zijn van het laatstgenoemde rijk, in Babylonië woonachtig, mogelijk wel een kweekeling van den Profeet JEREMIA, met wien men meent, dat hij in schrijfsrant veel overeenkomst heeft.

(1) Het boek der geschiedenissen van SALOMO (1 Kon. XI: 41), het boek der Kronyken der koningen van Juda (1 Kon. XIV: 29. XV: 7, 23 enz.) en het boek der Kronyken der koningen van Israël (1 Kon. XIV: 10. XVI: 14 enz.). De koningen hadden toen hunne geschiedschryvers, zoo 't schijnt, die de jaarboeken des rijks hielden en de voornaamste gebeurtenissen daarin opnamen. Verg. 2 Kron. IX: 29. X: 15. XX: 34. XXVI: 22. XXXIII: 19.

(2) Vgl. 2 Kron V: 9. X: 19

Bijzonderheden, daarin voorkomende.

SALOMO, wiens regering met regt de gouden eeuw van den Israëlietischen staat genoemd wordt, valt ons hier allereerst in het oog. Reeds bij het leven van DAVID tot mederegent des rijks aangenomen (1 Kon. I), aanvaardde hij, na zijnen dood, zonder tegestand het bewind, en zwaaid den scepter van de middellandsche zee af tot aan de boorden van den Eufraat (H. IV: 21, 24). Vredelievend van aard, voerde hij geene oorlogen (vs. 24, 25), maar bevorderde de algemeene welvaart des lands, beminde de kunsten en letteren en muntte uit door zeldzame levenswijsheid en staatkundig beleid: gaven, hem door God op zijn ootmoedig gebed geschonken (H. III: 5—15). Daarvan gaf hij reeds eene proeve in de gestrengte straffen, aan zijnen broeder ADONIA, aan JOAB, den krijgsoverste, aan ABJATHAR en SIMEÏ voltrokken (H. II: 12—46), waardoor zijn troon bevestigd en tegen roekelooze aanvallen in veiligheid gesteld werd. Maar vooral dragen daarvan, nevens het schrander vonnis, dat hij uitsprak over twee vrouwen, die elkander het bezit van een nog levend kind betwistten (H. III: 16—26), zijne instellingen getuigenis betrekkelijk hetgeen er vereischt werd tot voeding van zijn hofstoet (H. IV: 7, 22, 23, 27, 28), tot verdediging des lands (H. IV: 26. X: 26), tot stijving der schatkist (H. IX: 15—21. X: 14) en tot bevordering van den handel en de scheepvaart. In verbond met de naburige Pheniciërs zond hij van Elath en Ezeon-Geber, aan de Roode zee, schepen zoowel naar Ophir, gelegen in het zuidelijk Arabië of Indië, als naar Tharsis in Spanje, en liet vandaar goud, zilver, elpenbeen, apen en pauwen halen (H. IX: 26—28. X: 22). Ook den landhandel der Tyriërs met Babylon, door middel van karavanen, kwam hij te hulp door het bouwen van twee groote steden, Baäloth en Tadmor, later Palmyra (H. IX: 13), gelijk hij ook

elders, in alle deelen van zijn rijksg gebied, steden liet aanleggen (vs. 17—19), en zich te Jeruzalem, nevens den kostbaren tempel (H. VI), en aan den Libanon prachtige paleizen stichtte (H. VII: 1—12. IV: 19). De Phenicische koning **HIRAM**, met wien hij betrekkingen aanknoopte, verschaftte hem daartoe de noodige bouwstoffen, vooral cederen- en cypressenhout en goud (H. V: 12—18. IX: 11), en zelfs hekwame werklieden (H. V: 6, 18. VII: 13, 14), en ontving daarvoor van hem in ruil van de voortbrengselen zijns lands tarw en olie (H. V: 11), benevens twintig steden in Galilea (H. IX: 11). Hieruit blijkt, over hoe groote rijkdommen en magtige hulpmiddelen hij beschikken kon, en welk eene welvaart hij rondom zich verspreidde, maar tevens, hoezeer hij aan zijne onbegrensde prachtliefde den teugel vierde en hoe hoog in zijne dagen de weelde klom (H. X: 27—29). Ook zijne Oostersche hofhouding en het groot aantal van vrouwen en huijwen, die hij had (H. XI: 1—3), getuigen daarvan. Onder zulke omstandigheden ware het niet te verwonderen geweest, indien zijne regering gekenmerkt ware door willekeur en Oostersch despotisme. Daarvan bemerken wij echter geen spoor. Wel verviel hij in zijne laatste levensjaren, uit strafbare toegevendheid, tot begunstiging van de afgoderij zijner uitheemsche vrouwen (H. XI: 4—8), en verstrekt daardoor tot een waarschuwend voorbeeld aan wie meent te staan, om toe te zien, dat hij niet valle. Wel droeg zijn rijk, te midden zijner heerlijkheid, de kiemen van verval en ontbinding met zich, zoodat de Edomieten en de inwoners van Damaskus in Syrië zich aan zijn rijksg gebied onttrokken (H. XI: 14—25), en het volk, vooral in de tien stammen, onder den druk der lasten geneigd was tot oproerige bewegingen (vs. 26—40. XII: 4, 14). Maar daarom mogen wij den luister zijner regering niet voorhijzien, noch de opregtheid zijner vroomheid, de vrucht zijner naauwgezette opvoeding, noch de zorg, die hij droeg voor de instandhouding der openbare eeredienst in Israël (vgl. 2 Kron. VIII: 12—15), noch

den godsdienstigen zin, waarvan zijn gedrag, bij gelegenheid der tempelwijding, en het gebed, toen door hem uitgesproken (1 Kon. VIII), een treffend gedenkteeken heeten mag. En muntte DAVID door de gave van gewijde dichtkunst uit, SALOMO, daarmede minder bedceeld (vgl. Ps. CXXVII), heeft zijn Oostersch vernuft ten toon gespreid in de vervaardiging van korte, zinrijke spreuken, die voorschriften van wijsheid en deugd en waarheden of lessen, uit de ondervinding geput, bevatten. Al werd het niet uitdrukkelijk gezegd, dat hij 3000 zulke spreuken vervaardigd en 1005 liederen gedicht heeft, en zeer bedreven was in de kennis van het planten- en dierenrijk (H. IV: 32, 33), zoo zouden nog de Spreuken, die ons van hem zijn bewaard gebleven, genoegzaam zijn, om te dezen opzigte zijnen roem te handhaven. Zelfs de koningin van Scheba en meer andere vreemde vorsten kwamen op het gerucht zijner wijsheid af, om zich daarvan in persoon te overtuigen en hem te huldigen (H. IV: 30, 31, 34. X: 1—13).

Onder de gebouwen, door SALOMO gesticht, staat de kostbare tempel te Jeruzalem, waarbij wij, ten anderen, de aandacht bepalen, met volle regt bovenaan. Wat zijn vader zieh reeds voorgenomen had (2 Sam. VII), dat heeft hij, naar Gods bevel (vs. 12, 13), gelukkig ten uitvoer gebragt (1 Kon. V: 2—5), daartoe in staat gesteld ook door zijne vriendschapsbetrekking met HIRAM (vs. 6—18). Op Moria, een' heuvel van den berg Sion, heeft hij dat heiligdom gebouwd, dat de bewondering van alle eeuwen heeft weggedragen. Van elders weten wij, dat hij daartoe eerst eene ontzaggelijk diepe vallei met aarde heeft moeten vullen, die hij daarna, ten einde den nieuwen grond tegen wegzakken te beveiligen, met een' muur van 300 ellen hoogte omringd en ingesloten heeft. Het heiligdom zelf, in twee deelen, het heilige en het heilige der heiligen, gesplitst, was 60 ellen lang, 30 hoog en 20 breed, maar maakte nog slechts een gedeelte en als 't ware de kern uit van het gansche tempelgebouw. Het was op breeder schaal inge-

rigt naar den vorm des ouden tabernakels, en van een prachtig voorportaal met een' hoogen toren voorzien, en aan drie zijden omringd, ter halver hoogte, van een' omgang van drie verdiepingen, elk van vijf ellen, die 90 vertrekken of kamers vormden. Dit gebouw stond in het midden van twee uitgestrekte voorhoven, waarvan het eene, dat onmiddellijk aan den tempel paalde en het voorhof der priesters heette, geheel was ingesloten door het buitenste, dat der heidenen genoemd. Tot dit buitenste voorhof had men aan de westzijde door twee poorten en aan de noord- en zuidzijde door ééne poort den toegang, terwijl aan den ingang van het reeds genoemde voorportaal des tempels twee koperen kolommen stonden opgericht, die veelbeteekenende namen droegen. Voorts was het heiligdom van wit marmer opgetrokken, van binnen met tafelwerk van het kostbaarste hout beschoten, met allerlei snijwerk versierd, met dun geslagen goud overtoegen en gedeckt met een plat dak. Men kan zich hieruit eenig denkbeeld vormen van geheel deze stichting, een pronkstuk van bouwkunst, deels naar Egyptischen, deels naar Phenicischen stijl vervaardigd, terwijl de verschillende vaten en gereedschappen met al den toestel tot de openbare eeredienst naar die van den tabernakel geleken, ofschoon grooter in aantal en kunstiger van bewerking. Het blijft echter te bejammeren, dat de uitvoerige beschrijving, die wij daarvan bezitten (1 Kon. VI, VII), onvolledig is, wat de prachtige voorhoven betreft. Er waren zeven jaren noodig, om het geheele tempelgebouw met al zijne toebehooren, huisraad en versierselen te voltoojen (H. VI: 38). Opmerkelijk is het, dat er geen hamer, noch beitel, noch eenig ijzeren werktuig werd gehoord, toen het huis gebouwd werd (vs. 7). De inwijding had met groote plegtigheid en vreugde plaats en onder vele teekenen van Gods welgevallen (H. VIII). En nadat het heiligdom, onder al de koningen van Juda, ongeschonden was bewaard gebleven, meer dan vier honderd jaren achteréén, werd het, bij de inneming en verwoesting van Jeruza-

lem door NEBUKADNEZAR, eene prooi der vlammen (2 Kon. XXV: 9).

Met opzigt tot de twee koninkrijken, waarin het rijk, kort na SALOMO's dood, ten gevolge van de onverstandige handelwijze van zijnen opvolger REHABEAM (1 Kon. XII: 1—20), verdeeld werd, hebben wij, ten derde, eenige opmerkingen in het midden te brengen. Het eene, dat zich JEROBEAM tot koning verkoos, en eerst Sichem (H. XII: 25), later Samaria tot hoofdstad had (H. XVI: 24), noemde zich het Rijk van Israël en wordt ook het Rijk van Ephraïm of dat der tien stammen geheeten. Het andere, dat Jeruzalem tot hoofdstad behield en onder de regering bleef van DAVID's nageslacht, bestond uit de stammen van Juda en Benjamin en droeg den naam van het Rijk van Juda. Ofschoon minder uitgestrekt van grondgebied, dan dat van Ephraïm, kon het er bijkans tegen opwegen in rijkdom van bevolking en veiligheid van ligging. Bijkans al de priesters en de gansche stam van Levi verlieten hunne woonsteden, onder de tien stammen gelegen, en verhuisden derwaarts, en vele Israëlieten, wie de godsdienst ter harte ging, volgden dat voorbeeld (2 Kron. XI: 13, 14, 16, 17). Ofschoon nu het rijk van Juda bijna anderhalve eeuw langer bestaan heeft, dan dat van Israël, heeft het, even als dit, slechts negentien koningen gehad en bovendien nog ééné koningin, waarvan wij hier de opgave laten volgen:

Israël.

Juda.

1. JEROBEAM,	22 jaren.	1. REHABEAM,	17 jaren.
2. NADAB,	2 »	2. ABIA,	3 »
3. BAĒZA,	24 »	3. ASA,	41 »
4. ELA,	2 »	4. JOSAPHAT,	25 »
5. ZIMRI,	7 dagen.	5. JORAM,	8 »
Strijd tusschen OMRI en		6. AHAZIA,	1 jaar.
TIBNI,	4 jaren.	7. ATHALIA, JORAM's weduwe,	
6. OMRI,	8 »		6 jaren.

Israël.

Juda.

7. ACHAB,	22 jaren.	8. Joäs,	40 jaren.
8. AHAZIA,	2 »	9. AMAZIA,	29 »
9. JORAM,	12 »	De troon blijft 12 jaren	
10. JEHU,	28 »	onbezet.	
11. JOĤHAZ,	17 »	10. UZZIA,	52 jaren.
12. Joäs,	16 »	11. JOTHAM,	16 »
13. JEROBEAM II,	41 »	12. ACHAZ,	16 »
14. ZACHARIA (na eene re-		13. HIZKIA,	29 »
geringloosheid van	24	14. MANASSE,	55 »
jaren),	$\frac{1}{2}$ jaar.	15. AMON,	2 »
15. SALLUM,	1 mnd.	16. JOSIA,	31 »
16. MENAHEM,	10 jaren.	17. JoĤHAZ,	$\frac{1}{4}$ jaar.
17. PEKAHIA,	2 »	18. JOJAKIM,	11 jaren.
18. PEKAH,	20 »	19. JOJACHIN,	$\frac{1}{4}$ jaar.
Regeringloosheid van 8 of		20. ZEDEKIA,	11 jaren.
9 jaren.			
19. HOZEÄ,	9 jaren.		

Wat het rijk van Israël betreft; het verkeerde van den beginne aan in een' treurigen toestand, en droeg in zijnen oorsprong de zaden van verval en ontbinding met zich. Gelijk JEROBEAM den troon overweldigd had, zoo volgden later meermalen krijgshaftige gelukzoekers dat voorbeeld na. Niet minder dan vijf verschillende dynastiën wisselden elkander in de regering af, en het mogt eene zeldzaamheid heeten, dat de scepter tot op het vierde geslacht overging. Gedurige schokken, omwentelingen en gruweldaden waren hiervan het gevolg, terwijl de liefde tot het regerend stamhuis onder de natie doorgaans ontbrak. Even nadeeligen en verderfelijken invloed op den zedelijken toestands des volks oefenden de schaamteloos gepleegde kalverdienst en afgoderij uit, die met allerlei gruwelen gepaard gingen. Reeds de eerste koning voerde de kalverdienst in te Dan en te Bethel, opdat het volk niet jaarlijks ter openlijke godsvereering naar Jeruzalem zou behoeven te gaan (1 Kon. XII: 26—33). De vol-

gende koningen traden in zijne voetstappen, en werden door hunne huwelijken met heidensche vrouwen daartoe nog meer aangedreven. Vooral vond de dienst van Baäl en Astarte, twee Phenicische godheden, onder begunstiging van IZEBEL, eene Sidonische prinses, die ACHAB zich ter vrouwe nam (H. XVI: 31—33), gereeden ingang en bragt een algemeen zedebederf des volks te weeg. Voorts bleef het rijk van Israël op den duur naijverig op dat van Juda, waardoor elke naauwere aansluiting verhinderd en meermalen binnenlandsche krijg veroorzaakt werd, die de krachten verzwakte. En eindelijk be-rokkende het zich allerlei ellende en gevaar door zijne ongestadige en trouwelooze staatkunde omtrent omliggende groote koninkrijken, vooral Syrië en Assyrië, aan wie het zich beurtelings aansloot en onttrok; ten gevolge waarvan de teruggezette staat telkens wraak kwam nemen. Daaraan was het toe te schrijven, dat TIGLATH-PIEZER, koning van Assyrië, na het grootste en schoonste deel des rijkts veroverd te hebben, de inwoners daarvan wegvoodte naar Assyrië (2 Kon. XV: 29), en zijn opvolger, SALMANASSAR, den laatsten koning HOZEÄ, die weigerde hem de opgelegde schatting te betalen en tegen hem bij den koning van Egypte hulp zocht, gevangen nam, de stad Samarië, na driejarige belegering, verwoestte en wie aan den honger en het zwaard ontkomen waren, in 722 uit hun vaderland overbragt naar Medië, Mesopotamië en de zuidelijke streken van Assyrië (H. XVII: 3—6). Hiermede nam het rijk van Israël, na derdehalve eeuw bestaan te hebben, een einde. Treurig is het tafereel, dat de geschiedschrijver, bij de vermelding daarvan, ophangt van de diepe zedelijke en godsdienstige verbastering des volks (vs. 7—23). In het erfdeel der tien stammen, vooral in Samarië, zetteden zich Assyrische volkplanters neder (vs. 24), uit wier vermenging met de achtergeblevene of verstrooide inwoners de latere Samaritanen zijn ontstaan (§ 36). Onder de bovengenoemde negentien koningen, die over Israël geregeerd hebben, verdienen bijzonder genoemd te worden:

JEROBEAM, uit den stam van Ephraim, de stichter van het rijk, die door het invoeren der kalverdienst ook den grondslag legde tot deszelfs ondergang (1 Kon. XII—XIV); ACHAB, bekend door den gruwel, dien hij, op aanhitsing zijner snoode gemalin, tegen zekeren NABOTH pleegde, ten einde zich meester te maken van den wijnberg, dien deze bezat (H. XXI), en door zijn gedrag omtrent den Profeet ELIA, die vooral onder zijne regering leefde; JEHU, die, door ELIZA tot koning gezalfd (2 Kon. IX: 1—6), op Gods bevel eene bloedige wraak oefende over het gansche huis van ACHAB en de Baälsdienst uitroeide (vs. 11—37. X: 1—28); en JEROBEAM de tweede, die den ondergang van het ten val neigende rijk vertraagde door het herstellen der oude grenzen en het veroveren van Damaskus (H. XIV: 25, 28).

Gunstiger over het algemeen was de toestand van het rijk van Juda, dat in het bezit gebleven was van den Jeruzalemschen tempel en, in weêrwil van velerlei afgoderij, waartoe vooral het offeren en rooken op de hoogten behoorde (2 Kon. XV: 4), de bewaarplaats is geweest van de kennis en dienst des éénigen Waarachtigen. Het lag ook minder dan Israël bloot voor invallen van omliggende volken. De troon van DAVID hield er onafgebroken stand, en er had, op kleine uitzondering na, eene geregelde opvolging van koningen uit dat stamhuis plaats. Het rijk bezat hierdoor meer innerlijke vastheid en werd minder eene prooi van binnenlandsehe onlusten en burgeroorlogen. Het had bovendien het voorregt van, soms bij opvolging, vele goede en godvruchtige koningen te bezitten, die vaak herstelden, wat de dwaasheid hunner voorgangers bedorven had. En de roepstemmen der Profeten vonden er doorgaans meer gehoor. Zoo had er eene gedurige afwisseling plaats van verval en herstel, van diepe vernedering en verheffing tot vroegeren of hooger bloei. Daaronder openbaarden zich echter gedurig meer de voortekenen van den naderenden ondergang. Priesters en Profeten stonden niet zelden tegen elkander over. Staatkundige partijschappen paarden zich aan weelde

en overdaad, ligtzinnigheid en spotternij, leugen en bedrog in hoogere en lagere standen, zoo als blijkt uit de redevoeringen van JESAJA en andere Profeten. Hunne vermaningen werden in den wind geslagen. Het zedebederf nam toe. Reeds ten tijde van AGHAZ was het rijk zijnen val nabij; maar het bleef, tijdens de vernietiging van Israël, staande door de maatregelen van HIZKIA tot herstel der godsdienst. Later wendde MANASSE's bekeering datzelfde onheil nogmaals af en verdreef JOSIA's voortreffelijke regering weder het dreigend gevaar. Eindelijk echter verhaastte het tegenovergesteld gedrag der volgende koningen den beslissenden ondergang. De koning van Egypte NECHO slaat, op zijnen togt tegen het Assyrisch-Babylonische Rijk, het leger van JOSIA, die aan zijne bekomen wonde sterft, bemagtigt daarna Jeruzalem, stelt JOJAKIM tot koning aan en maakt hem tot zijnen vasal (2 Kon. XXIII: 29—35). Deze wordt kort daarop, gedurende drie jaren, van NEBUKADNEZAR afhankelijk, en als hij het waagt, op Egyptische hulp steunende, om van den koning van Babel af te vallen, komt NEBUKADNEZAR het land met zijne benden plunderen, bemagtigt Jeruzalem en voert, daar JOJAKIM inmiddels gestorven is, zijnen zoon JOJACHIN met tienduizend inwoners met zich naar Babylonië (H. XXIV: 1—16). Deze was de eerste wegvoering. ZEDEKIA, oom van JOJACHIN, werd daarop door NEBUKADNEZAR, onder den titel van koning, maar met zeer beperkte magt, aangesteld over de overgeblevenen in Juda. Naauwelijks echter begon hij pogingen aan te wenden, om dat juk af te werpen, of NEBUKADNEZAR nam, na eene belegering van meer dan een jaar, Jeruzalem stormenderhand in, verwoestte de stad, achterhaalde bij Jericho den gevlugten koning, liet zijne kinderen voor zijne oogen ombrengen, hem zelve daarna de oogen uitgraven, en bragt hem in ketenen naar Babel, waar hij stierf. Met deze tweede wegvoering hield het rijk van Juda op te bestaan. Onder de koningen van dat rijk noemen wij bij voorkeur: JOSAPHAT, beroemd door zijne uitstekende vroomheid, door

de wijze verordeningen, die hij invoerde, en door de zegepraal, die hij behaalde op de Ammonieten en Moäbieten (2 Kron. XVII: 1—9. XIX: 5—7. XX. 2 Kon. III: 7—27); **ATHALIA**, eene dochter van **ACHAB**, die, als weduwe van **JORAM**, al de nagelaten' kinderen van haren zoon **AHAZIA** liet ombrengen, ten einde het geslacht van **DAVID** uitteroeijen, en als koningin, zes jaren lang, de **Braälsdienst** schaamteloos bevorderde, todat, onder beleid van den Hoogepriester **JOJADA**, eene zamenzwering uitbarstte, waardoor de jeugdige **JOäs**, wonderbaar uit hare bloedgierige handen gered, op den troon kwam en alzoo het koninklijk stamhuis van **DAVID** hersteld werd (2 Kon. XI); **UZZIA**, **JOTHAM**, **ACHAZ** en **HIZKIA**, onder wier regering de Profeet **JESAJA** optrad, terwijl **HIZKIA** vooral uitmuntte door zijne vroomheid, zoodat hij uit de hand der Assyriërs, onder **SANHERIB**, gered en zelf van eene gevaarlijke krankheid opgerigt werd (2 Kon. XVIII. XIX. XX: 1—11); en eindelijk **JOSIA**, gedurende wiens regering de Hoogepriester **HILKIA** in den tempel het wetboek van **MOZES** ontdekte, waarnaar de tempeldienst nieuw ingerigt en het Paaschfeest, voor de eerste maal sedert den tijd van **SAMUËL**, met de vereischte plegtigheden gevierd werd (2 Kon. XXII: 8—XXIII: 25).

De maatregel, met opzigt tot beide rijken genomen, om de gansche bevolking naar elders over te brengen, was te dien tijde in het Oosten niet ongewoon. De toenmalige staatkunde schreef dit den veroveraars voor, ten einde de overwonnen' volken gemakkelijker in bedwang te houden. Vooral plagt men de edelen des lands, de krijgsknechten, de timmerlieden en smeden weg te voeren (2 Kon. XXIV: 14—16), ten einde daardoor den overgeblevenen het vermogen tot gewelddadigen opstand te benemen.

§ 30.

Vervolg.

Met zeldzame uitvoerigheid wordt ons in de boeken der Koningen de geschiedenis beschreven van de beide

Profeten ELIA en ELIZA: twee buitengewone mannen, die meer dan eene halve eeuw werkzaam waren onder Israël en, bij het diep verval van godsdienst en zeden in dat rijk, eene uiterst zware taak te vervullen hadden. Ons oog staart hen met eerbied aan, als wij hen, vol van ijver, zien optreden, om den stroom der afgoderij en grove zedeloosheid te keeren en de eer van God in het openbaar te handhaven. Minder door woorden en redevoeringen, zoo als de latere Profeten, dan wel door grootsche daden en indrukmakende verrigtingen moesten zij den vijanden der waarheid ontzag inboezemen voor JEHOVA, die hen gezonden had, de godsdienst in haren luister herstellen en de natie hervormen. Daarom kan ons ook het wonderbare, dat hunne geschiedenis kenmerkt, niet bevreemden. Al de wonderen, die daarin voorkomen, hadden een gewichtig, Gode waardig doel en moesten strekken, óf om hun leven, waar het in gevaar verkeerde, te beveiligen en hunnen moed te schragen, óf om hunne profetische waardigheid boven allen twijfel te verheffen, óf om eene gewenschte hervorming onder de natie te weeg te brengen. ELIA, in een ruigen mantel gekleed, met een' lederen gordel om de lendenen (2 Kon. II: 8) en uit Thisbe afkomstig (1 Kon. XVII: 1 (1)), treedt, ten tijde van ACHAB en IZEBEL, onverwachts te voorschijn, trekt zich telkens weder in de eenzaamheid terug, en openbaart eene hooge geestkracht, een' vurigen ijver en meestal groote gestrengheid tegenover de vijanden der ware godsverering. Er zijn onder zijne daden, die, van een' Christelijk standpunt beoordeeld, verschooning behoeven en zelfs afkeuring verdienen (vgl. Luk. IX: 51—56). ELIZA daarentegen, door hem tot zijnen leerling geroepen (1 Kon. XIX: 19—21) en later als zijn opvolger opgetreden (2 Kon.

(1) Thisbe schijnt eene stad in den stam van Naftali (zie Tob. I: 1) geweest te zijn, en ELIA, die daar geboren was, schijnt zich reeds vroeg vandaar begeven te hebben naar het gebergte van Gilead, aan de overjordaansche of oostelijke grenzen van het Joodsche land; waarom hij ook, 1 Kon. XVI: 1, een in- of hijwoner van Gilead genoemd wordt.

II: 9, 10, 13, 15), handelde met hetzelfde hoog gezag en legde geen' minderen ijver aan den dag, dan zijn voorganger, maar spreidde daarbij meerdere gematigdheid ten toon en werkte meer algemeen tot heil van allerlei soort van menschen, gelijk hij ook minder afgezonderd van de wereld leefde. Beiden echter hebben zij zich in hooge mate verdienstelijk gemaakt omtrent hunne tijdgenooten en, onder Gods goedkeuring en zegen, veel goeds gesticht onder Israël. Een kort overzicht van hunne verrigtingen moge daarvan het bewijs leveren.

ELIA begint zijne loopbaan met de aankondiging eener langdurige droogte, tot straf van den schromelijken afval des volks, en houdt zich terstond daarop verborgen bij de beek Krith, die ten oosten van Jericho in de Jordaan valt, waar raven, door God beschikt, in zijne behoefte aan spijs voorzien (1 Kon. XVII: 1—6). Als die beek is uitgedroogd, begeeft hij zich, op Gods bevel, naar Zarfath of Sarepta, op Sidonisch grondgebied, vindt er bij eene godvruchtige weduwe, wier meelvat en oliekruid gedurende zijn verblijf niet ledig worden, zijn onderhoud, en wekt zelfs haren zoon uit de dooden op (vs. 7—24). Tegen het einde der droogte, die drie en een half jaar aanhield, wordt op den berg Karmel, in het midden eener groote volksvergadering, waarbij ook ACHAB tegenwoordig is, zijn offer door vuur van den hemel aangestoken, terwijl dat der Baalspriesters onaangevoerd op den altaar blijft liggen, en van den indruk dier gebeurtenis op de menigte maakt hij gebruik, om die priesters aan de beek Kison als verdersers des volks te doen ombrengen (H. XVIII: 1—40). Nu daalt ook, op zijn gebed, de lang gewenschte regen weder neêr op den uitgedroogden grond (vs. 41—46). Maar door IZEBEL vervolgd, vlucht hij naar Ber-seba, aan de uiterste grenzen des lands, gaat vandaar de woestijn in, en vindt er zich door een' engel versterkende spijs bereid (H. XIX: 1—7). Terwijl hij moedeloos rondzwerft, openbaart zich JEROVA aan hem, aan den berg Horeb, en draagt hem nieuwe werkzaamheden op (vs. 8—18). Op zijnen

terugkeer vandaar roept hij, dien ten gevolge, ELIZA op, om hem te volgen (vs. 19—21). Later, als AHAZIA, de koning van Israëel, hem op Karmel wil laten gevangen nemen, verteert tot tweemaal toe het vuur van den hemel de mannen, daartoe afgezonden (2 Kon. I: 1—12). Eerst met de derde bezending gaat hij mede, en kondigt nu in eigen persoon den koning zijn naderend einde aan (vs. 13—17). En eindelijk, als hij deze aarde verlaten zal, begeeft hij zich met ELIZA van Jericho naar den Jordaanoever, trekt droogvoets de rivier door, en wordt in een onweder ten hemel opgenomen (H. II: 1—12). Aan het einde van een' zoo buitengewonen levensloop voegt zulk een buitengewoon verscheiden, het loon van zeldzame getrouwheid en onbezweken' ijver in de dienst van God.

Niet minder buitengewoon waren de verrigtingen van ELIZA, zijnen opvolger. Geboortig uit Abel-mehola, in de Jordaan vlakte gelegen (1 Kon. XIX: 16), baant hij zich met den afgevalen mantel van ELIA, na diens opneming, een pad door de wateren der Jordaan (2 Kon. II: 14); maakt te Jericho brak water drinkbaar door er zout in te werpen (vs. 19—22); ziet twee en veertig jongelieden, die hem bespotten, door twee beerinnen verscheuren (vs. 23, 24); voorspelt aan de beide koningen van Israëel en Juda, in den oorlog, dien zij met de Syriërs voerden, een' buitengewonen toevoer van water, waaraan zij gebrek hadden, en de zegepraal, die zij behalen zouden (H. III: 9—25); stelt de weduwe van een' der Profetenzonen in staat, door wonderbare vermenigvuldiging van den geringen voorraad van olie, dien zij bezat, om hare schuldeischers te betalen (H. IV: 1—7); belooft aan eene Sunamitische vrouw, die hem meermalen gastvrij ontving, een' zoon, wien hij, eenige jaren daarna, opwekt uit den dood (vs. 8—37); maakt te Gilgal moeskruiden, waaronder vergiftige planten waren, bruikbaar (vs. 38—41); spijsigt honderd menschen met twintig broodkoeken, zoodat er nog van overbleef (vs. 42—44); beveelt NAÄMAN den Syriër, om zich tot zeven malen toe in de Jordaan te baden, waardoor hij van zijne melaatschheid

genezen wordt, en straft daarmede GEHAZI, zijnen dienaar, van wege zijne hebzucht en bedriegerij (H. V); brengt een bijl, dien een der werklieden aan een nieuw verblijf van de Profetenzonen verloren had, op de oppervlakte van het water te voorschijn (H. VI: 1—7); vrijdelt op meer dan ééne wijze de aanslagen van den koning van Syrië (vs. 8—23); voerspelt, bij de belegering van Samaria door de Syriërs, toen de hongersnood binnen de stad hoog geklommen was, dat er reeds den volgenden dag overvloed van levensmiddelen zijn zou, en bedreigt den hoofdman, die den spot dreef met die voorspelling, dat hij het zien zou en er niet van eten (vs. 24—33. VII); kondigt te Damaskus aan den kranken koning den dood en aan HAZAËL aan, dat hij den troon beklimmen zou (H. VIII. 7—15); laat JEHU door een' der Profetenzonen inwijden tot koning over Israël, toen de tijd van Gods wraak over het huis van ACHAB gekomen was (H. IX: 1—10); voerspelt op zijn sterfbed aan koning JOËS, die hem bezoekt, dat hij de Syriërs slaan zal tot driemaal toe (H. XIII: 14—19), en sterft kort daarop, terwijl nog na zijnen dood zijn gebeente het lijk van een' man, bij toeval in zijn graf gelegd, doet herleven (H. XIII: 20, 21). Zoo vervulde ELIZA in de kracht Gods zijne profetische bediening, onder de regering van JORAM, JEHU, JOÏHAZ en JOËS. Voortbouwende op de grondslagen, door zijnen voorganger gelegd, boezemde hij door zijne daden aan allen, ook buiten 's lands, eerbied in voor den God van Israël, hield den moed levendig in de harten zijner opregte vereerders, en maakte zich, niet minder dan ELIA, de lofspraak waardig, waarmede JOËS hem begroette: Israëls ruiterbende en legermagt.

DE TWEE BOEKEN DER KRONIJKEN.

§ 31.

Namen, inhoud, oorsprong en ouderdom.

Ook de twee boeken der Kronijken maakten, even even als die van SAMUËL en der Koningen, oorspronke-

lijk één werk uit, dat later, niet geheel zonder willekeur, in twee gedeelten gesplitst is. In het Hebreeuwsch heeten zij woorden der dagen, d. i. tijdregisters of dagverhalen, omdat de voornaamste gebeurtenissen naar tijdorde daarin voorkomen. Daarmede stemt de thans gebruikelijke benaming van Kronijken, die van HIERONYMUS afkomstig en ook door LUTHER overgenomen is, overeen. De Grieksche overzetting heeft ze Paralipomena genoemd, volgens sommigen, omdat zij vele aanvullingen en toevoegsels tot de geschiedenis behelzen, volgens anderen, omdat zij in de Hebreeuwsche uitgaven des Bijbels niet onder de geschiedkundige boeken gerangschikt zijn, maar als overgeslagene of achteraan gevoegde stukken de laatste plaats innemen (§ 8). Zij schijnen aan de verzameling der heilige boeken te zijn toegevoegd, toen deze reeds gesloten was. Er is eene Arabisehe overzetting, die er den naam aan gegeven heeft van het boek van ADAM, omdat het eerste boek met de vermelding van ADAM begint.

Men vindt in het eerste boek twee kennelijk onderscheidene deelen, t. w. eerst geslachtsregisters en stamtafels, met ADAM beginnende (H. I—IX), met enkele daarin gevlochten geschiedkundige bijzonderheden (H. IV: 9, 10, V: 39—43. VI: 18—22, 26, enz.), hoedanige meer tusschen Oostersche geslachtsregisters gevonden worden; en dan de geschiedenis van DAVID, van SAUL's dood af, tot aan het einde zijner regering en de aanstelling van SALOMO tot zijnen opvolger (H. X—XXX). Het tweede boek behelst de geschiedenis van het rijk van Juda, van SALOMO's komst tot den troon tot op de wegvoering des volks naar Babel. Van het rijk van Israël wordt daarbij niet dan bij voorkomende gelegenheid gewag gemaakt, terwijl aan het einde met een enkel woord de terugkeer uit Babel door de gunst van CYRUS vermeld wordt (H. XXXIX: 22, 23).

Uit deze inhoudsopgave blijkt reeds, dat het tijdvak der geschiedenis, hier behandeld, hetzelfde is als dat, waarvan de gebeurtenissen ons beschreven staan in het

tweede boek van SAMUËL en in de beide boeken der Koningen. De overeenkomst der verhalen is, ten gevolge daarvan, soms zoo groot en bijkans woordelijk (1), dat er niet aan te twijfelen valt, of den Kronijkschrijver stonden dezelfde bronnen, als zijnen voorgangers, ten dienste. Zelf heeft hij van zijne bronnen uitdrukkelijk de navolgende, die voor ons verloren gegaan zijn, genoemd: 1. de Kronijken of geschiedenissen van den koning DAVID, geschreven door de Profeten SAMUËL, NATHAN en GAD (1 Kron. XXVII: 24, XXIX: 29); 2. de geschiedenissen van SALOMO, geschreven door de Profeten NATHAN, AHIA en IDDO (2 Kron. IX: 29); 3. eene geschiedenis van den koning REHABEAM, geschreven door de Profeten SEMAJA en IDDO (H. XII: 15); 4. eene geschiedenis van de koningen JOSAPHAT en JEHU (H. XX: 34); 5. eene kronijk van de rijken van Israël en Juda (H. XXVII: 7. XXVIII: 26. XXXII: 32). Welk gebruik hij van deze bronnen gemaakt heeft, weten wij niet, omdat wij ze zelven niet kennen. Maar het valt in het oog, dat hij van DAVID's geschiedenis met opzet veel onvermeld gelaten heeft, wat hem niet onbekend kan geweest zijn, bijv. van zijne huiselijke wederwaar-

(1) Verg. 1 Sam. XXXI	met 1 Kron. X: 1—12.
2 » V: 1—10	» » » XI: 1—9.
» » V: 11—25	» » » XIV: 1—17.
» » VI: 3—11	» » » XIII: 1—14.
» » VII. VIII	» » » XVII. XVIII.
» » X	» » » XIX.
» » XI: 1	» » » XX: 1.
» » XII: 30, 31	» » » XX: 2, 3.
» » XXI: 18—22	» » » XX: 4—8.
» » XXIII: 8—39	» » » XI: 10—41.
» » XXIV	» » » XXI.
1 Kon. III: 4—14	» 2 Kron. I: 3—13.
» » VII: 51—VIII: 50	» » » V: 1—VI: 70.
» » VIII: 62, 63	» » » VII: 4, 5.
» » VIII: 64—IX: 2	» » » VII: 8—12.
» » IX: 6—9	» » » VII: 19—22.
» » IX: 17—28	» » » VIII: 4—18.
» » X: 1—28	» » » IX: 1—28.

digheden, zijn misdrijf met BATHSEBA en de gevolgen daarvan, en daarentegen veel, wat wij van elders niet wisten, der vergetelheid heeft ontrukkt, vooral betrekkelijk zijne verordeningen in het godsdienstige en burgerlijke. Ook verdient het opmerking, dat hij van hetgeen in het rijk van Israël voorvalt, alleen in zoo verre melding maakt, als het tot dat van Juda in betrekking stond, en slechts zooveel, als tot regt verstand van deszelfs lotgevallen volstrekt noodzakelijk is. Blijkbaar boezemt het rijk van Israël hem slechts geringe belangstelling in, en van de Profeten ELIA en ELIZA, die dáár gearbeid hebben, zwijgt hij geheel. Voorts schijnt hij in de geschiedenis vooral te willen aanwijzen, dat de vereering van den éénigen waren God aan de koningen en het volk altijd geluk en zegen heeft aangebragt, terwijl de dienst der afgoden hun altijd op verlies en nederlaag is te staan gekomen. Zoo zegepraalt bijv. ABIA over JEROBEAM, omdat hij getrouw gebleven is aan de dienst van JEHOVA (2 Kron. XIII), en ASA, die alle sporen van afgoderij in Juda uitroeit, over de Ethiopiërs (H. XVI—XVI); terwijl JOSAPHAT zich onheil berokkent door zijne verbindtenis met ACHAB, den goddeloozen koning van Israël, en later met AHAZIA (H. XVII—XX), en JORAM, die de snoode en afgodische dochter van ACHAB huwt en zelf de afgoderij begunstigt, de heerschappij over de Edomieten verliest, de plundering van Jeruzalem door de Philistijnen en Arabieren beleeft en aan eene vreeselijke krankheid sterft (H. XXI). Eindelijk valt het niet te ontkennen, dat de schrijver met zekere voorliefde melding maakt niet enkel van het rijk van Juda, maar ook van de priesters en leviëten en de prachtige tempeldienst te Jeruzalem, en soms uitdrukkingen bezigt, die tot een later tijdperk behooren (1 Kron. XXII: 1. vgl. 2 Sam. XXIV: 1. 1 Kron. XXX: 7).

Men kan hieruit reeds eenigermate tot zijnen leeftijd en levensstand besluiten. Hij moet tot den stam van Levi behoord hebben en was, daar de leden van dezen stam niet alleen aan de tempeldienst toegewijd, maar ook tot

de beoefening der wetten en der wetenschappen geroepen waren, bij uitnemendheid geschikt, om zulk eene geschiedenis zamen te stellen. Onder de geslachtregisters, die hij mededeelt en óf uit de boeken van MOZES, zoover de oudste aangaat, óf uit andere archieven en stamtafels, die bij de levieten bewaard en door hen bijgehouden werden, ontleend heeft, zijn die der stammen van Juda en Levi, gelijk ook van DAVID's nakomelingen, dan ook de rijkste en uitvoerigste. Die van DAVID wordt zelfs tot in het zevende geslacht na CYRUS voortgezet (1 Kron. III: 19). Hieruit volgt, dat het vermoeden van sommigen, alsof EZRA, die in het derde geslacht na CYRUS leefde, de schrijver ware, tegen alle waarschijnlijkheid strijdt. Voor eene latere vervaardiging pleit bovendien de vermelding van Dariken, eene Perzische munt, waarin de schat van DAVID wordt opgegeven (1 Kron. XXX: 7) en die alzoo te dien tijde onder de Joden gangbaar moet zijn geweest. En daarmede stemt eindelijk de plaats, in den Hebreeuwschen Kanon aan de boeken der Kronijken toegewezen, ten volle overeen (§ 8).

Het hoofddoel van den Kronijksehrijver schijnt niet zoo zeer geweest te zijn, om de geschiedenis des volks in het breede te verhalen of toevoegsels en bijdragen te leveren tot de reeds bestaande geschiedboeken, als wel om, even als de schrijver van de boeken der Koningen, van de geschiedenis tot zijn oogmerk gebrnik te maken. Gelijk het dezen te doen was, om zijne land- en lotgenooten in de ballingschap tot getrouwheid op te wekken in de vereering van den éénigen waren God en de onderhouding zijner geboden (§ 28), zoo wilde de Kronijksehrijver, naar de behoefte zijner latere tijdgenooten, medewerken tot de herstelling en instandhouding der uiterlijke godsdienst, overeenkomstig de wet. En daartoe moest de geschiedenis hem ten leiddraad verstrekken, ten einde achtereenvolgens de voorbeelden bij te brengen der vrome voorvaderen, die de godsvereering in den tempel met ijver waargenomen hadden en daarvoor ook door JEHOVA warer beloond geworden. De schrijver van de boeken der Ko-

ningen had, ten tijde der ballingschap, geen bijzonder belang, om veel te melden van de tempeldieust en hare inrigtingen. Maar de Kronijkschrijver, die zooveel later leefde, toen de tempel te Jeruzalem herbouwd en de tempeldienst, na langdurigen stilstand, hervat was, had er als leviet wezentlijk belang bij, niet slechts om den ijver des volks daarvoor op te wekken, maar ook om het te onderrigten, hoe de opentlijke godsvereering eertijds ingerigt was geweest en volgens de wet ingerigt moest worden. Dat dit doel, dat hij zich had voorgesteld, van invloed was op zijne keuze der berigten, die hij opnam of achterwege liet, is duidelijk zichtbaar in het grootste deel van zijn werk. De regering van SAUL' bijv., de geschiedenis van DAVID's jongelingschap en die van het rijk der tien stammen was daaraan vreemd. En staan ook al de geslachtregisters, door hem medegedeeld, met dit doel in geen regtstreeksch verband, zij hadden eene te kennelijke strekking tot nut zijner tijdgenooten, om ze terug te houden.

Wanneer wij dit gevoelen, dat in den aard des werks gegrond is, aannemen, en dit doel van den schrijver bij de lezing voor oogen houden, dan vervallen als van zelve de meeste beschuldigingen, tegen hem ingebracht van wege de berigten, die hij niet heeft opgenomen. En zijne geloofwaardigheid, door de naauwkeurigheid zijner berigten gestaafd, behoeft niet te worden opgegeven, al ware het zelfs, dat daarin bijzonderheden voorkwamen, op geenerlei wijze met vroegere geschiedkundige bescheiden te vereffenen (1). Het spreekt echter van zelf, dat in zulke gevallen, in den regel, de voorkeur toekomt aan de genoemde oudere geschriften.

(1) Verg. bijv. 2 Kron. XXXVI: 6, 7 met 2 Kon. XXIV: 1—16; 2 Kron. XXXVI: 10 met 2 Kon. XXIV: 17; 1 Kron. VII: 28 met 1 Sam. I: 1; 1 Kron. XIX: 17 met 2 Sam. VIII: 18; 2 Kron. XXIII met 2 Kon. XI: 9 volg.; 2 Kron. XX: 35—37 met 1 Kon. XXII: 49, 50.

Belangrijkheid van sommige bijzonderheden,
die daarin voorkomen.

De waarde, die de beide boeken der Kronijken voor de geschiedenis hebben, blijkt, behalve uit het hoofddoel, waartoe zij vervaardigd zijn, uit de vele ophelderingen, aanvullingen en verbeteringen, die daaruit, door vergelijking van de boeken van SAMUËL en der Koningen, kunnen ontleend worden.

Reeds de geslachtregisters, die in de eerste hoofdstukken voorkomen, ofschoon zij, als losse en door veelvuldige schrijffouten misvormde stukken, onbruikbaar schijnen te zijn, bieden hier en daar zulke bijzonderheden aan, die tot verklaring en aanvulling dienen (1). Ook andere bijzonderheden in de geschiedenis worden door het verhaal der Kronijken soms verrassend opgehelderd. Zoo wordt in JOËB's afkomst uit ZERUJA, DAVID's zuster (1 Kron. II: 16), en in de heldendaad, waardoor hij zich bij DAVID verdienstelijk gemaakt en de veldheerswaardigheid zich verworven had (H. XI: 6), de reden aangewezen, waarom DAVID hem, in weêrwil zijner enveldaden, gespaard heeft, zolang hij leefde. Zoo verklaart ons ook de Kronijkschrijver uit het gebeurde bij gelegenheid van de pest, na de volkstelling (H. XXII: 4. 2 Kron. III: 1), hoe DAVID op het denkbeeld gekomen is, om den berg Moria tot tempelberg te kiezen. En wanneer wij vragen, wat toch den koning ACHAZ bewogen heeft, om zichzelf en zijn rijk aan den Assyrischen koning te onderwerpen en cijnsbaar te maken (2 Kon. XVI), dan wordt ons dit uit het verhaal van de geweldige nederlaag, die hij van PEKAH, den koning van Israëel, geleden had (2 Kron. XXVIII), duidelijk. Maar vooral is dat gedeelte der Kronijken merkwaardig, hetwelk dienen moet, om de verdiensten in het behoorlijke licht te plaat-

(1) Verg. bijv. Exod. VI: 15—19 met 1 Kron. VII: 20—27 en Ezer. VII: 1—5 met 1 Kron. VI: 1—15.

sen, die DAVID zich bij zijn volk verworven heeft, door aan de godsvereering eene betere inrigting te geven, en daaraan meerdere waardigheid en luister bij te zetten (1 Kron. XV. XVI. XXII—XXVI). Niet minder trekt onze aandacht tot zich, wat hier voorkomt aangaande de troonsbeklimming van SALOMO. Zonder vermelding van de bijzondere aanleiding, daartoe door ADONIA gegeven (1 Kon. I), wordt ons uitvoerig verhaald, hoe DAVID, overeenkomstig het Israëlietische staatsregt, in eene plegtige vergadering van de hoofden des volks, zijnen zoon SALOMO als den door JEHOVA benoemden troonopvolger heeft voorgesteld, en hoe zij hem als zoodanig erkend hebben (1 Kron. XXII, XXVIII, XXIX). En ook van verscheidene langdurige regeringen van latere koningen, waarvan in de boeken der Koningen weinig of niets berigt wordt, zijn ons hier ten minste enkele bijzonderheden bewaard gebleven, waaruit wij ze eenigermate leeren kennen. Men vergelyke bijv., betrekkelijk de een en veertigjarige regering van ASA, 1 Kon. XV: 9—24 met 2 Kron. XIV—XVI, de vijf en dertigjarige van JOSAPHAT, 1 Kon: XXII: 41—51 met 2 Kron. XVII—XX, de veertigjarige van JOAS, 2 Kon. XII met 2 Kron. XXIV, die van AMAZIA, 2 Kon. XIV: 1—20 met 2 Kron. XXV, die van UZZIA, 2 Kon. XV: 1—7 met 2 Kron. XXVI, en die van JOTHAM, 2 Kon. XV: 32—38 met 2 Kron. XXVII. Ofschoon dan de boeken der Kronijken voor de tijden, waarin zij geschreven zijn, eene gansch eigenaardige waarde hebben, zoo wel wegens de narigten, die zij bevatten omtrent de voormalige godsdienstinrigtingen, en de lofwaardige voorbeelden van godsdienstijver uit den voortijd, waarvan zij melding maken, als wegens de geslachtregisters, die daarin voorkomen en waarop de erfelijke regten onder Israël rustten, zoo zijn zij ook thans voor ons, bij het onderzoek der gewijde geschiedenis, niet van belangrijkheid ontbloot.

§ 33.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Het boek, naar EZRA genoemd, bestaat kennelijk uit twee gedeelten, waarvan het eerste de geschiedenis behelst van den terugkeer der Joden uit de Babylonische ballingschap, onder het bestuur van ZERUBABEL en JOSUA, ten jare 536 (H. I—VI. De aanvang van den tempelbouw wordt H. III verhaald; de beletselen, door de Samaritanen in den weg gelegd, H. IV; de voortzetting en voltooiing van den tempelbouw, op aansporing van de Profeten HAGGAI en ZACHARIA, en de inwijding van den tempel, H. V. VI). Het tweede deel verhaalt de aankomst van EZRA zelve in Palestina met eene nieuwe bezending van achtergeblevene Israëlieten, ten jare 458, en de door hem ondernomene hervorming van den staat (H. VII—X. De verwijdering der heidensche vrouwen komt voor H. IX. X).

De Hebreeuwsche en Griekse Joden beschouwden de boeken, naar EZRA en NEHEMIA genoemd, als één boek, of als zij ze van elkander onderscheidden, gaven zij er den naam aan van de beide boeken van EZRA. Dit is echter onjuist, daar zij elk een afzonderlijk boek uitmaken. De stijl van het boek van EZRA munt door natuurlijke eenvoudigheid uit, en de inhoud is een getrouw en in allen opzichte geloofwaardig verhaal van den terugkeer der beide volkplantingen naar Jeruzalem en het wedervaren der teruggekeerden aldaar. Er heerscht hier tegenover de Samaritanen zekere ligt verklaarbare bitterheid van toon, die echter nog zeer verschilt van den lateren, onverzoenlijken haat, die er tusschen hen en de Joden gerezen is. Van H. IV: 8 tot H. VI: 18 vinden wij, in plaats van de Hebreeuwsche taal, de Chaldeeusche gebezigd, naar aanleiding van een brief of koninklijk bevelschrift, als authentiek gedenkstuk in het oorspronkelijke medegedeeld (§ 3). Ook is de brief van Artaxerxes

xerxes, die H. VII: 12—26 voorkomt, waarbij aan EZRA volmagt gegeven wordt, in het Chaldeeusch geschreven.

Er is geen twijfel aan, of het tweede deel des bocks, de geschiedenis van EZRA bevattende, is door hemzelven geschreven; hij spreekt daarin meest van zich in den eersten persoon. Met dit tweede deel hangt het eerste, dat voorafgaat, naauw zamen en komt daarmede zoozeer overeen, dat het allerwaarschijnlijkst ook van hem afkomstig is. Hij heeft het dan uit ingewonnen' berigten, die hij van de oudere volkplantelingen te Jeruzalem of van hunne kinderen ontving, of uit gedenkschriften, die daarvan nog voorhanden waren, zamengesteld. Eene latere hand schijnt den aanhef van het boek met het slot van het tweede boek der Kronijken in overeenstemming gebracht te hebben, waardoor het zich voordoet als eene voortzetting daarvan (Verg. 2 Kron. XXXVI: 22, 23. Ezr. I: 1—3). Wie daaruit echter zou willen afleiden, dat de schrijver van de boeken der Kronijken ook het boek van EZRA geschreven heeft, zou voorbijzien zoowel den lateren oorsprong der eerstgenoemden, als de sterk in het oog vallende zorg, waarmede zij aan dat van EZRA geschakeld zijn.

§ 34.

Bijzonderheden, daarin voorkomende of daarop betrekkelijk.

Wij vestigen de aandacht, vooreerst, op den terugkeer der Joden uit Babel onder ZERUBABEL, een' vorst van koninklijken bloede, uit het stamhuis van DAVID. Nadat van CYRUS, in het eerste jaar zijner regering, daartoe de vergunning verkregen was (H. I), begaven zich ongeveer vijftig duizend ballingen, van den Hoogepriester JOSUA vergezeld, naar Jeruzalem op weg (H. II). Billijk wekt het bevreemding, dat niet meerderen van de verkregene vergunning gebruik maakten. Maar verreweg de meesten, door een langdurig verblijf in Babel van hun vaderland vervreemd, zagen op tegen de bezwaren der reis en de moeilijkheid, om zich in een verwoest land te vestigen. Velen waren

ook door handel en bedrijf tot een' staat van welvaart buiten 's lands gekomen, en vergenoegden zich met gaven en geschenken en vrijwillige giften voor den opbouw des heiligdoms aan de wederkeerenden uit te reiken. Het waren alzoo slechts vrome Israëlieten, meerendeels tot den onbemiddelden levensstand behoorende en verspreid in vele landen der voormaals Babylonische heerschappij, die moed en lust hadden, om naar de verlatene erve hunner vaders weêr te keeren. Hun toestand, ofschoon in het eerst niet ongunstig (H. III), bleef langen tijd in menig opzigt beneden de verwachting, die zij er van hadden opgevat. Vooral werd hun veel verdriets berokkend door de Samaritanen (§ 29), die het land der tien stammen als vreemde volkplantelingen in bezit hadden, en, nijdig op de gunst en bescherming, die zij van CYRUS genoten, deel wilden nemen aan den tempelbouw, ten einde zoo allengs met hen tot ééne natie zamen te smelten. Door ZERUBBABEL en JOSUA gestreng teruggewezen, legden zij aan hunnen arbeid allerlei hindernissen in den weg (H. IV: 1—5) en klaagden hen zelfs, alsof zij van booze oogmerken zwanger gingen, na den dood van CYRUS, bij zijnen opvolger CAMBYSES (1) aan (H. IV: 6.). Toen deze aanklagt zonder gevolg gebleven was, leverden zij haar later bij vernieuwing in bij PSEUDO-SMERDIS (2), en wisten daardoor te bewerken, dat de tempelbouw op hoog bevel gestaakt moest worden (H. IV: 7—24). Eerst in het tweede jaar van DARIUS HYSTASPIS (vgl. § 60) wordt de arbeid weder opgevat, en tegenover den Perzischen Opperlandvoogd beroept men zich op de

(1) Hij wordt t. a. p. *ASHATROS* genoemd, een naam, die, volgens het thans nog meest algemeen gevoelen, als eertitel aan de Perzische koningen gegeven werd (vgl. Dan. IX: 1) en koning der koningen beteekent.

(2) Hij heet, vs. 7, 8, 23, *ARTABASTA* d. i. *ARTAKERES*, en van *PSEUDO-SMERDIS* weten wij uit *HERODOTUS*, dat hij, na den dood van CYRUS, door de bemoeijng der priesters verheven werd op den troon van Perzië. Anderen echter meenen hier aan *ARTAKERES* I, Langhand bijgenaamd, te moeten denken, die, volgens het algemeen gevoelen, in het boek van *NEHEMIA* bedoeld wordt (H. II: 1. V: 14. XIII: 6).

vroegere vergunning, door CRAUS gegeven. Het bevelschrift daarvan, opgezocht en gelukkig gevonden zijnde, wordt nu door DARIUS vernieuwd en de tempelbouw begunstigd, zoodat het heiligdom in zijn 6de regeringsjaar, d. i. 515 v. C., voltooid en ingewijd en het eerste Paaschfeest volgens de wet gevierd kon worden (H. V. VI). Het verdient opmerking, dat er, bij gelegenheid der inwijding, twaalf offerdieren waren afgezonderd voor de twaalf stammen Israëls (H. VI: 17).

Eene tweede bezending van achtergeblevene Israëlieten trok, meer dan zeventig jaren later, in het 7de jaar van ARTAXERXES Langhand, onder EZRA naar Jeruzalem heen (1). Hij was een aanzienlijk man, uit hoogepriesterlijk geslacht gesproten, bekend en geëerd aan het Perzische hof en bij uitnemendheid ervaren in de wet Gods (H. VII: 1—6, 10). Door de latere Joden hemelhoog verheven, verdient hij den lof van ongeveinsde godsvrucht en opregte belangstelling in het lot zijner landgenooten. Van den koning verwierf hij eene gunstige beschikking op zijn verzoek, om het land der ballingschap met het oude vaderland te verwisselen, en daarnevens vele koninklijke geschenken (H. VII). Het getal dergenen die met hem gingen, bedroeg echter niet meer dan 6000, waaronder zich vele aanzienlijken en priesters bevonden. Blijkbaar waren de overigen, die terugbleven, afgeschrikt door de wederwaardigheden der vroeger vertrokkenen (H. VII. VIII). Te Jeruzalem gekomen zijnde, nam EZRA het voorgenomene hervormingswerk met ijver ter hand. Van zijne verrigtingen vinden wij echter in dit boek bijkans geene andere vermeld, dan die betrekking hebben op de toenmalige gemengde huwelijken der Joden. Hij drong, namelijk, aan op de verwijdering der heidensche vrouwen, waarmede velen, vooral onder de Grooten en zelfs onder de priesters, gehuwd waren. En ofschoon

(1) Ongegrond is de meening, dat EZRA reeds in zijne jeugd, bij den eersten optocht onder ZESCHABAZEL, mede naar Jeruzalem zou getogen zijn. Wie Neh. XII: 1, 13 voorkomt, is buiten twijfel een andere EZRA geweest dan dien wij hier bedoelen.

die gestrenge maatregel bij velen tegenstand vond, wist hij dien toch ten uitvoer te leggen en dergelijke ongeoorloofde huwelijken voor het vervolg te voorkomen (H. IX. X). Ook voerde hij meer andere doelmatige veranderingen in (H. VII: 10) en stelde registers aan (vs. 25, 26). Zijne overige verrigtingen staan ons meer uitvoerig beschreven in het boek van NEHEMIA, H. VIII—X; en men kan bijkans het vermoeden niet van zich weren, dat dit gansche, dáár blijkbaar ingeschoven, stuk oorspronkelijk behoord heeft tot het boek van EZRA, waar het, na H. VIII of aan het einde, zijne plaats moest vinden. Er wordt daarin verslag gedaan van een plegtig en openbaar volksonderwijs in de wet, door EZRA zelven en anderen met en onder hem gegeven; van eene feestviering en openlijke boetedoening, ter gelegenheid van de vernieuwing des verbonds, oudtijds tusschen JEROVA en Israël gesloten, en van andere noodzakelijke verordeningen, zoo als men ze van zulk een' man verwachten mogt.

Er komt eindelijk onder de Apokryfe boeken nog een derde en vierde boek van EZRA voor, zoo genoemd, omdat dat van NEHEMIA het tweede boek van EZRA heette. Heeft het vierde geene geschiedkundige waarde, het derde is eene Grieksche vertaling van onzen EZRA, vermeerderd met allerlei bijvoegselen uit de boeken der Kronijken en van NEHEMIA. De vele vrijheden, die de vertaler er zich in veroorloofd heeft, getuigen niet van zijne naauwkeurigheid en goede trouw, en het verhaal, dat er uit eene onbekende bron in gevonden wordt, van een gastmaal aan het Perzische hof, waarop de Joodsche vorst ZERUBABEL in een' wetenschappelijken wedstrijd de overwinning zou behaald hebben, verdient geen onvoorwaardelijk geloof.

HET BOEK NEHEMIA.

§ 35.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Het boek van NEHEMIA, oudtijds ten onregte het tweede

boek van EZRA genoemd, bevat de geschiedenis van NEHEMIA, die zich 13 jaren na EZRA, ten jare 445. v. C., naar Jeruzalem begeven en aldaar veel verrigt heeft tot opbeuring van den vervallen' toestand zijner landgenooten in het burgerlijke en godsdienstige (H. I—VII: 5. XI—XIII. Het verlos, om naar Jeruzalem te reizen, vindt men H. II, het werk van de herstelling der stadsmuren, H. III, de vijandschap der Samaritanen, H. IV, verordeningen tegen den woeker, H. V, het gedrag der Samaritaansche opperhoofden tegen NEHEMIA, H. VI, en vele andere doelmatige verordeningen, H. XIII). Midden in dit aanéengeschakeld verhaal, dat blijkbaar van de hand van NEHEMIA zelve afkomstig is, vindt men een ingeschoven stuk (H. VII: 6—X: 40), waarin eerst dezelve lijst der met ZERUBBABEL heéngenomenen, die bij EZRA is bewaard gebleven (Ezr. II), voorkomt (H. VII: 6—73), en verder een uitvoerig verhaal van EZRA's verrigtingen (H. VIII—X. Vgl. § 34). Dit stuk kan niet van NEHEMIA afkomstig zijn, zoowel wegens groot verschil van stijl, als omdat er van hem in den derden persoon gesproken wordt, terwijl hij altijd van zichzelf spreekt in den eersten. Men meent daarom, dat het oorspronkelijk tot het boek van EZRA behoort heeft, gelijk het dan ook in het Apokryf geschrift, bekend onder den naam van het derde boek van EZRA (§ 34), ter regter plaatse is ingevoegd. Eenmaal daaruit verwijderd geraakt, is het door eene latere hand te eerder in het boek van NEHEMIA opgenomen, omdat hij zelf, blijkens H. VII: 5, bovengenoemde lijst der wedergekeerden heeft ingelaseht, en EZRA en NEHEMIA voor tijdgenooten gehouden werden. Onmogelijk is dit laatste niet, en NEHEMIA kan EZRA bij zijne aankomst te Jeruzalem nog in leven gevonden hebben, ofschoon JOSEPHUS berigt, dat laatstgenoemde toen reeds gestorven was, en de naam van NEHEMIA op beide plaatsen, waar hij voorkomt (II. VIII: 9, X: 2), door de Grieksche Overzetters weggelaten is. Overigens valt het niet te ontkennen, dat NEHEMIA, waar hij van zijne eigene verrigtingen spreekt, niet schroomt, zich eenige verdienstelijkheid, met opzigt tot het herstel

van den vervallen' toestand zijner landgenooten, toe te kennen. Vandaar de uitroep, die gedurig wederkeert in zijn geschrift: gedenk, o mijn God! mij ten goede, aan alles, wat ik voor dit volk gedaan heb! (H. V: 19. XIII: 14, 22, 31) en, tegenvoer de booze aanslagen zijner vijanden: gedenk hunner, o mijn God! naar hunne werken (H. VI: 14. XIII: 29). Wij behoeven naauwelijks te herinneren, dat zulke trekken voor de echtheid en geloofwaardigheid van zijn geschrift sterk pleiten.

§ 36.

Bijzonderheden, daarin voorkomende of daarop betrekkelijk.

Niemand trekt hier meer de aandacht tot zich dan NEHEMIA zelf, de hoofdpersoon in dit boek, dat naar hem genoemd en door hem geschreven is. Waarschijnlijk was hij uit een der aanzienlijkste geslachten van Juda gesproten, daar hij aan het hof van den Perzischen koning ARTAXERXES het ambt van schenker bekleedde (H. I: 11. II: 1). Treurige berigten, die hij ontving, van den staat van zaken te Jeruzalem troffen hem zoo diep, dat hij daarover weende en bad en zijn gemoed in schuldbelijdenis uitstortte voor God (H. I). Zijne droefgeestigheid, waarvan zich de duidelijke sporen op zijn gelaat vertoonden, werd door den koning opgemerkt, die hem op zijn verzoek naar Jeruzalem zond, bekleed met de volmagt, om Jeruzalem op te bouwen, d. i. met muren en vestingwerken te voorzien (H. II: 1—6). Zelfs werd er een bevelschrift uitgevaardigd aan den opzicner der koninklijke bosschen, om hem al het hout, dat hij zou noodig hebben, te leveren (vs. 8). Het was dan ook, toen hij te Jeruzalem gekomen was en zich met eigen' oog van den vervallen toestand der stad overtuigd had, zijne voorname zorg, om haar in aanzien te verheffen, de oude muren te herstellen en nieuwe poorten daarin te zetten (vs. 12—20. H. III). In deze onderneming werd hij echter, hoe bedachtzaam hij ook te werk ging, door SANBALLAT, den Landvoogd van

Samaria, gedwarsboomd. Zoo hoog was reeds de vijandschap der Samaritanen tegen de teruggekeerde Joden gestegen, dat zij zelfs besloten, om hen, midden onder het bouwen, onvoorziens te overvallen, zoodat NEHEMIA de werklieden van wapenen voorzien en een deel van hen dag en nacht de wacht moest doen houden (H. IV). En nadat de verraderlijke toeleeg ontdekt en tijdig vrijdeld was, legden zij hem allerlei lagen en stelden allerlei listten in het werk, om hem, toen de vestingwerken bijkans voltooid waren, ten val te brengen (H. VI). In weêrwil daarvan werd echter het groote werk ten einde gebragt, tot spijt zijner vijanden (vs. 15, 16), en de plegtige toewijding der herstelde vestingwerken aan den God van Israël had met godsdienstige vreugde plaats (H. XII: 27—43). Na eene landvoogdij van twaalf jaren keerde NEHEMIA naar den Perzischen koning terug (H. XIII: 6); en toen hij, na verloop van eenigen tijd, weder verlof bekomen had, om Palestina te bezoeken, vond hij bij vernieuwing vele ingeslopen' misbruiken te herstellen (H. XIII). Uit al deze levensbijzonderheden blijkt ons, dat hij een uitstekend man was, vol van opregte godsvrucht en vaderlandsliefde, die eene uiterst zware taak vrijwillig op zich nam en met voorbeeldeloozen ijver vervulde. Werkzaam en voortvarend, was hij voorzigtig tevens, en bovendien standvastig, edelmoedig, onbaatzuchtig, dapper. Gedurende de jaren zijner landvoogdij deed hij zelfs afstand van zijne bezolding, die door het volk moest worden opgebragt, en velen onthaalde hij aan zijne tafel (II, V: 14—18). Voorts is hij door zijne welgeslaagde verrigtingen en door de heilzame verordeningen, die hij invoerde, de weldoener des volks geworden. Den schandelijken woeker, waardoor het uitgemergeld werd, wist hij te keer te gaan (vs. 1—14); de stad Jeruzalem zocht hij te bevolken (H. VII: 4, 5. XI. 1, 2); ontrent de tempeldienst maakte hij verstandige bepalingen (H. XII. 44—47); aan heidensehe vreemdelingen, die gedurende zijne afwezigheid ingedrongen waren, ontzegde hij den toegang tot den voorhof der Israëlieten (H. XIII: 1—3),

en vele ergerlijke misbruiken, als dat den levieten hunne tienden onthouden werden—en de sabbat ontheiligd werd door handelsbedrijf, schafte hij af (vs. 10—22). Vooral gedroeg hij zich gestreng omtrent de gemengde huwelijken, strafte hen, die zich heidensehe vrouwen genomen hadden, met slagen, en drong bij hen op scheiding aan (vs. 23—25). Zelfs een' kleinzoon van den Hoogepriester, die zijne vrouw, eene dochter van SANBALLAT, niet verlaten wilde, joeg hij met smaad het land uit (vs. 28). Bij zooveel tegenstand, als hij ondervond, en zooveel ondank, als hij inoogstte, verschoonen wij in hem zonder moeite dat gedurig gebed, dat God toeh in gedachtenis mogt houden, wat hij aan zijn land en volk goeds bewezen had (§. 35).

Wat de Samaritanen betreft, van wie in dit boek, even als in dat van EZRA, bij herhaling gesproken wordt; de Joden, die wegens hunne gemengde huwelijken uit Jeruzalem verdreven waren, weken naar Samaria uit, waar zij, en vooral de Priester MANASSE met andere priesterlijke geslachten, aan SANBALLAT bij uitstek welkom waren. Door hen werd op den berg Gerizim een eigen tempel gebouwd en eene Samaritaansche eeredienst ingevoerd. Zij vonden daarin eenige vergoeding voor het gemis van den tempel te Jeruzalem, werwaarts zij niet durfden wederkeeren, en getroostten zich dat gemis daardoor te gemakkelijker. Zoo ontstond het volk der Samaritanen, en uit de diepgewortelde vijandschap, die er tussehen hen en de Joden heersehete, sproot welhaast geloofshaat voort, waardoor de klove onherstelbaar werd. JOSEPHUS doet het voorkomen, alsof die priestergeslachten eerst onder ALEXANDER den Grooten naar Samaria uitgeweken waren, en die geloofshaat ten gevolge daarvan eerst toen ware ontstaan; maar hij schijnt DARIUS NOTHUS verward te hebben met DARIUS GDOMANNUS, die door ALEXANDER geslagen werd. De latere Samaritanen onderscheidten zich van de Joden voornamelijk hierin, dat zij alleen het goddelijk gezag erkenden van den Pentateuch, welks uitgave bij hen op ongeveer 2000 plaatsen in lezing van den onzen verschilt. Dit verschil schijnt aan hunne eigene

leerstellige opvattingen te zijn toe te schrijven. Bovendien bezaten zij nog een boek van JOSUA (§ 22), eenige Sanna-ritaansche psalmen en gebeden, en eindelijk nog eenige leerstellige geschriften in het Arabisch. Hunne godsdienstige begrippen weken verre af van die der Pharizeën en waren omtrent het goddelijk wezen meer zuiver en minder menschvormig, terwijl zij de engelen voor ongeschapen uitvloeisels der Godheid hielden en magten des hemels noemden. Mozes was hun de éénige, de groote Profeet; met hem, meenden zij, had zich de profetie, die reeds bij de schepping ontstaan was, vereenzelvigd, en hij was levend ten hemel opgevaren. 's Menschen heil hing, naar hun gevoelen, af van de gestrengte onderhouding der wet, vooral van de getrouwe sabbatsviering en de besnijdenis. Aan het einde aller dingen verwachten zij eene opstanding der dooden. Van den Messias, die uit den stam van Ephraïm komen zou, hoopten zij, dat hij den tempel op den berg Gerizim zou herstellen, omdat dáár de plaats der aanbidding was. Daarom noemden zij hem ook den grooten Hersteller. Velen hunner gingen later tot het Christendom over (vgl. Joh. IV. Hand. VIII); de overige leden onder Keizer JUSTINIANUS zware verdrukkingen, en in de middeleeuwen weken velen naar Alexandrië, Damaskus en andere handelplaatsen uit, om er zich met allerlei koopmanschap en ook met de uitoefening der geneeskunst bezig te houden. Ook thans zijn er zelfs nog eenige weinige overblijfselen van hunnen stam te Sicheem overig.

HET BOEK ESTHER.

§. 37.

Inhoud, ouderdom en geloofwaardigheid.

Eene zonderlinge verlossing der Joden uit dreigend levensgevaar onder de Perzische heerschappij wordt ons uitvoerig verhaald in het boek, naar ESTHER genoemd, die daarin als hoofdpersoon optreedt. Zij is voorgeval-
len, naar het meest gewone gevoelen, ten tijde van den

koning XERXES, die hier voorkomt onder den gemeenen naam van AHASVEROS (H. I: 1. Vgl. § 34). Zijn verwijfd en wellustig karakter, ons van elders bekend, ver- toont zich ook hier in een zeer ongunstig licht Nadat hij zijne gemalin VASTHI bij zekere gelegenheid ver- stooten had (H. I), werd ESTHER, eene schoone jonk- vrouw, die hare Joodsche afkomst verborgen gehouden had en vroeger HADASSA heette (1), in hare plaats tot ko- ningin verheven (H. II). Haar bloedverwant MORDECHAI, bij wien zij was opgevoed, was oorzaak, dat HAMAN, 's ko- ning's eerste staatsdienaar of gunsteling, uithoofde der door MORDECHAI hem geweigerde eerbewijzing, den ondergang van alle Joden, verspreid door alle landen der Perzische en Medische heerschappij, beraamde en daartoe een ko- ninklijk bevelschrift wist te verkrijgen (H. III). In dat dreigend gevaar trad ESTHER, door MORDECHAI daarmede bekend gemaakt, moedig tusschen beide (H. IV. V), en door een zamenloop van omstandigheden werd HAMAN's ontwerp verijdeld (H. VI), het gevaar afgewend (H. VII), en, na de teregtstelling van HAMAN, MORDECHAI in zijne plaats verheven (H. VIII): waardoor de Joden werden in staat gesteld, om eene bloedige wraak te nemen over hunne vijanden (H. IX). Tot gedachtenis dezer wonder- bare verlossing werd eindelijk het Purimfeest ver- ordend (vs. 20—32), dat nog in zwang is onder de Jo- den (2), op den 9^{den} Maart gevierd wordt en zijnen naam ontleent van het Perzische Purim of lotingen (vs. 24, 26), om daarmede de dwaasheid der zoogenaamde gewijde loting te bespotten, die aan HAMAN den 13^{den} dag der maand Adar als gunstig voor zijn ontwerp had aange- wezen (H. III: 7).

Deze beknopte inhoudsopgave van het boek doet ons

(1) De naam VASTHI beteekent de schoone, HADASSA eene mirie, en ESTHER duidt in het Perzisch eene ster, en wel de avondster Ve- nus, aan.

(2) Het eerste spoor van de viering van dit feest onder de Joden wordt gevonden 2 Makk. XV: 37, waar het voorkomt onder den naam van het feest van MORDECHAI.

reeds zien, dat de daarin vermelde gebeurtenis niet regtstreeks samenhangt met de gewijde geschiedenis der Joden, maar alleen in betrekking staat tot hunne latere lotgevallen in Perzië. Het tijdvak, waartoe zij behoort, valt tusschen den eersten terugkeer der ballingen naar Jeruzalem en den lateren leeftijd van EZRA en NEHEMIA in; waarom het boek ook in den Hebreeuwschen Kanon aan de geschriften der beide laatstgenoemde mannen voorafgaat (§. 8). Het is echter blijkbaar eerst later geschreven. In taal en stijl komt het meest met de boeken der Kronijken en dat van DANIEL overeen, en de geest en strekking wijzen onmiskenbaar naar een later tijdperk heen. JOSEPHUS verklaarde het dan ook reeds voor het jongste geschrift in den gewijden bundel. Naar alle waarschijnlijkheid is het afkomstig uit de dagen van geloofsvervolging, die na den ondergang der Perzische monarchie voor de Joden zijn aangebroken onder de Syrische en Egyptische koningen. Het moest toen strekken, om den verdrukten Joden te toonen, dat zij, bij getrouwheid aan de voorvaderlijke wet en met inachtneming der gebruikelijke instellingen, ook in den hoogsten nood, mogten rekenen op Gods bescherming. Het schijnt, dat den schrijver tot zijnen arbeid schriftelijke bescheiden ten dienste stonden, van de hand van MORDECHAI afkomstig (H. IX: 20, 32), en dat hij zelfs den toegang had tot de archieven des rijks (H. X: 2). Bij de naauwkeurige bekendheid met Perzische gewoonten en zeden, die hij openbaart (H. I: 1, 5, 10, 14, 15, 19. II: 9. IV: 11. VIII: 8), is het opmerkelijk, dat hij het soms noodig acht, ze te verklaren (I: 13. VIII: 8). Ook hieruit blijkt, dat hij niet in Perzië woonachtig was.

Op grond van dit een en ander kan men over de geloofwaardigheid van dit geschrift niet dan gunstig oordeelen, al mogt men ook meenen, dat hier en daar het verhaal een weinig te sterk gekleurd is. Het vertoont ons een getrouw beeld van de buitensporige weelde van een Aziatisch hof, de wreede willekeur van een' Oosterschen despoot, de blinkende ellende van een koninklijk

vrouwenverblijf, en allerlei tooneelen van verraad, intrigue, hofkabaal, wraak en wederwraak, zoo als men uit die dagen verwachten kan. De gebeurtenissen, die er in voorkomen, en de zeldzame uitkomst, waartoe zij leiden, bieden ons een treffend tafereel aan van het oppermagtig Godsbestuur, dat langs allerlei schijnbaar toevallige wegen zijne oogmerken weet te bereiken. En ook de onderscheidene kleinere bijzonderheden, daarin vermeld, hebben, op zichzelf beschouwd, de geschiedkundige waarschijnlijkheid voor zich. Zoo wordt bijv. de stelregel, dat uitgevaardigde bevelen in Perzië onherroepelijk waren (H. VIII: 8), bevestigd door hetgeen daaromtrent in het boek van DANIEL voorkomt (H. VI: 13, 16). Dat MORDECHAI aan HAMAN het in Perzië gebruikelijk eerbewijs volstandig weigerde (H. III: 2. V: 9), vindt, terwijl het ons reeds in een' toenmaligen Jood niet bevreemden kan, zijne opheldering in het gedrag van den Griekschen veldheer CONON, van wien wij weten (1), dat hij zich liever schriftelijk wendde tot den Perzischen koning, dan dat hij zich in persoon zoo diep voor hem vernederde. En een vreeselijk bloedbad, zoo als er onder de vijanden der Joden werd aangerigt (H. IX: 5, 15, 16), is in het Oosten en helaas! ook in de latere geschiedenis, zelfs onder Christenen, geene vreemde zaak. Desniettemin staat dit geschrift met reden niet hoog aangeschreven in de schatting der Christenheid. Men mist er over het algemeen dien echt godvruchtigen zin in, die de gewijde schriften des O. Verbonds allerwege kenmerkt. Zelfs de naam van God wordt daarin niet ééne enkele maal genoemd. Blijkbaar wordt er aan de onderhouding der spijswetten en aan het vasten, eene latere instelling der Joden, hooge waarde gehecht (H. IV: 16), en MORDECHAI's standvastige weigering, om aan 's konings staatsdienaar de verschuldigde hulde te bewijzen, wordt hem bijkans als eene heldendaad toegerekend (H. III: 2). Vooral wenden wij van de koningin ESTHER, die eerst door hare zeldzame schoonheid (H. II: 7, 9, 17),

(1) G. NEPOS, vit. CONON. c. 3.

door haar beleid en haren moed (H. II: 10, 15, 20. IV: 11. V: 1, 4, 8. VII: 2, 3, 6. VIII: 1, 4, 5), door haar vertrouwen en hare liefde tot hare geloofsge-
nooten (H. IV: 16. VII: 4. VIII: 3, 6) onze belang-
stelling opwekt, ons oog bedroefd af, als wij vernemen,
dat zij, nadat de Joden op éénen dag alleen te Susan
500 hunner vijanden hadden vermoord, als eene gunst
van den koning vraagt, dat zij ook op den volgende
dag mogen moorden, en hun zoo de gelegenheid ver-
scheft, om er nog 300 om te brengen (H. IX: 12—15).
Het getal der verslagenen, door het gansche rijk heen,
bedraagt dan ook, volgens de opgave van den schrijver,
niet minder dan 75,000 (vs. 16). Starende op zulk een
vreeselijk bloedbad, verwondert het ons niet, dat LUTHER,
gewoon om zich krachtig uit te drukken, van dit boek
zeggen kon: » Ik heb er zulk een afkeer van, dat ik
wel wenschte, dat het in het geheel niet voorhanden
ware; want het is al te Joodsch, en heeft veel heiden-
sehe verkeerdheid.” Anderen zijn hem, vroeger en la-
ter, in dit ongunstig oordeel gevolgd. Zeker verstrekt
de inhoud ons meer tot droefheid en tot ernstige waar-
schuwung, dan wel tot navolging der voorbeelden, ons
daarin voorgesteld. Dit neemt echter niet weg, dat het
geschrift, als geschiedkundig gedenkstuk en spiegel der
toenmalige zeden, zijne waarde heeft, ook omdat het den
oorsprong van het Purimfeest verklaart en de leer van
Gods Voorzienigheid heerlijk bevestigt.

Over de Bijvoegsels tot het boek ESTHER, die on-
der de Apokryfe boeken gevonden worden en tot regt
verstand van dit boek weinig of niets bijdragen, ook
omdat zij geen genoegzaam gezag bezitten, wordt later
gehandeld.

T W E E D E A F D E E L I N G.

DE DICTKUNDIGE BOEKEN.

§ 38.

De oude Hebreeuwsehe poëzij in het algemeen.

Even als de poëzij der Oosterlingen, blijkens hunne dichterlijke voortbrengselen, in menig opzigt verschilt van hetgeen wij, Westerlingen, onder die benaming kennen, zoo heeft ook de oude Hebreeuwsehe poëzij niet weinig, wat haar eigenaardig kenmerkt. Van het proza of den ongebonden stijl onderscheidt zij zich niet slechts door hare dichterlijke taal en spraakvormen, maar vooral door zekere regelmatig wederkeerende, harmonische afmetingen en indeelingen der rede, waarin zelfs eenige welluidende rythmus is op te merken. Van eigenlijk gezegde voetmaten echter, berekend naar de verschillende lengte der syllaben, zoo als die gevonden worden bij de Grieken en Romeinen, ontdekken wij evenmin cenig spoor, als van het zoogenoemde metrum der nieuwere talen. Ook kenden de Hebreëen het rijm en de rijmwoorden niet, die, onder ons gebruikelijk, aan het einde der regels in klank overeenkomen. Hunne dichterlijke vormen waren vrijer en lossen, en hingen meer af van de denkbeelden zelve, die zij uitdrukten, dan van de uitwendige gedaante, die zij er in woorden aan gaven.

Geen volk ter wereld bijkans, waar de dichtgeest meer door allerlei gunstige omstandigheden gewekt en gekweekt werd, dan het oude Israël. Daaraan waren bevorderlijk, nevens het vroegere herdersleven van de aartsvaders in Kanaän en van hunne nakomelingen in het land Gosen, de zinnebeeldige godsdienstinstellingen, door MOZES verordend, de wonderbare geschiedenis des volks,

door hem te boek gesteld, de prachtige natuurtooneelen van het beloofde land, de heldendaden der oude Godsmannen, de Profetenscholen, door SAMUËL ingevoerd, de kracht der Hebreeuwsche taal en vooral het opwekkend voorbeeld van DAVID, den koninklijken zanger. Even als elders overal, stond de poëzij der oude Hebreëen oorspronkelijk in dienst van den zang, en bleef daarmede en met de muziek bij voortduring in naauwe verbindtenis. In het eerst waren het bij voorkeur de vrouwen en maagden, die dans en zang en snarenspeel beminden, en buitengewone gebeurtenissen of heldenfeiten in hare liederen bezongen. Zoo speelde en zong MIRJAM, de zuster van MOZES, tot lof van JEHOVA, en voerde de reijen der Hebreeuwsche vrouwen aan, toen het volk droogvoets door de roode zee gegaan en uit de hand van PHARAÖ en zijne legerbenden gered was (Exod. XV: 20, 21. vgl. vs. 1—19). Zoo bezong DEBORA de overwinning, op SISERA behaald (Rigt. V. vgl. § 23), en ging JEPHTHA's dochter haren vader, toen hij uit den strijd wederkeerde, met trommelen en reijen te gemoet (H. XI: 34), gelijk de dochteren Israëls later hare gedachtenis jaarlijks met een lijkeest vierden (vs. 40). Zoo ontvingen ook de vrouwen uit al de steden van Israël den koning SAUL, na het verslaan der Philistijnen, met trommen en muzikinstrumenten en prezen in hare lofzangen DAVID, den overwinnaar van GOLIATH, boven hem (1 Sam. XVIII: 6, 7). Deze lyrische poëzij, die in den mond des volks leefde en een even godsdienstig als echt nationaal karakter droeg, werd door DAVID tot hare hoogste ontwikkeling gebracht. In vereeniging met de uitstekende dichters en zangers van zijnen leeftijd, vervaardigde hij vele gewijde liederen, ten gebruike bij de openbare godsdienst, en stortte daarin tot verheerlijking van God de gewaarwordingen en gevoelens uit zijner godvruchtige ziel. Er heerscht in die liederen eene verhevenheid en diepte van gevoel, eene waarheid en kracht van uitdrukking en eene heilige geestverrukking, waarvan men bij andere volken te vergeefs de wedergade zoekt. Het is Gods eigen geest,

die er in spreekt en het hart door zijne bezielde taal als op vleugelen hemelwaarts verheft. Het schijnt, dat eerst na DAVID de didaktische poëzij te voorschijn getreden is. In de wijsheidsspreuken hooren wij de lessen van wetenschap en ervaring, door godsvrucht geheiligd. SALOMO, door zijne wijsheid beroemd, ging daarin voor (1 Kon. IV: 29—34), en zijn hof was de verzamelplaats van vele hoogbegaafde mannen, die zich naar zijn voorbeeld daarin oefenden (vs. 31). Eene andere soort van leerdicht is ons bewaard gebleven in het boek, naar JOB genoemd, dat, terwijl het de regtvaardiging van Gods wereldbestuur bedoelt, een schoon geheel uitmaakt van godsdienstigen inhoud en hooge, dichterlijke waardij. De profetische poëzij, nu eens lyrisch, dan eens didaktisch, dan weder gemengd, onderscheidt zich door haren meer rhetorischen aard. Dichterlijk zijn de redevoeringen der oude Profeten. Zij spreken op hoogen toon in den naam van God en brengen, met het oog op den godsdienstigen en staatkundigen toestand des volks, zijne waarschuwingen en vermaningen, bedreigingen, vertroosting en beloften, ook voor de toekomst, over. De magt der taal heeft zich hier, onder den invloed van Gods heiligen geest, heerlijk ontwikkeld en wordt dienstbaar gemaakt aan de hoogste en heiligste bedoelingen. Lofzangen en boetredenen, orakelspreuken en gewijde voorspellingen wisselen elkander daarin beurtelings af, en soms dringen zij, als met de scherpste eens zwaards, diep in het harte door. De lyrische poëzij hield zich ook na de ballingschap staande en openbaarde toen nog in menigen harte verheffenden zang hare jeugdige scheppingskracht; maar de didaktische leed onder de twijfelingen en afdwalingen der latere wijsbegeerte. Men meent daarvan eene proeve te vinden in het boek, de Prediker genaamd, dat, zoo wat vorm als inhoud betreft, onder de meer prozaïsche kan gerangschikt worden, ofschoon het niet te ontkennen valt, dat deze dichtsoort later in JEZUS SIRACH een' hoogst gelukkigen beoefenaar vond. De profetische poëzij eindelijk kwam na de ballingschap allengs in ver-

val en stierf met den laatste der Profeten, **MALEACHI**, geheel weg.

Het valt niet moeilijk, de verschillende dichtkundige boeken des O. Verbonds, die wij bezitten, naar deze drie dichtsoorten te onderscheiden. Tot de lyrische behooren dan de meeste Psalmen, de Klaagliederen van **JEREMIA** en het Hooglied van **SALOMO**. Dat toch in den bloeitijd der natie ook liefde en wijn bezongen werden aan de maaltijden, blijkt duidelijk genoeg uit Jes. V: 12. XXIV: 8—11. Amos V: 23. En zoo kan het ons niet bevreemden, dat ons in het Hooglied eene proeve is bewaard gebleven van erotische poëzij. Tot de didaktische brengen wij het boek **JOB**, eenige Psalmen, de Spreuken van **SALOMO** en den Prediker. En de profetische vinden wij in de redevoeringen der profeten terug, in wier geschriften echter ook meer prozaïsche stukken van bloot geschiedkundigen inhoud voorkomen.

De Hebreeuwsche poëzij, onder den Oosterschen hemel beoefend, is vol van oneigenlijke uitdrukkingen en beelden, die elkander gedurig afwisselen en soms verdringen. Mist men daarin wel eens de kieschheid en keurigheid, waarop wij, Westerlingen, prijs stellen, doorgaans echter wordt dit gemis ruimschoots vergoed door stoutheid en hooge vlugt. Aan verrassende spraakwendingen, waarbij vooral **JEHOVA** zelf sprekende wordt ingevoerd (bijv. Ps. L. Job XXXVIII—XLI), en treffende persoonsverbeeldingen (Spreuk. VIII: 22—31) ontbreekt het evenmin. Beroemd is, wat schilderachtige voorstelling en kracht van uitdrukking betreft, de beschrijving van het oorlogspaar of strijdros, die Job XXXIX: 19—25 gevonden wordt. Maar vooral verdient de parallelismus, die de Hebreeuwsche poëzij, in onderscheiding van de Arabische en elke andere, kenmerkt, onze opmerkzaamheid. Wij vinden, namelijk, elk vers regelmatig gesplitst in minstens twee of drie leden, die naar vorm en inhoud overeenkomen. Het denkbeeld, uitgedrukt in het eerste lid, wordt in het tweede met andere woorden herhaald of door middel van krachtige tegenstelling op-

gehelderd of met een nieuw denkbeeld, op gelijksoortige wijze uitgedrukt, vermeerderd. Men is daarom gewoon te spreken van den synonymen (Job VI: 5. VII: 1. Ps. VIII: 5. CIV: 33), den antithetischen (Spreuk. XIV: 11. XV: 1, 2, 8, 13, 19) en den synthetischen parallelismus (Ps. XVIII: 38, 40, XIX: 8), waarbij nog de bloot rythmische kan gevoegd worden, die bij den voortgang der rede enkel de gebruikelijke indeeling in acht neemt (Ps. III: 3. Klaagl. I: 6, 10, 13, 17). Er zijn echter ook nog meer zamengestelde soorten van parallelismus, bijv. wanneer het eene lid, met het andere vergeleken, merkelyk korter is (Ps. LXVIII: 31. CIV: 35. Hoz. IV: 17), of wanneer het vers in drie leden gesplitst is, waarvan twee staan tegenover het derde (Ps. XXXVI: 7. XXXVII: 34. XL: 10), of wanneer het uit vier leden bestaat, zoodat het derde lid op het eerste terugslaat en het vierde op het tweede (Ps. XXXV: 26. Amos III: 4), of de twee eerste en de beide andere onderling overeenkomen (Ps. XXXVII: 14. Amos I: 2), of ook wanneer de drie leden van het vers parallel zijn aan elkander (Ps. I: 1. XXXVI: 5). Meer andere bijzonderheden zijn hier welligt te onderscheiden; maar altijd vertoonen zij in den grond hetzelfde eigenaardig karakter der Hebreeuwsche poëzij, dat zich reeds in het oudste gedicht, Gen. IV: 23, 24, vertoont en in hare latere voortbrengselen nergens verloochent. De onderscheidene indeelingen der verzen worden dan ook in het oorspronkelijke door grootere en kleinere leestekens of accenten aangeduid.

Daar de zuivere uitspraak der Hebreeuwsche taal is verloren gegaan, laat zich van de voordragt der dichtstukken bij de oude Hebreëen niets met zekerheid bepalen. Het schijnt, dat zij op zangerigen toon opgezegd of met zekere declamatie gezongen werden, terwijl de zang werd afgebroken door het snarcnspel, dat zich daartusschen hooren liet. Men meent in het veel gebruikte woord *sela* de aanwijzing te vinden van eene pauze in den zang, die door interludia werd aangevuld. Er is

geen twijfel aan, of bij de opvoering der gewijde liederen waren verschillende rijen in gebruik (vgl. Exod. XV: 20, 21), die zich echter thans niet altijd met naauwkeurigheid meer laten onderscheiden, dan alleen dáár, waar zij zelve duidelijk genoeg zijn aangewezen (Ps. XXIV. CXXXVI. CXLVII) of verschillende personen, zonder genoemd te worden, sprekende worden ingevoerd (Ps. II. LXXV). Bij het gemis van rijm werd in sommige dichtstukken het geheugen te gemoet gekomen door behulp van de alphabetische volgorde der letters, zoodat elk gedeelte met eene nieuwe letter begon. Men vindt daarvan voorbeelden in Ps. XXV. XXXIV. XXXVII. CXI. CXII. CXIX. CXLV. Spreuk. XXXI: 10—31 en Klaagl. I—IV. Er schuilt echter in deze kunstige rangschikking juist geene poëtische schoonheid, en zij is over het algemeen niet bevorderlijk geweest aan de verhevenheid en kracht der gewijde poëzij.

HET BOEK JOB.

§ 39.

Inhoud, innerlijke gesteldheid en ouderdom.

Het boek, naar *jon* genoemd, draagt zijnen naam, omdat het aanvangt met het verhaal zijner rampspoedige lotgevallen (H. I. II). Rijk en vroom herdersvorst, woonde hij in het land Uz, een gewest van noordelijk Arabië of Idumeä, ten zuiden van Palestina gelegen, en verloor op éenen dag door eene opéénstapeling van verschillende rampen al zijne bezittingen, tot zijne kinderen toe. Zijn lijden klom nog en steeg ten top, toen hij zelf door de meest gevaarlijke en ongeneeselijke soort van melaatschheid, elephantiasis genaamd (vgl. § 17), werd aangetast. Hij bleef daaronder echter, ook toen zijne vrouw den moed verloren gaf, aan God getrouw en zondigde met zijne lippen niet (H. I: 20—22. II: 10). In dezen jammervollen toestand ont-

vangt hij een bezoek van drie zijner vrienden, ELIPHAZ, BILDAF EN ZOPHAR, die, gekomen om hem te vertroosten, bij het gezigt zijner ellende, gedurende zeven dagen een diep stilzwijgen bewaren (H. II: 11—13). En als JOB nu, ten einde raad, losbarst in luide jammerklagen, vatten zij achteréénvolgens het woord op, zoodat er tusschen hen en den lijder, die zich tegen hunne aantijgingen met kracht verdedigt, een nitvoerige, hartstogtelijke redetwist ontstaat (H. III—XXXI), waarin zich tegen het einde nog een vierde mengt, ELIHU genaamd (H. XXXII—XXXVII), terwijl God zelf ten slotte uit een onweder JOB antwoordt en daarmede aan den strijd een einde maakt (H. XXXVIII—XLI). Deze redetwist maakt de eigenlijke kern van het boek uit, dat besloten wordt met het bericht, dat JOB, na zich verootmoedigd te hebben, al het verlorene van God dubbel terug ontvangt (H. XLII).

Terwijl alzoo de aanhef en het slot van dit merkwaardig geschrift (H. I. II. XLII: 7—17) bloot geschiedkundig van inhoud zijn, behoort al het overige tot het gebied der didaktische poëzij (§ 38). Het groote vraagstuk wordt er in behandeld, dat zooveel, vroeger en later, in de oudheid bezig hield (vgl. Ps. XXXVII. XLIX. LXXIII), hoe de tegenspoed der vromen, tegenover den niet ongewonen voorspoed der goddeloozen, te rijmen zij met het geloof aan het wijs en regtvaardig Godsbestuur. In den regel hield men het er voor, dat het onder zulk een bestuur den goeden niet anders dan wèl, den kwaden niet dan kwalijk kon gaan. Scheen de ondervinding voorbeelden aan te wijzen van het tegendeel, men stemde toe, dat de booze voor een' tijd in magt en aanzien prijken kon, maar om straks te dieper vernederd te worden, en dat de deugdzame mensch voor een' tijd kon gedompeld zijn in leed en tranen, maar om welhaast, in eere hersteld, den loon zijner godsvrucht ruimschoots in te oogsten. En zonk iemand op éénmaal van het toppunt des geluks in onherstelbare ellende weg, zonder hoop op redding, dan, meende men, moest verborgen kwaad zijnen uiterlijk onbevleken wandel hebben bezoedeld; want

God kon geen onrecht doen! Deze laatste gevolgtrekking wil de onbekende dichter van dit boek bestrijden, door te wijzen op zoovele andere raadsels in de natuur, even zwaar en zwaarder dan dit om op te lossen. Hij wil aantonen, dat de Regtvaardige ondoorgrondelijke redenen hebben kan, om eenig schijnbaar onrecht te doen, en dat het den kortzigtigen mensch betaamt, tegenover Hem het stilzwijgen te bewaren en ook in de donkerheid van zijn bestuur zijnen weg te eerbiedigen. Daartoe bezigt hij geene doorgaande redenering, maar afwisseling van zamensprekende personen. Eerst treedt JOB op, de onschuldige lijder. Hij begint met den vloek uit te spreken over zijnen geboortedag en den wensch te niten, dat hij het levenslicht nooit aanschouwd mogt hebben (H. III). Zijne drie vrienden nemen nu achteréénvolgens het woord en pogen hem tot bedaren te brengen en te vertroosten, uitgaande van de gewone grondstelling, dat de regtvaardige niet ongelukkig zijn kan en aan het einde altijd moet zegepralen over den tegenspoed. Elk hunner spreekt tot driemaal toe, met uitzondering van den laatsten, die het woord niet voor de derde maal opvat: eerst ELIPHAZ (H. IV. V. XV. XXII), daarna BILDAD (H. VIII. XVIII. XXV) en eindelijk ZOPHAR (H. XI. XX). Hunne redenen, altijd op dezelfde grondstelling gebouwd, worden gedurig heviger en bitterder, en zij leggen hunne verdenking van JOB's onschuld allengs opentlijker en hatelijker aan den dag. En daar JOB, zijner onschuld bewust, met den dood voor oogen, hunne vertroostingenu niet kan aannemen, verdedigt hij zich tegen hunne onbillijke vermoedens, beklagt zich over hunne ontrouw, en laat zich in de hitte van den strijd vele stoute en vermetele uitdrukkingen aangaande Gods handelwijze te zijnen opzichte ontvallen (H. VI. VII. IX. X. XII—XIV. XVI. XVII. XIX. XXI. XXIII. XXIV. XXVI). Door het stilzwijgen zijner tegensprekers wordt hij meester van het strijdperk, en maalt nu, terwijl hij vele zijner vroegere uitspraken matigt, in heerlijke spreuken het ounaspeurlijke van Gods wijsheid, ja legt, ten bewijze

zijner onschuld, de zedelijke grondbeginselen, die zijn vroeger gedrag bestuurd hebben, vrijmoedig bloot (H. XXVII—XXXI). Als geen zijner vrienden meer den moed heeft, om daarop te antwoorden, treedt onverwachts een nieuw en jeugdig redenaar op, ELIHU, die, in een viertal redevoeringen, de zaak van JOB tegen zijne vrienden en die van God tegen JOB zoekt te verdedigen en wel vele goede en nuttige waarheden in het midden brengt, maar het toch ten opzichte van het groote vraagpunt niet verder brengt dan de anderen (H. XXXII—XXXVII). En nu wordt eindelijk uit een onweder de stem van God zelven gehoord, die aan het vermetel onderzoek paal en perk stelt en, zonder het raadsel van JOB's beproeving op te lossen, de twistenden wijst op de geheimen en raadselen der natuur, die de proeven zijn zijner wijze vaderzorg, en bij wier beschouwing het 's menschen pligt is te zwijgen en te aanbidden (H. XXXVIII—XLI). Uit deze vlugtige omtrekken van den inhoud en afloop des gedichts valt het niet moeilijk te besluiten tot het verheven oogmerk, waartoe het vervaardigd is.

Alle bevoegde beoordeelaars, al verschillen zij ook in der opvatting van enkele bijzonderheden, stemmen daarin overeen, dat dit poëtisch geschrift, uit het opgegeven oogpunt beschouwd, van wege zijne dichterlijke waarde onder de heerlijkste gedenkstukken der oudheid eene eerste plaats bekleedt. Het behoort, zeggen zij, tot den bloeitijd der Hebreeuwsche letterkunde. Maar als het er nu op aankomt, om zijnen juisten ouderdom te bepalen, dan loopen de gevoelens daaromtrent wijd uitéén. Bij het gemis van geschiedkundige getuigenissen, is het moeilijk, hier enkel op grond van inwendige kenmerken beslissende uitspraak te doen. Zeker is men vroeger te vèr gegaan, toen men het boek voor ouder hield dan MOZES, en alzoo voor het alleroudste der Bijbelsche geschriften. Daarvoor verraadt het in zijne samenstelling te veel zorg en kunst. Ook behoort het vraagstuk, daarin behandeld, tot een later tijdperk. En wijst men op de aartsvaderlijke zeden van het herdersleven, die er

in worden afgescheit, terwijl er gezwezen wordt van latere wetten, instellingen en gewoonten, dan verwacht men het tijdperk, waarin *Job* geleefd moet hebben, met dat, waarin het stuk, naar zijnen naam genoemd, vervaardigd is. Men is echter later tot een ander uiterste vervallen, toen men dat tijdperk der vervaardiging gezocht heeft in de Babylonische ballingschap of zelfs daarna. Beroept men zich daarbij op vele Chaldeeusche spraakvormen en spreekwijzen, die hier zouden voorkomen, het is bij nader onderzoek gebleken, dat deze niet in zoo grooten getale aanwezig zijn, als men beweerde, en meerendeels behooren tot de eigenaardigheden van de taal des dichters. Wat den *Satan* betreft, die hier, als aanklager der menschen en uitvoerder van Gods gerigten, in den hemelraad midden onder Gods kinderen verschijnt (*H.* I: 6—12. II: 1—7); men behoeft de overeenkomst niet te miskennen, om het onderscheid op te merken, dat er is tusschen deze verdichte personaadje en de leer der booze, den menschen vijandige geesten, die eerst na de ballingschap onder de Joden in zwang gekomen is (1). En altijd blijft het een zeldzaam verschijnsel, dat een dichter uit zulk een later tijdperk zich zoo geheel in de aartsvaderlijke eeuw verplaatsen en zijne theokratische begrippen met de gansche wetgeving van *Mozes* en de offerdienst onder *Israël* ter zijde stellen en vergeten kon (2). Een priester of leviet kan hij niet geweest zijn, en evenmin een profeet in den gewonen zin des woords. Ofschoon met *Arabië* en de zeden der Arabieren naauwkeurig bekend, was hij echter ongetwijfeld een Hebreër van afkomst. Zijne beschrijving

(1) Vgl. 1 Sam. XVI: 14 Zach. III: 1—9. Er wordt ook, *H.* IV: 18. V: 1. XXXIII: 23, van engelen gewag gemaakt.

(2) Onbeduidend en niet meer dan schijnbaar zijn de toespelingen, die men heeft meenen te vinden *H.* V: 18 op Deut. XXXII: 39, *H.* IX: 2 op Exod. XXXIV: 7, *H.* XI: 19 op Lev. XXVI: 6, *H.* XV: 24 op Lev. XXVI: 21, *H.* XVIII: 11 op Lev. XXVI: 36, *H.* XX: 18 op Deut. XXVIII: 33, *H.* XXXI: 11 op Deut. XVII: 11, *H.* XXVIII: 17 op Gen. XXIV: 53, *H.* XXXI: 10 op Deut. XXVIII: 30.

van de natuurwonderen van Egypte (H. XL) zou bijkans tot het vermoeden brengen, dat hij, uit Palestina afkomstig, zich aldaar metterwoon had neêrgezect. Men heeft eenige overeenkomst willen bespeuren tusschen de denkbeelden, in de Jobeïde vervat, en SALOMO's Spreuken benevens sommige Psalmen van DAVID. Met meerder regt zou men kunnen beweren, dat JEREMIA de Jobeïde gekend moet hebben (1). Eerst in EZECHIËL wordt JOB met name genoemd (H. XIV: 14, 20), en wel in éénen adem met NOÛCH en DANIEL. Ook in het boek van TOBIAS komt hij voor (H. II: 12, 14), en later in den zendbrief van JAKOBUS (H. V: 11). Hieruit kan men echter evenmin besluiten tot de waarheid zijner geschiedenis, als uit de bekende bijzonderheid, dat nog in Arabië de naam van JOB met eerbied genoemd en op vijf verschillende plaatsen zijne begraafplaats gewezen wordt, gelijk ook de Koran van hem melding maakt als van een' heilige. Toch bestaat er geene reden, om hem te houden voor een verdict persoon, al is het ook, dat het verhaal zijner lotgevallen de sporen van opsiering vertoont. Waarschijnlijk was het gerucht van JOB's zeldzame godsvrucht en buitengewonen rampspoed den dichter uit de overlevering bekend geworden, en heeft hij daarvan, bij het vervaardigen van zijn dichtstuk, een vrij gebrnik gemaakt.

§ 40.

Voortreffelijkheid en waarde.

De gansche aanleg der Jobeïde getuigt van hare voortreffelijkheid. Er is éénheid in, gestreng volgehouden tot het einde toe. Het groote vraagstuk wordt van meer dan eene zijde besproken, en eerst H. XXXVIII treedt de gewijde dichter met de oplossing, die allengs was

(1) Vgl. Jer. XVII: 1 met H. XIX: 24, Jer. XX: 14—17 met H. III: 3—10, Jer. XX: 18 met H. X: 18, Jer. XXXI: 29, 30 en Ezech. XVIII: 1 met H. XXI: 19.

voorbereid, te voorschijn. Er is in de redevoeringen der sprekende personen onafgebroken' voortgang en klimming. Job staat alleen tegenover zijne tegenpartijders, en zóó magtig is zijne welsprekendheid, zóó gloeiend zijne voordragt, zóó wegslepend de vloed zijner woorden, dat de zegepraal beslissend aan zijne zijde blijft, ofschoon hij zelf eindelijk zwichten moet voor den hoogen God. Hij bepleit zijne eigene zaak, en de hartstogt, die in hem ontgloeid is, maakt zich allengs van allen meester. Door zijne godsvrucht boezemt hij ons belangstelling in, en zijn ongeluk, zijne miskende onschuld wekt ons medelijden op, en zijne wanhopige klagten roeren ons het hart, totdat hij door zijn stout beroep op den hemel de goddelijke ontknooping voorbereidt. Vooral behoort zijne laatste redevoering (H. XXVII—XXXI), waarin hij zich met al de kracht der vertrapte deugd zoekt te zuiveren van den aangewreven blaam, tot de voortreffelijkste gedeelten van dit gansche dichtstuk, en wordt alleen door de godspraak (H. XXXVIII—XLI) in verhevenheid overtroffen. Er zou echter aan den indruk van het geheel veel ontbreken, indien het geschiedkundig gedeelte, door velen als onecht afgekeurd en voor een later bijvoegsel gehouden, inderdaad moest verworpen worden. Juist dit behoort tot de zeldzame voortreffelijkheid van het dichtstuk, dat men eerst aangaande Job volkomen wordt ingelicht, om hem daarna in zijnen redetwist met te meer belangstelling gade te slaan; dat men eerst door een' blik in den hemel verneemt, wat door alle wijzen op aarde niet op te lossen was, waarom den geplagden man zoo zeldzame rampen overkwamen; dat men, in één woord, gewezen wordt op het goddelijk oogmerk der beproevingen, door kortzigtige stervelingen voorbijgezien, hetwelk daarin gelegen is, dat de menschelijke deugd, wel verre van beoefend te worden om het loon, eerst te midden van den tegenspoed zich vertoont in al haren luister. Neemt die weinige, maar keurige historiebladen weg uit het boek, en de inhoud zal meer of minder onverstaanbaar geworden zijn en de uitkomst

slechts ten halve bevredigen. Moeijelijker schijnt het, de echtheid der redenen, den vierden spreker ELIHU in den mond gelegd (H. XXXII—XXXVII), te handhaven. Men houdt ze in onze dagen vrij algemeen voor het werk van een' lateren dichter, die, uit zucht, om den oorspronkelijken auteur te verbeteren, den geregelde gang en afloop van zijn dichtstuk ontijdig heeft verstoord. Zeker is het vreemd, dat ELIHU onverwacht optreedt, zonder dat hij, even als de overige drie vrienden, in den aanhef genoemd was. Maar dat zijn stijl wijdloopiger en minder zuiver is dan die zijner voorgangers, dat hij in den grond het geschil niet verder brengt aan de oplossing en dan ook door JOB niet beantwoord wordt, kan zijne oorzaak hebben in de bedoeling van den dichter der Jobeide. Vernuftig is de gissing, dat deze spreker met opzet zou geplaatst zijn tusschen JOB's hartroerende en heerlijke spreken en de majestueuse, goddelijke beslissing, opdat deze laatste te sterker treffen en in al haren luister zou uitblinken. Wij zien er dan eene gelukkige, bijkans dramatische afwisseling in en als 't ware eene schaduw in dit schoon en onnavolgbaar kunsttafereel, die de meesterhand verraden zou. Hoe dit ook zij, de dichterlijke taal van ELIHU is waardig gehoord te worden, en, in weêrwil van zijne grootspraak in den aanhef, verkondigt hij vele heerlijke waarheden, doorgaans allergelukkigst voorgedragen.

De waarde van geheel dit gedenkstuk van gewijde poëzij ook voor ons, Christenen, is ten allen tijde erkend geworden. Gelijk het voorbeeld van den vromen, geduldigen lijder voor alle eeuwen navolgingswaardig blijft en duizenden, die na hem beproefd werden, heeft bestuurd en opgebeurd in hunnen druk, zoo kan de groote waarheid, ons hier gepredikt, dat de kortzigtige mensch de vaak raadselachtige beschikkingen des Allerhoogsten niet kan beoordeelen en doorgronden, niet erustig genoeg herinnerd worden. Alle voorbarig oordeel en onbetamelijk ongeduld moet zwichten voor de erkenning zijner onbegrensde almacht en eeuwige wijsheid, waarmede Hij de

lotgevallen zijner menschenkinderen regelt, en alzoo eindigen in diepe verootmoediging voor Hem. Het valt echter in het oog, dat wij, door het Evangelie voorgelicht, eerst dan volkomen kunnen berusten en ons aan Gods ondoorgrondelijken wil onderwerpen, wanneer wij niet slechts aan Gods wijsheid en alvermogen, maar ook en vooral aan zijne vaderlijke liefde en trouw, ons geopenbaard in **CHRISTUS** onzen Heer, van heeler harte gelooven, en van de eeuwigheid der vergelding, die wij verbeiden, de oplossing wachten van hetgeen hier, in de lotsbedeeling der menschen, strijdig schijnt met zijne onkreukbare regtvaardigheid. Op dat Evangelisch standpunt geplaatst, zullen wij den troost, dien het boek, naar **JOB** genoemd, ons aanbiedt, niet versmaden, maar ons dankbaar ten nutte maken, de vaak eenzijdige voorstellingen en oordeelvellingen, die daarin voorkomen, naar het doel des dichters niet misbruiken, maar toetsen en zuiveren, en boven alles het woord ter harte nemen, dat voor alle eeuwen zijne onveranderlijke waarde blijft behouden: Tot den mensch heeft God gezegd: zie, de vreeze des Heeren is de wijsheid, en van het kwade te wijken is het verstand (**H. XXVIII: 28**).

DE PSALMEN.

§ 41.

Aantal, namen en inhoud.

Het boek der Psalmen, in navolging van **Luk. XX: 42** dus genoemd, bevat eene onschatbare verzameling van 150 liederen of gezangen van godsdienstigen inhoud, meerendeels door **DAVID** opgesteld, wiens naam het daarom ook doorgaans aan het hoofd draagt. Het is, zoo als uit eene meer naauwkeurige inzage blijkt, uit vijf kleine bundels zamengesteld, die van tijd tot tijd ontstaan en later tot éenen grooten bundel bijéengevoegd zijn. Zij zijn te herkennen aan eene meer of minder uitvoerige

lofzegging aan God, waarmede zij eindigen. De eerste bundel, geheel uit Psalmen van DAVID bestaande, eindigt met den XLI^{ste}, en de tweede met den LXXII^{ste}, waarmede de alleroudste verzameling gesloten was, blijkens het onderschrift: de gebeden van DAVID, den zoon van ISAI, hebben een einde. Voorts loopt de derde bundel tot Ps. LXXXIX, de vierde tot Ps. CVI en de vijfde tot den CL^{ste} of slotpsalm. Dat deze bundels van lieverlede ontstaan zijn, blijkt o. a. daaruit, dat Ps. XIV en LIII volkomen éénsluitende zijn en Ps. LXX een deel uitmaakt van Ps. XL, van vs. 14 af. In de rangschikking der Psalmen is geene regelmatige orde te ontdekken, ofschoon het opmerking verdient, dat soms onderscheidene, van denzelfden dichter afkomstig of tot hetzelfde gebruik bestemd, elkander onmiddellijk volgen (XLII—XLIX. LXXIII—LXXXIII. CXX—CXXXIV), zonder dat men echter, soortgelijke later ontdekkende, daarom verandering bragt in de vroeger vastgestelde reeks. Eerst na de Babylonische ballingschap schijnt de verzameling voor goed gesloten te zijn. Wat de bepaling van het aantal betreft, bestaat er met de Grieksche overzetting eenig verschil, daar zij Ps. IX en X, en Ps. CXIV en CXV zamenvoegt, en daarentegen Ps. CXLII en CXLIII, elk in tweeën, splitst. Ook is het vrij algemeen erkend, dat Ps. XLII en XLIII eigenlijk te zamen slechts één gedicht uitmaken, en evenzoo, volgens sommigen, Ps. LXX en LXXI. Er komt eindelijk nog in de Grieksche, Arabische en Syrische overzettingen een CLI^{ste} psalm voor, bekend onder den naam van DAVID's eigen handschrift, dat hij na GOLIATH's nederlaag zou vervaardigd hebben. Men houdt dit echter, ook omdat het niet in het Hebreeuwsch voorhanden is, voor onecht.

Het gebruikelijke woord Psalmen is van Grieksche afkomst en wordt best door harp- of citergezangen vertaald. De naam Psalterium, die aan het gansche boek gegeven wordt, beteekent dan ook eigenlijk eene harp of citer. In het Hebreeuwsch dragen zij de algemeene bena-

ming van Tehillim of lofzangen. Sommigen worden in de opschriften nog meer bijzonder aangeduid als eene onderwijzing of leerdicht, beter: gedicht (Ps. XXXII. XLII. XLIV. LII. LIII en andere), een gebed (Ps. XVII. LXXXVI. XC), een lied (Ps. LXV. LXVI. LXVII. LXVIII. LXXV. LXXVI. LXXXIII. LXXXVII. LXXXVIII. CVIII), een lofzang (Ps. CXLV), een lof-psalm of psalm voor het loffer (Ps. C), en een psalm hammaäloth of lied der optogten (Ps. CXX—CXXXIV) (1). Zoo wordt ook Ps. VII DAVID'S schiggajon, d. i. klaagzang of klagt, genoemd, en enkelen heeten een gouden kleinood van DAVID, waaronder men eenvoudig een gedenkschrift heeft te verstaan (Ps. XVI. LVI—LIX). De meesten dezer benamingen schijnen eene bijzondere dichtsoort aan te duiden, door vorm of versmaat van anderen onderscheiden, maar bij de onzekere beteekenis der woorden nu niet meer nauwkeurig uit te vinden.

Naar den verschillenden inhoud der Psalmen kan men ze tot velerlei soorten brengen. Zoo vindt men er lofzangen onder aan God, den schepper en regeerder der wereld (Ps. VIII. XIX. XXIX. LXV. CIV. CXLV. CXLVIII), den redder uit nood en gevaar (Ps. XVIII. XXX. XLVI. XLVII), den eeuwigen (P. XC) en alomtegenwoordigen (Ps. CXXXIX); gezangen van godsdienstig-zedekundigen inhoud, waarin het onbepaald vertrouwen op God aanbevolen (Ps. XXIII. LXII. CXXV), het geluk der vromen geroemd (Ps. I. XXXIV. CXII. CXXVIII), de voortreffelijkheid van Gods wet geprezen (Ps. XIX. CXIX), het verlangen naar de open-

(1) Er is over de beteekenis van het woord hammaäloth veel getwist. Meest waarschijnlijk achten wij het gevoelen dergenen, die meenen, dat daardoor het gebruik wordt aangeduid, waarvoor deze Psalmen, vijftien in getal, oorspronkelijk vervaardigd zijn of later, wellicht met eenige noodzakelijke wijzigingen, gebezigd werden, t. w. om te dienen bij de jaarlijksche optogten naar de hooge feesten te Jerusalem (Ps. CXXI. CXXII. CXXV) of ook bij den terugkeer uit de ballingschap derwaarts (Ps. CXXIV. CXXVI. CXXVII).

bare eeredienst in den tempel uitgedrukt (Ps. XLII. XLIII. LXIV. LXXXIV), of de vergiffenis der zonden afgesmeekt wordt (Ps. XXXII. LI); klaagzangen zoo- wel van enkele ongelukkigen (Ps. VII. XVII. XXII. LII. LVI), als over den rampspoed des volks (Ps. XLIV. LXXIV. LXXIX. LXXX. CXXXVII), en de boosheid der wereld (Ps. X. XII. XIV. XXXVI), met regtvaar- diging van het Godsbestuur daarin (Ps. XXXVII. XLIX. LXXIII); dankliederen (Ps. CXVI. CXXXVIII. CXLIV. CXLV); liederen van geschiedkundigen inhoud (Ps. LXXVIII. CV. CVI. CXIV. CXXXV. CXXXVI) of bij plegtige gelegenheden (Ps. XV. XX. XXI. XXIV. XLVII) en ook op koningen ver- vaardigd (Ps. XXI. XLV. LXXII. CX); eindelijk tem- pelzangen (Ps. XXIV. CXXII. CXXXII). De zooge- noemde Messiaansche Psalmen worden meerendeels onder de klaagzangen aangetroffen of behooren tot de liederen, tot lof van koningen gezongen.

Wij vinden hier alzoo, gelijk uit deze beknopte in- houdsopgave blijken kan, eene groote verscheidenheid van dankzeggingen en gebeden, klagten, verzuchtingen en zielsverheffingen tot God onder allerlei omstandighe- den des levens, vermaningen en zedelessen, lofspraken op Gods wet en openbaring, op zijne volmaaktheden, werken en wegen, op het geluk zijner opregte dienaars, betuigingen van onderwerping aan zijnen wil en van ver- trouwen op Hem, zelfs orakels, die op eene meer of minder verwijderde toekomst of ook op den Messias, die komen zou, schijnen te doelen. Van al die Psalmen maakt JEROVA het groote middelpunt uit. Zij teekenen Hem in zijne grootheid en heerlijkheid, wekken op tot zijne dienst, smeeken bij groote ondernemingen of in nood en gevaar om zijne hulp, prijzen zijne weldadigheid en reddende magt, boezemen vertrouwen in op zijn eeuwig wijs be- stuur of brengen de bange weeklagt der benaauwde ziel, de ootmoedige schuldbelijdenis van het boetvaardig harte en de ernstige bede om vergeving van zonden tot Hem over. Velen werden oorspronkelijk voor de openbare

eeredienst in den tempel te Jeruzalem vervaardigd en bestemd, om aan de offermaaltijden gezongen of bij plegtige gelegenheden opgevoerd te worden. Anderen werden eerst later, soms met eenige verandering, aan hetzelfde einde dienstbaar gemaakt. Aan sommigen is het zelfs te bespeuren, dat zij er op zijn ingerigt, om met groote koorren gezongen te worden, onder begeleiding der muziek (Ps. XXIV. CXVIII. CXXXVI. CXLVII). Eenmaal in gebruik, leefden zij voort op de lippen en in het harte des volks, en droegen onder Gods zegen bij, om het te vormen en te beschaven en tot ware godsdienstigheid op te wekken. Nog bezitten wij daarin eene onschatbare bloemlezing van gewijde liederen, waarin het godvruchtig hart zijne eigene gewaarwordingen, gevoelens en wenschen, onder de meest verschillende levensomstandigheden, krachtig uitgedrukt, terugvindt (1). Er is hier eene volheid des gevoels, die zich in schoone beeldspraak en verrassende spraakwendingen uitstort en het harte tot God opheft. Er is eene waarheid van teekening en kracht van uitdrukking in, die onweerstaanbaren invloed uitoefent op het geopend gemoed. De adem van Gods geest heeft de gewijde zangers aangeblazen en bezielde, en de meest beroemde godvruchtige dichters hebben zich gevormd naar de voorbeelden, hier in menigte voorhanden.

§ 42.

Opschriften en verschillende makers.

Op 34 na hebben al de Psalmen, die in onzen bundel zijn bewaard gebleven, meer of minder uitvoerige opschrif-

(1) Van onzen Heer weten wij uit Matth. XXVI: 30, dat Hij met zijne jongeren, aan het einde van den Paaschmaaltijd, naar toenmalig gebruik, het zoogenaamde groote Hallel gezongen heeft, bestaande uit Ps. CXV—CXVIII. Sporen van het psalmzingen der Christenen, in de dagen der Apostelen, vindt men 1 Kor. XIV: 26. Eph. V: 19. Kol. III: 16. Jak. V: 13. » Het Psalmboek, » zeeft LUTHER, » is het » handboekje van vele vromen, on elk, in welke omstandigheden hij ook » verkeert, vindt daarin Psalmen en woorden, die hij op zichzelf kan » toepaassen, als waren zij er om zijnentwil alleen geplaatst, zoodat hij » zelf ze niet beter zou kunnen stellen of wenschen."

ten. Voor hunne echtheid zou, oppervlakkig beschouwd, de gewoonte pleiten der Oostersche, vooral Arabische dichters, om aan het hoofd hunner stukken hunnen naam te schrijven. Er is echter geen twijfel aan, of deze opschriften zijn meerendeels van lateren oorsprong. Zij schijnen er te zijn bijgevoegd, hetzij toen zij voor de openbare eeredienst ingerigt, hetzij toen zij in verschillende kleinere bundels verzameld werden. Zij komen reeds bij de LXX voor, ofschoon ook door hen vaak verkeerd verstaan. Waar zij de dichtsoort vermelden, waartoe de Psalm behoort, zijn zij, gelijk wij zagen (§ 41), meestal van duistere beteekenis. In meerdere mate trekken zij onze aandacht tot zich, waar zij, geschiedkundig van inhoud, de gelegenheid opgeven, waarbij de Psalm zou vervaardigd zijn. Van zoodanigen aard zijn de opschriften, geplaatst boven Ps. III. VII. XVIII. XXXIV. LI. LIV. LVI. LIX. LXIII. CXLII. Zoo heet ook Ps. XCII een lied op den Sabbatdag, en Ps. CII een gebed des verdrukten, als hij overstelpt is. Moeijelijker is de verklaring dier opschriften, als zij de melodie van het lied betreffen of de muzikale uitvoering van den zang. Van 53 Psalmen lezen wij, dat zij bestemd waren voor den opperzangmeester (vgl. Hab. III: 19), waaronder wij den bestuurder der gewijde muziek in het heiligdom te verstaan hebben. Ook wordt er soms melding gemaakt van JEDUTHUN (Ps. XXXIX. LXII. LXXVII), die het hoofd was van een der Levietische zangkoren, door DAVID ingesteld (1 Kron. XXV: 1. 2 Kron. XXXV: 15), en van de kinderen van KORACH (Ps. XLII—XLIX. LXXXIV. LXXXV. LXXXVII. LXXXVIII), eene Levietische familie, die een afzonderlijk zangkoor in den tempel uitmaakte (1 Kron. XXVI: 1. 2 Kron. XX: 19. Vgl. § 27). Voorts worden allerlei muziek-instrumenten genoemd, als de nechiloth of fluit (Ps. V), de scheminith of het achtsnarig speeltuig (Ps. VI), de gittith, mogelijk naar de stad Gath dus genoemd (Ps. VIII), de neginoth, een speeltuig, met snaren bespannen, dat met de vingers of met eene stift bespeeld werd

(Ps. IV. VI. LIV. LV. LXI). Machalath leannoth beteekent bij beurten (Ps. LXXXVIII). Duister is de bedoeling van hetgeen de onzen vertaald hebben: om te doen gedenken (Ps. XXXVIII. LXX. CII); er schijnt zeker liturgisch gebruik door aangeduid te worden. Van bijzondere moeilijkheid zijn de opschriften van Ps. XXII, waar ajeleth hasschachar beteekent hinde des dagersaads (vgl. 2 Sam. I: 18) en de naam of het opschrift schijnt te zijn van een bekend lied op eene bekende zangwijze; van Ps. LX, waar schusan eduth letterlijk beteekent lelie der getuigenis, eene benaming, zoo men meent, van een of ander lied of van één of twee muziek-instrumenten; van Ps. XLV. LXIX. LXXX, waar schoschannim, d. i. de lelien, misschien een muziek-instrument aanduidt in de gedaante eener lelie; van Ps. LVI, waar jonath elem rechokim, d. i. de stomme duif in verre plaatsen, de titel schijnt te zijn van een in dien tijd bekend zangstukje; en van Ps. LVII. LVIII. LIX. LXXV, waar het woord altascheth, d. i. verdelg niet, terugwijst op het gebed, dat, beginnende met datzelfde woord, voorkomt Deut. IX: 26 en later in zangmaat gebragt moet zijn. Het valt in het oog, dat de beteekenis van deze en meer andere soortgelijke aanwijzingen (vgl. Ps. IX. XLVI) niet dan bij gissing bepaald kan worden. Er bestaat dan ook daaromtrent onder de uitleggers groote verscheidenheid van meening.

Geen gedeelte der opschriften is belangrijker, dan voor zoo ver zij de opgave behelzen van den naam des dichters, door wien de Psalm zou vervaardigd zijn, ofschoon zij ook te dezen opzichte geen onvoorwaardelijk geloof verdienen. Onder die gewijde dichters staat *DAVID*, de liefelijke zanger Israëls (2 Sam. XXIII: 1), boven aan, en hij steekt boven allen uit. Zijn merkwaardig leven staat ons in de Psalmen als in eene lange reeks van tafereelen geteekend. Opgevoed in den schoot der vrije natuur, bij landelijke zeden en herderlijk bedrijf, ontwikkelde zich in hem reeds vroeg de gunstige aanleg, dien hij ontvangen had voor dichtkunst en zang,

en spoedig was hij als harpser meer of minder beroemd. Later was, bij zijne eenzame omzwervingen, de harp zijne geliefkoosde troosteres, en bij haar welluidend snarenspeel vergat hij het leed, dat hij droeg, en de gevaren, waaraan hij was blootgesteld. Als zijne getrouwe vriendin heeft hij haar zelfs met zich ten troon verheven (1). Geen wonder, voorwaar, daar in hem, zoowel onder vervolging en druk als bij voorspoed en overwinning, eene godvruchtige stemming des gemoeds tot rijpheid kwam, die zijnen dichtgeest bezielde en heiligde. Alles, wat hij ondervond, kleepte hij in dichtelijk gewaad en, was zijn hart vol, hij stortte het in zangen uit. Vandaar in zijne liederen die wonderbare mengeling en afwisseling van droefheid en vreugde, van weemoed en blijde verrukking, van bange weeklagt en vurige dankzegging aan God. Vooral nadat hij in Jeruzalem had gezegevierd over de Jebusieten en de arke des verbonds naar den berg Sion had overgebracht (2 Sam. V. VI), wijdde hij zijne zorgen aan de verheffing der openbare eeredienst, stelde hij verschillende zangkoren in en verheerlijkte de hooge feesten door middel van zang en spel (vgl. § 28). Zoo gaf hij aan de lyrische poëzy eene eigenaardige en godsdienstige rigting en maakte haar dienstbaar aan de verheerlijking van God. Zijn voorbeeld wekte onder zijne tijdgenooten andere uitstekende mannen tot navolging op. Zij vormden zich naar hem en zongen op zijn voetspoor den hoogen God ter eere. Later onder HIZKIA, toen de bedevaarten naar Jeruzalem weder in zwang kwamen, werd menig reislied, bij het tocnemend verval der godsdienstigheid menig treurlied, en in de ballingschap menig klaaglied of boetzaang vervaardigd (vgl. Ps. CXXXVII). En enkelen zijn, naar het oordeel der uitleggers, misschien zelfs uit de Makkabeeuwsche tijden afkomstig, bijv. Ps. CXVIII. CXLVII. CXLVIII. CXLIX.

(1) Wij bezitten van hem, behalve zijne vele Paulmen, een' schoonen lijkzang op SAUL en JONATHAN (2 Sam. I: 17—27) en eene merkwuurdigc profetie van latere dagen (H. XXIII: 1—17).

Er worden door de opschriften niet minder dan 73 Psalmen uit onzen bundel aan DAVID toegekend, en aan dat getal voegen de LXX nog 10 toe, waarvan zij hem den maker noemen (Ps. XXXIII. XLIII. XCL. XCIV—XCIX. CIV). Men kan echter hierop niet met zekerheid afgaan. Er zijn sommigen onder, die, ofsehoon van Davidisehen oorsprong, echter later zoodanige verandering hebben ondergaan, dat zij duidelijk zinspelen op de ballingschap (vgl. Ps. XIV: 7. LI: 20, 21. LIII: 7. LXIX: 36). En men mag veronderstellen, dat de latere verzamelaars, van wie die opschriften meerendeels afkomstig zijn, niet zelden op bloote vermoedens afgingen en DAVID, omdat hij de beroemdste en vruchtbaarste Psalm-dichter was, bij voorkeur noemden. Zelfs zulke getuigenissen, als er gevonden worden Hand. IV: 25 aangaande den anonymen II^{den} en Hebr. IV: 7 aangaande den XCV^{ten} Psalm, kunnen ons, gedachtig aan het toenmalig spraakgebruik, evenmin als hetgeen elders van dien aard voorkomt in het N. T. (1), van de verplichting ontslaan, om naauwkeurig onderzoek te doen naar hunnen oorsprong. Dit neemt niet weg, dat er ook onder de anonyme gevonden worden, die met groote waarschijnlijkheid van DAVID afkomstig zijn (Ps. III. IV. XV. XXVII. CXXXVIII. CXXXIX). En zeker gaat men te ver, als men elken Psalm, die zijnen naam draagt, aan hem ontzegt, zoodra zich geene bijzondere levensomstandigheid uit zijne geschiedenis aan ons voordoet, waarbij zulk een lied in zijnen mond voegen zou. De geschiedkundige berigten, die wij aangaande hem bezitten, zijn, hoe uitvoerig ook, toch op verre na niet volledig. Hieruit laat zich de groote moeilijkheid verklaren, die er bestaat, om al de Psalmen, die wij van hem bezitten, in tijdrekenkundige volgorde naauwkeurig te rangschikken. Herhaald onderzoek heeft echter ook te dezen opzichte tot meer of minder bevredigende resultaten geleid. En men

(1) Verg. Matth. XXII: 43, 44 en Luk. XX: 41—44 betrekkelijk den CX^{den}, Hand. II: 25 betrekkelijk den XVI^{ten} en Rom. XI: 9 betrekkelijk den LXIX^{ten} Psalm.

is het er thans onder de uitleggers, behoudens onvermijdelijke uitzonderingen, tamelijk wel op ééns geworden, dat, wanneer DAVID's leven onderscheiden wordt in drie of vier tijdvakken, tot dat van zijne jeugd en zijn herderlijk bedrijf te brengen zijn Ps. VIII. XIX. XXIII. XXIX. CIV; tot dat van zijn verblijf aan SAUL's hof, waar eene vijandige hofpartij tegen hem over stond, Ps. VII, waar zelfs vs. 1 melding wordt gemaakt van zekeren KUSCH, een Benjaminiët, V. XI. XII. XIV. XXVI. XXXV. XXXVI. XLI. LV. LIX. LXIV. CIX. CXXXIX. CXL; tot dat zijner vlugt voor SAUL, die hem vervolgde, waardoor hij in gedurig levensgevaar verkeerde, Ps. IV. XVII. XXVII. XXXI. XXXIV. LI. LVI. LVII. LXIII. CXXXI. CXLI. CXLII; en eindelijk tot dat zijner koninklijke waardigheid over Israël Ps. II. III. VI. VII. IX. X. XV. XVI. XVIII. XX. XXI. XXIV. XXV. XXVIII. XXXII. XL. XLII. XLIII. XLVII. LI. LXI. LXV. LXVIII. LXX. LXXI. LXXXVI. XCII. XCIII. XCIV. XCV. XCVII. XCVIII. C. CI. CVI. CVIII. CX. CXIX. CXXII. CXXIV. CXXXIII. CXLIV. CXLV. Bij deze opgave honde men echter in het oog, dat men, uit gemis van volkomene zekerheid, zich hier doorgaans moet vergenoegen met meer of minder aannemelijke gissingen.

Nevens DAVID staat zijn tijdgenoot ASAPH, van geboorte een leviet en uit het geslacht van GERSON (1 Kron. XVI: 4, 5), als uitstekend Psalmdichter bekend; waarom hij zelfs een ziener wordt genoemd (2 Kron. XXIX: 30). Met zijne 24 zonen of kweekelingen, die, onder den naam van kinderen van ASAPH, een door hem gevormd en ook nog lang na zijnen dood in stand gebleven levieten-koor uitmaakten, was hij door den koning aangesteld tot aanvoerder der tempelmuziek (1 Kron. XXV). Aan hem worden 12 Psalmen toegeschreven, t. w. Ps. L. LXXIII—LXXXIII, die allen uitmunten door treffende schildering, vurige vaderlandsliefde en welgegrond vertrouwen op God. Het is echter onder deskundigen eene uitgemaakte zaak, dat verreweg de meesten niet van hem kunnen afkomstig zijn, daar zij behooren tot het

tijdperk der ballingschap of daarna. Dit geldt o. a. van Ps. LXXIV. LXXVI. LXXIX. LXXXIII, door sommigen daarom toegekend aan een' tweeden ASAPH, misschien een' nazaat des eersten, maar van wien geen enkel spoor gevonden wordt in de latere geschiedenis. Men kan daarentegen van Ps. L. LXXXIII. LXXXV getuigen, dat zij hem met zekerheid toebehooren.

Het opschrift van Ps. LXXXVIII noemt HEMAN, dat van Ps. LXXXIX ETHAN als maker. Beiden waren zij, ofschoon wij hunne levensbijzonderheden niet kennen, ten tijde van DAVID en SALOMO, wijze en door hunne wijsheid beroemde mannen (1 Kon. IV: 31). In het lied van HEMAN, den Ezrahiet, een' van DAVID's zangmeesters (1 Kron. XXV), vinden wij eene zoo weemoedige en diepe treurigheid, dat zijn leven door velerlei tegenspoed moet verbitterd zijn geweest. Dat van den minder bekenden ETHAN, mede een' Ezrahiet, door sommigen voor JEDUTHUN, DAVID's zangmeester, gehouden, munt uit door dichterlijk vuur en kracht van uitdrukking. Vooral is, vs. 6—15, de beschrijving van Gods grootheid meesterlijk geslaagd.

Van de beide Psalmen, aan SALOMO toegekend, meent men op goede gronden, dat Ps. LXXII niet door hem, maar op hem vervaardigd en tot zijne eer, misschien bij gelegenheid zijner krooning, gezongen is; terwijl Ps. CXXVII mogelijk zijnen naam draagt, omdat men in vs. 2 eene toespeling zocht op den tempelbouw te Jeruzalem. Men zou minder zwaarigheid maken, om Ps. CXXXII, die kennelijk tot zijnen leeftijd behoort, aan hem toe te wijzen.

Onzeker is het, volgens sommigen, of de Psalmen, die naar de kinderen van KORACH genoemd worden, ook misschien van hunne hand afkomstig zijn. Meer waarschijnlijk echter achten wij het, dat zij dus genoemd zijn, omdat zij gevonden werden in den bundel, door de Korachieten verzameld. De meesten althans dragen de kenteekenen van hunnen Davidischen oorsprong.

Er is geen twijfel aan, of in den XC^{ten} Psalm bezit-

ten wij een allermerkwaardigst gedenkstuk van hooge oudheid, afkomstig van de hand van mozes en door hem vervaardigd in den laatsten tijd zijns levens, toen de Israëlieten rondom hem wegstierven in de woestijn (vgl. §. 18). Het wordt een gebed genoemd, omdat het, van het begin af, tot God gerigt is en met eene bede eindigt.

Er zijn ongeveer 42 Psalmen, die de namen hunner makers niet aan het voorhoofd dragen. Daaronder zijn echter, gelijk wij zagen, die men aan DAVID mag toekennen. En allen zijn zij zoo geheel in DAVID's smaak en geest, dat zij, ofschoon in verschillende mate, den gewijden bundel tot sieraad verstrekken.

§ 43.

Boet-, vloek- en Messiaansche Psalmen.

Men pleegt zeven Psalmen, t. w. Ps. VI. XXXII. XXXVIII. LI. CII. CXXX. CXLIII, te bestempelen met den naam van Boetpsalmen. Deze benaming is, naar hunnen inhoud, afkomstig van de gewoonte der oude Christelijke kerk, om daarvan gebruik te maken bij de wederopneming der boetelingen in den schoot der gemeente. Zij waren namelijk verplicht, volgens de regelen der tucht, om op elken dag der week een' dezer Psalmen, tot hunne verootmoediging en bij wijze van boetedoening, te zingen.

Ten allen tijde waren de zoogenaamde Vloekpsalmen van DAVID, waarin hij over zijne vijanden en tegenstanders soms de vreeselijkste verwenschingen uitspreekt, velen tot aanstoot. Zeker valt het niet te ontkennen, dat daarin veel voorkomt, wat in tegenspraak is met het gebod der vijandsliefde en vergevensgezindheid, zooals wij dat in het Evangelie voorgeschreven (Matth. V: 44) en door het voorbeeld des Zaligmakers (Luk. XXIII: 34. 1 Petr. II: 23) aanbevolen vinden (vgl. Ps. XXXV. LXIX. CIX). Maar niets is ook onregtvaardiger, dan

den zanger des O. Verbonds te willen beoordeelen naar de voorschriften en beginselen des N., dat liefde ademt. Men vergeete daarbij niet, dat hij leefde onder den gloeienden hemel van het Oosten; dat de Oosterlingen over het algemeen hevig zijn zoowel in hunne vervloekingen als in hunne lofspraken, en dat, blijkens de geschiedenis, bittere wraakzucht minder tot DAVID's karakter behoorde dan wel oogenblikkelijke heete drift. En wanneer men eindelijk in het oog houdt, dat hij, de gezalfde des Heeren, zijne persoonlijke vijanden doorgaans mogt aanmerken als vijanden en tegenstanders van God zelven, en dat hij te dezen opzigte ons, Christenen, nergens in den Bijbel tot navelgong wordt voorgesteld, dan zal men ophouden zich over een verschijnsel te verwonderen, dat even weinig bevreemdend, als ligt verklaarbaar is.

Messiaansche Psalmen noemt men zulken, waarin meer of minder duidelijke aanwijzingen gevonden worden van den Messias, die komen zou en in CHRISTUS, onzen Heer, verschenen is. Het was, wel beschouwd, te verwachten, dat zulke echt godsdienstige en nationale liederen, waar zij van de hooge bestemming der natie en hare verwachtingen voor de toekomst gewagen, niet geheel zwijgen zouden van de groote belofte des O. Verbonds. Van DAVID, den Psalmddichter bij uitnemendheid, kan dit allermint bevreemden, daar hij, naar luid der geschiedenis, door middel van den profeet NATHAN, van God de heerlijkste toezeggingen ontving aangaande de duurzaamheid van zijnen troon (2 Sam. VII: 16, 17. Vgl. vs. 18—29), en in zijne laatste woorden, die ons zijn bewaard gebleven, den toekomstigen roem van zijn stamhuis en den grooten nakomeling, die uit hem zou voortkomen, geloovig bezong (H. XXIII: 1—7). Wel kwam het denkbeeld van den Messias (1) eerst ten tijde der ballingschap, te midden van tegenspoed en druk, tot meer volledige ontwikkeling; maar het ontbrak toch

(1) Eerst DAN. IX: 25, 26 wordt de naam Messias aangaande den belooften heilvorst gezeigd.

wel niet geheel in de eeuw van DAVID. Aan de verwachting, die hij koesterde, dat de vcreering van den eenigen waarachtigen God eenmaal algemeen zou zijn onder de volkeren deraarde (Ps. XXII: 26, 28, 31, 32. XL: 4. XCVII: 6, 7), knoopte zich als van zelve de hoop, dat één zijner nakomelingen bij uitnemendheid groot en heerlijk zijn en heil en vrede rondom zich verspreiden zou. En mogt elke van God aangestelde koning in Israël de zichtbare vertegeuwoordiger van JEHOVA genocmd worden, wat wonder dan, dat die Groote en Heerlijke, dien men verwachtte, werd voorgesteld als de gezalfde des Heeren, de Zoon van God? Zulke verwachtingen nu vindt men meer of minder duidelijk uitgesproken in sommige Psalmen. Men brengt gemeenlijk Ps. LXXII en LXXXIX tot de meer algemeene, en Ps. II. XVI. XXII. XLV en XC tot de meer bijzondere Messias-psalmen. Hiermede is niet gezegd, dat deze liedren, van het begin tot het einde, op den Messias zien. Er komt integendeel veel in voor, dat op hem niet van toepassing is, en de Messias-verwachting schemert doorgaans slechts hier en daar door. Men kan evenmin beweren, dat de vingerwijzingen op de toekomst altijd door de gewijde dichters zelve bedoeld en dan ook door hunne tijdgenooten begrepen zijn. Veeleer zou men meestal het tegendeel kunnen en moeten staande houden (vgl. 1 Petr. I: 11). Maar op het standpunt des N. Verbonds geplaatst, kunnen wij, Christenen, die vingerwijzingen te minder voorbijzien, omdat wij daarop door den Heer zelve en zijne jongeren worden opmerkzaam gemaakt (vgl. Matth. XXI: 42. XXII: 44. XXVII: 46. Hand. II: 27—31. Hebr. I). De geest der profetie legde soms aan de zangers in Israël uitdrukkingen in den mond, die, ofschoon voor het onderwerp, dat zij bezongen, niet ongepast, echter in hare volle kracht eerst in den Messias zijn verwezentlijkt geworden. Wanneer bijv. in den VIII^{ten} Psalm de voortreffelijkheid van den mensch geroemd wordt, dan is dit eerst in den volmaekten mensch volkomen waarheid geworden (vgl. Matth. XXI: 16. Hebr. II: 5—9).

Wanneer DAVID in Ps. XVI zich in zijnen God verblijdt, of aan Hem in Ps. XXII zijn bitter lijden klaagt; wanneer de luister van SALOMO's heerschappij, bij gelegenheid van zijn huwelijk met eene Egyptische vorstin, in Ps. XLV, of de roem zijner regering, als hij den troon beklimt, in Ps. LXXII geprezen wordt, dan zijn in zulke liederen de profetische uitzigten, die er in geopend worden, niet misplaatst, maar veeleer onder hooger en invloed natuurlijk en verklaarbaar genoeg. En Ps. II en CX spreken te dezen opzichte sterker nog. Dit neemt echter niet weg, dat de verklaring ook der Messiaansche Psalmen allereerst van ons vordert, dat wij letten op de oorspronkelijke beteekenis en den samenhang der woorden en op de omstandigheden, waaronder zij vervaardigd zijn. Tot regt verstand van den inhoud en juiste waardering der meer of minder Messiaansche gedeelten is dit zelf volstrekt onmisbaar.

DE SPREUKEN VAN SALOMO.

§ 44.

Oorsprong, inhoud, vorm en waarde.

Het boek, dat den naam draagt: Spreuken van SALOMO, bevat een groot aantal lessen van levenswijsheid en deugd, in korte, zinrijke bewoordingen voorgedragen en meerendeels van den beroemden SALOMO afkomstig. Het is zamengesteld uit minstens vier gedeelten, die zich zonder moeite laten onderscheiden. Na een algemeen opschrift: de Spreuken van SALOMO, den zoon van DAVID, den koning van Israël (H. I: 1) en eene korte opgave van het doel der spreuken (vs. 2—7), loopt het eerste deel tot H. IX door, in den vorm eener aaneengeschakelde toespraak of dichterlijke redevoering, gerigt door eenen vader tot zijnen zoon. Men zou dit deel, naar Oostersch gebruik, kunnen houden voor de meer uitvoerige inleiding op het geheele boek. (Het tweede

strekt zich, met een nieuw opschrift voorzien (H. A: 1), tot H. XXIV uit, en schijnt de oudste en meest oorspronkelijke verzameling van SALOMO's spreken te zijn, hier zonder regelmatigigen samenhang bijééngebragt. Opmerking echter verdient het, dat er van H. XXII: 17 af meer uitgewerkte spreken en zedelessen voorkomen, die, even als het aanhangsel (H. XXIV: 23—34), duidelijk genoeg gezegd worden, van meer dan éénen Wijze afkomstig te zijn (vgl. H. XXII: 17. XXIV: 23). Het derde deel, H. XXV—XXIX, behelst eene latere verzameling van spreken van SALOMO, blijkens het opschrift (H. XXV: 1) door eenige geleerde mannen, op last van den koning HIZKIA, bijééngebragt. En eindelijk vinden wij nog een drievoudig aanhangsel tot het gansche boek, H. XXX. XXXI, bevattende 1. de woorden van AGUR, den zoon van JAKE (H. XXX. Vgl. vs. 1); 2. de woorden van den koning LEMUËL, voorgesteld in den vorm van raadgevingen eener koninklijke moeder aan haren zoon (H. XXXI: 1—9. vgl. vs. 1), en 3. een alphabetisch lied, dat den lof bezingt eener brave en godsvruchtige huisvrouw (vs. 10—31).

Uit deze opgave van de onderscheidene deelen des boeks blijkt reeds, dat het, wat ook de aard der zaak medebrengt, niet in éénen adem geschreven, maar van tijd tot tijd verzameld is en, ofschoon voor verreweg het grootste deel van zuiver Salomonischen oorsprong, eerst geruimen tijd na zijn verscheiden zijne tegenwoordige gedaante ontvangen heeft. Daarvoor pleit ook, dat soms dezelfde spreuk, met geringe wijziging, meer dan éénmaal wordt aangetroffen (H. XIV: 31 en XVII: 5; H. XIV: 12. XVI: 25 en XXI: 2; H. XXII: 3 en XXVII: 12; H. XXVIII: 14 en XXIX: 1). Er bestaat geene reden, om de waarheid der opschriften, die herhaaldelijk SALOMO noemen (H. I: 1. X: 1. XXV: 1), in twijfel te trekken; gelijk dan ook de zuivere taal en stijl, nog vrij van Chaldeeuwsche vormen, het kenmerk dragen van den bloeitijd der Hebreeuwsche letterkunde. Van dien beroemden koning, wiens zeldzame wijsheid tot een spreekwoord gewor-

den is (vgl. § 29), wordt ons gezegd, dat hij, behalve vele andere geschriften en liederen, niet minder dan 3000 spreuken vervaardigd heeft (1 Kon. IV: 32). Afgaande op dat geloofwaardig bericht, kunnen wij de bedenking van sommigen niet overnemen, dat de schatten van wetenschap en wijsheid, hier vergaderd, de kracht van zijnen geest zouden overtreffen, en moeten zelfs komen tot de veronderstelling, dat 'nog meerdere spreuken, dan ons van hem zijn bewaard gebleven, voor ons verloren zijn gegaan (1). Het zou echter kunnen zijn, dat sommige spreuken, aan SALOMO toegekend, door hem zelve aan anderen ontleend (vgl. H. XXII: 17. XXIV: 23) of op zijnen naam gesteld waren, omdat men haren waren oorsprong niet met zekerheid wist te bepalen. AGUR (H. XXX: 1) en koning LEMUËL (H. XXXI: 1) zijn ons van elders te eenemale onbekend. Zij schijnen tijdgenooten geweest te zijn. Werd eerstgenoemde niet uitdrukkelijk de zoon van JAKE geheeten, men zou hem, naar de beteekenis van zijnen naam, voor den verzamelaar houden. LEMUËL's spreuken zijn voor koningen bestemd. Men wil, dat hij een Arabisch of Idumeesch Vorst zou geweest zijn; maar er is in zijne woorden niets, dat eenen niet-Israëlitischen oorsprong verraaft. Zijn naam beteekent van God gegeven of aan God gewijd, en zou aan SALOMO door zijne moeder BATHSEBA kunnen gegeven zijn bij wijze van eer-naam. Het laatste aanhangsel is in aard en trant te sterk onderscheiden van hetgeen daaraan naast voorafgaat, om voor het werk van denzelfden maker gehouden te worden.

Als vruchten van nadenken en levenservaring en voorboden van meer gestrengte wijsgeerige ontwikkeling, zijn spreukmatige gezegden, als hier gevonden worden, aan geen enkel volk der oudheid vreemd. Vooral in het Oosten waren zij in zwang en in eere, gelijk de uitgebreide verzamelingen van zulke spreuken, uit het gemeene leven

(1) Opmerkelijk is het, dat men in sommige oude vertalingen van dit boek bijvoegsels vindt, die in den Hebr. tekst ontbreken, bijv. bij de LXX achter H. XI: 2. XII: 11. 13. XV: 27. XVI: 5, 17. XVIII: 8, 22.

genomen, die nog in het Perzisch en Arabisch bestaan, ten overvloede bewijzen. Men was gewoon, allerlei opmerkingen en lessen van zedekundigen inhoud in dien behagelijken vorm te kleeden en zorgvuldig te bewaren. In het geheugen geprent en door het gezag der oude Wijzen, van wie ze afkomstig waren, gestempeld, gingen zij van het eene geslacht tot het andere over. Daarbij stelde men vooral op puntige, dubbelzinnige en raadselachtige gezegden prijs en maakte daarvan tot onderlinge opscherping gebruik. Bekend is het raadsel, reeds door SIMSON, bij gelegenheid zijner bruiloft, opgegeven (Rigt. XIV: 12—14). En van de koningin van SCHEBA lezen wij, dat zij, door het gerucht van SALOMO's zeldzame wijsheid gelokt, naar Jeruzalem kwam, om hem met raadselen te beproeven (1 Kon. X: 1). Ofsehoon ernu reeds vóór SALOMO spreuken bestonden, van vroegere Wijzen afkomstig, en er ons hier en daar sommigen in de Psalmen zijn bewaard gebleven (1), legde hij zich daarop toch bij voorkeur toe, en verzamelde rondom zich een keur van beoemde mannen, die daarin met hem wedijverden (1 Kon. IV: 29—34). Ecne uitgebreide wetenschap in allerlei vakken en eene hoogst gelukkige gave van opmerken stonden hem, nevens scherpzinnigheid en godsvrucht, daarbij ten dienste. Den rijken schat zijner kennis en wijsheid legde hij in zijne sprenken voor zijne tijdgenooten en volgende geslachten neder, en, gelijk DAVID door zijne liederen, heeft hij door zijne zedelessen een' veelzijdigen invloed uitgeoefend op de vorming der gansche natie. Er is in de IX eerste Hoofdstukken eene vrij regelmatige orde en samenhang te bespeuren. Zij behelzen meer dichtelijke redevoeringen in sprenkmatigen vorm, dan eigenlijk gezegde spreuken. Het is een vader, die daarin zijnen zoon, of liever een wijsheidsleeraar, die zijnen jeugdigen leerling toespreekt, om hem op te wekken tot de dienst van God en tot de beoefening van allerlei deugden, en tegen

(1) Vgl. Ps. I, XV, XXIV, CXII, CXIII, CXIX. Zie ook Job XII: 12—25, XV: 17—35, XXVIII: 28.

verschillende ondeugden ernstig te waarschuwen. Kenmerkend is het hier reeds, dat de zonde als dwaasheid wordt ten toon gesteld en de godsvrucht aangetreft als de hoogste wijsheid, naar den regel, dat de vreeze des Heeren het beginsel der ware wijsheid is (H. I: 7). Zijne eigenlijke spreuken maken de kern des boeks uit (H. X—XXIV). Ofschoon soms enkelen, wegens gelijkheid van inhoud of eenige overeenkomst in woorden, nevens elkander staan, zijn zij doorgaans zonder onderlingen samenhang, even als losse parelen tot een prachtig snoer of halssieraad, bijééngevoegd. Zij hebben, behalve op de genoemde onderwerpen, op allerlei pligten, ook van het gezellig en maatschappelijk leven, betrekking. Zoo vindt men hier de deugden van eerlijkheid en goede trouw (H. XI: 1. volg. XX. 10 volg.), waarheidsliefde (H. VI: 12. XII: 17), arbeidzaamheid (H. VI: 4 volg. XII: 24. XX: 13), spaarzaamheid (H. XIII: 11), tevredenheid (H. XV: 16, 17. XVII: 1), matigheid (H. XX: 1. XXI: 30, 31), zelfbeheersching (H. XVI: 32), weldadigheid (H. III: 27. XI: 25. XIX: 17), barmhartigheid (H. XXII: 22) zelfs jegens dieren (H. XII: 10), gezellige vriendschap (H. X: 14. XI: 13. XV: 17), gehoorzaamheid jegens ouders en leermeesters (H. IV: 1. V: 1. VI: 20. VII: 1. X: 1. XIII: 1) en vooral levenswijsheid aanbevelen (H. X: 19. XIII: 3, 20. XV: 1. XVII: 8). Er ligt bij al deze onschatbare zedelessen een opregt geloof aan God ten grondslag, die de eenige bron is van de ware wijsheid (H. II: 6), de opvoeder en tuchtmeester der menschen (H. III: 11, 12), voor wiens gezigt zelfs hun hart open ligt (H. XV: 4, 11), die alle boosheid haat en een welgevalen heeft in allen, die de deugd betrachten (vs. 29). Hij is het, volgens SALOMO, die zelfs de meest toevallige dingen bestuurt (H. XVI: 33), die alles doet uitloopen naar zijne bedoelingen (vs. 4), die de harten der koningen weet te neigen tot zijnen wil (H. XXI: 1), wiens ontwerpen, wat ook menschen doen, altijd stand houden (H. XIX: 21. XXI: 30), die hoogst magtig en tevens aan allen goed is (H. XXIX:

13), die meer op het inwendig bestaan des harten ziet, dan op het nitwendig vertoon der daden (H. XVI: 2. XIX: 2, 3), en die vooral een vijand is van huchelarij en geen welgevallen heeft dan in opregtheid (H. XI: 20. XXI: 27). Hieruit blijkt, hoezeer de zedeleer der spreuken geworteld is in de godsdienst en daaraan hare beste sappen ontleent. De godsdienstinrigting van mozes met hare theokratische begrippen en vormen en priesterlijke offerplegtigheden wordt daarbij echter verzwegen. Alleen de heilige waarheid, waarop zij gebouwd is, staat op den voorgrond. En vooral komt de leer eener regtvaardige vergelding van goed en kwaad, ook reeds hier op aarde, helder uit. Het zijn niet slechts de natuurlijke gevolgen van deugd en ondeugd in dit leven, waarop gewezen wordt, maar ook meer stellige straffen worden van Godswege bedreigd. Doorgaans moet dit met eenige noodzakelijke beperking verstaan worden van hetgeen dikwijls gebeurt, te meer daar er van een toekomend leven niet gesproken wordt. Desniettemin is de zedeleer, hier gepredikt, regt bruikbaar, streng zedelijk, vredelievend, mild en rein.

Wat den spreukvorm betreft; de parallelismus (§ 38) is hier, op zeldzame uitzondering na, allerverwege getrouwd in acht genomen. Meestal bestaat elke spreuk uit twee leden, die óf antithetisch tegen elkander over staan (H. X: 1 volg.), óf synoniem nevens elkander zijn geplaatst (H. XI: 7. XV: 3, 10—12. XVI: 13, 15, 16, 18, 20, 23. XIX: 2, 5, 6. XX: 19), zoodat nu eens het eerste lid het subjeet, het andere het praedikaat vermeldt (H. XIV: 12. XVI: 7. XVII: 15. XX: 20), dan eens het eerste lid eene stelling bevat en het tweede den grond opgeeft, waarop zij rust (H. XIV: 26. XV: 23, 33. XVI: 11), dan weder beide dezelfde waarheid, bij wijze van opklimming, behelzen (H. XVII: 3. XVIII: 14. XIX: 14). De stijl is bloemrijk, vol van beelden en vergelijkingen (H. X: 26. XI: 22. XII: 14. XV: 30), vruchtbaar vooral in tegenstellingen, zoowel regtstreeksche als meer zijdelingsche (H. X: 8, 21, 31. XII:

11. XIII: 5, 15. XXIX: 3), en in allerlei speligen van een vindingrijk vernuft, waarbij op de oorspronkelijke beteekenis der woorden gedrukt (H. XII: 25. XIII: 20. XV: 3), of hetzelfde woord in tweederlei beteekenis gebezigd wordt (H. XI: 27. XVII: 23. XIX: 16. XXII: 23), of ook dubbelzinnige uitdrukkingen boven meer eenvoudige verkozen worden (H. XIV: 2. XXVII: 3. XXX: 33). Soms komen ook raadsels voor of spreuken, die daarnaar meer of minder zweemen (H. XI: 24. XIII: 7. XXVI: 4, 5). Aan AGUN's spreuken is het eigen, dat hij gaarne drie of vier zaken zamenvoegt, bijv. vier karaktertrekken van een boos en verfoeijelijk geslacht (H. XXX: 11—14), vier onverzadelijke (vs. 15, 16), vier onnagaanbare (vs. 18—20), vier onverdragelijke dingen (vs. 21—23), vier kleine, maar vernuftige dieren (vs. 24—28), vier, die edel zijn van honding en tred (vs. 29—31). Voorts vindt men in de spreuken niet enkel zedelessen, maar ook karakterschetsen, naar het leven geteekend (H. VI: 12—14. VII: 6—23. XXXI: 10—31), soms in kleinere sterk sprekende trekken (H. X: 8, 23. XI: 12, 13. XII: 16, 23. XXVI: 15). Ook worden de gevolgen van verschillende deugden en ondeugden soms treffend voorgesteld (H. XXIII: 29, 30. XXIV: 30, 31. XXVII: 25—27). Het ontbreekt evenmin aan keurige, soms stoute persoonsverbeeldingen (H. I: 11—14. V: 11—15. VII: 14—20. XXIII: 35), vooral van de wijsheid, die wordt voorgesteld als hare stem luide op de straten verheffende (H. I: 20—33), als van eeuwigheid af gezalfd en geboren, eer de bergen waren gegrondvest (H. VIII (1)), als

(1) Zie vooral vs. 22—31. Bekend is het, dat deze stoute voorstelling (vgl. Jez. Sir. I. XXIV) aan de latere Joden aanleiding gegeven heeft tot allerlei wijsgeerige of theosophische meeningen aangaande het goddelijk verstand, als eene zelfstandigheid in het goddelijk wezen, die vooral bij den Alexandrijnschen PHILO meer ontwikkeld worden aangetroffen; en dat, eenigermate in overeenstemming daarmede, vele Christenen uit hetgeen de wijsheid zegt van haar eeuwig bestaan en haar aandeel aan de schepping der wereld, het besluit hebben afgeleid, dat hier gedacht moet worden aan den Zoon van God, die, als het Woord, in den beginne bij God was en zonder wien geen ding

bewonende een prachtig paleis en noodigende tot een overvloedig gastmaal (H. IX: 1—6, 11, 12), waartegenover dan ook de dwaasheid bij persoonsverbeelding sprekende wordt ingevoerd (vs. 13—18). Maar waar ware het einde te vinden van de optelling van al de eigenaardigheden en schoonheden van den spreukstijl?

Over de waarde van dit onschatbare boek, ook nog voor onze dagen, is onder de Christenen slechts ééne stem. Wel moeten wij daarin geene zedeleer willen zoeken, met die des N. Verbonds gelijk te stellen. Het alvermogenend beginsel van liefde, eerst door de verlossing, die in *CHRISTUS* is, helder aan het licht gebragt, ligt daarbij niet ten grondslag. En de voorstelling, die men hier van God vindt, is meer die van een' oppermachtigen, hoewel tevens goedertieren' koning, dan van een' liefderijken Vader. Ook valt het niet te ontkennen, dat sommige zedekundige stellingen, die hier voorkomen, vooral zulken, die betrekking hebben op uitwendige zegeningen, aan de betrachting van de pligten der deugd toegezegd, niet van algemeene toepassing zijn, en dat het Christendom edcler en krachtiger drangredenen tot die betrachting aan de hand geeft, dan hier genoemd worden. Maar met dat al is er uit *SALOMO's* spreken voor den Christen veel te leren. Waardige begrippen van God en godsdienst, reine waarheden en nuttige zedelessen, vooral voor het dagelijksche leven, worden hier, nevens een' rijken voorraad van menschkundige opmerkingen, in menigte aangetroffen. Soms vindt men zelfs waarheden verkondigd, die, in betrekking tot het latere

is gemaekt (Joh. I: 1—5). Er is echter, wel besehouwd, niets, dat ons verbindert, naar den trant der Oostersehe allegorie, de wijabeid, in den eigenlijken en in dit boek gebrnikelijken zin des woords, hier als sprekende en handelende te zien ingevoerd. Zij zegt niets van ziehselve, wat niet in dezen zin gevoegelijk, en beter dan op eenige andere wijze, verklaard kan worden. Gelijk zij in hetgeen voorsgaat (vs. 1—21) van hare vrucht en inkomsten spreekt, zoo noemt zij zieh de geburin der schrandereheid en schrijft aan zieh alle nuttige nitvindingen toe.

Evangelie, hoogst opmerkelijk zijn (H. XX: 9. XXIV: 16. XXVIII: 13). Wie wijsheid zoekt, echte, bruikbare levenswijsheid, geschikt voor allerlei leeftijden en levensstanden van menschen, zal dit boek, dat zich niet wel in éénen adem lezen laat, gedurig opvatten en nooit onvoldaan uit de hand leggen.

HET BOEK genaamd DE PREDIKER.

§ 45.

Inhoud, oorsprong en ouderdom.

Het boek, genaamd de Prediker, ontleent zijnen naam van het Hebreeuwsche Koheleth (H. I: 1), dat een' volksredenaar aanduidt en in de griekse en latijnsche vertalingen door Ecclesiastes wordt overgezet. Het bevat in XII hoofdstukken eene aanéengeschakelde beschouwing van de nietigheid en ongenoegzaamheid der aardse dingen tot bevordering van ons geluk en van de ondoorgrondelijkheid van Gods wereldbestuur, en neemt daaruit aanleiding tot de gedurig herhaalde vermaning, om het leven met wijsheid te genieten en Gods geboden met getrouwheid te betrachten. Ook na veelvuldige pogingen, daartoe aangewend, is het niet gelukt, eenig plan van bewerking of eene eigenlijke verdeeling der stof in dit geschrift te ontdekken. Sommigen meenen, dat er zich drie gedeelten laten onderscheiden, waarvan elk ongeveer vier hoofdstukken bevatten zou (H. I—IV: 16. H. IV: 17—VIII. H. IX—XII). Anderen geven vier afdeelingen op, in dezer voege: 1. voorstelling van de ijdelheid van al het aardse, zoowel in de natuur (H. I: 4—7) als in de geschiedenis (vs. 8—11), bevestigd door 's Predikers eigene ondervinding (vs. 12—II: 26); 2. aanbeveling van een onbezorgd genot der aardse zegeningen, als meest verstandig te midden dier ijdelheid (H. III: 1—V: 19), met invoeging van eenige spreken, waarvan sommigen, tegen het doen van onbe-

dachte geloften gerigt (H. IV: 17—V: 6), den draad der redenering afbreken; 3. aanwijzing, dat den mensch dat genot dikwijls vergald wordt en dat hij daarom trachten moet, zich door middel van wijsheid te verzekeren van zijn geluk (H. VI: 1—VIII: 15); 4. daar echter ook de wijsheid niet altijd beproefd bevonden wordt, en den verstandigsten het hooge Godsbestuur nog vaak verborgen blijft, zoo is opregte godsvrucht voor den mensch het laatste reddingsmiddel (H. VIII: 16—XII: 8), waarom er in het slotwoord (vs. 9—14) ernstig wordt aangedrongen op de onderhouding van Gods geboden.

Men bemerkt, dat het hier minder aan eene geregelde gedachtenleiding ontbreekt, dan wel aan een gestreng plan. Blijkbaar gaat de Prediker van hetzelfde denkbeeld uit, door de ervaring aan de hand gegeven, dat wij reeds in het boek *JOB* en in sommige Psalmen gevonden hebben. Hem was ook de tegenspoed tot aanstoot, waarmede vaak de deugdzame, onder het hooge Godsbestuur, in dit leven te kampen heeft. Hij werd er door gebracht tot de overtuiging, dat al het aardsche ijdel en vergankelijk is, en kwam bijkans onwillekeurig tot het besluit, dat zinnelijke genieting het éénige goed is voor den sterveling op deze wereld. Maar ook daarbij vindt hij geene rust, omdat zulk genot walging medebrengt en de behoefte van 's menschen betere natuur er niet door bevredigd wordt. En daaruit ontstaat dan bij hem een bange tweestrijd der ziel, een heên en weder dobberen op de baren der twijfelzucht, waardoor hij soms geraakt in een doolhof van duistere bespiegelingen en gewaagde gevolgtrekkingen, waaruit, terwijl het telkens wederkeerende: ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid (H. I: 2. XII: 8) den grondtoon van zijn geschrift blijft uitmaken, alleen de gewigtige hoofdes aan het einde (vs. 13, 14) hem redden kan: Van alles wat gehoord is, is het einde van de zaak: Vrees God, en houd zijne geboden; want dit [betaamt] allen menschen (1)!

(1) Volgens eene betere opvatting: want dit is des menschen

Men mag uit den afwisselenden inhoud van dit geschrift het vermoeden afleiden, dat het door den Prediker van tijd tot tijd, en niet altijd in dezelfde gemoedsstemming, geschreven is. De gang van zijne redenering bragt mede, dat hij, minstens in schijn, zich-zelfen soms regstreeks tegensprak (H. III: 20, 21. vgl. H. XII: 7, 14; H. I: 17, 18. II: 14—16, 21—23. vgl. H. VII: 11, 12, 19. VIII: 1. IX: 16). Vandaar, dat men vroeger wel eens, ten einde die tegenstrijdigheden te verklaren, getracht heeft, de sporen te ontdekken eener zamenspraak, tusschen verschillende sprekers gevoerd. Ook vindt men hier menige stelling, die op het eerste hooren aanstootelijk is en dan ook niet zonder veelvuldige beperking kan worden goedgekeurd. Hiertoe behoort vooral de herhaalde opwekking tot onbezorgd levensgenot (H. II: 24. III: 12, 22. V: 17. VIII: 15. IX: 7), die eerst later eenigermate beperkt wordt door de vermelding van het jongst gerigt (H. XI: 9), en de dubbelzinnige wijze, waarop er soms gesproken wordt van den dood als 's menschen levenseinde en van het graf als zonder bezinning of hope (H. III: 19—21. IX: 2—6, 10), waartegen eerst aan het slot eenige betere overtuiging overstaat (H. XII: 7, 14). Eerst tegen het einde wordt dan ook de inhoud van het zonderling geschrift meer bevredigend, en ten laatste overwint de godsvrucht, diep in het harte geworteld, allen vroegeren twijfel. Bovendien worden wij gedurig verrast en getroffen door allerlei lessen van voorzigtigheid, levenswijsheid en deugd, die, als zoovele bloemen tusschen de doornen gestrooid, hier, naarmate men tot het besluit des boeks nadert, in grooteren getale voorkomen. Vooral vinden wij schoone vermaningen, aan de jeugd gerigt (H. XI: 7—10. XII: 1), en eene tref-fende, echt dichterlijke beschrijving van den ouder-

alles; met andere woorden: alles wat de mensch te bedenken en te betrachten heeft, alles wat hem waarlijk vergenoegd en gelukkig maken kan, alles, waarbij hij wezentlijk belang heeft, komt hierop neder (v. d. PALM).

dom als den uitgang van het menschelijke leven (H. XII. 1—7).

En wie is nu de Prediker, die spreekt in dit geschrift? Hij wordt in den aanhef genoemd de zoon van DAVID, de koning te Jeruzalem (H. I: 1). Het valt in het oog, dat hiermede niemand anders bedoeld kan zijn dan de beroemde SALOMO. En daarop afgaande, heeft men dan ook, vroeger en later, dit wijsgeerig geschrift vrij algemeen gerangschikt onder de Salomonische geschriften. Er is echter daartegen door sommigen, en daaronder ook door zulken, die men van geene ongeloovige nieuwigheidszucht kan beschuldigen (1), menige gewichtige bedenking ingebracht. Men heeft het, namelijk, zonderling geacht, dat SALOMO, die tot aan zijnen dood toe de kroon gedragen heeft, zou geschreven hebben: ik, Prediker, was koning te Jeruzalem (H. I: 12. Vgl. II: 7). Er komen ook nog elders uitdrukkingen voor, die geacht worden in den mond van een' koning als SALOMO vreemd te klinken (H. II: 12, 19. IV: 8, 13. V: 7, 8. VIII: 3, 4. X: 4—7, 16, 20) of aan berispelijke grootspraak te grenzen (H. I: 16). En terwijl SALOMO onder den naam van den Prediker doorgaans van zichzelf spreekt in den eersten persoon, schijnt zich de Prediker, aan het einde, weder niet onduidelijk van SALOMO te onderscheiden (H. XII: 9—11). Men merkt verder op, dat de inhoud en geest van dit boek niet wel overeenstemmen met den echt godvruchtigen zin, die de Spreuken van SALOMO kenmerkt, en naar een later tijdperk henenwijzen, waarin de twijfelzucht zich liet gelden en de kiemen ontsproten van het latere Sadduceïsme, dat, door die twijfelzucht beheerscht, de leer der onsterfelijkheid in de schaduw plaatste en het ruim genot des aardchen levens aanbeval. Men maakt op allerlei Chaldeeusche spraakvormen, op den doorgaans meer prozaïschen, dan dichterlijken in-

(1) LUTHER zeide reeds van den Prediker: » SALOMO heeft zelf dit » boek niet geschreven, maar het is ten tijde der Makkabeën door » SIRACH gemaakt."

houd en op andere sporen van een later tijdperk, die hier gevonden worden, opmerkzaam; wijst de overeenkomst aan, die er tusschen dit boek en het Boek der Wijsheid (§ 78) bestaat, en meent, dat, even als dat apokryfe boek, ook dit, naar de gewoonte dier dagen, op den naam van SALOMO gesteld zal zijn, zoowel om aan den inhoud gezag, als om aan de voorstelling van de ijdelheid aller dingen, die het bevat, kracht en nadruk bij te zetten. Daaruit zou dan ook de plaatsing van dit boek aan het einde van den Hebreeuwschen kanon (§ 8) te verklaren zijn, en de eeuw zijner vervaardiging, volgens sommigen, na de ballingschap, volgens anderen, eerst in het einde van het Perzische of in het begin van het Macedonische tijdperk gezocht moeten worden.

Vraagt men hier een beslissend oordeel, dan valt het niet te ontkennen, dat het gezag der overlevering, die aan het Boek der Wijsheid zijne plaats onder de apokryfe heeft aangewezen, gunstig spreekt voor de echtheid van den Prediker. Ook wegen al de ingebragte bedenkingen wel niet even zwaar. Maar anderen daarentegen zijn van dien aard, dat men ze niet of ter naauwer nood, en dan nog enkel door middel van gewaagde gissingen, weet uit den weg te ruimen. Wanneer men bijv. erkennen moet, dat de stijl en het spraakgebruik niet zoodanig zijn, als men van SALOMO en uit zijnen leeftijd verwachten zou, dan is het willekeurig, tot wegneming dier zwaarigheid, te veronderstellen, dat wij hier niet SALOMO's eigen geschrift, maar eene vertaling daarvan uit het Chaldeeusch hebben, hetzij SALOMO zelf zijnen Koheleth in het Chaldeeusch heeft opgesteld, hetzij er slechts eene Chaldeeusche overzetting in latere tijden aanwezig is geweest, waaruit deze Hebreeusche vervaardigd is. Liever dan ons met zulke uitvlugten te behelpen, ten einde den Salomonischen oorsprong van den Prediker te redden, nemen wij aan, dat er trekken uit SALOMO's laatste levensdagen en misschien ook uitdrukkingen en spreuken, van hem afkomstig, bij ten grondslag liggen. Het schijnt, dat de magtige en wijze

koning, tegen het einde zijns levens, verzadigd van weelde en genot, meermalen vervallen is tot zwaarmoedigheid en twijfelzucht (vgl. 2 Kon. XI: 4—8). De smartelijke ondervinding van de ijdelheid der aardsche dingen, de dagelijksche aanschouwing van het leed en de jammeren, onafscheidelijk van dit ondermaansche leven, de duisterheid van het Godsbestuur met opzigt tot het levenslot en levenseinde der menschen, onze onwetendheid en dwaasheid, die, naarmate wij in wetenschap en wijsheid vorderen, te sterker in het oog vallen; dit alles wekte in zijn binnenste allerlei droefgeestige en twijfelmoedige gedachten op. Wanneer nu een latere Jood, daarmede bekend geworden, de pen heeft opgevat, om deze gemoedstemming van den grooten koning en den bangen tweestrijd, waarin hij verkeerde, naar het leven af te schetsen, vaak met behulp van zijne eigene woorden, dan zou de oorsprong van dit geschrift waarin SALOMO sprekende wordt ingevoerd, verklaard en de plaatsing van dat geschrift in den gewijden bundel ons eenigermate begrijpelijk geworden zijn. Hoe dit echter ook zij, men gebruike het boek met bedachtzaamheid, neme het vele goede en nuttige, dat er in voorkomt, dankbaar aan en ernstig ter harte, en wachte zich voor de berispelijke overdrijving, waartoe sommige gedeelten, buiten het verband, waarin zij geplaatst zijn, opgevat, ligtelijk aanleiding zouden kunnen geven (1).

HET HOOGLIED VAN SALOMO.

§ 46.

Inhoud, oorsprong en verschillende opvatting.

Het Hooglied of lied der liederen, zoo als het eigenlijk heet, wordt door den naam, dien het draagt

(1) Opmerkelijk is het, dat dit boek in het N. Verbond, zooveel wij weten, nergens wordt aangehaald, terwijl de Spreuken van SALOMO daarin meermalen zijn overgenomen.

(H. I: 1), als het allervoortreffelijkste van SALOMO's liederen aangeduid. Het bevat een aantal van idyllen of liefdezangen, en behoort alzoo tot de erotische poëzy der Hebreëu (§ 38), waarvan ons geene andere voortbrengselen zijn bewaard gebleven. De kuische, maar vurige min van een jeugdig paar, als bruidegom en bruid aan elkander verloofd, wordt er in afgeschilderd. Het tooneel, waarop het ons verplaatst, is beurtelings aan het hof van SALOMO te Jeruzalem en op het land, in de nabijheid van den Libanon. De hoofdpersonen, die er in optreden, zijn SULAMITH (H. VI: 13) en haar getrouwe minnaar. Sommigen verstaan daaronder SALOMO's meest geliefde bruid of beminde. Anderen weder meenen hier en daar de sporen te ontdekken eener gebeurtenis, die bij deze zangen zou ten grondslag liggen, en denken aan eene schoone herderin, die, naar SALOMO's paleis met geweld weggevoerd (vgl. H. VI: 12), haren herder en vriend getrouw blijft, hem opzoekt en zich ten laatste weder met hem vereenigt (H. VIII: 5—7). Men is echter te ver gegaan, met er een groot, samenhangend dichtstuk van dramatischen inhoud in te willen vinden. Het zijn veel eer enkel kleine losse gezangen, gelijksoortig genoeg, om, in zekere orde gerangschikt, ééneu bundel uit te maken. De beide laatste verzen (H. VIII: 13, 14) schijnen zelfs den aanhef van een nieuw lied te behelzen, waarvan het overige is verloren gegaan. Het boek breekt daardoor aan het einde op éénu af. Al de liederen dragen overigens den stempel van denzelfden maker, zoowel in toon en stijl als in de herhaling van eigenaardige spreekwijzen (vgl. H. II: 7. III: 5. VIII: 4; H. I: 15. IV: 1. V: 12; H. II: 14. V: 2. VI: 9). Moeijelijk valt het, ze naauwkeurig te onderscheiden, ook omdat men daarbij van de gewone verdeeling der hoofdstukken moet afwijken. Afgaande op sommige gelijkluidende slotwoorden, die hier voorkomen (H. II: 7. III: 5. VIII: 4; H. II: 16. VI: 3), en andere herkenningsteekenen, zou men met eenige waarschijnlijkheid de volgende gedeelten als afzonderlijke liederen kunnen opgeven: H. I: 2—8, het verlangen

eener maagd naar haren minnaar; vs. 9—H. II: 7, beurtgezing der beide gelieven; vs. 8—17, lentezang der liefde, terwijl den minnaar zijne beminde in den wijngaard bezoekt; H. III: 1—5, de minnares in den droom haren minnaar zoekende op de straten der stad; vs. 6—11, een bruid- en bruiloftslied van SALOMO, die zijne bruid te gemoet gaat in de woestijn; H. IV: 1—V: 1, beurtgezing der beide gelieven, waarin vooral de minnaar de bekoorlijkheid zijner minnares verheft; H. V: 2—VI: 3, lof van de schoonheid des minnaars uit den mond zijner minnares, die de Jeruzalemsche maagden oproept, om hem met haar te zoeken; vs. 4—9, lof eener koninklijke bruid, door de natuur bestemd, om als koningin te heerschen; vs. 10—H. VIII: 4, beurtgezing, waarin de minnaar de vorstelijke schoonheid zijner minnares in hare gestalte en opschik prijst; vs. 5—7, liefdebetuiging eener jonggehuwde vrouw; vs. 8—12, de onschuld, het best zich zelve bewakende; vs. 13, 14, aanhef van een lied, door eene jonge maagd gezongen. Meer dan dit vlugtig overzigt behoeft men niet tot het bewijs, dat de onderscheidene zangen onderling niet samenhangen en nog veel minder één geheel uitmaken.

De dichterlijke schoonheid van het Hooglied wordt met regt geroemd. De liefelijkste beelden, nu eens aan het land, de lente, de schaapskooi en den wijngaard, dan weder aan vorstelijke pracht en weelde ontleend, wisselen elkander beurtelings af. Er is in deze zangen eene groote levendigheid en frischheid van teekening, en de verwen hebben de gloeiende tint van het Oosten. Van daar, dat sommige voorstellingen en beelden meer of minder vreemd en zelfs aanstootelijk zijn voor onzen Westerschen smaak (H. IV: 4, 5. VI: 4, 5. VII: 2—5, 8, 9). Desniettemin is de liefde, hier afgeschetst, eene zoo kuische, zedelijk reine en getrouwe, als men slechts wenschen kan. Te dezen opzichte verheffen zich deze Hebreensche minnedichten allergunstigst boven de wulpsche zangen, die ons uit de ongewijde Grieksche en Romeinsche oudheid zijn bewaard gebleven. En met de

latere Arabische vergeleken, munten zij in bevalligheid en vooral in natuurlijkheid uit. Dat hier overigens geene andere schoonheid bezongen wordt, dan de uitwendige, ligchamelijke, die de zinnen streelt, ten deele op zich zelve beschouwd, ten deele zoo als zij door opschik en kleedij verhoogd wordt, kan ons wel niet bevreemden, als wij behoorlijk onderscheid maken tusschen die vroegere eeuw en onze latere dagen, vooral tusschen het toenmalige Oosten en het tegenwoordige Westen.

Aan SALOMO wordt deze bundel van gedichten, volgens het opschrift (H. I: 1), vrij algemeen toegeschreven. In weêrwil van Chaldeeusche woorden en spraakvormen, die hier soms gevonden worden, herkent men in toon en inhoud zijne eeuw. De wijze, waarop daarin van hem, sonis met name, gesproken wordt (H. I: 4, 5. III: 7—11. VI: 8. VIII: 11, 12), levert geen genoegzaam bezwaar op, om zijne hand te miskennen. Dat hij er niet de hoofdpersoon van uitmaakt en er blijkbaar anderen sprekende worden ingevoerd, strookt uitnemend met den aard van zulke idyllen. Er is ook, wel beschouwd, niets onwaarschijns in, dat een koning als SALOMO ze vervaardigd heeft. Vlug van begrip, vurig van geest en levendig van verbeelding, had hij buiten twijfel een' dichterlijken aanleg. Hij was bovendien rustlievend van aard en meer vatbaar voor zacht en liefelijk genot, dan voor verhevene aandoeningen en grootsche gewaarwordingen der ziel. In den bloei zijner jaren zullen zijne omstandigheden hem de meest gereede aanleiding gegeven hebben tot het vervaardigen van minneliederen (1 Kon. XI: 1, 3). En welligt werden zij later, bewaard in den mond des volks, tot éenen bundel zamengevoegd en onder de gewijde Schriften mede opgenomen, als bijlage tot zijne geschiedenis (1 Kon. IV: 32) en proeve van zijn kunstvermogen.

Men heeft zich echter met deze eenvoudige opvatting van het Hooglied, die door den inhoud wordt aanbevolen, vroeger en later niet kunnen vereenigen, en allerlei pogingen aangewend, om het aanstootelijke weg te

nemen, dat men vond in zulke minneliederen, opgenomen onder de gewijde Schriften des O. Verbonds. De zoogenaamde allegorische verklaring van het Hooglied, op onderscheidene wijze beproefd, is daaraan haren oorsprong verschuldigd. Reeds onder de latere Joden en hunne Rabbijnen zocht men er eene zinnebeeldige voorstelling in van JEHOVA's liefde tot zijn uitverkoren volk, en beriep men zich daarbij op zoo menige uitdrukking, aan het huwelijk of aan de ehtelijke liefde en trouw ontleend, als daaromtrent bij de Profeten voorhanden is (Jes. LIV: 5. LXII: 5. Jer. II: 2. III: 1—5. Ezech. XVI. XXIII. Hos. I—III). Men zag echter voorbij, dat hier evenmin van een gesloten echtverbond gesproken wordt, als van huwelijksliefde en trouw, maar van de liefde eens vurigen minnaars tot zijne minnares. Op voorgang der Joden vond de allegorische opvatting ook reeds vroeg onder de Christenen ingang, met deze wijziging echter, dat men, van ORIGENES af, er de wederzijdsche liefde tussehen CHRISTUS en zijne gemeente in vond voorgesteld. Ten bewijze daarvan wees men op de verbloemde bewoordingen, in het N. Verbond dienaangaande soms gebezigd (Matth. IX: 15. Mark. II: 19. Luk. V: 34. Joh. III: 29. 2 Kor. XI: 2. Eph. V: 23—28. Openb. XIX: 7. XXI: 2), en op den XLV^{ten} Psalm, een lied der liefde, Hebr. I: 8, 9 van ENRISTUS verklaard. Dit bewijs schiet echter te kort, deels omdat de aangevoerde plaatsen op het Hooglied volstrekt niet terugwijzen, deels omdat het Hooglied zelf geen enkel woord bevat, dat tot zulk eene oneigenlijke opvatting regt geeft, deels omdat zulk eene profetische voorstelling, als men er in meent te vinden, in de eeuw en in den mond van SALOMO allermint voegen zou, deels eindelijk omdat zulke zinnelijke liefdesverklaringen (H. IV: 1—15. VI: 5—7. VII: 2—14) op de lippen van den heiligen Verlosser alleraanstootelijkst zouden zijn, en de weelderige beschrijving van de lichamelijke schoonheid des minnaars (H. V: 11—16), van Hem opgevat, aan heiligehennis zou grenzen. Het schijnt, dat, even als vroeger THEODORUS van Mopsueste

in de V^{de} eeuw, zoo ook LUTHER, en met hem in de dagen der Hervorming CASTELLIO, dit reeds gevoeld hebben. Hij verwierp althans deze allegorie en bragt de meening te berde, dat SALOMO zijne eigene regering over Israël en den zegen, daardoor verspreid, zinnebeeldig heeft willen schetsen. Later heeft men er eene profetische schildering van de geschiedenis der Christelijke Kerk in gezocht, ja zelfs een zangstuk, dat de Engelen bij het graf des Verlossers zouden gezongen hebben, of ook eene schets van de wederzijdsche liefde tusschen SALOMO en de wijsheid. Juist deze uitéénlopende pogingen tot allegorische verklaring, die elkander buitensluiten, overtuigen er ons van, hoe willekeurig het is, van de oorspronkelijke beteekenis en bedoeling der woorden af te wijken. Heeft verkeerd bestnurd eerbied voor de heilige Schrift daartoe aanleiding gegeven, diezelfde eerbied, wel geplaatst, moet ons terughouden van zulk eene woordverdraaijing, die tot grof misbruik der Schrift leiden moet. Er is ook, op zichzelf beschouwd, niets hinderlijks in, eene zoo reine en kuische liefde tot één voorwerp, als hier wordt afgeschetst, door SALOMO te hooren roemen. Te midden der veelwijverij in het Oosten, waartegen reeds de wet van MOZES zoo ernstig waarschuwt, verdiende zulk eene liefde, door middel van vurige minnezangen, ernstig aangeprezen te worden. Onbillijk zon het zijn, zich te stooten aan sommige weelderige uitdrukkingen en beschrijvingen, die in het Oosten te huis behooren. Misschien ware het goed, den wijzen raad der oude Rabbijnen op te volgen, en aan niemand vóór zijn dertigste levensjaar de lezing van dit boek te vergunnen. En wat den'moedwilligen betreft, die hier voedsel zoekt voor onreinen wellust — zeggen wij VAN DER PALM DA — hij wende zijne oogen af van dit boek, 't welk, even als de bloes der onschuld, door zijne blikken slechts ontheiligd zou worden.

DERDE AFDEELING.

DE PROFETISCHE BOEKEN.

§ 47.

De Profeten en hun ambt onder Israël in het algemeen.

Terwijl de geschiedkundige boeken des O. Verbonds in hunne verhalen de lotgevallen der natie onder de hooge Godsregering ons voor oogen stellen, en alzoo het lang verleden ons vertegenwoordigen, brengen de Profetische Boeken ons onmiddellijk op het groot tooneel der gebeurtenissen en maken ons met de werkzaamheid der Profeten bekend, die, met goddelijk gezag bekleed, achteréénvolgens optraden onder Israël.

Het Hebreuwsche woord, aangaande hen meest gebezigd, duidt hen aan als tolken van God, die in zijnen naam zijne woorden en bevelen overbragten (vgl. Exod. VII: 1 met H. IV: 16). Zij droegen daarom ook den naam van Godsmannen of gezanten en dienstknechten Gods, en werden oudtijds zieners genoemd (1 Sam. IX: 9), omdat zij, door middel van hoogere aanschouwing, de goddelijke waarheid, en soms ook de dingen der toekomst, naauwkeurig kenden. Onder de gebruikelijke benaming van Profeten pleegt men niet slechts hunne eigenlijk gezegde voorspellingen der toekomstige gebeurtenissen, maar geheel hunne Godgewijde werkzaamheid, waarvan dat voorspellen slechts een klein gedeelte uitmaakte, zamen te vatten. De kracht, waardoor zij, overeenkomstig hunne roeping, gedreven en bij al hunne verrigtingen bestuurd werden, is de Geest Gods (Jes. XLII: 1. XLVIII: 16. Vgl. 1 Sam. XVI: 13. 2 Kon. II: 15), die gezegd werd over hen te komen of vaardig over hen te worden (1 Sam. X: 10. XI: 6): eene spreekwijze, elders met andere van ge-

lijksoortige beteekenis verwisseld (2 Kon. III: 15. Jes. VIII: 11. Ezech. I: 3. XXXVII: 1). In overeenstemming daarmede wordt de Profeet ergens de man des Geestes genoemd (Hos. IX: 7), en wordt ons elders verzekerd: De profetie is voortijds niet voortgebracht door den wil eens menschen, maar de heilige menschen Gods, van den heiligen Geest gedreven zijnde, hebben [ze] gesproken (2 Petr. I: 21).

Wat hun ambt aangaat en hunne werkzaamheid onder Israël; in een' staat als de Israëlietische, welks opperbestuur God zich, ook in het burgerlijke, had voorbehouden, traden zij op als zijne bnitengewone gezanten, hetzij tot handhaving der wetten, waar zij straffeloos geschonden werden, hetzij om zijnen raad en wil of ook, in bijzondere gevallen, zijne bevelen te openbaren. Zij vormden alzoo een' afzonderlijken stand in de maatschappij; waren kennelijk van de priesters, die het heiligdom bedienden, onderscheiden; stonden vaak, waar deze met het volk afvallig waren geworden, lijnregt tegen hen over; staken in helderheid van inzigten en ontwikkeling des geestes boven hen uit, en grepen door woord en daad onmiddellijk in het leven in. Zoowel voor de koningen als midden onder het volk, zoowel in de paleizen en tempelzalen als op de markten en pleinen, waar zich het volk en de oudsten verzamelden, verhieven zij met vrijmoedigheid hunne vermanende en waarschuwende, bestraffende en soms bedreigende stem; en allen zonder onderscheid waren hun onbepaalde gehoorzaamheid schuldig. Hunne roeping strekte zich niet alleen tot de burgerlijke aangelegenheden van den staat, maar ook tot de hoogere, godsdienstige belangen des volks, die daarmede naauw zamenhingen, uit, en werd gewijzigd naar de bijzondere tijdsomstandigheden, waaronder zij optraden. Zij waren beurtelings wachters der theokratie en voorstanders van het vóórvaderlijk geloof, boet- en zedepredikers en, in staatkundige verwickelingen, trouwe raadslieden. Als wachters der theokratie, bestraffen zij met heiligen ernst den gedurigen afval des volks van den éénigen waar-

achtigen God, de afgoderij en beeldendienst, het ongeloof en bijgeloof en de lichtzinnige verachting der wet, en bedreigen daarop met allerlei straffen, als nederlagen in den krijg, inneming en verwoesting des lands door de vijanden, wegvoering des volks in ballingschap. Daarbij bejiveren zij zich, om den streng zedelijken inhoud der wet overal op den voorgrond te plaatsen, de enkel uiterlijke waarneming der godsdienstplegtigheden af te keuren, en de gansche Levietische tempel- en offerdienst voor onnut en Gode ongevallig te verklaren, zoolang geene opregte godsvrucht des harten daarmede gepaard gaat (Jes. I: 10—20. LVIII: 3—10. Am. V: 21—23. Mich. VI: 6—8. Vgl. I Sam. XV: 22. Matth. IX: 13. Luk. III: 7—14). Als boet- en zedepredikers, traden zij niet slechts met onversehrokken' vrijmoedigheid en krachtigen nadruk op tegen de grovere ondeugden van ontucht, brasserij, verdrukking der armen en omkoopbaarheid en onregtvaardigheid der overheden en regters; maar ook de meer verfijnde, als hovaardij en grootsehheid des levens, weelde en verkwisting, onmatige opéénhooping van schatten en lichtzinnig vertrouwen op tijdelijken voorspoed, zijn de voorwerpen hunner gestrengte berisping. Dreigende met allerlei strafgerigten van God, waardoor alle aardsche heerlijkheid in één oogenblik vernietigd wordt, roepen zij de overtreders tot boete en bekeering op, ten einde daardoor nog de nakende onheilen af te keeren en den toorn Gods te ontwapenen. Den boetvaardigen daarentegen verkondigen zij tot hunne vertroosting eene betere toekomst en wijzen zij op den grooten Verlosser, van God beloofd. Als raadslieden eindelijk in staatkundige aangelegenheden, staan zij de koningen en het volk getrouw ter zijde. Uitgaande van een hooger, godsdienstig standpunt, wijzen zij altijd op God, den oppermachtigen Koning, den Heer der gansehe wereld. Op den voorgrond stellen zij, dat Hij alleen helpen kan en dat tegen Hem geene magt van menschen iets vermag. Vaak voorspellen zij, om schadelijke verbindtenissen met omliggende volken, vooral met Assyrië en Egypte, te voorkomen, dat van die zijde onheil

en jammer dreigt, daar God zulke volken bezigt tot uitvoerders zijner gerigten (Jes. XXX. XXXI. XXXIX). En dikwijls genoeg wees de uitkomst aan, hoe helder zij in de toekomst gezien hadden en hoe onverstandig vooral de koningen handelden, dat zij zoo weinig acht gaven op hunnen welmeenenden raad. Voorts wekken zij, zoolang het koninkrijk bestaat, tot vertrouwen op God en zijnen alvermogenenden bijstand op, en trachten daardoor den moed des volks te verlevendigen en de krachten te versterken; en als de ondergang van den staat niet meer af te wenden is, zoeken zij te bewegen tot onderwerping aan de vijandelijke overmagt, die den raad Gods ten uitvoer legt, opdat niet door nutteloozen tegenstand het onheil nog grooter worde. Van het eene vinden wij bij JESAJA, van het andere bij JEREMIA menigvuldige proeven. Overigens ontmoeten wij sommige Profeten, die bij koningen in groot aanzien stonden, gelijk aan NATHAN door DAVID de opvoeding van zijnen zoon SALOMO werd opgedragen, en HIZKIA zich geheel aan de leiding van JESAJA overgaf. Ook waren er, die zich beroemd maakten door wonderbare daden, zooals ELIA en ELIZA (§ 30), in het bijzonder door de genezing van kranken, gelijk wij daarvan ook bij JESAJA een voorbeeld aantreffen (H. XXXVIII: 21). Geen wonder, dat zij dan ook soms, in allerlei omstandigheden, door het volk geraadpleegd werden (1 Sam. IX: 6, 8, 20). Eindelijk waren zij, vooral vóór de ballingschap en ook daarna, de geschiedschrijvers der natie, gelijk wij reeds vroeger meermalen hebben opgemerkt (§ 8, 10, 31).

De leefwijze der Profeten was doorgaans zeer gestreng. Zij gingen barrevoets, in een hairen mantel gewikkeld en met een' lederen gordel om de lendenen (2 Kon. I: 8. Jes. XX: 2. Zach. XIII: 4. Vgl. Hebr. XI: 37), even als later JOHANNES de Dooper (Matth. III: 4), trokken zich vaak in de woestijn of op het gebergte terug, vanwaar zij dan onverwachts te voorschijn traden (1 Kon. XVIII: 1, 7. XXI: 17—19), of wandelden zonder vaste woonplaats door het gansche land, of woonden in getale

bijéén, bijv. bij Gibeá, niet ver van Jeruzalem (1 Sam. X: 5, 10), te Rama, ten zuiden van Bethel, de woonplaats van SAMUËL (1 Sam. VII: 17. VIII: 4. XV: 34), en nabij Bethel en Jericho (2 Kon. II: 3, 5). Er waren onder hen, van wie wij weten, dat zij gehuwd zijn geweest, zoo als JESAJA (H. VIII: 3), EZECHIEL (H. XXIV: 18) en HOSEA (H. I: 3), terwijl anderen ongehuwd schijnen gebleven te zijn. Zij leefden deels van akkerbouw en veeteelt, zoo 't schijnt (Am. VII: 14, 15), of van eenig ander bedrijf, deels van de vrijwillige gaven dergenen, die hunnen raad zochten (1 Sam. IX: 7, 8. 2 Kon. IV: 8, 42. V: 15). Hunne kweekelingen werden hunne zonen genoemd (2 Kon. IV: 38). Tot het profetisch ambt werden zij door God zelven geroepen, en hunne inwijding geschiedde soms door middel van plegtige zalving (1 Kon. XIX: 16).

De redevoeringen der Profeten, die ons zijn bewaard gebleven, hebben, te midden van groote verscheidenheid, veel gelijkvormigs. Doorgaans beginnen zij met klagten over den tegenwoordigen nood of met de voorstelling van de heerschende ondeugden des volks; stellen dan dien nood als straferigt van God om der zonden wil voor; dreigen met nog grooter' jammeren en eindigen met de belofte eener betere toekomst, mits men boete doe en zich bekeere. De taal der Profeten, wier dichterlijk karakter wij reeds beschreven hebben (§ 38), is krachtvol en gespierd, vol van beelden en oneigenlijke uitdrukkingen, soms daardoor min verstaanbaar en duister zelfs. Tot hare eigenaardigheden behoort, dat zij, in den aanhef, gebruik maken van gepaste gelijkenissen of verdichte verhalen, waaraan zij, naar Oosterschen trant, hunne verdere rede vastknoopen (2 Sam. XII: 1—4. Jes. V: 1—6. Ezech. XVII: 1—10. XIX), of ook hunne verwachtingen voor de toekomst voordragen in den vorm van gezigten, hun of in oogenblikken van hooge geestverrukkung of 's nachts in den droom te beurt gevallen. Zoo ziet de Profeet AMOS in een gezigt sprinkhanen, die alles verwoesten, vuur, dat alles verteert, een pas-

lood in de hand van God, waarop de versterking volgt, een' korf met rijpe zomervruchten, waardoor wordt aangeduid, dat het volk rijp is voor zijnen ondergang, en eindelijk God zelf, staande op een altaar, dat vernield wordt (H. VII: 1, 4, 7. VIII: 1. IX: 1). JESAJA aanschouwt den Heer, zittende op een' hoogen troon en van serafs omringd, terwijl hij zelf van een' hunner ontzondigd en door den Heer geroepen wordt, om als Profeet op te treden (H. VI). JEREMIA ziet in een gezigt eene amandelroede en een' ziedenden pot, die naar het Noorden gerigt is, tot aanwijzing zoowel van de goddelijke waakzaamheid (1), als van het onheil, dat uit het Noorden dreigt (H. I: 11—14). In een ander gezigt ziet hij twee vijgekorven, den éenen met goede, den anderen met zeer slechte vijgen gevuld, waardoor hem het verschillende lot, zoowel der reeds in ballingschap weggevoerden als van hen, die nog overgebleven waren, zinnebeeldig werd voorgesteld (H. XXIV). Zulke gezigten komen bij sommige Profeten in het geheel niet, bij de genoemden slechts zelden, maar bij EZECHIEL, DANIEL, die bijkans geen' anderen vorm van profetische voordragt kent, en ZACHARIA zeer menigvuldig voor (Ezech. I: 4. II: 9. III: 23. X. XXXVII. Dan. VII—XII. Zach. I: 8, 18. II: 1. IV: 2. V: 1. VI: 1), en zijn dan ook bij deze lateren minder eenvoudig, meer zamengesteld en duister van beteekenis. Vooral zetten zij dikwijls door symbolische handelingen aan hunne redenen aanschouwelijkheid en kraacht bij. Zoo lezen wij, dat de Profeet AMIA zijnen mantel in twaalf stukken scheurde en daarvan tien aan JEROBEAM gaf, om hem te zeggen, dat hij over tien stammen koning worden zou (1 Kon. XI: 29—31). De Profeet ZEDEKIA verscheen met ijzeren horens voor ACHAB en JOSAPHAT, om hun te verzekeren, dat zij de Syriërs stooten en verslaan zouden (1 Kon. XXII: 11). Naakt en barrevoets trad

(1) Men meent, dat het Hebreeuwsche woord amandel van een werkwoord afstamt, dat waken beteekent, terwijl de amandelboom van alle vruchtboomen het eerst bloeit en draagt.

JESAJA, op Gods bevel, te voorschijn, om daarmede den toestand aan te duiden, waarin de Mooren en de Egyptenaars door de Assyriërs zouden weggevoerd worden (H. XX: 2—4). Aan den Euphraat moest JEREMIA een' linnen gordel in de klove eener steenrots verstoppen, totdat hij verdorven was, om te toonen, dat Juda en Jeruzalem evenzoo zouden verdorven worden (H. XIII: 1—11). Eene pottbakkerskruik moest hij voor de oogen van de oudsten des volks en de priesters verbreken, om aan te wijzen, wat lot Jeruzalem bereid was (H. XIX: 1, 2, 10—12). En in Egypte moest hij groote steenen in een' tigcheloven verbergen, ten proeve van Egypte's onderwerping aan de heerschappij van NEBUKADNEZAR (H. XLIII: 9—13). EZECHIEL teekende op een' tigchelsteen de stad Jeruzalem af en voegde wallen en belegeringswerken daarbij, om daarmede de belegering der stad door NEBUKADNEZAR af te beelden (H. IV); schoor zijn hoofdhaar af en deelde het in drie gelijke deelen, waarvan hij het eene deel met vuur verbrandde, het andere met een zwaard sloeg, het derde in den wind verstrooide, om aan te wijzen, wat er met het rijk geschieden zou (H. V); en trok 's avonds, met een pak op de schouders, als ware hij een wandelaar, de stad uit, om den uittocht der inwoners naar het land der ballingschap zinnebeeldig voor te stellen (H. XII). Uit deze proeven bemerkt men, hoe gepast en welgekozen deze symbolische handelingen der oude Profeten waren (1), en welk een' diepen indruk zij moesten te weeg brengen.

Wat eindelijk het in schrift stellen van de redevoeringen der Profeten aangaat; dit schijnt, meestal eerst nadat zij voorgedragen waren, of door henzelfen, of door hunne vrienden en helpers geschied te zijn (§ 8). Van JEREMIA weten wij, dat hij zijne vroegere godspraken later, op Gods bevel, aan zijnen vriend BARUCH in de pen gaf (H. XXXVI:

(1) Eene soortgelijke handelwijze staat ons aangeleekend van den Profet AGABUS, die zich met den gordel van PAULUS de handen en voeten bood, zeggende: »den man, wiens deze gordel is, zullen de Joden » altoos te Jeruzalem binden en overleveren" (HAND. XXI: 10, 11).

4), en nadat koning JOJAKIM de boekrol verbrand had, ze hem bij vernieuwing deed opschrijven (vs. 27, 32); maar met eigene hand schreef hij het kwaad, dat over Babel komen zou, in een boek, dat hij aan SERAJA gaf, om het aldaar voor te lezen (H. LI: 60, 61). De profetische boeken, die ons bewaard zijn gebleven, schijnen dan ook grootendeels in dien vorm, waarin wij ze nog bezitten, onmiddellijk van hen afkomstig te zijn. En bezitten wij van sommigen hunner, vooral van de vroegeren, als ELIA en ELIZA, geene schriftelijke gedenkstukken, het is meer dan waarschijnlijk, dat deze dan ook niet bestaan hebben. De eigenlijk gezegde profetische boeken dagteekenen niet vroeger, dan ongeveer 800 jaren vóór CHRISTUS.

§ 48.

De verschillende leeftijd der Profeten.

Tot regt verstand der profetische redevoeringen en geschriften is de kennis onmisbaar van den verschillenden leeftijd van elken Profeet, van den staatkundigen en godsdienstigen toestand des volks in zijne dagen en van de onderscheidene bijzonderheden, waaruit hij aanleiding ontleent om te spreken, of waarop hij zinspeelt en doelt in zijne redenen. Zonder die kennis, die niet ligt te naauwkeurig zijn kan, loopt men gevaar, om bij de verklaring in het duistere rond te tasten en de woorden, die op bepaalde personen of omstandigheden des tijds betrekking hebben, naar willekeur op te vatten. Met opzigt tot de voorspellingen, die hier in menigte gevonden worden, is dit vooral van groot belang. En daarom kan het niet ongepast schijnen, dat wij aan de behandeling van de profetische boeken een algemeen overzicht van het tijdvak der Profeten laten voorafgaan.

In het aartsvaderlijk tijdperk was de tusschenkomst van Profeten overbodig, daar God zich onmiddellijk aan de aartsvaders openbaarde in droomen en gezigten (Gen. XV: 13. XVIII: 13, 14. XXV: 23), en zij zelve ook in gewig-

tige oogenblikken de toekomst voorspelden (H. XLIX). Van wege dien vertrouwelijken omgang met God wordt ABRAHAM echter reeds een Profeet genoemd (H. XX: 7. vgl. Ps. CV. 15). En van MOZES, die in onafgebrokene gemeenschap met God stond, wordt gezegd, dat er later geen Profeet meer in Israël is opgestaan, gelijk hij (Deut. XXXIV: 10). Na BILEAM, den zoon van BEOR, en zijne orakelspreuken, die de sporen vertoonen van goddelijke ingeving (Num. XXII—XXIV), worden uit het tijdvak der Rigteren geene Profeten met name genoemd (Rigt. VI: 8. 1 Sam. II: 27). Eerst van SAMUEL af, die zelf een Profeet was (1 Sam. III: 20) en van wien de Profetenscholen in Israël allerwaarschijnlijkst afkomstig zijn (§ 27. vgl. 1 Sam. X: 5, 10), neemt het eigenlijk tijdvak der Profeten een' aanvang. Onder DAVID's regering (1) treden NATHAN en GAD op, (2 Sam. XII: 1, 25. XXIV: 11, 18); ten tijde van REHABEAM, AHA, de Siloniet (1 Kon. XI: 29), en SEMAJA (H. XII: 22), en kort daarop, tegenover JEROBEAM, een ongenoemde (H. XIII); onder ASA's regering AZARIA, de zoon van ODED (2 Kron. XV); voorts in de dagen van ACHAB en de volgende koningen, ELIA en ELIZA, en onder JOSAPHAT, nevens zekeren ZEDEKIA en anderen (1 Kon. XXII: 10—12), MICHA, de zoon van JIMLA (vs. 9, 13, 14), wel te onderscheiden van den lateren MICHA, wiens geschrift wij bezitten. Als Profetessen, die in geestverrukking spraken van God en zijne groote daden of ook zijnen raad bekend maakten, vinden wij, behalve MIRJAN, AARON's zuster (Exod. XV: 20), en DEBORA (Rigt. IV: 4), ten tijde van JOSIA, zekere HULDA (2 Kon. XXII: 14) vermeld (2). Ook schijnt het, dat er, vooral in diep bedorvene tijden, vele valsche Profeten opstonden, die hunne voorgewende roeping misbruikten, om de hofpartij te dienen en de zonden, zelfs die der afgoderij, in de hand te werken (1 Kon. XVIII: 19, 40. vgl. H. XXII:

(1) DAVID zelf wordt van wege zijne Messiaansche voorspellingen een Profeet genoemd, Hand. II: 30.

(2) Ook de bedaaude ANNA, die met SIMEON in den tempel tegenwoordig was, heet, Luk. II: 36, eene profetesse.

22, 23). Allcrwege in de schriften der Profeten, en bij JEREMIA (H. XIV: 13—17. XXVII: 9, 10. XXVIII: 10, 11. XXIX: 21—32) en EZECHIEL (H. XIII: 9, 10. vgl. Mich. III: 5) in het bijzonder, vinden wij daarover luide klagten aangeheven.

De Profeten, wier redevoeringen ons in geschrifte zijn bewaard gebleven, leefden bijna allen in het rijk van Juda, en het behoort tot de uitzonderingen, dat zij soms, gelijk JESAJA, AMOS en HOSEA, in hunne godspraken regstreeks of van ter zijde melding maken van het rijk van Israël. Hunne geschriften staan in den gewijden bundel niet naar tijdorde gerangschikt. Joël, die in Juda leefde, gedurende de eerste helft der regering van koning UZZIA of vroeger reeds (vgl. § 62), en JONA, die uit Israël was en daar schijnt gewerkt te hebben (vgl. 2 Kon. XIV: 25), waren de ondsten hunner, ofschoon het boek, naar laatstgenoemden geheeten, van lateren oorsprong zijn kan (§ 65). AMOS, HOSEA, JESAJA en MICHA traden in Juda op onder de koningen UZZIA, JOTHAM, ACHAZ en HIZKIA, gedurende den bloeitijd der Assyrische heerschappij, die voor de beide rijken telkens gevaarlijker werd en eindelijk den ondergang van dat van Israël ten gevolge had. De beide eerstgenoemden kondigden dien ondergang uitdrukkelijk aan; de beide anderen, en JESAJA vooral, sloegen een' nog dieperen blik in de toekomst, tot op den val van Jeruzalem en verder. Een weinig later voorzeide NAHUM, nog onder HIZKIA, de verwoesting van Nineve, de hoofdstad der Assyriërs, tot straf van de verwoestingen, door hen in Juda aangerigt. Kort vóór die verwoesting van Nineve, deed ZEPHANJA, onder den koning JOSIA, de voorspelling hooren van Gods strafgerigten over de afgoderij, die JOSIA zelf later uitroeide, ofschoon hij nog den vijand, die komen zou, niet met name noemt. In het Chaldeeuwsehe tijdvak, terwijl NEBUKADNEZAR heerschte en het rijk van Juda gedurig meer bedreigde, totdat het eindelijk viel, ontmoeten wij de Profeten HABAKUK, OBADJA, JEREMIA en EZECHIEL, en wel in dezer voege, dat de eerste dien val als nog verwijderd, maar

toch zeker aanstaande aankondigt; EZECHIËL, met koning JOJACHIN naar Mesopotamië weggevoerd, de verwoesting van Jeruzalem nader voorspelt; JEREMIA die vreeselijke gebeurtenis zelf in Jeruzalem bijwoont, en OBADJA den val van Edom voorspelt als het loon van der Edomieten vreugde over Jeruzalem's ondergang. Gedurende de ballingschap nam het aanzien der Profeten, dat veel verminderd was, weder toe, en het rampspoedige volk, door hen voor de gruwelen van het heidendom gewaarschuwd en met de hoop op betere dagen vertroost, gaf zich aan hunne leiding gereedelijk over. Daardoor vond EZECHIËL zoo veel ingang en stond DANIËL, ofschoon misschien het boek, naar hem genoemd, later geschreven is (§ 59), in zoo hooge achting. Laatstgenoemde leefde aan het Babylonische en later aan het Perzische hof en praarde aan zijne profetische roeping de Chaldeeuewsche wijsheid en de gave van droomuitlegging. Na de ballingschap was de bloeitijd der Profeten voorbijgegaan. HAGGAÏ en ZACHARIA traden nog, ongeveer vijftien jaren na den terugkeer des volks, te Jeruzalem op en moedigden de teruggekeerden aan, om den gestaakten tempelbouw te hervatten. En eindelijk besluit MALEACHI, ten tijde van NEHEMIA, de eerwaardige rij der oude Godsgezanten. Na hem tot op JOHANNES den Dooper toe (vgl. Luk. VII: 28) verscheen er geen Profeet meer onder de Joden (vgl. 1 Makk. IX: 27. XIV: 41).

Uit dit overzicht blijkt, dat de tijdrekenkundige volgorde der Profeten, voor zoo verre hunne geschriften in den gewijden bundel zijn opgenomen, naar alle waarschijnlijkheid zou behooren te zijn: JOËL, JONA, AMOS, HOSEË, MICHA, JESAJA, NAHUM, ZEPHANJA, HABAKUK, OBADJA, JEREMIA, EZECHIËL, DANIËL, HAGGAÏ, ZACHARIA, MALEACHI. Vaak hadden zij, in verschillende tijdperken, met vele wederwaardigheden te kampen. Niet altijd waren de priesters welgezind, gelijk ZADOK, JOJADA en ZACHARIA, en dan hitsten zij vaak het volk tegen de Profeten op. Ook ondervonden zij, van den kant der afgodische koningen en der uitspattende aanzienlijken des lands, niet zelden den

meest hardnekkigen tegenstand, en liepen soms gevaar van hun leven (vgl. 1 Kon. XIX: 2, 10, 14. 2 Kron. XXIV: 21. Matth. XXIII: 37. Hand. VII: 51, 52. Hebr. XI: 37). Vooral was dit het geval, toen de ondergang van het rijk dicht genaderd was, en de Profeet JEREMIA mag daarvoor ten treurigen bewijze verstrekken (H. XI: 19, 21. XV: 15, 21. XVIII: 22. XX. XXVI: 8. XXXIII: 1. XXXVII: 15—21. XXXVIII: 6, 28).

§ 49.

De voorspellingen der Profeten.

In de redevoeringen der Profeten trekken allermeeft hunne voorspellingen onze aandacht tot zich. Er laten zich, naar den verschillenden inhoud, drieërlei soorten onderscheiden, daar zij óf op Juda en Israël, óf op de omliggende volken, óf ook op den Messias, die komen zou, betrekking hebben.

De voorspellingen, die Juda en Israël betreffen, kondigen vooral Gods gerigten aan over beide koninkrijken, tot straf van de afgodendienst en de schromelijke verdorvenheid des volks. In het eerst zijn zij in meer onbestemde bewoordingen vervat; het nakende onheil wordt in algemeene trekken voorgesteld en het volk, waardoor het veroorzaakt zal worden, nog niet met name genoemd. Er is nog slechts alleen van dreigende jammeren sprake, gelijk bij JOËL, AMOS, HOSEA, wat de wegvoering der tien stammen door de Assyriërs betreft, en evenzoo bij ZEPHANJA, lang vóór de verwoesting van Jeruzalem. Allengs echter, naarmate het strafgerigt meer nadert, worden de voorspellingen duidelijker en bepaelder; de vijanden, die daarvan de uitvoerders zijn zullen, worden genoemd; ook de koningen met name, die de vijandelijke legers aanvoeren; eindelijk wordt zelfs de juiste tijd, waarop het strafgerigt zal voltrokken worden, als met den vinger aangewezen. Wij vinden dit, wat Israël betreft, bij MICHA en daarna bij JESAJA, en, wat Juda aangaat, bij HABAKUK, EZECHIEL

en JEREMIA. De uitkomst leerde, dat de Profeten hunnen leeftijd, even als de gebeurtenissen der naaste toekomst, naauwkeurig kenden en met profetischen blik doorzagen, en hunne voorspellingen werden tot in de kleinste bijzonderheden vervuld.

Ook omtrent het lot van andere volken, die tot Israël en Juda meer of minder in betrekking stonden, treft men soms bij de Profeten voorspellingen aan. Zij zijn gerigt niet slechts tegen de grootere heidensche koninkrijken van Assyrië, Babylon, Egypte en Phenië, maar ook tegen de kleinere, in de nabuurschap gelegen, als de Edomieten, Ammonieten, Moäbieten, Philistijnen. Hun wordt de ondergang aangekondigd van wege hunne strafbare afgoderij en de magteloosheid hunner afgoden, en vooral van wege hunne vijandschap tegen Israël. Gebruikt God hen tot uitvoerders zijner strafgerigten, hij verbreekt en vernietigt later de tuchtroede zelve, die hij bezigde (vgl. Jes. X: 12, 15, 16, 24—34). Men vindt bij JESAJA (H. XIII—XXIII), JEREMIA (H. XLVI—LI) en EZECHIËL (H. XXV—XXXII) deze voorspellingen als in eenen afzonderlijken bundel verzameld. Doorgaans valt het niet moeilijk, daarvan de naauwkeurige vervulling aan te wijzen, ofschoon men daarbij niet mag voorbijzien, dat de Profeten de toekomst als op een' afstand zagen, in nevelen gehuld. Zelfen vergeleken zij zich daarom dikwerf met wachters, die van eene verhevene spits in de verte zien en aankondigen, wat zij zien naderen.

Dit geldt vooral van de Messiaansche voorspellingen, die ons in hunne schriften zijn bewaard gebleven. Men heeft zich, zoowel tot haar regt verstand als tot hare juiste waardering, voor schadelijke uitersten te wachten. Beijverde men zich vroeger, om ze overal te vinden, ook dáár, waar de zamenhang der rede het niet gedooft; later scheen men het er op gezet te hebben, om ze overal voorbij te zien, ook dáár, waar blijkbaar de blik der zieners reikt tot de verre tijden der toekomst. Er is voor den onbevooroordeelde onderzoeker wel geen

twijfel aan, of de Messias-verwachting, zich aansluitende aan Gods vroegere en vroegste beloften (Gen. III: 15. XII: 1—3. XXII: 15—18. Deut. XVIII: 15. Vgl. Hand. III: 22, 23. VII: 37), leefde in de harten en op de lippen der gewijde Profeten (vgl. Luk. XXIV: 25—27, 44—46). Vooral nadat DAVID, door middel van NATHAN, de heerlijkste toezeggingen van God ontvangen (2 Sam. 16, 17. vgl. vs. 18—19) en in zijne laatste woorden den toekomstigen roem van zijn stamhuis geloovig bezongen had (H. XXIII: 1—7), kwam die verwachting allengs tot meerdere ontwikkeling, gelijk de Psalmen daarvan hier en daar de onmiskenbare sporen vertoonen (vgl. § 43). Onder het hooge Godsbestuur droeg de druk der volgende tijden daartoe vooral bij. Onwaar moge het zijn, dat het gansche denkbeeld van den Messias, te midden van de ellende des volks, zou geboren zijn uit de herinneringen der gouden eeuw onder DAVID en SALOMO; te ontkennen is het niet, dat, naarmate die ellende klom en de vooruitzichten donkerder werden, het oog meer gerigt werd op de betere toekomst, waarop men hopen mogt, en het hart meer geopend werd voor den troost, uit hare herhaalde voorstelling voortgevloeid. Zij werd beschreven als een tijdperk van luister en zegepraal. De natie, uit de ballingschap teruggekeerd, zou in haar eigen land tot den hoogsten trap van geluk opklimmen, van hare vijanden verlost, voorspoed en vrede smaken en vooral door de kennisse Gods heerlijk bloeijen. Jeruzalem zou weder de nitverkokorene woonplaats zijn van JEROVA, en de verzamelplaats worden van alle Gods dienaren; ja, de heidenen zelfs, derwaarts heëgestroomd, zouden zich tot den levenden God bekeeren en in het heil der natie deelen. Deze blijde verwachting nu, onder allerlei beelden voorgesteld, knoopt de Profeten doorgaans vast aan dien grooten nakomeling uit DAVID's doorluchtig stamhuis, die, als een bij uitnemendheid wijs en magtig koning, van God gezalfd, tot in eeuwigheid zitten zou op zijnen troon en de heerlijkste zegeningen verspreiden onder de volken der aarde. Zij teekenen Hem in zijne afkomst en waar-

digheid af en geven soms zijne lotgevallen tot in bijzonderheden op. Niet slechts een' koning noemen zij Hem, maar ook een' leeraar, van God gekomen, en een' vrededorst. Niet slechts van zijne heerlijkheid gewagen zij, maar ook van zijne diepe vernedering, van zijne verwerping en zijnen dood. En daarin vooral is de hoogere leiding, die zij genoten, op te merken, dat hunne voorspellingen allengs toenamen in aantal zoowel als in naauwkeurigheid en helderheid van inhoud. Men vindt de voornaamste: Jes. II: 1—4. IX: 1—6. XI: 1—XII: 6. XLII: 1—7. XLIX: 1—6. LII: 13—15. LIII. LX. LXV: 13—25. LXVI. Jer. XXIII: 5—8. XXXIII: 14—26. Ezech. XXXIV: 11—31. XXXVII. Dan. II: 31—45. VII. VIII. IX. Joël III. IV. Mich. V. Hagg. II: 6—9. Zach. II: 10—13. XII. XIII. XIV. Mal. III: 17—IV: 6. Het valt echter soms uiterst moeilijk, om de Messiaansche voorspellingen naauwkeurig te onderscheiden, en men kan daarbij op de enkele aanhaling van bijzondere gezegden in de boeken des N. Verbonds niet altijd onvoorwaardelijk afgaan. Nog moeilijker is het te bepalen, wat in elke voorspelling beeldspraak is of niet. Gelijk de voorstelling doorgaans ontleend is aan de tijdsomstandigheden, de lotgevallen, de begrippen en eeredienst des volks, zoo zon de letterlijke opvatting in de meeste gevallen tot ongerijmdheid leiden. Letterlijk opgevat, zijn zij zelfs in menig opzigt met de uitkomst in tegenspraak. Van daar, dat de aardschgezinde verwachtingen der Joden, ten tijde van den Zaligmaker, ofschoon op de Profeten gebouwd, niet verwezentlijkt zijn. Het moet ons daarom in den regel meer te doen zijn om den geest, dan om de letter der profetie. En zeker zijn de voorspellingen thans voor ons na de vervulling duidelijker, dan zij voor de Profeten zelven waren en voor hunne eerste hoorders zijn konden (vgl. 2 Petr. I: 19). Genoeg, dat zij haar oogmerk bereikt hebben, om de hope levendig te houden in het harte des volks en de komst van den CHRISTUS Gods voor te bereiden op aarde.

§ 50.

JESAJA, zijn leeftijd en profetisch karakter.

VAN de Profeten, wier schriften ons zijn bewaard gebleven (§ 48), is JESAJA in rangorde de eerste, in leeftijd een der oudsten en zeker wel de meest beroemde van allen. Hij was de zoon van zekeren AMOS (1), die ons van elders onbekend en niet te verwarren is met den bijkans gelijktijdigen profeet AMOS. In het sterfjaar van koning UZZIA, 759 v. C., tot het profetisch ambt geroepen (H. VI: 1), heeft hij het, volgens zijne eigene opgave (H. I: 1), onder de drie volgende koningen JOTHAM, ACHAZ en HIZKIA, in het rijk van Juda vervuld. Gedurende zulk eene lange reeks van jaren zullen zijne lotgevallen ligt hoogst onderscheiden zijn geweest, waarvan wij echter niets weten. Tot den godvruchtigen HIZKIA stond hij in naauwe betrekking, werd door hem in gewigtige omstandigheden geraadpleegd en oefende op hem grooten invloed uit (H. XXXVII—XXXIX). Hij kondigde hem zelfs, op hoogen last, verlenging des levens aan (H. XXXVIII: 5), en wees hem het middel, om van zijne hoogst gevaarlijke, pest aardige krankheid genezen te worden (vs. 21). Ofschoon te Jeruzalem woonachtig, droeg hij als Profeet een hairen kleeid (H. XX: 2). Hij was gehuwd (H. VIII: 3) en had drie zonen, aan wie hij symbolische namen gaf (H. VII: 14. VIII: 3, 18). Behalve zijne profetische redevoeringen, heeft hij ook nog, zooveel wij weten, twee ge-

(1) H. I: 1. Eene Joodsche overlevering, van gezeg ontbloomt, wil, dat deze AMOS de broeder was van koning AMAZIA, zoodat dan JESAJA de volle heuf van UZZIA geweest zou zijn. Het is echter niet onwaarschijnlijk, dat de profeet, ofschoon al niet van koninklijken bloede, toch een man van aanzien en geboorte geweest is. Men zou dit bijkans opmaken uit zijnen zuiveren, gekuischten smaak en hoogst beschaafden stijl. Zijn naam beteekent heil des Heeren.

schiedkundige werken geschreven, t. w. de geschiedenissen van koning UZZIA (2 Kron. XXVI: 22) en die van HIZKIA (H. XXXII: 32). Hieruit zou men opmaken, dat hij laatstgenoemden koning nog overleefd heeft. Zijne profetische bediening moet zich dan over een tijdvak van meer dan 60 jaren hebben uitgestrekt. Daarmede stemt de talmudische overlevering overeen, die zegt, dat hij, op bevel van MANASSE, zijnen zoon en opvolger, zou in stukken gezaagd en een' wreeden marteldood gestorven zijn. Men meent, dat er Hebr. XI: 37 op zijn rampspoedig uiteinde gezinspeeld wordt, en houdt zelfs H. XIX voor eene profetie, door hem in de dagen van MANASSE uitgesproken (1). De tijdgenooten van JESAJA waren HOSEA, AMOS en MICHA, misschien ook JOËL en NAHUM, waarvan sommigen vóór, anderen na hem, en MICHA bijkans gelijktijdig met hem profeteerden (§ 48).

Verschillend was in zoo groot een tijdperk en onder zoo verschillende koningen de staat van zaken in het rijk van Juda. Onder de regering van UZZIA was dat rijk tot zulk een' aanmerkelijken trap van voorspoed gestegen, als het misschien na de seheuring nimmermeer bereikt heeft. De omliggende volken waren bedwongen en eijnsbaar gemaakt, de stad werd aan alle kanten versterkt, en een geduehte krijgsmagt op de been gehouden, geoefend en afgerigt. In zulk een' bloeienden staat ging de regering over op zijnen zoon JOTHAM, kort nadat JESAJA tot Profeet geroepen was (H. VI). Onder diens zestienjarig bestuur nam de voorspoed des rijks eer toe, dan af (2 Kron. XXVII: 1—6); en tot dit tijdvak schijnt de profetie, H. II—V, te behooren, waarin het toenmalig zedebederf, uit weelde en overvloed voortgesproten, bestraft en een vijandelijke inval daarop als straf bedreigd wordt. Onder ACHAZ, zijnen opvolger, een' lichtzinnig, roekeloos en afgodisch vorst, kwam dat aangekondigd strafgerigt. Door een' inval van de Syriërs onder REZIN en de tien stam-

(1) Er wordt ald., vs. 2, 4, waarschijnlijk gedoeld op het einde der Egyptische dodekarchie of regering der twaalfen, die op zijn vroegst geëindigd is in het 2de jaar van MANASSE's regering.

men onder PEKAH kwam het rijk in groot gevaar. Zij verwoestten het land en belegerden den koning in zijne hoofdstad (2 Kon. XV: 37. XVI: 5, 6. 2 Kron. XXVIII: 5—8). In dien nood zochten volk en koning bij de Assyriërs hulp en wendden zich daartoe tot TIGLATH-PIEZER, die daarvan gebruik maakte, om de schatkist uit te putten en het land uit te mergelen, dat ten laatste aan hem cijsbaar werd (2 Kon. XVI: 7—18. 2 Kron. XXVIII: 16—25); waardoor de grondslag gelegd werd tot den ondergang der beide rijken. Te dien tijde waarschuwde JESAJA te vergeefs tegen het verbond met de Assyriërs en voorspelde daarvan niets dan ellende en verwoesting (H. I. VII—X: 4. XVII: 1—11). Onder HIZKIA trok SALMANASSER tegen het rijk van Israël op, dat zich door een verbond met Egypte had zoeken in veiligheid te stellen tegen Assyrië; Samaria werd veroverd en verwoest, en de inwoners werden naar Assyrië weggevoerd (2 Kon. XVII: 3—6. Vgl. § 29). Even als JESAJA nu dien ondergang van Israël verkondigde (H. XXVIII), zoo voorspelde hij ook den lateren val van Tyrus, door SALMANASSER op zijnen togt mede bedreigd (H. XXIII). En toen Juda, in de hoop op Egypte, daarna ook aan Assyrië de schatting weigerde en er een Assyriesch leger verscheen, waardoor het bedreigd werd, zag de Profeet den val van Assyrië te gemoet en vertroostte het volk daarmede en met vele andere, ten deele Messiaansche beloften (H. X: 5—XII. XVII: 12—XVIII: 7. XX). Ten tweeden male verschijnen de Assyriërs, en Jeruzalem wordt door SANNHERIB belegerd; maar de pest, op ééns in het leger uitgebroken, brengt verlossing te weeg (2 Kon. XVIII—XX. 2 Kron. XXXII). Bij het dreigend gevaar waarschuwt JESAJA tegen de hoop op Egypte; God zelf, zegt hij, zal te hulp komen en redding gebieden (H. XXII. XXIX—XXXIII. XXXVI—XXXVIII). En als later Babel opstaat tegen Assyrië en de gezanten van Babel te Jeruzalem komen, om Juda tot een verbond tegen Assyrië te bewegen (2 Kon. XX: 12—19), verheft h weder zijne waarschuwende stem en voorspelt zelfs de

wegvoering des volks naar Babel (H. XXXIX). Ook ten tijde van MANASSE schijnt hij, gelijk reeds is opgemerkt, nog geprofeteerd te hebben (H. XIX).

Het profetisch karakter, door JESAJA onder al deze omstandigheden aan den dag gelegd, is waardig en verheven. Al zijne waarschnwingen en vermaningen gaan van het standpunt uit, door de naauwe, geheel éénige betrekking des volks tot JEHOVA aangewezen, en moeten dienen, om die betrekking te handhaven, te bevestigen of te herstellen. Het uitverkoren Israël moet getrouw blijven aan zijnen God: dit is zijn maxime, zoowel in het burgerlijke en staatkundige als in het godsdienstige. Daarom waarschuwt hij met allen ernst tegen alle afgoderij (H. I: 19—31. II: 8, 18—21. VIII: 19. XVII: 8. XXX: 22. XXXI: 7), en scherpt de getrouwe vereering van JEHOVA gedurig in (H. II: 5. VIII: 20. IX: 12. XVII: 7. XXXI: 6), niet enkel zoo als zij in de waarneming van uiterlijke plegtigheden bestaat, maar vooral zoo als zij de geheele toewijding van hart en wandel vordert (H. I: 11—17. XXIX: 13). Ook te midden der staatkundige verwikkelingen zijner dagen wil hij, dat men onbepaald op JEHOVA vertrouwde, en niet op eigene krachten (H. II: 7, 22. XXII: 11. XXVIII: 12. XXX: 15, 16), noch op de hulp van buitenlandsche mogendheden (H. X: 20. XXIX: 15. XXX. XXXI. XXXIX: 5—7). Alleen in vertrouwen op Hem is er hulp en zegen te verwachten (H. VII: 9. XXII: 11. XXVIII: 16. XXX: 15). In overeenstemming hiermede treedt hij tegen allerlei ondeugden en zonden op, en bestraft ze in aanzienlijken en geringen met gestrengheid (H. I: 15, 17, 21, 23. III: 14—17. V: 11, 12, 18—23. X: 1, 2. XXII: 13. XXVIII: 1—10). Zijne voorspellingen rusten op den grondslag eener ernstige, echt godsdienstige beschouwingswijze. In alle gebeurtenissen ziet hij Gods hand en de openbaring van Gods gerechtigheid. De nood des volks is als regtvaardige vergelding aan te merken, en de vijanden, die het rijk bedreigen, zijn als tuchtroeden, door den Heer gebruikt (H. II: 10, 11, 17, 21. III: 13. V:

12, 16. X: 5, 6, 12. XXVIII: 21, 22). Maar het doel dier kastijding is de verbetering en loutering des volks (H. XXVIII: 23—29), en terwijl de onboetvaardigen verdeld worden (H. I: 28—34. IV: 4. XXVIII: 17—20. XXXIII: 14), zullen de berouwhebbenden zich tot God bekeeren (H. I: 27. XXIX: 18, 23, 24), en een overblijfsel van godvruchtigen nimmer ontbreken (H. IV: 2, 3. VI: 13. X: 21). Na het tijdperk der loutering verwacht hij betere dagen. Men zal dan geene andere goden meer vereeren (H. II: 20. XXX: 22. XXXI: 7) en tot geene vreemde volken meer de toevlugt nemen (H. X: 20), maar naar de stem der Profeten hooren (H. XXIX: 18, 24. XXX: 20, 21). Die regeren, oefenen dan gerechtigheid uit en trekken zich het lot der nooddruftigen aan (H. I: 26. XXXII: 1, 2, 16—20); ja, er zal ten laatste, terwijl JEHOVA weder woont onder zijn volk (H. IV: 5, 6. XXXIII: 20—24), nergens meer leed gedaan worden op den ganschen berg van Gods heiligheid (H. XI: 6—9). Men ziet hieruit, door welk een vast en innig geloof JESAJA zich onderscheidde, en hoe helder en diep hij in de toekomst zag. Zijn vertrouwen op God wankelde niet, al klom ook de nood (H. VII: 4. VIII: 12—14), al stond ook SANEERIB voor de poorten (H. XXXVII: 3—13). Zijne vrijmoedigheid, zelfs voor koningen, kende geene grenzen (H. VII: 13. XXXIX: 3—8). En terwijl hij ook voor de heidenen den toegang tot het Messiasrijk ziet opengesteld (H. II: 2—4. XVIII: 7. XIX: 23—25), verloochent zich nergens de liefde tot zijn land en volk. Men kan hieruit opmaken, welk een aanzien hij genoot en hoe groot de indruk zijner woorden zijn moest. Geen wonder, voorwaar, dat hij bij Joden en Christenen ten allen tijde hoog stond aangeschreven, dat JEZUS SIRACH hem den bij uitnemendheid grooten profeet noemde, dat geen ander meer wordt aangehaald in de boeken des N. Verbonds, en dat de kerkvaders hem plagten aan te duiden als den Evangelist en Apostel des O. Verbonds (vgl. § 51, 52).

Het boek zijner profetiën.

Het boek zijner profetiën, dat wij bezitten, bestaat uit vier gedeelten. Het eerste deel, H. I—XII, behelst, behalve het verhaal zijner inwijding (H. VI), redevoeringen uit den eersten tijd zijner bediening, die op Israël en Juda betrekking hebben, meerendeels tijdrekenkundig gerangschikt en uitgesproken onder de koningen JOTHAM (H. II—V), ACHAZ (H. I. VII—X: 4) en HIZKIA (H. X: 5—XII). Men meent, dat deze verzameling van JESAJA zelfen afkomstig is, even als het opschrift, daarboven geplaatst (H. I: 1). Het tweede deel, H. XIII—XXXIII, bevat, uitgenomen H. XXII, enkel godspraken betrekkelijk vreemde volken, als Babel (H. XIII. XIV), Moäb (H. XV. XVI), Ephraïm (H. XVIII. XVIII), Egypte (H. XIX. XX) en Tyrus (H. XXIII), en schijnt oorspronkelijk eene afzonderlijke verzameling te hebben uitgemaakt. Het derde deel, H. XXIV—XXIX, bestaat uit drie meer uitvoerige profetiën, die tot verschillende tijden behooren. Uit den tijd van JESAJA is het middelste gedeelte (H. XXVIII—XXXIII) afkomstig, waarin gewaarschuwd wordt tegen den afval van Assyrië en de verbindtenis met Egypte. Daaraan gaat vooraf (H. XXIV—XXVII) eene schildering van Jeruzalem's verwoesting, gepaard aan de belofte van den terugkeer der verdrevenen in het vaderland, waarmede het toevoegsel zamenhangt (H. XXXIV. XXXV), dat aan alle vijanden van Israël den ondergang verkondigt. Een geschiedkundig aanhangsel, hier ingelascht (H. XXXVI—XXXIX), bevat het verhaal van den Assyrischen krijg, ten tijde van HIZKIA, van zijne krankheid en herstelling, benevens zijn lofsied, en van zijn gedrag jegens de gezanten van Babel (Vgl. 2 Kon. XVIII: 13—XX: 19). Het vierde deel, H. XL—LXVI, maakt eene reeks van troostredenen uit, gericht tot de Joodsche ballingen, vol van heerlijke beloften en uitzigten in de verre toekomst.

Het boek, dat wij onder den naam van *JESAJA* bezitten, is alzoo uit verschillende bundels zamengesteld, die eerst later, zonder inachtneming van inhoud of tijddorde, tot één groot geheel zijn zamengevoegd. Men is hierdoor op het vermoeden gekomen, dat het met *JESAJA*'s profetiën gegaan is als met *DAVID*'s Psalmen en *SALOMO*'s Spreuken. Er is indedaad niets onwaarschijns in, dat men ook afzonderlijke profetiën van andere godsmannen, die bewaard gebleven waren, vooral naamlooze, daarin allengs mede heeft opgenomen, daar toch *JESAJA* gehouden werd voor den grootsten Profeet des O. Verbonds, even als *DAVID* voor den grootsten Psalmidichter en *SALOMO* voor den grootsten Spreukschrijver in Israël. Daarbij valt het in het oog, dat het laatste deel, H. XL—LXVI, een welgeordend geheel uitmaakt, in toon en inhoud kennelijk onderscheiden van hetgeen voorafgaat. En na herhaalde onderzoekingen houdt men het er in onze dagen vrij algemeen voor, dat dit belangrijk gedeelte niet het werk is van den bekenden *JESAJA*, maar van een' lateren Profeet, die ten tijde der ballingschap geleefd moet hebben en mogelijk ook wel *JESAJA* heette. De bewijzen, die hiervoor worden bijgebracht, zijn meerendeels aan den inhoud ontleend. Terwijl de tijdgenooten van *JESAJA*, als *AMOS*, *HOSEA*, *MICHA* en *NAHUM* met geen enkel woord gewag maken van de Babylonische ballingschap, is het bevreemdend, dat *JESAJA* daarvan en van de verlossing daaruit zou gesproken hebben, ja, dat hij zich geplaatst zou hebben op het standpunt der ballingschap, alsof zij tegenwoordig ware. De Profeet vermeldt, namelijk, den ondergang van het rijk van Juda als reeds geschied. Stad en tempel liggen in puin (H. XLIV: 26. XLIX: 8. LI: 3. LII: 9. LVIII: 12. LXIV: 10, 11); het volk is een roofgeworden van den vijand (H. XLII: 22, 24); Babel is gestegen ten toppunt van magt, maar tevens zijnen val nabij (H. XLVII); *CRUS*, met name genoemd, heeft reeds vele veroveringen gemaakt (H. XLI: 2, 3); hij wordt aangewezen als de van God gezalfde, die Jeruzalem herstellen zal (H. XLIV: 28. XLV: 1—13). De Profeet bevindt

zieh midden onder de Joodsche ballingen, die geene cere-
dienst meer hebben en alleen vastendagen en sabbaten
onderhouden (H. LVI: 2. LVIII: 1—14), en onder wie
er zijn, die afvallen tot afgoderij (H. LXXV: 11. LXVI:
8—5). Hij spreekt hen regtstreeks toe en rigt vragen tot
hen (H. XL: 18, 21, 25. XLII: 23. XLVI: 5), wekt
hen op, om niet te vreezen (H. XLI: 10, 14. XLIII: 1.
XLIV: 2, 8), houdt tot hen uitvoerige strafredenen (H.
LVII—LIX), en vertroost hen met de belofte van verlos-
sing. Hij beroept zich daarbij zelfs op vroegere voorspel-
lingen, die reeds vervuld zijn (H. XLII: 9. XLIV: 8.
XLVI: 9—11), en verkondigt met blijde hope en in hooge
verrukking de heerlijkheid van het nieuwe Jeruzalem
(H. LX. LXXV: 13—25. LXVI: 10—14, 18—24). Dit
alles is, zegt men, in den mond van JESAJA, die onge-
veer anderhalve eeuw vroeger leefde, uiterst bevreem-
dend, en moest, tot zijne tijdgenooten gesproken, volstrekt
onverstaanbaar zijn. Er is geen tweede voorbeeld aan te
wijzen, dat eenig Profeet zich alzoo verplaatste op een stand-
punt, van dat zijner dagen zoo hemelsbreed verschillende.
Allen gaan bij hunne redevoeringen uit van de omstan-
digheden des tijds, waarin zij met hunne hoorders verkeer-
den. Zou JESAJA, van wien dit elders evenzeer gezegd kan
worden, op dien algemeenen regel hier eene uitzondering
maken? Waaruit is dit bewijsbaar, en waartoe zou het
hebben moeten dienen? Of zal men zeggen, dat hij deze
troostredenen, al dragen zij ook alle kenmerken van opent-
lijke voordragt, niet uitgesproken, maar slechts, onder
hoogere leiding, geschreven heeft, om voor latere dagen
bewaard te blijven? Ook daarvan is geen tweede voor-
beeld bekend en evenmin eenige aanwijzing voorhanden.
Het mag zelfs, in dat geval, verwondering baren, dat
bijv. de latere JEREMIA, als hij in gevaar geraakt van wege
zijne aankondiging van Juda's ondergang (Jer. XXVI),
zich niet op die geschrevene stukken ter zijne verdediging
beroept. Men wijst eindelijk op het verschil, dat er in taal,
stijl en trant bestaat tusschen dit gedeelte en de on-
aangevochten' profetien van JESAJA. Menige Aramésche

spraakvorm en uitdrukking verraadt een' lateren oorsprong. De stijl is ook, ofschoon even levendig en vurig als die van JESAJA, veel vloeiender en breedspakiger dan de zijne, vol van eigenaardigheden, die bij hem niet voorkomen. Op grond van dit alles acht men het, ook bij gemis van eenig uitwendig gezag, bijkans aan geen' twijfel meer onderhevig, of wij zien ons hier het werk bewaard van eenen lateren Profeet uit de Babylonische ballingschap, dien wij niet bij name kennen. Wij vermelden dit, zonder daarover stellige uitspraak te doen, en vergenoegen ons met de opmerking, dat, ook bij deze slotsom van het onderzoek, dit gedeelte van het boek van JESAJA's profetiën, wel beschouwd, niet het geringste van zijne hooge waarde voor ons verloren heeft. Het behoeft toch niet van JESAJA afkomstig te zijn, om op prijs gesteld te worden, evenmin als wij de Psalmen minachten, door andere dichters dan DAVID vervaardigd. En zien wij op den rijken inhoud en de heerlijke voorspellingen, daarin vervat, dan zeggen wij met UMBREIT: » Uit de verhevene » troostredenen, die in aanééngeschakelde volgorde aan » het boek van JESAJA zijn toegevoegd, breekt het mor- » genrood aan van den dag der genade en der verlos- » sing. Het is de stem van een' der grootste Profeten, » die wij daaruit vernemen. Al mogt hij niet JESAJA » heeten, uit elk woord, dat hij verkondigt, blijkt, hoe » hoog hij stond als man Gods. Wel mogen wij hem » den Evangelist des O. Verbonds noemen; want » geen Profeet heeft de blijde boodschap des heils be- » kend gemaakt zoo als hij."

Ook in de overige gedeelten van dit boek worden stukken gevonden, omtrent wier oorsprong men meer of minder in het onzekere verkeert. Wij bedoelen H. XIII. XIV. XXIV—XXVII. XXXIV. XXXV. Het oordeel over deze stukken, die mede de ballingschap en den terugkeer der ballingen betreffen, hangt naauw zamen met het reeds gezegde, hetzij men hier aan denzelfden lateren Profeet denke, van wien H. XL—LXVI afkomstig zijn, of aan een' anderen, wat met

opzigt tot H. XXIV—XXVII meest waarschijnlijk is. En wanneer men nu de vier bundels nagaat, waaruit het gansche boek is zamengesteld, dan blijkt het, dat de eerste bundel, enkel redevoeringen van JESAJA bevatte (H. I—XII), daarvan den grondslag heeft uitgemaakt, waaraan van lieverlede andere bundels, ten deele ook van JESAJA oorspronkelijk (H. XV—XXII. XXVIII—XXXIII), ten deele van andere ongenoemde Profeten afkomstig, zijn toegevoegd, met een geschiedkundig aanhangsel uit den tijd van HIZKIA (H. XXXVI—XXXIX).

Over de waardigheid en verhevenheid van JESAJA's profetiën, wat den uiterlijken vorm betreft, is onder de uitleggers slechts ééne stem. In enkele opzigten moge hij door anderen overtroffen worden, over het geheel beschouwd, moet aan hem de voorrang boven allen worden toegekend. De stijl is bij uitnemendheid zuiver en gekuischt, rijk aan verrassende spraakwendingen en keurige beelden. Zijne rede vloeit daar vol en krachtig, soms aangrijpend en verpletterend, voort. Het is de taal des gevoels, die hij spreekt, in de bewustheid zijner hooge zending. En terwijl hij slechts ééne enkele maal eene treffende gelijkenis bezigt (H. V), een eenvoudig-verheven gezigt, hem te beurt gevallen, verhaalt (H. VI), en van eene symbolische handeling zich bedient, om aan zijne rede nadruk bij te zetten (H. XX); openbaart zich in hem op de meest treffende wijze de kracht der echt profetische taal, geheiligd door den geest van God. Met eenige wijziging geldt dit ook van de overige stukken, in het boek zijner profetiën ons bewaard gebleven.

§ 52.

Messiaansche voorspellingen, in dit boek voorhanden.

Geene gedeelten van dit boek zijn voor ons, Christenen, merkwaardiger, dan die den Messias, die komen

zou, betreffen en hier menigvuldiger zijn dan elders (vgl. § 49). Reeds in de godspraken, van JESAJA zelven afkomstig, vindt men bepaalde aanwijzingen dienaangaande. Behalve H. VII: 14 (vgl. Matth. I: 23), waaromtrent verschil van gevoelen bestaat, komen hier vooral in aanmerking: H. IX: 1—6 (vgl. Matth. IV: 14—16) waar aan de noordelijke streken van het rijk der tien stammen, die in ellende gedompeld waren, blijdschap en heil voorspeld wordt in den grooten Verlosser der natie, die, op DAVID's troon gezeten, eeuwig heerschen zou; en H. XI. XII, waar gehandeld wordt van eenen Vorst uit het stamhuis van DAVID, die, met de uitnemendste geestesgaven bedeed, een rijk zou stichten, waarin het grootste heil met de onpartijdigste oefening des regts en de zuiverste zeden zou vereenigd zijn, onder wiens heerschappij de verstrooiden Israëls uit alle oorden verzameld, de twaalf stammen weder vereenigd zouden worden tot één volk en gansch Israël zou overvloeijen van den lof des Heeren. Maar vooral trekken uit de jongere godspraken van dezen bundel die gedeelten onze aandacht tot zich, waarin van den knecht Gods, van zijne lotgevallen en zijn werk op aarde gesproken wordt. Zij worden gevonden: H. XLII: 1—9. XLIX: 1—9. L: 4—11. LI: 16. LII: 13—LIII: 12. LX, en hebben aanleiding gegeven tot de meest uitéénlopende verklaringen.

De hoofdinhoud dezer plaatsen komt hierop neder: De knecht Gods is van den moederschoot af geroepen en tot zijn werk bekwaam gemaakt. De geest van God rust op Hem en God heeft zijn woord Hem in den mond gelegd (H. XLII: 1. XLIX: 1. L: 4, 5. LI: 16). Hij heeft in last, den gevangenen vrijheid te verkondigen en het volk te vertroosten. Hij zal de ware godsdienst bekend maken onder de volken, de middelaar zijn van een nieuw verbond, door God gesloten, en tevens de stichter en koning van het Godsrijk op aarde (H. XLII: 1, 4, 6. XLIX: 6—8. LI: 4, 5, 16). Wel wordt Hij veracht en bespot en door lijden vernederd; maar Hij draagt geduldig dien spot en hoon, ondergaat zelfs den dood, en

wordt daarvoor door God verheerlijkt (H. XLIX: 7. L: 6, 7. LII: 14. LIII: 7—9). Koningen en vorsten zullen Hem eeren, een talrijk kroost zal Hij zien en zich over zijnen arbeid bij de uitkomst verblijden (H. XLIX: 7. LIII: 10—12). Het volk, dat Hem zag lijden, meende, dat Hij wegens eigene misdaden gestraft werd; Hij leed echter niet voor zich, maar stierf als een offer voor de zonden der wereld (H. LIII: 3—6. 8. 12), en was bij de rijken in den dood (vs. 9), en zal na zijn verzoenend sterven lang leven, veler overtredingen wegnemen en velen regtvaardig maken (vs. 10, 11), ja, onder de magtigen zijn deel hebben en met de helden den buit deelen (vs. 12).

Reeds de Joden verstonden ontdijds onder den knecht Gods den Messias, dien zij verwachtten, en zijn hiervan eerst later teruggekomen, ten gevolge van het gebruik, door de Christenen daarvan tot hunne bestrijding gemaakt. Dezen toch duiden deze voorzeggingen, zonder uitzondering, op CHRISTUS en grondden daarop hun geloof aan zijne Messiaansche waardigheid. Nieuwere onderzoekingen echter hebben, te midden van veler twijfelzucht of verklaard ongelooft, aanleiding gegeven tot verklaringen, die hier niet geheel mogen verzwegen worden. Sommigen zochten den knecht Gods in den een' of anderen geschiedkundigen persoon, bijv. in CYRUS, den verlosser der Joden uit de ballingschap, in UZZIA, den koning, die, door melaatschheid bezocht, daarmede voor de zonden des volks geboet zou hebben, in HIZKIA, aan wiens krankheid dan eene soortgelijke beteekenis werd toegekend, in JOSIA, die in een' veldtogt tegen den koning van Egypte omkwam, en vooral in den Profeet JESAJA zelve of ook in JEREMIA, wiens wederwaardigheden als plaatsvervangend voor het volk werden aangemerkt. Daar echter aan den inhoud dezer godspraken blijkbaar geweld werd gepleegd, kwamen andere uitleggers, in navolging der Joodsehe, er toe, om bij den knecht Gods te denken aan het gansche Joodsehe volk, in tegenoverstelling van de Heidenen, die dan H. LIII: 1—10 sprekende zouden zijn ingevoerd. Maar, gelijk voor deze meening geen grond, hoe ook genaamd,

bestaat, zoo valt het in het oog, dat de knecht Gods soms duidelijk genoeg van het gansche volk onderscheiden wordt (vgl. H. XLIX: 8—10). Dit bewoog nog anderen, vooral onder de nieuweren, om hier de vrome Israëlieten en vooral de Profeten aangeduid te zien. Het enkelvoud zou indedaad collective kunnen genomen worden. Sommige plaatsen schijnen hiervoor zelfs te pleiten (H. XLIV: 26. XLIX: 3. LIII: 8). En te ontkennen valt het niet, dat het godvruchtige deel des volks, en de Profeten in het bijzonder, soms om hunne vroomheid veel te lijden hadden (vgl. Jer. X: 19, 20. XII: 1—3. XV: 10, 11. XVII: 14. XVIII: 18, 19. XX: 7—10. Klaagl. III). Het is er echter verre af, dat deze verklaring in allen deele voegen zou. Op menige plaats zweeft den Profeet blijkbaar een bepaalde persoon voor den geest, zoodat er aan geen collectivum te denken valt. Dit geldt bijv. van H. XLII: 6, waar van den middeelaar des verbonds sprake is; van H. XLIX: 1, 5, waar van zijne roeping en het doel zijner komst gehandeld wordt; van H. L: 4—9 (vgl. H. LI: 13), waar hij in den eersten persoon enkelvoudig van zichzelf spreekt; en van H. LIII: 10, 12, waar aan denzelfden, die sterven zou, een leven na den dood wordt toegekend. Op grond hiervan zijn velen, in den laatsten tijd, weder tot de Messiaansche opvatting teruggekeerd, meenende, dat de Profeet overal op christus doelt. Te groot is in hun oog de overeenkomst tusschen den knecht Gods, die hier geteekend wordt, en de lotgevallen van den Verlosser, die verschenen is, dan dat men den inhoud dier teekening niet eerst in Hem vervuld zou achten; terwijl men zich daarbij op vele aanwijzingen des N. Verbonds te dezen opzichte beroepen kan (Matth. VIII: 17. Mark. XV: 28. Luk. XXII: 37. Joh. XII: 38. Hand. VIII: 28—35. Rom. X: 16. 1 Petr. II: 22—25). Wij voor ons zouden hiermede instemmen, maar dan toch liefst de voorgaande verklaring met deze in zooverre vereenigen, dat de Profeet, van de gebeurtenissen zijner dagen en het droevig lot van vele godvruchtigen en sommige Profeten uit-

gegaan, allengs en al duidelijker, onder hoogere leiding, is opgeklommen tot de aanschouwing van den grooten Heilvorst, die komen en het Godsrijk op aarde herstellen zou. Hem kondigde hij aan, ook waar hij nog van het gebeurde in zijnen tijd scheen te spreken. Op Hem, wien hij in den geest te gemoet zag, doelen zijne meest kenmerkende gezegden, meer nog dan hij misschien zelf vermoedde. En zoo is, door de werking van Gods geest, reeds vele eeuwen te voren het tijdperk aangeduid en beschreven, dat met de komst van Gods Zoon op aarde is aangebroken (Vgl. § 43).

DE PROFEET JEREMIA.

§ 53.

JEREMIA, zijn leeftijd en zijne lotgevallen.

JEREMIA bekleedt onder de Profeten, wier schriften wij bezitten, den tweeden rang, omdat hij ouder was dan EZECHIEL en DANIEL, ofschoon er onder de kleine Profeten velen zijn, die lang vóór hem geleefd hebben (§ 48). Hij was de zoon van den priester HILKIA (1), en afkomstig uit Anathoth, eene kleine stad, niet ver van Jeruzalem gelegen in den stam van BENJAMIN. In het 13de regeringsjaar van den vromen JOSIA, 630 v. C., en alzoo meer dan veertig jaren vóór de verwoesting van stad en tempel, trad hij, op zeer jeugdigen leeftijd, in zijne vaderstad als Profeet op (H. I: 1—3), waar men hem weldra naar het leven stond (H. XI: 19—23. XII: 6). Te Jeruzalem gekomen zijnde, stond hij aan nieuwe onaangenaamheden en vervolgingen ten doel. Daar hij geen' anderen last had, dan om onderwerping aan den koning van Babel te prediken, tegen wien het volk van Juda zich meende te mogen en te moeten verzetten, beliep hij

(1) Niet te verwarren met den beroemden hooge priester van dien naam, 2 Kon. XXII vermeld.

den haat niet slechts des volks, maar ook der priesters en valsche Profeten en werd behandeld, als ware hij een verrader des vaderlands. Zeker priester, met name PAS-HUR, sloeg, in het 1ste jaar van JOJAKIM, in den tempel de handen aan hem en zette hem gevangen, maar ontsloeg hem ook weder 's anderen daags (H. XX). Soortgelijke mishandelingen wedervoeren hem kort daarop van de zijde zijner tegenstanders, die het volk tegen hem opruidden en hem aanklaagden als doodschuldig; maar de vorsten van Juda, de aanklagt gehoord hebbende, spraken hem op zijne verdediging vrij (H. XXVI). Toen hij daarna, in het 4de jaar van JOJAKIM, verhinderd was, om in den tempel te verschijnen, gaf hij aan BARUCH, zijnen vriend, al de redevoeringen, die hij tot dus verre gehouden had, in de pen, en liet ze door hem op een' vastendag aan het volk voorlezen in het openbaar. De koning, met den inhoud der boekrol bekend geworden, sneed haar met een pennemes aan stukken en wierp haar in het vuur, zoodat JEREMIA genoodzaakt was, zijne god-spraken bij vernieuwing te laten opschrijven (H. XXXVI). Toen later de volgende koning JOJACHIN met een deel des volks door NEBUKADNEZAR in ballingschap was weggevoerd, schreef hij aan de ballingen in Babel een' troostbrief, waarin hij hen opwekt, om zich vreedzaam te vestigen in het land hunner ballingschap en niet te hooren naar de leugenprofeten in hun midden, terwijl eerst na zeventig jaren de tijd der herstelling zou aanbreken (H. XXIX.) Ten tijde van den laatsten koning, ZEDEKIA, tegen wien NEBUKADNEZAR was opgetrokken, drong hij weder op onderwerping aan (H. XXI), en werd op grond daarvan, toen hij uit de stad zocht te ontkomen, als verrader vastgezet en met den dood bedreigd. Na eenig tijdsverloop voor den koning gebragt, kondigt hij hem nogmaals den ondergang aan en bidt om ontslag uit den vreeselijken kerker, waarop hem een voegzamer verblijf wordt aangewezen (H. XXXVII). Als hij echter voortgaat, om de verdediging der stad af te raden en tot de overgave te vermanen, wordt hij door zijne vijanden in een' modder-

put neêrgelaten, waarin hij zou omgekomen zijn, indien niet één van 's konings hovelingen hem daaruit tijdig had opgetrokken, en blijft in bewaring tot op de inneming van Jeruzalem (H. XXXVIII). Eerst daarna wordt hij door NEBUKADNEZAR ontslagen, die hem de keuze geeft, om mede naar Babel te gaan of in zijn vaderland terug te blijven. Hij kiest dit laatste en voegt zich bij den landvoogd GEDALIA, die te Mizpa zijn verblijf hield (vgl. 2 Kon. XXV: 23, 25). Maar naauwelijks is deze door een Joodsche partij vermoord, of men dwingt hem, om mede naar Egypte te ontvlugten, hoe sterk hij zich ook tegen die vlugt verklaard mogt hebben (H. XL—XLIII: 7). Dáár voorspelt hij nog Egypte's ondergang door NEBUKADNEZAR (vs. 8—13), en schijnt hij, in het 54^e jaar na de verwoesting van Jeruzalem, 583 v. C., gestorven te zijn. Zijne profetische bediening strekt zich alzoo bijkans over eene halve eeuw uit. Omtrent het niteinde van zijn rampspoedig leven bestaat er bij sommige kerkvaders eene overlevering, die wil, dat hij te Daphne in Neder-Egypte, nabij Pelusium, zou gesteenigd zijn (vgl. Matth. XXI: 35. Hebr. XI: 37); terwijl eene latere te Kaïro zijn graf aanwijst of van ALEXANDER den Grooten vertelt, dat deze zijn gebeente naar Alexandrië zou hebben laten overbrengen. Volgens 2 Makk. II: 4—8, zou hij, bij de verwoesting van Jeruzalem, het heilige vuur, het reukaltaar en de verbondsark gered en op den berg Sinaï in veiligheid gebragt hebben.

Het blijkt uit deze levensbijzonderheden van JEREMIA, dat hij eene uiterst zware taak te vervullen had, geroepen, om in zulk een tijdperk van diep verval, door groote wereldgebeurtenissen gekenmerkt, te profeteren. Aan het volk van Juda moest hij gedurig de ondankbaarheid en dwaasheid verwijten, waaraan het zich schuldig maakte, allen opstand tegen de Babylonische overheersching, waartoe het neigde, streng verbieden, een' nabijzijnden ondergang dreigen en dien ondergang uitdrukkelijk aankondigen, ja, zelfs overleven, terwijl het hem slechts

zelden gegeven werd, de vertroostingën der toekomst aan zijne tijdgenooten te voorspellen. Aan medelijden met zijnen onverdienden rampspoed paren wij eerbied voor zijne onbezwekene getrouwheid, te midden van miskenning en smaad. En te gemakkelijker zal het ons vallen, zijne profetiën, naar den toenmalige toestand zijns vaderlands, te verstaan en te waarderen, wanneer wij ons herinneren (vgl. § 29), dat in zijnen tijd PHARAÖ NECHO op zijnen togt tegen Assyrië den koning JOSIA bij Megiddo sloeg en doodde, zijnen zoon JOAHAZ, door het volk in zijne plaats tot koning uitgeroepen, na eene regering van drie maanden, gevangen nam, en JOAKIM, een' anderen zoon van JOSIA, op den troon verhief, maar tevens schatplichtig maakte aan Egypte (2 Kon. XXIII: 29—35). Deze echter, onderdaan van NEBUKADNEZAR geworden zijnde, onttrekt zich aan Babel, in afwachting van Egyptische hulp; en nu komen de Chaldeënen in het land en verwoesten het (2 Kon. XXIV: 1—4). Naauwelijks is zijne elfjarige regering met zijnen dood geëindigd, of zijn zoon en opvolger, JOJACHIM, wordt, na de belegering en overgave der stad, met alle aanzienlijke Joden, te zamen 10.000 in getale, door NEBUKADNEZAR naar Babel weggevoerd in ballingschap (2 Kon. XXIV: 6—16). Zijn oom ZEDEKIA, door den magtigen veroveraar tot koning aangesteld, verzet zich ten laatste nog eenmaal tegen Babel, met het oog weder naar Egypte gewend (H. XXXVII: 7—10). Eene vernieuwde belegering van Jeruzalem, gedurende anderhalf jaar, is daarvan het gevolg. De koning, die in de vlugt zijn behoud zoekt, wordt bij Jericho ingehaald, moet zijne eigene zonen voor zijne oogen zien dooden en wordt, na van het gezigt beroofd te zijn, in ketenen naar Babel gevoerd. Zijn volk deelt in datzelfde lot der wegvoering, zoodat er slechts weinigen als landbouwers worden achtergelaten, terwijl de stad in puinhoopen ligt en ook de laatste tempelschat is weggeroofd (2 Kon. XXV). Zóó vreeselijk werd, naar luid der geschiedenis, de onverschilligheid omtrent JEREMIA'S ernstige vermaningen en bedreigingen

aan het volk en zijne koningen gewroken (vgl. Klaagl. II. IV. V).

§ 54.

Het boek zijner profetiën

Men onderscheidt in het boek zijner profetiën, dat wij bezitten, drie gedeelten. Het eerste, H. I—XXXIX, behelst godspraken en geschiedkundige berigten, geschreven vóór de verwoesting van Jeruzalem. Het omvat, naar het opschrift, aan het hoofd geplaatst (H. I: 1—3), een tijdvak van ongeveer 42 jaren en alzoo verreweg het grootste gedeelte zijner profetische werkzaamheid. Men vindt hier in zijne voorspellingen eene opmerkelijke opklimming: eerst worden vijanden uit het noorden aangekondigd (H. I: 13, 14. IV: 6, 7. V: 1, 15. VI: 1, 22), daarna de Chaldeënen met name genoemd (H. XX: 4—6. XXI: 4), en eindelijk NEBUKADNEZAR zelf (H. XXI: 7, 9. XXIV: 1). Daartusschen komen allerlei strafredenen voor (H. XIV. XV) en klagten over eigene wederwaardigheden (H. XII: 1—4. XV: 10. XVII: 14—18). Het tweede deel, H. XL—XLV, behelst de godspraken en gebeurtenissen na Jeruzalem's verwoesting, en berigt ons o. a., dat de Profeet te Jeruzalem blijft (H. XL), de vlugt naar Egypte ernstig afraadt (H. XLII), gedwongen wordt om mede te gaan (H. XLIII), en daar aan Egypte en de Joden, die er zich gevestigd hebben, den ondergang door NEBUKADNEZAR aankondigt (H. XLIII. XLIV). Er zijn ons eindelijk in het derde deel, H. XLVI—LI, godspraken bewaard gebleven, tegen vreemde volken gerigt, en wel tegen Egypte (H. XLVI), tegen eenige kleinere koninkrijken (H. XLVII, XLVIII) en tegen het trotsche Babel (H. XLIX—LI). Een geschiedkundig aanhangsel betreffende de verwoesting van Jeruzalem komt H. LII voor, op vs. 28—30 na, bijkans woordelijk ontleend aan 2 Kon. XXIV: 18—XXV: 21, 27—30. Het kan niet in zijn geheel (vgl. vs. 31—34) van

de hand van JEREMIA afkomstig zijn, en schijnt aan het boek zijner profetiën eerst later te zijn toegevoegd.

De profetische redevoeringen van JEREMIA staan, helaas! weder niet naar tijdorde gerangschikt. Verreweg de meesten echter dragen opschriften van blijkbare eeltheid, die de gelegenheid des tijds, waarbij zij gesproken werden, en haren hoofdinhoud vermelden (1). Men zou hieruit bijkans opmaken, dat de verzameling der verschillende stukken niet door JEREMIA zelf geschied, maar haar oorsprong verschuldigd is aan kleinere bundels, die bij elkander gevoegd werden, zooals men ze vond. Het schrijven op afzonderlijke en losse perkament-vellen, gelijk oudtijds in gebruik was, kan daaraan, naar een niet onwaarschijnlijk vermoeden, veel hebben toegebracht. De Profeet spreekt doorgaans van zichzelf in den eersten persoon, zoodat er wel geen twijfel kan bestaan, of de redevoeringen, op zijnen naam ons bewaard gebleven, zijn ook van hem afkomstig. Wordt er soms van hem in den derden persoon gesproken (H. VII: 1. XIV: 1. XVIII: 1. XXV: 1), dit kan gezet worden op rekening van den schrijver, aan wie hij den inhoud in de pen gaf. Zijn stijl en schrijfwijze draagt de kenteekenen van den druk der tijden, waaronder hij leefde, en van de treurige zending, die hij te vervullen had. De sombere klaagtoon laat er zich in hooren, vol van warm en innig gevoel en diepe zwaarmoedigheid. Aan kracht en nadruk ontbreekt het wel niet geheel, en evenmin aan rijkdom van verhevene gedachten; maar doorgaans gaat toch de rede langzaam en slepend voort, vol van herhalingen en zonder zich hoog boven het proza te verheffen. Levendiger daarentegen en krachtiger is de toon, die wordt aangeslagen in de voorspellingen, tegen vreemde landen gerigt, waarin hij ook JESAJA ten voorbeelde had (vgl. H. XLVIII en Jes. XV. XVI), zonder

(1) Hieruit blijkt, dat van het eerste deel, H. I—XXXIX, tot den tijd van JOSIA behoort H. III: 6, tot dien van JOJAKIM H. XXV. XXVI. XXXV. XXXVI, en tot dien van ZEDEKIA H. XXI. XXIV. XXVII—XXIX. XXXII—XXXIV. XXXVII. XXXVIII.

dat men deze echter om dit verschil in verdenking brengen mag. Er komen bij JEREMIA slechts enkele gezigten voor (H. I: 4—19. XXIV), maar daarentegen menigvuldige symbolische handelingen (H. XIII. XVIII. XIX: 1—13. XXVII. XXXII. XXXV), zoodat wel bij geen' ander' Profeet woord en daad in zoo regtstreeksche verbindtenis staan (vgl. § 47). Aan JEREMIA is ook bijzonder eigen de briefvorm, waarvan hij eene enkele maal gebruik maakt (H. XXIX: 1—23). De zuiverheid der taal lijdt bij hem reeds door eenige Chaldeeusche uitdrukkingen en vormen, en te dezen opzigte komt hij meest overeen met het vijfde boek van MOSES, Deuteronomium.

Opmerking verdient het nog, dat JEREMIA, ofschoon zelden geroepen, om eene betere toekomst in lateren tijd aan te kondigen, echter den terugkeer uit de ballingschap bij herhaling en duidelijk voorspelt (H. III: 14—18. XXIII: 3—8. XXIV: 5—7. XXVIII: 10—14. XXX: 3—22. XXXIII: 6—18, 26. L: 4—20), en daarbij soms den blik verheft tot de gezegende dagen van den Messias, die komen zou (H. XXIII: 5, 6. XXXI: 33, 34. XXXII: 37—41. XXXIII: 14—16); verder, dat hij den duur der ballingschap naauwkeurig bepaalt op zeventig jaren (H. XXV: 12. XXIX: 10), wat wel niet als een rond getal kan worden aangemerkt, omdat er slechts 52 jaren verlopen zijn van de verovering der stad tot op den terugkeer met vergunning van CYRUS, maar gerekend moet worden van de eerste wegvoering des volks onder JOJACHIN, waarmee de ballingschap eigenlijk begonnen was (vgl. § 29); en eindelijk, dat zijne sombere klagten veel overeenkomst hebben met de klaagpsalmen, die wij bezitten, wat te minder te bevreemden is, daar hij met vele vroegere en latere godvruchtigen hetzelfde leed van de zijde der menschen te verduren had. Overigens stelt hij, even als JESAJA (H. XLIV: 9—20), de dwaasheid der afgoderij treffend ten toon (H. X: 2—17), en bestrijdt hij vooral ook de valsche Profeten zijner dagen,

die het volk jammerlijk misleidden (H. XIV: 13—17. XXIII: 9—40. XXIX: 21—32).

De Alexandrijnsche overzetting van JEREMIA's profetiën wijkt in menig opzigt af van den oorspronkelijken tekst, dien wij bezitten, niet slechts in de rangschikking der godspraken tegen vreemde volken, die reeds H. XXV: 34 zijn ingevoegd, maar ook in eene groote menigte van uitlatingen en toevoegselen, die zich allereuwe vertoonen. Dit zonderling verschijnsel, dat velerlei gissingen heeft uitgelokt, is nog niet bevredigend verklaard. Men kan niet ontkennen, dat de Zeventigen een' van den onzen gansch verschillende tekst moeten voor oogen gehad hebben.

§ 55.

De Klaagliederen van JEREMIA.

Volgens de overlevering, die bij de Zeventigen het eerst gevonden wordt, zijn de Klaagliederen, die wij bezitten, ofschoon zij geen opschrift of opgave van den naam des makers aan het voorhoofd dragen, mede van JEREMIA afkomstig. En dit gevoelen, dat overeenstemt met den inhoud, toon en geest dezer liederen, is bijkans zonder eenige tegenspraak algemeen aangenomen. Vandaar, dat zij, ofschoon oorspronkelijk geplaatst onder de zoogenaamde heilige Schriften, die het derde deel van den Hebreeuwschen bundel uitmaken (§ 8), reeds spoedig achter het grootere werk van den Profeet gerangschikt zijn (§ 9). Zij behooren echter niet zoozeer tot de profetische, als wel tot de lyrische en bijzonder tot de elegische poëzij (§ 38), en hebben vooral in H. III groote overeenkomst met de klaagpsalmen, die ons zijn bewaard gebleven (§ 41), gelijk wij dit ook reeds omtrent de sombere klagten, in JEREMIA's godspraken voorhanden, hebben opgemerkt (§ 54). Den gebruikelijken naam Klaagliederen, aan den inhoud ontleend, hebben zij van de Zeventigen ontvangen, terwijl zij in het Hebreeuwsch alleen genoemd

werden naar het allereerste woord: Ach hoe! Zij zijn vijf in getal, te onderscheiden naar de vijf hoofdstukken, waarin zij zijn afgedeeld, en maken eene aandoenlijke bijlage uit tot de voorspellingen van JEREMIA aangaande den ondergang van den Joodschen Staat, gelijk zij wederkeerig worden toegelicht door de beschrijvingen, door hem zelven daarvan gegeven (H. LII. vgl. 2 Kon. XXIV. XXV. 2 Kron. XXXVI). Het is blijkbaar de verwoesting van stad en tempel door NEBUKADNEZAR, die hier met al de vreeselijke jammeren, die daarmede gepaard gingen, bezongen wordt. De eerste zang veronderstelt, dat Jeruzalem nog niet verwoest en aan de vlammen prijs gegeven is, maar, in den heerlijksten staat gebragt, zich toch reeds bevindt in de magt der vijanden (H. I). In den tweeden zang zinkt stad en tempel in puin; de vijanden stormen over de ingestorte muren binnen en brengen overal de verschrikkingen des doods; grijsaards en jongelingen, moeders en zuigelingen vallen door de scherpte des zwaards; zelfs de praetige tempel wordt een inoortooncel, en er wordt nu voortaan te Jeruzalem geen sabbat meer gevierd, geen trompetgeschal op feestdagen gehoord (H. II). In den derden hooren wij de bange weeklagt van een' man, die, ooggetuige van die verwoesting, in de algemeene ellende ruimschoots deelt, en bovendien nog, ofsehoon hij uit innige liefde voor zijn vaderland alles deed, velerlei onverdiende mishandelingen te verduren heeft. Er is geen twijfel aan, of de Profeet heeft daarin zijn eigen lot geteekend (H. III). De vierde klaagzang beschrijft met de gloeiendste kleuren de akelige en ontzettende jammertooncelen van die dagen (H. IV). En in den vijfden klagen de Joodsche ballingen over hunnen treurigen toestand en smeeken, bij de herinnering van het doorgestane leed, vurig om uitkomst en herstelling (H. V). Het behoeft naauwelijks gezegd te worden, welk een diep weemoedige toon er in deze klaagzangen heerscht, en hoe vol zij zijn van echt godvruchtige en vaderlandlievende gevoelens. Opmerking verdient de bijzondere kunst, aan

de zamenstelling dezer liederen besteed. Elk vers van de beide eerste hoofdstukken bestaat uit drie, van het derde en vijfde uit twee, en van het vierde uit vier leden van bijkans gelijke lengte. En bovendien is in H. I—IV de alphabetische volgorde der letters in acht genomen, zoo dat elk vers met eene volgende letter aanvangt en in H. III telkens drie achteréenvolgende verzen met dezelfde letter beginnen (§ 38).

Wij schatten het bezit dezer klaagliederen te hooger, niet slechts omdat ons vele anderen uit dien tijd, en daaronder één van JEREMIA zelven over JOSIA, zijn verloren gegaan (2 Kron. XXXV: 25), maar ook omdat zij, vooral in dagen van algemeene rampen, den bedrukten uitnemend te stade komen. De Roomsche kerk maakt daarvan bij hare liturgie in de lijdensweek nog gebruik.

DE PROFEET EZECHIEL.

§ 56.

EZECHIEL, zijne levensomstandigheden en werkzaamheid.

EZECHIEL was de zoon van een' priester BUZI (H. I: 3), en behoorde alzoo tot den stam van Levi en het geslacht van AÄRON (1). Van zijne levensomstandigheden is ons overigens slechts weinig bekend. Wij weten echter, dat hij, in het elfde jaar vóór de verwoesting van Jeruzalem, bij de eerste wegvoering onder JOJACHIN, met vele andere aanzienlijke Joden door NEBUKADNEZAR gevangelijk werd overgebracht naar Mesopotamië (vgl. § 29 en 2 Kon. XXIV: 12—16). Uit de ballingen van dien tijd vormde zich eene volkplanting, aan de oevers

(1) Opmerkelijk is het, in betrekking tot zijne priesterlijke afkomst, dat hij allerwege hoogen prijs stelt op heilige instellingen en gebruiken (H. IV: 14. XX: 12, 16, 20, 24. XXII: 8, 26), en met zekere ingenomenheid bij de beschrijving van den nieuwen tempel vertoeft (H. XL—XLIV).

der rivier Chebar of Chaboras, die bij Carchemis in den Eufraat valt, en in hun midden had hij te Tel-Abib zijne woonplaats (H. I: 1, 3. III: 15). In het vijfde jaar na de wegvoering, en alzoo nog zes jaren vóór Jeruzalem's verwoesting, werd hij tot Profeet genoemd (H. I: 2), en, daar hij nog in het zeven en twintigste jaar, d. i. zestien jaar na de verwoesting, profeteerde (H. XXIX: 17), zoo moet hij het profetisch ambt onder de Joodsche ballingen ten minste twee en twintig jaren lang bekleed hebben. Dat hij bij zijne lotgenooten hoog in aanzien stond, blijkt daaruit, dat de oudsten des volks meermalen tot hem kwamen om raad (H. VIII: 1. XIV: 1. XX: 1). Hij moet voorts gehuwd geweest zijn, daar hij zijne huisvrouw in de ballingschap verloren heeft (H. XXIV: 15—18). En eene overlevering zegt, dat hij door een' overste onder de Joodsche ballingen, om zijne vrijmoedigheid in het bestraffen van 's volks boosheid, zou zijn vermoord geworden. Zijn graf wordt gewezen in eene landstreek, tusschen de rivier Chaboras en den Eufraat gelegen.

Zijne werkzaamheid werd bepaald door de bijzondere omstandigheden, waaronder hij leefde, en zijne profetiën ontleenen daaraan eene eigenaardige kleur en toon. Ofschoon verre van zijn vaderland verwijderd, bleef hij in deszelfs lotgevallen belang stellen, en droeg naauwkeurig kennis van hetgeen er te Jeruzalem en in Judea voorviel. Terwijl hij zijne lotgenooten tot onderwerping opwekt en den geest van wederspanningheid onder hen, tegenover de valsehe Profeten, die hen met eene bedriegelijke hoop vleiden, krachtig bestrijdt, stelt hij de dwaze verblinding ten toon, waardoor de koning en het volk tegen de overheersching van Babel hulp zochten bij Egypte, en voorspelt den onvermijdelijken ondergang van het rijk van Juda en de wegvoering van het gansche volk, als regtvaardige straf van God voor hunnen gedurig herhaalden afval en gepleegde afgoderij. Er is te dezen opzigte groote overeenstemming tusschen hem en JEREMIA, zijnen weinig ouderen tijdgenoot. Zij wa-

ren door woonplaats en levenslot gescheiden en hebben elkander mogelijk naauwelijks anders dan bij name gekend; want dat EZECHIËL in zijne jeugd JEREMIA's dienaar zou geweest zijn, is eene onbewezene meening van sommige kerkvaders. En nogtans is het één en dezelfde geest, die beider redevoeringen en geschriften, ook bij groote verscheidenheid van schrijfwijze, bezielt. Ook daarin komen zij overeen, dat EZECHIËL, even als JEREMIA, behalve de lotgevallen van zijn eigen land, ook den ondergang van naburige volken en koninkrijken voorspelt, naar aanleiding van NEBUKADNEZAR's krijgstogten, die gedurende zijnen leeftijd plaats grepen. Niet slechts Tyrus en Sidon worden (H. XXVI—XXVIII), even als Egypte (H. XXIX—XXXII), daarmede bedreigd, maar ook den Ammonieten, Moäbieten, Edomieten en Philistijnen wordt straf aangekondigd voor hun vijandig en wraakzuchtig gedrag ter gelegenheid van Jeruzalem's ondergang (H. XXV. XXXV). Daarbij verdient het opmerking, dat hij, op Babyloniesch grondgebied woonachtig, zich zorgvuldig onthouden heeft van tegen Babel zelf de stem te verheffen.

§ 57.

Het boek zijner profetiën.

Het boek zijner profetiën, dat wij bezitten, maakt een welgeordend geheel uit, en schijnt, al wordt in den Talmud het tegendeel beweerd, in zijne tegenwoordige gedaante van de hand van den Profeet zelven, die doorgaans in den eersten persoon spreekt, afkomstig te zijn. Daarvoor pleit ook, behalve de meerendeels tijdrekenkundige rangschikking der verschillende godspraken, de geheel natuurlijke verdeeling des boeks in drie afdeelingen, voorafgegaan door het verhaal zijner roeping en wijding tot Profeet in een gezigt (H. I—III). De eerste afdeeling, H. IV—XXIV, bevat gezigten en profetiën uit den tijd vóór Jeruzalem's verwoesting, waarin de afgoderij

bestraft (H. VIII. XVI. XXIII), tegen valsehe profeten gewaarschuwd (H. XIII) en die verwoesting zelve voorspeld wordt (H. IV—XII. XVII. XXI. XXIV). De profetiën tegen naburige vreemde volken, H. XXV—XXXII, vormen de tweede afdeeling. En de derde of laatste, H. XXXIII—XLVIII, behelst die, welke uitgesproken zijn, nadat de ballingen de tijding van Jeruzalem's val ontvangen hadden. Deze laatsten zijn gedeeltelijk van bedreigenden en bestraffenden inhoud (H. XXXIII. XXXIV), maar behelzen ook troostrijke beloften van herstel (H. XXXVI. XXXVII) en van overwinning van 's volks vijanden (H. XXXV. XXXVIII. XXXIX). En aan die beloften van herstel en terugkeer uit de ballingschap wordt eindelijk eene uitvoerige beschrijving toegevoegd van een' nieuwen tempel, eene nieuwe hoofdstad en eene geheel nieuwe verdeeling des lands onder de stammen van Israël, tot een waardig besluit van het gansche boek (H. XL—XLVIII).

Men heeft opgemerkt, dat de godspraken van EZECHIEL ons niet zoozeer in den vorm van profetische redevoeringen zijn bewaard gebleven, als wel in dien van goddelijke toespraak, tot den Profeet gerigt, om door hem overgebracht te worden tot het volk. Er is echter geen twijfel aan, of hij heeft ze, naar den ontvangen last, opentlijk voorgedragen (Vgl. H. XXIV: 18. XXXIII: 30, 31). De schrijfwijze van EZECHIEL is, bovendien, in menig ander opzigt kennelijk onderscheiden van die der overige Profeten. Zijne rede verheft zich, ook wat den vorm betreft, doorgaans niet boven den gewonen prozastijl, en staat in schoonheid en verhevenheid ver beneden JESAJA en zelfs JEREMIA. Maar in kracht van voorstelling en dieping, waarbij echter de regelen van den goeden smaak niet altijd worden in acht genomen, staat hij niet achter. Het diechterlijke in hem bepaalt zich tot een' kwistigen overloed van beelden en een onophoudelijk gebruik van gelijkenissen, gezigten, zinnebeeldige handelingen, leenspreuken en raadsels, die hij doorgaans met groote uitvoerigheid, tot in

de kleinste bijzonderheden, uitwerkt en overbrengt. De voorstelling is daardoor meestal allegorisch en symbolisch; en zijne stoute verbeelding doet hem wel eens tot uitersten vervallen, waardoor het bijkans onmogelijk wordt, om zich van sommige visioenen een aanschouwelijk beeld te vormen (1). Van zijne symbolische handelingen hebben wij reeds vroeger eenige proeven vermeld (§ 47). Onder de treffende gelijkenissen, door hem gebezigd, verdienen die van den onvruchtbaren wijnstok, welks hout tot niets deugt, dan om verbrand te worden (H. XV), van den afgeplukten cedertak en den nieuw geplanten wijnstok, waardoor JOJACHIN en ZEDEKIA worden aangeduid (H. XVII), van de twee leeuwen, die wegens den schrik, dien zij verspreidden, en de verwoesting, die zij aanrigtten, door het landvolk werden gevangen genomen (H. XIX: 1—9), van den weleer breedgetakten wijnstok, die, door zonnebrand verdord, zich in een' kwijnenden toestand bevond (vs. 10—14), van den smeltoven (H. XXII: 17—20), van den pot, met stukken vleesch gevuld (H. XXIV: 3—12), en meer andere genoemd te worden. Soms echter zijn zijne beelden en vergelijkingen meer of inder onkiesch en zelfs aanstootelijk (H. XVI. XXIII). Men mag daarbij niet vergeten, dat hetgeen ons Westersch oor beledigt, bij zoo groot verschil van denkwijze en zeden, als er bestaat, daarom toen nog geen' aanstoot behoeft gegeven te hebben. Ook moest de ongerechtigheid en zonde, waarvan hij getuige was, hem als van zelf, bij zoo vurige verbeelding, als hij bezat en niet wist te beteugelen, tot meer schrikwekkende voorstellingen leiden. Daarin ligt dan ook, meer dan in

(1) Men zie o. a. het allerprachtigst gezigt, H. I verhaald, hestaande in eene stormwind-wolk, met vuurgloed daarin gemengd (vs. 4), en vier diergestalten, meest naar menschen gelijkende (vs. 5—14), en bezielde raderen, nevens deze gestalten, zich te gelijk met de dieren bewegende (vs. 15—21), en daarboven een hemel van kristal, rustende op de vleugelen der dieren (vs. 22—25), en boven dat uitspansel een troon, waarop sich eene vurige menschengedaante vertoonde, van een regenboog omgeven (vs. 26—28).

de hemelstreek, waaronder hij leefde, of in de Chaldeeuwse geleerdheid dier dagen, de oorzaak van de buitensporigheden van zijn talent, dat door Gods geest dienstbaar werd gemaakt aan de onderwijzing en verbetering zijner tijdgenooten. Zijne taal draagt, door het gansche boek heen, het onmiskenbaar karakter van zijnen leeftijd; en er zijn sommige uitdrukkingen, waarvan hij zich gaarne bedient en die dan ook gedurig wederkeeren. Hiertoe behoort de naam menschenkind, waarmede hij zich zelve aanduidt (H. II: 1, 6, 8. III: 1, 17. IV: 1. V: 1. enz.), de spreekwijze: de hand des Heeren was over mij of viel op mij (H. I: 3. III: 14. VIII: 1. XXXVII: 1) en: zie, ik [wil] aan U, bij den aanvang van dreigende strafreden (H. XXI: 3. XXXIV: 10. XXXV: 3. XXXVIII: 3. XXXIX: 1).

Onder de bijzonderheden, die in dit boek opmerking verdienen, rekenen wij de voorstelling van den terugkeer des volks uit de ballingschap onder het krachtige zinnebeeld eener opstanding uit de dooden (H. XXVII: 1—14); de profetie aangaande de vereeniging van de twee te voren verdeelde rijken tot éenen broederlijken staat (vs. 15—28); de aanduiding van den Messias met den naam van DAVID en onder het beeld van een' herder (vs. 23, 24); en vooral de uitvoerige beschrijving van den nieuwen tempel te Jeruzalem en de verdeeling des lands, aan het einde van het boek (H. XL—XLVIII). Het is bekend, dat deze laatste voorstelling in de latere geschiedenis des volks niet verwezentlijkt is. Zoomin het gansche volk uit de ballingschap naar de erve der vaderen is teruggekeerd, even zoomin heeft de nieuwgebouwde tempel beantwoord aan het beeld, door EZECHIEL daarvan ontworpen. Men heeft dus zijne beschrijving, ofschoon afdalende tot de kleinste bijzonderheden, als eene zuiver ideale op te vatten, daar toch tot een hersteld Israëel vooral ook een in vernieuwden luister herbouwde tempel behoorde. En in plaats van, met sommigen, eene letterlijke vervulling dezer profetie nog in de toekomst te verwachten, rekent men haar tot die zin-

nebeeldige godspraken te behooren, die best verklaard worden van het geestelijk Israël des N. Verbonds.

Van den twijfel, door sommige latere Rabbijnen wel eens geopperd tegen het kanoniek gezag van EZECHIEL's godspraken, op grond van vermeende tegenspraak met de wet van MOZES, behoeft hier evenmin gesproken te worden, als van den raad, door anderen gegeven, om de lezing, vooral der eerste hoofdstukken, niet toe te staan vóór het dertigste levensjaar.

DE PROFEET DANIËL.

§ 58.

DANIËL, zijne afkomst en lotgevallen.

DANIËL, een jongeling van aanzienlijk geslacht, van koninklijken bloede, werd op jeugdigen leeftijd, in het derde jaar van koning JOAKIM (1), door NEBUKADNEZAR met andere aanzienlijke jongelingen naar Babel gevoerd, om dáár aan het hof onderwezen en opgevoed en, na verloop van drie jaren, in den hofstoet des konings opgenomen te worden (H. I: 1—6). Zijn naam, die mijn rigter is God beteekent, werd bij die gelegenheid, naar toenmalige gewoonte, veranderd in dien van BELTSAZAR (vs. 7). Met zijne drie vrienden gaf hij, gedurende den tijd zijner opleiding, een schoon bewijs van gehechtheid aan de Joodsche spijswetten (vs. 8—17). En terwijl zij, voorspoedig ook naar het ligchaam ontwikkeld, groote vorderingen maakten in allerlei wetenschap en bij het onderzoek daarvan treffende proeven gaven (vs. 18—20), was DANIËL vooral bedreven

(1) Er is in deze tijdsbepaling, Dan. 1: 1, vergeleken met 2 Ken. XXIV: 6, groote meelijheid, die door 2 Kren. XXXVI: 6 te minder wordt weggenomen, daar uit Jer. XXV: 1 schijnt te blijken, dat NEBUKADNEZAR eerst in het vierde jaar van JOAKIM de koninklijke waardigheid verkregen heeft. Men heeft, tot wegneming van dit bezwaar, laatstelijk den voerslag gedaan, om het derde jaar van JOAKIM te verstaan van het derde jaar, nadat hij aan NEBUKADNEZAR de gehoorszaamheid had epgeregd.

in de kunst om droomen uit te leggen (vs. 17). Weldra bleek dit, toen NEBUKADNEZAR een' droom gehad had, waarvan hem zelve de inhoud was ontgaan. Wat de overige wijzen des lands niet vermogten, dat deed DANIEL, door God daartoe in staat gesteld: hij gaf den inhoud van den droom terug en voegde er de verklaring bij (H. II). Daardoor geraakte hij tot hoog aanzien en werd aangesteld tot heerscher over het gansche landschap van Babel en tot overste van al de wijzen des lands, maar bleef, terwijl hij eerstgenoemde waardigheid op zijne vrienden overdroeg, in laatstvermelde betrekking aan het hof (vs. 48, 49). Later voorspelde hij aan NEBUKADNEZAR, naar aanleiding van een' anderen droom, zijne zevenjarige krankzinnigheid, die ook niet achterbleef (H. IV). Onder zijne opvolgers schijnt hij meer of minder in vergetelheid geraakt te zijn. Eerst onder den laatsten koning BELSAZAR, en wel in den laatsten nacht zijner regering, werd hij weder te voorschijn geroepen, om op het gastmaal het geheimzinnig schrift, dat aan den wand gezien werd, te verklaren (1). De val van Babel, die hij daaruit voorspelde, volgde onmiddellijk in dienzelfden nacht (H. V). Onder DARIUS den Meder, den oom van CYRUS, die in het veroverde Babel den troon beklom, steeg hij tot den rang van eersten staatsdienaar, en werd wonderbaar gered uit het dreigend levensgevaar, waarin hij, om zijne getrouwheid aan God, door den nijd der andere rijksgrooten gebragt was, (H. VI). Hij bleef, van zijne vijanden verlost (vs. 25), onder DARIUS en daarna onder CYRUS in hooge eere (vs. 29), en schijnt in het derde jaar van laatstgenoemden nog in leven geweest te zijn (H. X: 1. vgl. H. I: 21).

(1) Dat schrift luidde woordelijk in de Chaldeeuwsehe taal: mené, mené, tekél, npharsin, d. i. geteld, geteld, gewogen en deelende. De beide eerste woorden maakt DANIEL toepasselijk op den tijd van BELSAZAR's regering, waarvan de jaren geteld en afgeloopen waren; het derde woord op den koning zelve, die, gewogen op de weegschaal der gerechtigheid, te ligt bevonden was; en het vierde op de beide vijanden, Meden en Perzen, die het rijk deelen zouden (H. V: 25—28).

Behalve deze levensbijzonderheden van DANIEL, die voorkomen in het boek, naar zijnen naam genoemd, vinden wij nog onder de apokryfe boeken des O. Verbonds twee geschriften, de geschiedenis van Susanna en van Bel en den Draak, waarvan het eerste het verhaal behelst van het kloek beleid, waarmee DANIEL de onschuld van SUSANNA handhaafde, en het andere dat van de wijze, waarop hij het bedrog der priesters van Bel aan het licht bragt en eene slang, door de Babyloniërs vereerd, deed bersten (§ 82). Ecnigermate onzeker is het, of de melding, door EZECHIEL van hem gemaakt (H. XIV: 14. 20. XXVIII: 3), als een toonbeeld van wijsheid en deugd, daar hij hem met NOACH en JOB in éénen adem noemt en midden tusschen deze twee plaatst, werkelijk op dezen DANIEL doelt of wel op een' vroegeren wijzen, ons van elders niet bekend. Maar 1 Makk. II: 20 vinden wij hem met lof genoemd. En JOSEPHUS getuigt van hem, » dat » hij bij zijn leven van koningen en volken geëerd is geweest, en na zijnen dood een' onverganklijken roem » verkregen heeft."

§ 59.

Het boek, naar hem genoemd.

Het boek, dat zijnen naam draagt, bestaat uit twee deelen, die kennelijk van elkander onderscheiden zijn (Vgl. H. VII: 1). Het eerste deel, H. I—VI, bevat de geschiedkundige bijzonderheden betreffende DANIEL, die wij vermeld hebben (§ 58), benevens het verhaal van de wonderbare redding zijner drie vrienden (H. III). Het is, van H. II: 4 af, in de Chaldeeuwsche taal geschreven (§ 3). Het andere deel, H. VII—XII, op H. VII na, in het Hebreeuwsch voorhanden, is van profetischen inhoud, en bevat vier droom- en andere gezigten of openbaringen, op onderscheidene tijden aan DANIEL te beurt gevallen, en die allen uitloopen op de komst van den Messias en de vestiging van zijn rijk. Gelijk het geschied-

kundig gedeelte geen aanéengeschakeld geschiedverhaal bevat, maar enkel uit losse gedenkschriften bestaat, zoo verschillen ook de gezigten in het profetische deel, zoo wat vorm als inhoud betreft, van de godspraken der overige Profeten. Zij waren blijkbaar niet bestemd, om voorgedragen, maar enkel om te boek gesteld en gelezen te worden en voor volgende geslachten bewaard te blijven. Zij hebben groote overeenkomst met de tooneelen van de Openbaring van JOHANNES, en men zou ze met meerder regt apocalypse kunnen noemen dan profetie. De stijl is in het geschiedkundig gedeelte geheel Oostersch, doorgaans door langwijligheid en omslag van woorden centoonig en niet vrij van Oostersche grootspraak en pligtpleging (vgl. H. II: 38. IV: 19, 38); terwijl de profetische stijl, waarin de gezigten beschreven zijn, prozaïsch is, zich zelden tot den dichtertlijken parallelismus verheft (H. II: 10—12), en zijne verhevenheid enkel ontleent van de symbolische voorstellingen en beelden, die er in voorkomen.

Dit boek zou reeds naar DANIEL kunnen genoemd zijn, even als dat van JOZUA, RUTH, JOB en anderen (§ 8), omdat het over hem handelt en gezigten, aan hem te beurt gevallen, behelst. Doorgaans echter wordt het ook aan hem als schrijver toegekend. Maar hiertegen zijn niet slechts in vroegere eeuwen, bijv. door PORPHYRIUS († 304), die daaruit aanleiding nam tot zijne bestrijding des Christendoms, maar vooral in onze dagen, bij nauwkeurig onderzoek, gewigtige bezwaren ingebracht. Velen van tijdrekenskundigen aard zijn misschien door de jongste nasporingen meer of minder opgeheven, maar sommige anderen zijn nog geenszins uit den weg geruimd. Men wijst, bijv., op de geringe waarde, door de Joden van ouds aan dit boek gehecht, waarvan zij de ingeving betwijfelden; op de achterlijke plaats, daaraan toegekend in den Hebreeuwschen bundel, waar het voorkomt onder de heilige Schriften, die ongetwijfeld tot den allerlaatsten tijd behooren, en wel achter ESTHER (§ 9), terwijl het eerst door de Zeventigen gerangschikt is onder de

profetische boeken; op het onverklaarbaar stilzwijgen van JEZUS SIRACH, die, terwijl hij de beroemdste mannen van Israël en ook de Profeten vermeldt (H. XLVIII. XLIX), van DANIEL met geen enkel woord gewag maakt. Men beroept zich vooral op de taal, waarin het boek geschreven is, een Chaldeeusche dialekt, dat eerst lang na de ballingschap in gebruik gekomen is; terwijl ook het Hebreeusche, dat er in voorkomt, de kleur van lateren tijd vertoont, en er zelfs hier en daar in het oorspronkelijke Griekse woorden gebezigd worden, die toch eerst sedert ALEXANDER den Grooten bekend geworden zijn onder de Joden. Ook beweert men, dat de leer der engelen, in het bijzonder der aartsengelen GABRIËL en MICHAËL, hier met name genoemd, en der beschermengelen van gansche volken en koninkrijken, die hier gevonden wordt (H. IV: 12. VIII: 16. IX: 21. X: 13—21. XII: 1), eerst later in zwang gekomen is onder de Joden. En terwijl men ook in de Messiaansche verwachtingen, hier met opstanding en jongst gerigt in naauw verband geplaatst (H. XII), de sporen meent te ontdekken van eene jongere eeuw, dan die van DANIEL was, verwondert men zich over de hooge waarde, hier gehecht aan uiterlijke godsdienstinstellingen, als het geven van aalmoezen (H. IV: 24) het driemaal daags bidden (H. VI: 11), onthouding van verbodene spijzen (H. I: 8). Men heeft zelfs gewezen, niet zoozeer op de wonderen, hier vermeld, die zich uit den aard der toenmalige tijdsomstandigheden en uit de oogmerken van Gods Voorzienigheid, in verband met de verspreiding der waarheid, laten verklaren en handhaven, als wel op zeker streven, om het wonderbare te overdrijven, dat men hier meent opgemerkt te hebben (H. II: 5, 30. III: 19, 27. VI: 25). En in het profetische gedeelte trekt het de aandacht tot zich, dat dáár de toekomst niet, naar de gewoonte der overige Profeten, in algemeene en breede trekken wordt voorgesteld, maar tot in bijzonderheden, alsof de Profeet haar onmiddellijk voor zich zag; dat de voorspellingen, waaraan alleen vorm en inkleeding een

geheimzinnig karakter geven, zich allen uitspreken van den tijd der Perzische heerschappij tot dien van ANTIOCHUS Epiphanes, soms zelfs met bijgevoegde tijdsbepaling (H. VIII: 3—12, 20—25. X. XI), terwijl de Messiaansche periode wordt voorgesteld, als terstond na dien tijd ophanden (H. IX: 25—27. XII: 1). Op grond van dit een en ander meent men het er voor te mogen houden, dat dit boek, zoo als wij het bezitten, niet onmiddellijk van de hand van DANIEL zelven kan afkomstig zijn. Met dit gevoelen stemmen zelfs, in weêrwil van de scherpzinnige tegenspraak, die het gevonden heeft, zulke geleerden in, die op een geloovig standpunt staan. De schrijver, zeggen zij, die in den Makkabeeuschen tijd geleefd moet hebben en wel onder de vervolgingen, door ANTIOCHUS Epiphanes aangerigt, schijnt zich hier en daar niet onduidelijk van DANIEL zelven te onderscheiden (H. I: 17—21. V: 11—29. VI: 3, 4), prijst hem niet zelden uitbundig (H. I: 19, 20. IV: 5, 6. V: 11—14. IX: 23), en voegt zelfs, waar hij hem sprekende invoert, om misverstand te voorkomen, aan het persoonlijk voornaamwoord ik en mij den naam van DANIEL toe (H. VII: 15. VIII: 1. IX: 2. X: 2 enz.). Hij schijnt zelfs enkele profetische boeken gekend te hebben, en had ze voor zich liggen (H. IX: 2). Volgen wij dit gevoelen, dan heeft hij zijne geschiedkundige bijzonderheden deels uit de mondelinge overlevering geput, deels aan schriftelijke bescheiden, die er bestonden, ontleend, en wilde zijne tijdgenooten door het voorbeeld van DANIEL opwekken tot standvastige volharding in de onderhouding van Gods geboden. Dat DANIEL, overeenkomstig zijn verhaal, aan het hof van Babel geleefd en gewerkt heeft, is aan geen' gegronnen twijfel onderhevig. Ook mag men aannemen, dat hem de toekomst in gezigten is getoond, en dat hij, even als EZECHIEL en anderen, zijne voorspellingen zelf heeft te boek gesteld (H. VII: 1. XII: 4, 9). Maar deze gezigten en voorspellingen, van hem bewaard gebleven, zijn dan door den ons onbekenden schrijver, ten tijde van den druk der

Joden, breeder uitgewerkt en met vele bijzonderheden uit de geschiedenis verrijkt, zoo als wij ze thans bezitten, ten einde de blijde hoop op verlossing en vervulling van Gods beloften onder het volk te verlevendigen. Bij dit gevoelen, zóó gewijzigd, bestaat er geene reden, om wat hier voorkomt aangaande het Messiaansche heil, den grooten Redder, die komen zou, voorgesteld als een menschenzoon in de wolken des hemels (H. VII: 13), de opstanding en het gerigt, niet aan te merken als uit DANIEL zelven oorspronkelijk. Daarvoor pleit ook de onbewimpelde aanhaling van zijne godspraken door den Heer (Matth. XXIV: 15. Mark. XIII: 14), en het gebruik, daarvan meermalen in het N. Verbond gemaakt (Matth. X: 23. XVI: 27. XXVI: 64. vgl. Dan. VII: 13; 1 Kor. VI: 2. vgl. Dan. VII: 22; 2 Thess. II: 3. vgl. Dan. VII: 8, 25; Hebr. XI: 33. vgl. Dan. VI: 1 Petr. I: 10. vgl. Dan. XII: 8). En altijd blijft het hoogst opmerkelijk, dat van de onderscheidene, ook min geloofwaardige berigten, die omtrent DANIEL in omloop waren, alleen dit geschrift onder de kanonieke boeken des O. Verbonds is opgenomen, terwijl de overige geplaatst zijn onder de apokryfe. Men mag daaruit opmaken, dat de inhoud althans in die dagen niet betwijfeld werd.

Aangaande de Grieksche overzetting van dit boek moet nog opgemerkt worden, dat daarin eenige toevoegsels voorkomen, die wij in onzen oorspronkelijken tekst missen. Zoo is o. a. het gebed van AZARIA en de lofzang, door de drie vrienden van DANIEL in den brandenden oven gezongen, ingelascht achter H. III: 23, en de geschiedenis van SUSANNA maakt er H. XIII, die van Bel en den Draak H. XIV uit (§ 82).

§ 60.

Bijzonderheden, in dit boek voorkomende.

Onder de geschiedkundige bijzonderheden, tot dit boek betrekkelijk, behoort, behalve de zevenjarige waan-

zinnigheid van NEBUKADNEZAR (H. IV), waarvan de ongewijde geschiedenis geene melding maakt, de verovering van Babel door CYRUS of KORES. Zij wordt hier slechts van ter zijde aangeduid (H. V: 30. vgl. H. VI: 1), maar het verhaal, dat wij daarvan elders vinden (1), bevestigt dat berigt op hoogst opmerkelijke wijze. Daaruit blijkt namelijk, dat die verovering geschied is in een' nacht, waarin een feest binnen de stad gevierd werd, en het gevolg is geweest van eene krijgslist. CYRUS wist de wateren van den Eufraat in een naburig meer af te leiden en de bedding der rivier door middel van een' dam droog te doen worden. Daar de waterpoorten door grove onachtzaamheid openstonden, viel het hem gemakkelijk, om met zijn krijgsvolk langs de drooggeworden bedding binnen te dringen en, nevens de stad, ook het paleis te bemagtigen, waar BELSAZAR met het zwaard in de vuist gedood werd. Er bestaat echter, in weêrwil van deze in het oog vallende overeenkomst der berigten, nog altijd groote moeijelijkheid, om naauwkeurig te bepalen, onder welken naam deze BELSAZAR bij ongewijde schrijvers voorkomt. De laatste koning van Babel wordt NABONNEDUS en bij HERODOTUS LABYNETUS genoemd. Ook schijnen er tusschen NEBUKADNEZAR en dien laatsten koning minstens nog drie anderen geregeerd te hebben. En volgens BE-ROZUS, met wien JOSEPHUS instemt, zou de laatste koning een overweldiger van den troon geweest zijn, niet afkomstig uit het koninklijk geslacht. Vreemd is het daarom, dat BELSAZAR, indien hij de laatste ware, de zoon van NEBUKADNEZAR genoemd wordt (H. V: 2, 11, 18, 22), al mogt men ook het woord vader in den zin van grootvader of stamvader willen opvatten. Het is misschien het veiligst, bij zoo groote onzekerheid en verscheidenheid van berigten, het oordeel op te schorten.

DARIUS de Meder, H. VI: 1 vermeld, komt voor als de onmiddellijke voorganger van CYRUS (vs. 29), en wordt, op grond daarvan, vrij algemeen gehouden voor dengenen, die

(1) HERODOTUS, I: 190. Vgl. Jer. L. LI.

bij XENOPHON (1) voorkomt onder den naam van CYAXARES, den oom en schoonvader van CYRUS, of anders, daar HERODOTUS van dezen geen gewag maakt, voor ASTYAGES, den laatsten koning van Medië, die door CYRUS overwonnen en onttroond werd. De jongste onderzoekingen echter, die door grondigheid uitmunten, hebben tot de waarschijnlijke slotsom geleid, dat DARIUS de Meder geen ander zijn zou dan DARIUS HYSTASPIS, zoo als hij bij de Grieken heet. Wat HERODOTUS (2) van dezen verhaalt, komt overeen met H. VI: 2. En dan moet DARIUS, de zoon van AHASVEROS, H. IX: 1 genoemd, gehouden worden voor DARIUS Nothus, door wiens toedoen vooral de tempel te Jeruzalem gebouwd werd (Ezr. VI: 1, vgl. § 34).

De gezigten, in het profetische gedeelte beschreven, zijn vier in getal (H. VII. VIII. IX. X—XII). Zij doelen, even als het droomgezicht van NEBUKADNEZAR (H. II), op de opéénvolgende rijken van die dagen, het Chaldeeusche of Babylonische, het Medische, het Perzische en dat der Grieken. Onder de kleinere koninkrijken, die in 323 uit de wereldheerschappij van den vroeg gestorven' ALEXANDER den Grooten ontstonden, was Syrië, vooral onder ANTIOCHUS IV, bijgenaamd Epiphanes, den Joden vijandig. In dat droomgezicht wordt dan ook door het gouden hoofd van het beeld, dat de koning zag, het Chaldeeusche, door deszelfs borst en armen van zilver het Medische, door buik en dijen, die van koper waren, het Perzische, door de ijzeren schenkelen het Grieksche en door de voeten, ten deele van ijzer, ten deele van leem, het Syrische rijk aangeduid, terwijl de steen of rotsklomp, die het gansche beeld verbrijzelde en vergruisde, de eeuw der Messiaansche heerschappij, die daarna verwacht werd, beteekent (H. II: 31—45). Met dit droomgezicht heeft groote overeenkomst het eerste gezicht, aan DANIEL zelve te beurt gevallen, waarin eerst een leeuw met vederen optreedt, die eene menschelijke gestalte verkrijgt, daarna een verslindende

(1) Cyropæd. V: 5. VIII: 5—7.

(2) III: 89.

beer, met stukken vleesch in den muil, verder een luipaard met vier vleugelen en vier hoofden, en eindelijk een dier met ijzeren tanden en tien hoornen, waardoor de tien Syrische koningen, die tot op ANTIOCHUS IV geregeerd hebben, schijnen bedoeld te worden (H. VII: 1—8, 17—25). De verschijning van een' menschenzoon op de wolken, aan wien eene eeuwige heerschappij gegeven werd, waarmede dit gezigt besloten wordt (vs. 9—14, 26, 27), wijst weder naar den Messias en zijn koninkrijk heen. In DANIEL's tweede gezigt vertoont zich, naar de verklaring, door den engel GABRIËL gegeven (H. VIII: 19, 20), het Medische en Perzische rijk onder het beeld van een' ram met twee hoornen, die alles voor zich wegstoot, zoodat er niets tegen bestand is (vs. 3, 4). Een geitenbok met éénen hoorn, eensklaps uit het Westen gekomen, overwint den ram, werpt hem ter aarde en breekt zijne hoornen; de bok groot en sterk geworden zijnde, brak de ééne hoorn, in welks plaats vier anderen kwamen; en uit één van die ontsproot een andere kleine hoorn, die groot werd en in zijnen overmoed de heilige dingen aantastte (vs. 5—12). Hiermede wordt het Grieksche rijk beschreven, 't welk dat der Meden en Perzen veroverd en waarin slechts één koning, ALEXANDER, regeert; terwijl het daarna in vier andere rijken verdeeld wordt, en in één dezer rijken een koning als ANTIOCHUS de godsdienst verstoort (vs. 21—26). Naar de, door den engel GABRIËL gegevene, verklaring van de zeventig jaren bij JEREMIA (H. XXV: 12. XXIX: 10), worden daardoor, volgens het derde gezigt (H. IX), zeventig jaarweken of tijdperken, elk van zeven jaren, bedoeld, die van de wegvoeuring des volks verlopen zouden tot op de komst van den Messias (vs. 24). Hoe deze berekend moeten worden, is een ingewikkeld vraagstuk geworden. Velen houden het voor allerwaarschijnlijkst, dat hiermede het tijdsbestek van 490 jaren bedoeld wordt, dat zich uitstrekt van de Babylonische ballingschap tot ANTIOCHUS, in wiens dagen de komst van den Messias, te midden der ver-

drukking, verwacht werd. In het vierde of laatste gezigt worden de lotgevallen der rijken van het Oosten, waarmede die der teruggekeerde Joden naauw zamenhangen, zóó duidelijk en uitvoerig beschreven, dat men de bijzonderheden, die daarin voorkomen, bijkans trek voor trek, in de geschiedenis dier tijden kan terugvinden (H. X—XII). De oorlogen tusschen de Syrische en Egyptische koningen, hier koningen van het Noorden en van het Zuiden genoemd, laten zich zonder moeite herkennen (H. XI: 5—20). Ook de krijgsbedrijven van ANTIOCHUS en de vervolgingen, door hem aangerigt, zijn hier geteekend (vs. 21—39). En aan het einde wordt met den aanvang van het Messiaansche tijdperk de triomf van de goede zaak der godsdienst en de vrijheid der Joden, na bange verdrukking, in verbloemde bewoordingen voorzegt (H. XII). Men kan uit dit vlugtig overzicht van den inhoud eenigermate oordeelen over den geest van het profetische gedeelte van DANIEL, boven aangeduid (§ 59).

DE PROFET HOSÉA.

§ 61.

HOSÉA en zijne profetiën.

Onder de kleine Profeten, dus genoemd, omdat hunne geschriften van kleinen omvang zijn en te zamen doorgaans op ééne boekrol geschreven werden (§ 9), staat HOSÉA boven aan, niet zoo zeer omdat hij naar tijdsorde de oudste was (vgl. § 48), als wel, zoo 't schijnt, van wege de meerdere uitgebreidheid van zijn geschrift.

Wij leeren HOSÉA (1) uit het opschrift kennen als den zoon van BEËRI (H. I: 1). De overlevering, die zegt, dat hij tot den stam van Issaschar, en alzoo tot het

(1) Zijn naam, die God helpe beteekent, komt overeen met dien van Israël's laatste koning.

rijk van Israël behoord zou hebben, heeft veel waarschijnlijk, daar hij steeds spreekt als burger van dat rijk (H. V: 1. VI: 8, 9. XIV: 6—8), als ooggetuige van de daar heerschende zonden (H. XII: 8), en zelfs den koning van Israël zijnen koning noemt (H. VII: 5). Van het rijk van Juda maakt hij slechts van ter zijde, en alleen bij voorkomende gelegenheid, melding (H. V: 5, 12—14. VI: 4—11. XII: 1—3). Hij wordt gezegd, onder de koningen van Juda, UZZIA, JOTHAM, ACHAZ en HIZKIA, geleefd te hebben (H. I: 1), en was alzoo een tijdgenoot van JESAJA (Jes. I: 1. vgl. § 50), maar moet toch ouder geweest zijn dan deze, die eerst in het sterfjaar van UZZIA optrad (Jes. VI: 1). Het blijkt toch, dat hij ook reeds ten tijde van JEROBEAM II, den koning van Israël, die ongeveer 25 jaren vroeger dan UZZIA gestorven is, geprofeteerd heeft (H. I: 1). En daar hij nog leefde, toen SALMANASSAR Beth-Arbel verwoestte (H. X: 14), wat niet vóór de regering van HOSEA, den laatsten koning van Israël, gebeurd is, zoo heeft zijne profetische werkzaamheid zich over vele tientallen van jaren uitgestrekt. Er is echter geen spoor voorhanden, dat hij ook nog den ondergang van het rijk der tien stammen aanschouwd zou hebben.

Het tijdvak zijner werkzaamheid werd in dat rijk gekenmerkt door eene reeks van omkeeringen, gewelddadigheden en koningsmoorden, waarvan elders bijkans geen voorbeeld is in de geschiedenis en waardoor de staat, door Assyrië telkens meer bedreigd en door zedeloosheid krachteloos geworden, eindelijk geheel werd ten val gebracht (2 Kon. XV: 8—31. XVII: 1—4. vgl. Hos. VII: 11. XII: 2). Den inwendigen toestand des lands, gedurende die jaren, leeren wij uit zijne godspraken van de treurigste zijde kennen. Allerwege heerschte afgodendienst, niet slechts te Gilgal en Bethel (H. IV: 15. IX: 15. X: 15. XII: 12), maar ook elders, tot in de huizen toe (H. IV: 12). Losbandig en brooddronken waren de feesten, die er gevierd werden (H. IV: 11, 14. VII: 4, 5). De aanzienlijken, die zich nu eens

met den koning aan allerlei zonden overgaven (H. VII: 3), bezoedelden zich straks met het bloed van den Vorst (vs. 7), om een' anderen te verheffen (H. VIII: 4) en op nieuw tegen dezen zamen te zweren (H. X: 3, 7). De priesters, aan wie de wet vreemd geworden was (H. VIII: 12), gingen voor in het kwade. Bij het volk werd geene kennisse Gods (H. IV: 1), geene goede trouw meer gevonden, maar bedrog (H. X: 2, 4. XII: 2, 8); en vloeken, liegen, stelen, moorden was hun dagelijksch bedrijf (H. IV: 1). Het zedebederf scheen zijn toppunt bereikt te hebben (H. IX: 2. XIII: 12), terwijl het rijk vernederd was (H. V: 5. VII: 10), onder een vreemd juk gebogen ging (H. VIII: 8, 10) en nu eens zich tot Assyrië, dan weder tot Egypte wendde om hulp tegen den dreigenden ondergang (H. V: 13. VII: 11. IX: 3. X: 6. XI: 5. XII: 2).

In zulke donkere dagen verplaatst ons het boek van HOSEA's profetiën, dat wij bezitten. Het bestaat uit twee deelen. Het eerste deel, H. I—III, bevat het verhaal van hetgeen JEHOVA hem omtrent zijne eigene lotgevallen, vooral met betrekking tot zijn huwelijk en zijne vrouw, te kennen gaf, de symbolische beteekenis daarvan en de daaraan geknoopte openbaringen. Hij moest, namelijk, in het huwelijk treden, maar met eene vrouw, die hem ontrouw worden en kinderen baren zou, die de zijnen niet zouden zijn (H. I. II). En toen zij later, na haar wangedrag, zich van den Profeet verwijderd had en uit armoede de slavin van een' vreemde geworden was, moest hij haar terugkopen en weder tot zich nemen (H. III). Er bestaat geene genoegzame reden, om te meenen, dat dit, hoe vreemd en ongepast het ons ook voorkome, niet werkelijk alzoo geschied zou zijn. De Profeet moest als 't ware in zijne vrouw den geheelen last der verdorvenheid zijner dagen persoonlijk ondervinden, om daardoor te beter de smart van JEHOVA en zijn heilig ongenoegen daarover te kunnen gevoelen en, vooral onder het beeld van echtbreuk en overspel, te kunnen uitdrukken. Er heerscht overigens

in dit meer prozaïsch gedeelte eene korte, zamengedrongene zegswijze, en de toon strekt ten bewijze, welk eene zwaarmoedige treurigheid, slechts nu en dan door ijverzucht en toorn afgewisseld, ten gevolge zijner huiselijke smart zich verspreid had over zijn geheele wezen. Hiermede stemt de rede, tegen Israël gerigt, overeen, die hij in dit verhaal inlascht (H. II: 4—25), waarin hij aan zijne woorden een' vrijeren loop laat en aanwijst, hoe het hem gebeurde, symbolisch opgevat, in het rijk der tien stammen is terug te vinden. — Het tweede deel, H. IV—XIV, bevat onderscheidene redenen, vijf of zes in getal, naar tijdsorde gerangschikt en door hem zelve onderling in verband gebragt, toen hij ze verzamelde; wat hem te gemakkelijker vallen moest, naarmate de inhoud meer op één onderwerp betrekking heeft, den afval en de ontrouw des volks en de aanstaande strafgerigten. Er komt daarin echter niet slechts bedreiging voor van ondergang en wegvoering uit het land, maar ook troostrijke belofte van herstelling, van hereeniging met Juda onder een' magtigen koning uit DAVID'S huis, benevens allerlei uiterlijke en geestelijke welvaart, wanneer zij, door de ellende verbeterd, tot hunnen God zouden zijn teruggekeerd (H. XI. XIV).

De stijl van HOSEA is veelal kort en afgebroken, rijk aan de meest verschillende en soms zeer stoute beelden, vergelijkingen en leenspreuken, nu eens bitter en verwijtend van toon, dan weder zacht weemoedig en klagende. Zijne taal is, ten gevolge van vreemde woordvoegingen en vormen, die hij bezigt, minder verstaanbaar, dan men verwachten zou. Het is blijkbaar de smart, die hem tot spreken dringt, en in zijne woorden spiegelen zich beurtelings treurigheid en diepe verontwaardiging af. Drukte zich alzoo zijn gevoel in lyrische zangen uit, zijne gedachten zijn doorgaans oorspronkelijk en zijne beelden nieuw. Soms schijnen hem vroegere profetiën voor den geest te zweven (1). Overal is het JEHOVA zelf, die in

(1) Verg. H. IV: 3 met Am. VIII: 8; II. V: 5 met Am. VIII: 7;

zijne redenen spreekt; slechts éénmaal komt het gebruikelijke: spreekt de Heere bij hem voor (H. XI: 11). Zóózeer is hij zich bewust, in den naam en door den geest zijns zenders het woord te voeren tot het afvallige Israël, dat, blijkens zijne godspraken, niet ongevaarschuwd verloren ging.

Men vindt, Matth. II: 15, een gezegde van HOSEA (H. XI: 1), op den klank der woorden af, aangehaald. Aan hem is ook de uitroep ontleend, door den Heer gebezigd bij de voorspelling van Jeruzalem's ondergang: bergen! valt op ons, heuvelen! bedekt ons! (H. X: 8. vgl. Luk. XXIII: 30).

DE PROFEET JOËL.

§ 62.

Joël en zijne profetie.

Van den Profeet JOËL (1), van zijnen stand, leeftijd en woonplaats, wordt ons, in den aanhef van zijn boek (H. I: 1), niets anders berigt, dan dat hij de zoon was van zekeren PETHUËL. Er is echter geen twijfel aan, of hij heeft geleefd in het rijk van Juda en trad met zijne profetie te Jeruzalem op. Deze stad toch is het middelpunt zijner rede, zoowel wanneer hij het onheil des lands beschrijft, als waar hij de toekomst schildert (H. I: 14. II: 1, 15. III: 5—7, 11, 13, 21—26), terwijl zijn zuivere, beschaafde stijl voor zijne meer of minder aanzienlijke afkomst schijnt te pleiten. Aangaande zijnen leeftijd bestaat er in zooverre verschil onder de uitleggers, dat men hem vroeger hield voor een' tijdgenoot van JESAJA en in de laatste helft van HIZKIA's regering plaatste, later hem verschoof tot den eersten tijd van

H. VIII: 14 met Am. II: 5; H. X: 12 met Joël II: 23. Waar HOSEA met JESAJA overeenstemt (vgl. H. VIII: 4 met Jes. XXX: 1; H. IX: 15 met Jes. I: 23), kan hij niet voor diens navolger gehouden worden.

(1) De naam beteekent: JEROVA [is] God.

UZZIA, en thans met groote waarschijnlijkheid beweert, dat hij behoort tot het eerste gedeelte der regering van JOÏS over Juda. Ten bewijze hiervan beroept men zich, eensdeels, op de melding, van de Egyptenaren, Edomieten en Philistijnen gemaakt als vijanden van het rijk (H. III: 9, 24), anderdeels, op het stilzwijgen, hier bewaard omtrent de Assyriërs en de Syriërs, wier vijandschap eerst later te voorschijn trad. Daarbij is het opmerkelijk, dat AMOS, die, blijkens het gebruik, dat hij van JOËL's geschrift gemaakt heeft (1), later geleefd moet hebben, terwijl hij dezelfde vijanden vermeldt, toch ook reeds spreekt van de Syriërs. En daar de godsdienstige stemming des volks, zoo als die uit JOËL blijkt, noch in de dagen van ANAZIA, die de afgoderij beschermde (2 Kon. VIII: 27), noch in die van ATHALIA, die hem hierin volgde (H. XI: 3—18), te bespeuren is, zoo worden wij als van zelf gewezen op de eerste jaren der regering van JOÏS, gedurende het voogdijschap van JOJADA, den hooge priester. Men mag alzoo JOËL met regt den oudsten der Profeten noemen, wier profetiën ons zijn bewaard gebleven (vgl. § 48).

Het boek van JOËL bestaat slechts uit drie, maar in den Hebreewschen tekst, waar de profetie van den pinksterdag (H. II: 28—32) een afzonderlijk hoofdstuk uitmaakt, uit vier hoofdstukken. Het bevat, zoo 't schijnt, eigenlijk twee deelen, die hij, toen hij ze in schrift stelde, door een gepast tusschenvoegsel (H. II: 18) tot één geheel vereenigde. Eerst wordt de vreeselijke verwoesting des lands, door onderscheidene elkander opvolgende zwermen van sprinkhanen, en de ellende, daardoor te weeg gebragt, geteekend, met ernstige vermaning tot boete (H. I. II: 1—17); en daarna, als er een plegtige boetedag gevierd was en het volk zich voor JEHOVA vernederd had, wordt de verhooring des gebeds vermeld en eene blijde toekomst aangekondigd, waarin Hij meer dan

(1) Verg. H. IV: 16 met Am. I: 2; H. IV: 4 met Am. I: 9; H. I. II met Am. IV: 6—9.

vruchtbaarheid en zegen schenken, over de vijanden des volks straf oefenen en Jeruzalem eeuwig zou doen bestaan (H. II: 18—III: 21).

Algemeen erkent men deze profetie voor een uitstekend voortbrengsel van gewijde diehtkunst, en roemt, zoowel de zuiverheid der taal en de keuze der woorden als de schoonheid en regelmatigheid van den vorm. Vooral is de voorstelling schilderachtig van den aantogt der sprinkhanen, aan een ontelbaar heirleger gelijk, dat ordelijk voorwaarts rukt, de zon als verduistert, door geen' tegenstand belemmerd, steden en huizen binnendringt en, zonder iets te versehooenen, het gansche land in eene wildernis hersehept (H. II: 2—11), om zich eindelijk te verliezen in de wateren der zee (vs. 20). In den nazomer, toen wijnstok en vijgeboom reeds een' goeden oogst beloofden (H. I: 7, 12), had deze plaag zich vertoond en gedurig verder uitgebreid. En toen de najaarsregen, waarop men gehoopt had, achterbleef, kon ook het gezaaide graan niet opkomen, en wat door de sprinkhanen nog niet verwoest was, moest door droogte verwijnen, zoo dat zelfs de offers in den tempel zouden moeten ophouden en het vee geene weide meer zou vinden. Het kan ons niet bevreemden, dat een Profet uit zulk een algemeenen nood aanleiding tot spreken heeft ontleend, te minder daar zulk eene straf door MOZES reeds bedreigd (Deut. XXVIII: 38) en door SALOMO later afgebeden was (1 Kon. VIII: 37). Er bestaat dan ook geene reden, om met de oudste Christelijke sehrijvers te meenen, dat hij onder het beeld van sprinkhanen de vijanden des volks zou hebben aangeduid. Elke beeldsprakige of dubbelzinnige verklaring is in strijd, zoowel met den geest als met de letter dezer profetie (Vgl. H. I: 12, 17, 20. II: 4, 5, 9, 20).

Beroemd is vooral dat gedeelte van JOËL's godspraken geworden, dat in de verre toekomst een' overvloed van geestelijke gaven toezegt, waardoor gansch Israël als in een volk van Profeten zou herschapen worden (H. II: 28, 29). Het is, even als de daaraan toegevoegde aan-

kondiging van vreeselijke gebeurtenissen en jammertoneelen, die den grooten gerigtsdag des Heeren zouden voorafgaan (vs. 30—32), door den Apostel **Petrus** op den pinksterdag van de dagen des N. Verbonds verklaard en tot zijn oogmerk gebezigd (Hand. II: 16—21). Van den Messias zelven maakt **Joël** geen gewag. Te opmerkelijker is daarom, wat hij zegt van eene fontein of bron, die in het huis des Heeren ontspringen en het dal Sittim, gelegen in der Moäbietten land, besproeien zal (H. III: 18). Men vindt deze beeldspraak bij **Ezechiel**, breeder uitgewerkt, terug (Ez. XLVII: 1—12).

DE PROFEET AMOS.

§ 63.

Amos en zijne profetiën.

Niet in de scholen der geleerdheid, maar in den schoot der vrije natuur, achter de kudden zijns vaders, was **Amos** gevormd, toen hij, door God geroepen, optrad als Profeet. Hij was een schaapherder en verschaftte zich door het verzamelen van wilde vijgen een sober bestaan (H. VII: 14, 15). Ofschoon te Thekoa, eene kleine stad, slechts vijf uren van Jeruzalem gelegen, woonachtig (H. I: 1) en alzoo uit het rijk van Juda afkomstig, heeft hij te Bethel geprofeteerd en was gezonden tot het rijk van Israël (H. VII: 13). De tijd zijner profetische werkzaamheid wordt aangeduid door de vermelding der gelijktijdige regering van **Uzzia** over Juda en **Jerobeam II** over Israël (H. I: 1). Wij hebben hier te denken aan de eerste helft der regering van eerstgenoemden koning, die 811 v. C. begon, tot op den dood van **Jerobeam** in 785. Het jaar van zijn optreden zou met zekerheid zijn aan te wijzen, zoo het tijdstip der aardbeving, waaraan het twee jaren voorafging (H. I: 1. vgl. Zach. XIV: 5), ons niet te eenemale onbekend ware. Het schijnt, dat zijne redenen gedurende een tijdsbestek van onderscheidene jaren zijn uitgesproken,

daar hij die aardbeving reeds als verleden in hare gevolgen voorstelt (H. IV: 11). Te Bethel opgetreden, ondervond hij tegenstand van den priester AMAZIA, die hem terugwees en beval naar Juda terug te keeren (H. VII: 10—17). Hoedanig zijn verder lot geweest mag zijn, weten wij niet, te minder daar de overlevering, dat de zoon van dien AMAZIA hem gedood zou hebben, geen geloof verdient.

De regering van JEROBEAM II was een schoon tijdperk voor Israëel en, toen AMOS optrad, heerschte er nog rust en vrede van buiten; maar des te sterker ontwikkelde zich, te midden der kalverdienst (H. V: 20, 21. VIII: 5, 14), het inwendig verval des rijks. De aanzienlijken des volks gaven zich aan allerlei misdaden over, en de hoofdstad was een poel van zonden geworden (H. III: 9). Nevens allerlei zedeloosheid, waren verachting der godsdienst en der Godsgezanten, verdrukking der armen, afpersing en aanneming van geschenken, woeker en bedrog, overdaad, trotschheid en brooddronkenheid de heerschende ondeugden, toen AMOS den last ontving, om in den naam van JEHOVA te Bethel op te treden, straf te verkondigen en tot bekeering te vermanen, of het volk nog mogt terugkeeren tot zijnen God. Hij begint met zijne profetie aan die van JOËL, die hem was voorgegaan, vast te knoopen en heeft haar ook in het vervolg gedurig voor oogen (vgl. § 62). Aan het rijk van Israëel kondigt hij voorts den ondergang aan (H. VIII: 2), en wijst daarbij, zonder het te noemen, reeds niet onduidelijk op het Assyrische rijk, dat dreigend opwies in het Oosten (H. V: 27. VI: 14). Maar hij voerspelt ook den terugkeer des volks en het duurzaam bezit des lands (H. IX: 14, 15), en vermeldt het heil van Israëel, als uit Juda en wel uit DAVID's huis aanstaande. Merkwaardig vooral is de verzekering, door hem gedaan, dat de vervallene hut van DAVID weder zou opgerigt en gebouwd worden als in de dagen van ouds (vs. 11. vgl. Hand. XV: 16, 17).

Er is geen twijfel aan, of de Profeet AMOS heeft het boek zijner profetiën, zoo als wij het bezitten, zelf za-

mengesteld en nedergeschreven. Het schijnt zelfs, dat hij met meer dan gewone zorg uit zijne redenen, zonder aan hare bijzondere eigenaardigheid te kort te doen, één schoon geheel heeft willen vormen. Wij onderscheiden daarin twee hoofddeelen, waarvan het eerste, H. I—VI, een viertal strafredenen, het andere, H. VII—IX, een tweetal gezigten, benevens het geschiedkundig bericht van zijne ontmoeting met AMAZIA te Bethel (H. VII: 10—15), bevat. Aan het hoofd staat eene algemeene en plegtige aankondiging van straf, tot de omliggende volken gerigt (H. I. II). De drie volgende redenen schilderen eerst met sterke kleuren de zonden des volks met daaraan toegevoegde strafbedreiging (H. III. IV), brengen dan op weemoediger toon de vermaning over, om zich toch te bekeeren (H. V), en wijzen eindelijk nogmaals op de naderende bezoeking des Heeren (H. VI). De beide laatste redenen, in den vorm van gezigten gekleed (§ 47), spreken vooral van het toekomstig lot des volks, dat zwaar bezocht en diep vernederd zou worden (H. VII—VIII: 3), en eindigen met de voorstelling dier tijden, als de straf voorbijgegaan en het volk gelouterd en gezuiverd zou zijn (H. VIII: 4—IX). Het valt in het oog, dat, even als de eerste rede een gepast begin geweest was, zoo ook deze laatste een schoon besluit mag heeten. Moeijelijk echter is de beantwoording der vraag, of bij deze keurige rangschikking der profetiën ook de tijdorde in acht genomen is.

Men heeft, de geringe afkomst van AMOS in aanmerking genomen, hem vroeger platheid en nalatigheid van stijl en taal te laste gelegd; maar dat oordeel heeft, bij nader onderzoek, voor gunstiger meening plaats gemaakt. Zijne korte, afgebrokene en eenvoudige schrijfwijze vertoont ons den schoonen, ongeunstelden vorm van den man, die op het land opgevoed en uit Gods ruime schepping onderwezen is. Zijne losse volzinnen en welluidende liederen zijn nergens gezwollen of laag, maar trotsch en edel, en zijne minder beschaafde taal en landelijke beelden kenmerken den herder, die gewoon is het gevoel zijns har-

ten dichterlijk uit te drukken. Men rekent dan ook het boek zijner profetiën onder de schoonste voortbrengselen der gewijde profetische poëzij.

DE PROFEET OBADJA.

§ 64.

OBADJA en zijne profetie.

Er komt in de gewijde geschiedenis meer dan één voor onder den naam van OBADJA, die eigenlijk knecht des Heeren beteekent (1). Zoo vinden wij er énen vermeld, die in de dagen van ACHAB en IZEBEL vele vervolgde Profeten in twee spelonken verborgen en onderhouden had (1 Kon. XVIII: 3, 4), een' ander', die genoemd wordt onder de Vorsten van den koning JOSAPHAT (2 Kron. XVII: 7), en een' derden, een' leviët, ten tijde van JOSIA (2 Kron. XXXIV: 12). Er bestaat echter geen reden, om een' van deze drie terug te vinden in den Profeet, wiens geschrift in omvang het kleinste is van den gewijden bundel des O. Verbonds. Het bevat eene gestrengte strafbedreiging aan Edom om de wijze, waarop het zich jegens Juda gedragen had (vs. 1—16), en eindigt met aan Juda en JAKOB's huis in de toekomst nog heugelijke dagen aan te kondigen, waarin zij over Edom zouden zegepralen, hun land in deszelfs ganschen omtrek bezitten, en er een nieuw Godsrijk zou schijnen opgerigt te zijn (vs. 17—21).

De bepaling van den leeftijd van dezen Profeet en den ouderdom zijner profetie hangt af van de beantwoording der vraag, in welke betrekking zij staat tot de gelijksoortige van JEREMIA (H. XLIX: 7—22 (2)). Er is toch tusschen beide godspraken zóó groote overeenkomst, dat de ééne Profeet het geschrift des anderen gekend of bei-

(1) Lat. *ADIAS*, volgens de Zeventigen.

(2) Ook bij JESAJA (H. XXXIV) en EZECHIEL (H. XXXV) vinden wij Edom's ondergang aangekondigd.

den uit dezelfde bron geput moeten hebben (1). Vroeger meende men veelal, dat JEREMIA door OBADJA is nagevolgd; maar dit gevoelen kan men door de laatste onderzoekingen voor genoegzaam wederlegd houden. OBADJA's profetie draagt tegenover die van JEREMIA de duidelijkste kenmerken van eenheid en oorspronkelijkheid, terwijl in de meeste van JEREMIA's redenen omtrent vreemde volken (H. XLVI—LI) uitdrukkingen voorkomen, uit oudere Profeten ontleend. Men mag hieruit besluiten, dat OBADJA ouder was dan JEREMIA, en, daar het stuk van laatstgenoemden in het 4de jaar van JOJAKIM is zamengesteld, zoo wijst dit tijdpunt de uiterste grens aan van OBADJA's profetische werkzaamheid. Hoeveel vroeger hij geleefd mag hebben, is even onzeker, als welke zijne lotgevallen mogen geweest zijn. Sommigen meenen niet zonder grond, dat de inneming van Jeruzalem en de misdrijven der Edomieten, die hij beschrijft (vs. 10—16), behooren tot den tijd van JORAM's regering, toen Jeruzalem werkelijk door de Philistijnen en Arabieren is ingenomen (2 Kron. XXI: 16, 17); terwijl de gezindheid van Edom, toen en later, genoegzaam blijkt uit Joël IV: 19 en Amos I: 11, en OBADJA daarin de voorbode kan gezien hebben van vernieuwde onheilen voor Juda en van nog meerdere bewijzen van vijandschap van den kant van Edom. Het is echter te moeilijker, hierover beslissende uitspraak te doen, daar het duidelijk blijkt, dat OBADJA JOël's profetie gekend moet hebben (2). Hoe dit echter ook zijn moge, hetzij OBADJA een tijdgenoot van AMOS geweest is, of eerst kort vóór JEREMIA is opgetreden, de oorzaak, dat hij in de rij der kleine Profeten onmiddellijk achter AMOS geplaatst is, zal wel daarin gelegen zijn, dat hij Am. IX: 12 scheen uit te breiden. En altijd blijft dit klein geschrift merkwaardig, omdat geen der Profeten Edom's stelling tegenover Israël zoo dui-

(1) Verg. Jer. XLIX: 7 met Obadj. vs. 8; Jer. vs. 9, 10 met vs. 5, 6; Jer. vs. 12 met vs. 16; Jer. vs. 14—16 met vs. 1—4.

(2) Verg. Obadj. vs. 10 met Joël IV: 19; vs. 11 met Joël vs. 3, 5; vs. 15 met Joël vs. 18, 4, 7; vs. 16 met Joël vs. 3.

delijk uitgesproken, en zijne trotschheid en zelfverheffing, zijn' haat tegen Israël en zijne toekomst met zulke korte, maar veelbeteekenende uitdrukkingen heeft aangewezen.

DE PROFEET JONA.

§ 65.

JONA en het boek, naar hem genoemd.

De Profeet JONA leefde in de dagen van JEROBEAM II, den koning van Israël, en trad met de voorspelling op, dat deze zijn rijk herstellen zou in het bezit van deszelfs gansehe grondgebied (2 Kon. XIV: 25). Dat geen ander dan deze JONA, die van Gath-hefer, in den stam van Zebulon gelegen, afkomstig was; in het geschrift, naar zijnen naam genoemd, bedoeld kan zijn, blijkt uit de gelijkkluidende opgave van zijnen vader, AMITTHAI geheeten (H. I. 1). Zijn naam beteekent eene duive. Overigens weten wij echter van zijne lotgevallen niets, dan voor zooverre zij hier vermeld worden.

Men vindt, namelijk, in dit boek geene profetische redevoeringen, door JONA uitgesproken, gelijk de boeken der Profeten doorgaans bevatten, maar het verhaal van zijne zending naar Nineve, de hoofdstad van het Assyrische rijk, en den uitslag zijner werkzaamheid aldaar. Aan den ontvangen' last poogde hij zich te onttrekken, door zich naar Tarsis in te sehepen. Maar op de reize door een' hevigen storm belopen, werd hij door het lot aangewezen als de schuldige en, in zee geworpen zijnde, door een grooten viseh verzwolgen, die hem, drie dagen later, levend op het strand uitspuwde (H. I. II). Nu begaf hij zich naar Nineve en kondigde den ondergang der stad binnen veertig dagen aan; waarop allen, met den koning aan het hoofd, zich verootmoedigden en het dreigend onheil werd afgewend (H. III). En toen JONA zich over dezen uitslag bij God beklagde, werd hij daarover te regt gewezen door het spoedig ont-

staan en verdorren eener struik, wier schaduw hem verkwikt had (H. IV). Een danklied, waarin hij zich over zijne redding verblijdt (H. II: 1—9), is in dit verhaal ingevlochten.

Het valt moeilijk, om den inhoud van dit boek voor zuiver geschiedkundig te houden. Niet slechts mist het, op den naam van den Profeet na, alle historische aanwijzingen en bevat eene reeks van wonderbare voorvallen, waarvan het Godewaardig doel moeilijk te gissen is; maar ook de samenhang van het verhaal laat veel te wenschen over, en het danklied van JONA is geen eigenlijk gezegd oorspronkelijk stuk, maar zamengesteld uit verschillende gezegden, die in oude liederen voorkomen, en hier, tot één geheel gebragt, op zijne omstandigheden toepasselijk worden gemaakt. Het is bovendien blijkbaar niet door hem zelve opgesteld, daar de schrijver zich niet voor den Profeet JONA uitgeeft, maar slechts van hem en zijne lotgevallen spreekt, en de taal door hare Chaldeïsmen een' lateren oorsprong in of na de ballingschap verradt. Men beweert daarom niet zonder grond, dat dit boek in houding, kleur en stijl het voorkomen heeft van een Oostersch verhaal, meer of minder op waarheid gegrond en opgesteld met het doel, om vele gewigtige waarheden aangaande God en zijn bestuur, den mensch en zijne verpligting, de Profeten en hunne werkzaamheid, op aanschouwelijke wijze in het licht te plaatsen. Een bepaald oogmerk laat zich daarin echter, te midden van velerlei leerzaams, niet ontdekken. Vooral schijnt het te doen te zijn, om aan te wijzen, dat een Profeet zich niet willekeurig onttrekken kan aan den goddelijken last; dat God zich ook aan de heidenen heeft laten gelegen liggen en zich hunner ontfermt; dat Hij liever verschoont en vergeeft dan straft; en dat de voorspellingen der Profeten on vervuld kunnen blijven, zonder daarom op te houden goddelijk te zijn. Met het oog hierop kan men naauwelijks gelooven, dat dit boek eerst na de ballingschap zou geschreven zijn. Het schijnt veeleer tot een' tijd te behooren, toen de Profeten nog werkzaam

waren en, vooral wegens nog onvervulde voorspellingen, gesmaad en vervolgd werden. Ook kan men er zich moeilijk anders reden van geven, waaraan het is toe te schrijven, dat het onder de profetische geschriften geplaatst is, daar het, indien het na de ballingschap geschreven ware, ligt met de boeken van JOB, DANIEL en soortgelijke zou zijn gelijk gesteld. Eindelijk wordt de geschiedenis van JONA, zoo als zij hier voorkomt, zoo-wel elders (Tob. XIV: 4, 8. 2 Makk. VI: 8), als door den Zaligmaker zelven (Matth. XII: 39, 40. XVI: 4. Luk. XI: 29, 30) op eene wijze vermeld, dat daarbij ongetwijfeld geschiedkundige waarheid moet ten grondslag liggen. Maar wie zal het wagen, om naauwkeurig aan te wijzen, wat al of niet tot de versiering behoort, door den schrijver tot zijn oogmerk daaraan toegevoegd?

Wanneer wij dit waarschijnlijk gevoelen aannemen, dan vervallen de meeste bedenkingen, vroeger en later tegen dit boek ingebracht; en het blijft de plaats der eere waardig, die daaraan in den gewijden bundel is toegekend. Vooral trekt het onze aandacht tot zich van wege de zorg, door JEHOVA ook voor de heidenen gedragen, waarvan JONA's zending tot de Ninevieten ten proeve versterkt. Tegen de mogelijkheid dier zending bestaat geen bezwaar, daar het Assyrische rijk, in de dagen van JEROBEAM II, nog geene vijandige houding tegen Israël had aangenomen. Een tweede voorbeeld is er echter in de geschiedenis niet aan te wijzen, dat een Profeet geroepen werd, om niet alleen tegen eenig heidensch volk te profeteren, maar ook persoonlijk naar eene hunner steden te gaan en dáár het aanstaande strafgericht des Heeren aan te kondigen. Dat het karakter van JONA hier in een hoogst ongunstig daglicht voorkomt (H. I: 3. IV: 3, 8), valt niet te ontkennen, maar behoeft daarom toch niet met de waarheid in strijd te zijn. Nergens worden ons de Profeten anders voorgesteld, dan als menschen, die, in weêrwil hunner zending, onderworpen zijn aan menschenlijke zwakheden en gebreken. Men zou ook, wat tegen JONA getuigt, te breed uitme-

ten en het goede, dat in hem was, miskennen (H. I: 9, 12. III: 3, 4), en vooral kunnen voorbijzien, wat de menschkunde aanvoert tot verklaring van zijn gedrag. Wat eindelijk den wonderboom (*ricinus*) betreft, waarvan hier gesproken wordt (H. IV: 6); het was eene plant of struik met breede en digte bladeren, die, zonder een' stam te vormen, hoog opschoot en aangename schaduw gaf, maar ook even spoedig, bij de minste belediging, verwijnende en stierf. De steek van een worm aan den wortel en de doorbrekende zon op hare kruin deden terstond hare bladeren verflenst nederhangen (vs. 7). Men vindt in het Oosten zulke planten van verschillende soort.

DE PROFET MICHA.

§ 66.

MICHA en zijne profetie.

MICHA of, zoo als zijn naam eigenlijk luidt, MICHAJÚ (wie is als God?), wel te onderscheiden van een' anderen MICHA, den zoon van JIMLA, die ten tijde van ACHAB en JOSAPHAT leefde (1 Kon. XXII: 8), wordt in het opschrift (H. I: 1. vgl. Jer. XXVI: 18) een Moraschiet genoemd, omdat hij afkomstig was uit Morascha of Moresehet, een klein dorp, gelegen in de nabijheid eener stad van Juda, die later onder den naam van Eleutheropolis bekend is geworden. Volgens datzelfde opschrift heeft hij gearbeid onder de koningen JOTHAM, ACHAZ en HIZKIA, en moet alzoo een tijdgenoot van HOSEA en JESAJA geweest zijn. Hiermede moge de gansche tijd zijner profetische werkzaamheid zijn aangeduid; het is echter uit de profetie, die wij van hem bezitten, hoogst waarschijnlijk, dat hij eerst kort vóór den val van Samaria als Profeet is opgetreden. En in zooverre is dat opschrift, dat van eene latere hand afkomstig schijnt te zijn, evenzeer onjuist, als het Sama-

ria en Jeruzalem noemt als de plaatsen, waarover hij gesproken heeft, daar hij van den naderenden ondergang van Samaria slechts gewaagt (H. I), om de inwoners van Juda daarop met waarschuwing te wijzen. Men heeft hem daarom voor JESAJA's jongeren tijdgenoot te houden, en weet overigens aangaande hem en zijne lotgevallen niets met zekerheid te berigten.

Het boek, van hem ons bewaard gebleven, werd vroeger geacht uit drie onderscheidene gedeelten te zijn zamengesteld, te onderkennen, zoo men meende, aan den driemaal herhaalden aanhef: hoort! (H. I: 2. III: 1. VI: 1). Deze onderscheiding is echter, bij nader onderzoek, gebleken willekeurig te zijn. Men vindt hier eene doorloopende profetie, als in éénen adem neêrgeschreven door den Profeet. Met geheel Juda verneemt MICHA Samaria's onvermijdelijken ondergang en ziet het gevaar, dat nu ook Jeruzalem bedreigt. Deschrik en ontzetting, daardoor opgewekt, openbaren zich bij hem in luide weeklacht en gejammer (H. I). Met de hevigste bewoordingen verkondigt hij straf over de valsche Profeten, die door hunne vleijerijen zijn vaderland in het verderf hebben gestort, en stelt de hemeltergende misdrijven des volks, vooral der overheden en regters, ten toon (H. II. III). Deze aandoeningen maken echter welhaast plaats voor de verwachting en hoop, gegrond op Gods ontwijfelbare beloften, dat er eenmaal eene heerlijke toekomst zal dagen, die hij uitvoerig beschrijft (H. IV. V). En opdat die toekomst dagen moge, wekt hij, te midden van vernieuwde klagten over het algemeene zedeboderf, tot opregte bekeering op (H. VI. VII).

Na deze inhoudsopgave laat het zich begrijpen, dat MICHA Assyrië bij voorkeur den vijand noemt, die zijn vaderland bedreigt (H. V: 4, 5), en daarnevens van Egypte melding maakt (H. VII: 12), waar men in zijne dagen tegen dien vijand hulp zocht (Vgl. § 50). Opmerkelijk is het, dat Babel, dat te dien tijde nog eene gansch ondergeschikte rol vervulde, met name genoemd en als Juda's verbanningsoord wordt aangewezen (H. IV:

10. vgl. 2 Kron. XXXIII: 11). Maar vooral verdienen de heldere uitzigten, door MICHA in de toekomst geopend, opgemerkt te worden. Na geëindigd strafgerigt zullen, volgens hem, de vijanden des volks, overwonnen en verpletterd, nederliggen in het stof der aarde, en alle volken naar Jeruzalem henenstroomen, om er te aanbidden (H. IV: 1—8, 13. V: 1—8. VII: 11, 17). Dat eenmaal het volk onder een' koning uit DAVID's geslacht zou zegeviereren over zijne vijanden, was reeds door zijne voorgangers meermalen voorspeld; maar MICHA is het, die het eerst de nederige geboorte van den Messias in DAVID's vervalten vorstenhuis, even als JESAJA, en zijne verhevene afkomst in duidelijke woorden verkondigt, en het geringe Bethlehem aanwijst als de plaats zijner geboorte (H. V: 1—4. vgl. Matth. II: 5, 6).

MICHA heeft, wat niet bevreemden kan, in stijl en schrijfwijze groote overeenkomst met JESAJA en is, even als deze, doorgaans vurig, krachtig, stout, rijk aan denkbeelden en vol van gevoel (H. I: 8. VII: 1). Vooral maakt hij veel werk van tegenstellingen en woordspelingen (H. I: 10—15). Soms ook bezigt hij den vorm van zamenpraak (H. VI: 1—8. VII: 7—20). Hij is echter niet zelden, gelijk HOSEA, kort en afgebroken en daardoor, wat den zamenhang betreft, minder verstaanbaar. Op grond van zijne minder beschaafde taal houdt men het er voor, dat hij, even als AMOS, zijne dagen meestal in eenzame afzondering op het land heeft doorgebracht, van de meer beschaafde hoofdstad verwijderd. Daaraan is het dan ook toe te schrijven, dat hij zich minder heeft ingelaten met de staatkundige betrekkingen des volks met naburige volken, dan JESAJA, die aan het hof van HIZKIA leefde.

Men vindt eene plaats uit MICHA's profetie, waar Jeruzalem's ondergang voorspeld is (H. III: 12), aangehaald bij JEREMIA, ten bewijze, dat reeds vroeger die voorspelling was gedaan, zonder dat men den man, die haar deed, deswegens vervolgde en doodde, gelijk JEREMIA daarvan gevaar liep (Jer. XXVI: 17—19). Hieruit kan

men besluiten tot de hooge achting, waarin zijne godspraak nog in latere dagen gehouden werd.

DE PROFEET NAHUM.

§ 67.

NAHUM en zijne profetie.

Van den Profeet NAHUM weten wij weinig, en wat wij van hem weten, is nog aan verschil van opvatting onderhevig. Hij wordt, H. I: 1, een Elkosiet genoemd, omdat hij afkomstig was uit Elkosch, een dorp, gelegen aan den oostelijken oever der Tigris, niet ver van het oude Nineve, waar hij uit Joodsche ouders, die er zich neêrgezet hadden, zou geboren zijn. Volgens HIERONYMUS echter zou dat vlek in Galilea moeten te zoeken en hij een Galileër geweest zijn, en men brengt hiermede den naamsoorsprong van het bekende Kapernaum, waar hij zich meest zou onthouden hebben (1), in verband. Met dat al schijnt hij een inwoner van het rijk van Juda te zijn geweest en met het oog op Jeruzalem geprofeteerd te hebben (H. I: 12. II: 1). Zijn leeftijd valt, volgens sommigen, eerst onder de regering van koning JOSIA, volgens anderen met meer waarschijnlijkheid, meer dan eene halve eeuw vroeger, onder die van HIZKIA, en wel kort na den inval der Assyriërs onder SANNHERIB in Juda. Op dien inval toch en de verwoestingen, te dier gelegenheid door hen aangerigt, terwijl Jeruzalem wonderbaar gered werd (vgl. 2 Kon. XVIII. XIX. Jes. X: 28—34. XXXVI. XXXVII), wordt niet onduidelijk gezinspeeld op meer dan ééne plaats van zijn geschrift (H. I: 11, 12. II: 1. III: 13, 14). Van het rijk van Israël, dat toen reeds door SALMANASSAR verwoest was,

(1) Kapernaum beteekent letterlijk dorp van NAHUM, en er is in de geschiedenis geen andere NAHUM bekend, naar wien die Galileische stad genoemd kan zijn. Het woord NAHUM duidt vertroosting aan.

vinden wij met geen enkel woord gewag gemaakt. En de vermelding van de inneming van het Egyptische No-Amon of Theben door de Assyriërs, als eene niet lang verledene gebeurtenis (H. III: 8—10), wijst naar hetzelfde tijdstip in de geschiedenis heen (715—712 v. C.). Men mag, op grond hiervan, NAHUM voor een tijdgenoot van JESAJA houden, ofschoon hij een weinig later optrad.

Het boek, van hem ons bewaard gebleven, behelst, volgens het opschrift (H. I: 1), den last van of aangaande Nineve en voorspelt aan het Assyrische rijk en deszelfs hoofdstad den ondergang. Het maakt slechts ééne doorlopende profetie uit. Na eene prachtige voorstelling van Gods magt en majesteit, even verschrikkelijk voor zijne vijanden, als troostrijk voor zijn volk, die bij wijze van inleiding voorafgaat (H. I), volgt eene dubbele beschrijving van Nineve's aanstaande verdelging (H. II, III), waarvan de laatste voor eene dichterlijke herhaling der eerste te houden is, zonder dat men daarbij denken mag aan tweederlei gebeurtenis, die daardoor zou zijn aangeduid. Er is ook slechts ééne zoodanige gebeurtenis bekend, ten tijde van JOSIA voorgevallen, toen Nineve en Assyrië voor de Meden en Babyloniers bezweek (625 v. C.), waardoor deze profetie is vervuld geworden. Door welke vijanden de trotsche en overmoedige stad vallen zou, wordt hier echter niet aangeduid; maar dat zij vallen zal, en wel tot straf van de in Juda aangerigte verwoestingen, terwijl Juda zelf, door de Assyriërs vernederd, hersteld zal worden in hoogheid en eere (H. I: 12, 13, 15), wordt tot in bijzonderheden voorspeld en met de krachtigste woorden als voor de oogen afgemaald. Er is hier zoo groote levendigheid van teekening, oorspronkelijkheid, verscheidenheid en rijkdom van beelden en zuiverheid van dichterlijke uitdrukking, aan vuur en kracht gepaard, dat men de eeuw van JESAJA zonder moeite herkent en aan dit klein geschrift eene eerste plaats aanwijst onder de overblijfselen van gewijde poëzij, die wij bezitten.

§ 68.

HABAKUK en zijne profetie.

HABAKUK's afkomst en lotgevallen zijn ons te eenemale onbekend gebleven. Zijn leeftijd wordt zekerlijk te vroeg gesteld, als men hem plaatst, zoo als sommigen willen, in de dagen van MANASSE of JOSIA. Blijkens zijne godspraak, trad hij op in den aanvang van het Chaldeeusche tijdvak, toen de heerschappij der Chaldeënen zich in het Oosten zorgwekkend begon uit te breiden en het verzwakte rijk van Juda gevaarlijk te bedreigen (H. I: 6—11. III: 16, 17). Wij denken hierbij aan de regering van JOJAKIM (2 Kon. XXIV: 1, 2), en houden hem alzoo voor den ouderen tijdgenoot van JEREMIA en voor den oudsten Profeet, die den ondergang des rijks, niet name door de Chaldeënen (H. I: 6), voorspelt (1). De verwoesting van Jeruzalem zelve heeft hij vermoedelijk niet beleefd.

Zijn merkwaardig geschrift beschrijft eerst de aangroeiende magt der Chaldeënen, hun geweld, hunne woede en hunnen euvelmoed, en de vrees, hem daardoor voor zijn vaderland ingeboezemd, legt hem de bede op de lippen, dat de dreigende rampen tot kastijding strekken mogen en niet ongewroken blijven (H. I). Daarop volgt de voorspelling, op grond van Gods regtvaardigheid, van den zekeren en schandelijken val der Chaldeeusche heerschappij, het onvermijdelijke gevolg van het misbruik harer magt (H. II). En eindelijk wordt de godspraak besloten met een maat gezang, gelijk het genoemd wordt (2),

(1) Men kan hieruit opmaken, hoe onwaarschijnlijk, ook wat den leeftijd betreft, het bericht is, dat aangaande hem gevonden wordt in het apokryfe geschrift van Bel en den Draak, dat hij, door een engel door de lucht gevoerd, aan DANIEL in den leeuwenkuil spijs gebracht zou hebben (vs. 32—38).

(2) Het Hebr. Schiggajon (Ps. VII: 1), dat klaagzang of klagt beteekent (vgl. § 41), is verwant aan de uitdrukking: op Schiggjônôth, die hier voorkomt en eene bijzondere elegische versmaat schijnt aan te duiden.

of een gebed, zoo als het heet wegens den zachten klaagtoon, die daarin heerscht in het begin en tegen het einde (H. III), waarin de verschijning van God tot verdelging van Israëls vijanden en tot verlossing van zijn volk allerschitterendst geteekend wordt (vs. 3—15). Dit laatste gedeelte kan, naar het oordeel van alle bevoegde kunstregters, met de schoonste plaatsen der Hebreeuwsche poëzy in schoonheid wedijveren en wordt gehouden, vooral van wege de gelukkige afwisseling der schijnbaar strijdigste aandoeningen, voor een lyrisch meesterstuk. Ook het overige van zijn geschrift munt door verhevenheid en kracht van uitdrukking uit. HABAKUK staat bij JOËL, AMOS, JESAJA en NAHUM niet achter. Van zijnen profetischen blik in de verre toekomst getuigt de voorspelling, die hier voorkomt, dat de aarde vervuld zal worden, dat zij de heerlijkheid des Heeren bekenne, gelijk de wateren [den bodem der] zee bedekken (H. II: 14. Vgl. Jes. XI: 9). En bekend is het gebruik, door PAULUS gemaakt van de uitdrukking, aan hem ontleend: de regtvaardige zal door zijn geloof leven (H. II: 4. Vgl. Rom. I: 17. Gal. III: 11. Hebr. X: 38).

DE PROFEET ZEPHANJA.

§ 69.

ZEPHANJA en zijne profetie.

Van den Profeet ZEPHANJA (1), wiens afkomst tot in het vierde geslacht wordt opgegeven (H. I: 1), mag men veronderstellen, dat hij behoord heeft onder de aanzienlijken des lands. Wanneer echter onder zijne voorouders ook zekere HIZKIA genoemd wordt, dan kan daarbij bezwaarlijk aan den beroemden koning van dien naam gedacht worden, daar toch in dat geval zijne koninklijke waardigheid wel niet zou verzwegen zijn. Hij leefde, vol-

(1) Gr. en Lat. SOPHONIAS.

gens het opschrift, in de dagen van JOSIA, den koning van Juda. Daar deze in de tweede helft zijner regering de afgoderij binnen zijne landpalen uitroeide en de tempeldienst naar de wet hervormde (2 Kon. XXIII: 4—25), zoo moet de Profeet, die nog de afgoderij met nadruk bestraffen moest (H. I: 4—6), in de eerste jaren van dezen koning geprofeteerd hebben. En maakt hij nog van Nineve en de aanstaande verwoesting dier stad gewag (H. II: 13), die in het 17de regeringsjaar van JOSIA plaats had (625 v. C.), de tijd zijner werkzaamheid laat zich dan zonder moeite vrij naauwkeurig bepalen. Hij was een tijdgenoot van JEREMIA, die in JOSIA's 13de jaar, op jeugdigen leeftijd, optrad (§ 53), maar moet ouder zijn geweest dan deze, die hem dan ook lang overleefd zal hebben.

Het boek zijner profetie behelst de aankondiging van den ondergang des rijks, van wege de afgodische gezindheid des volks en de misdrijven van de aanzienlijken des lands (H. I), waaraan zich eene opwekking knoopt, om tot God terug te keeren (H. II: 1—3), en de voorspelling van het lot der naburige, vijandelijke volken (vs. 4—15), als de Philistijnen (vs. 4—7), Moabieten (vs. 8—11), Ethiopiërs (vs. 12) en Assyriërs (vs. 13—15). Na eene nieuwe zeer gestrenge boet- en strafrede (H. III: 1—8), verandert op ééns de toon, en de Messiaansche eeuw wordt geschilderd, waarin, na den terugkeer der ballingen, de ware godsdienst zich uitbreidt over de gansche aarde en het volk van Israël, onder de heerschappij van JEHOVA, over al zijne vijanden zegepraalt (vs. 8—20). Het valt in het oog, dat hier minstens twee, zoo 't schijnt, gelijktijdige redevoeringen gevonden worden, daar H. III op zich zelf staat; terwijl het onbeslist kan blijven, of H. II: 4—15 wel met hetgeen voorafgaat, onmiddellijk zamenhangt.

Eenvoudigheid, klaarheid en zuiverheid zijn de meest kenmerkende eigenschappen van ZEPHANJA's profetie, wat taal, stijl en voordragt betreft. Hij mist de verhevenheid en kracht van zijne voorgangers en ook van den jongeren HABAKUK, en komt te dezen opzigte meer met

JEREMIA overeen. Opmerkelijk is het, dat hij, van Juda's ondergang gewagende, de Chaldeënen nog niet, zoo als HABAKUK, met name noemt. Den dag der verwoesting beschrijft hij voorts als den dag des Heeren (H. I: 7, 9, 10, 14), den dag der verbolgenheid en des toorns (H. I: 15, 18. II: 3. III: 8). En als hij het tijdperk van den Messias schetst, maakt hij wel van hem niet uitdrukkelijk gewag, maar voorspelt toch, dat alle heidenen den naam des Heeren zullen aanroepen en Hem dienen met eenparigen schouder (H. III: 9. vgl. II: 11), ja, dat JENOVA koning zijn zal in het midden zijns volks en zich over zijn volk zal verblijden (H. III: 15, 17).

DE PROFEET HAGGAI.

§ 70.

HAGGAI en zijne profetiën.

Van de drie Profeten, die na den terugkeer der Joden uit de ballingschap geleefd hebben (§ 48), is HAGGAI de eerste. Met ZACHARIA, zijnen tijdgenoot, wordt hij in het boek van EZRA genoemd en om zijnen ijver, bij de hervatting van den gestaakten tempelbouw, geprezen (Ezr. V: 1. VI: 14). In het tweede regeringsjaar van DARIUS HYSTASPIS, zestien jaren na den terugkeer, 520 v. C., trad hij onder de teruggekeerde Israëlieten te Jeruzalem op. Het verbod, om met den tempelbouw voort te gaan (Ezr. IV: 7—24), werd toen opgeheven en zonder vrees voor verdere verhindering, ja met het uitzigt op ondersteuning van de zijde der Perzische regering, kon de arbeid worden hervat (Ezr. V. VI: 1—12. Vgl. § 34). Maar het schijnt, dat bij de Joden de lust tot dezen arbeid merklijk verflauwd was, zoowel omdat zij liever aan hunne eigene woningen, dan aan den tempel bouwden (H. I: 9—11), als omdat zij vreesden, dat het nieuwe heiligdom bij dat van SALOMO te zeer zou ach-

terstaan in heerlijkheid (H. II: 10). In edele verontwaardiging verheft HAGGAI tegen deze onverschilligheid de stem, en rigt zich in de vier korte redevoeringen, die ons, met geschiedkundige berigten aangevuld, van hem zijn bewaard gebleven, tot ZERUBABEL en JOZUA, den hoogepriester (H. I: 1, 12. II: 3, 22). Zij zijn door hem, binnen een tijdsverloop van drie maanden, achteréénvolgens uitgesproken (H. I: 1. II: 1, 11, 21). In zijne eerste rede wekt hij het volk met nadruk op tot den tempelbouw, en wijst in de rampen, die het land getroffen hebben, in de droogte, den hagel en het misgewas, waardoor het geteisterd werd, de straffen Gods aan van wege den gestaakten arbeid (H. I: 1—11); waarop de handen weder aan het werk geslagen worden (vs. 12—14). In zijne tweede stelt hij hen gerust, wie de vreeze bekropen had, dat de nieuwe tempel, in vergelijking met den ouden, niet luisterrijk genoeg zou zijn, en voorspelt, dat de heerlijkheid des vorigen er door overtroffen zal worden (H. II: 1—10). In de derde belooft hij aan zijne tijdgenooten, bij voortzetting van den arbeid, het ophouden der vroegere landplagen en den vollen zegen van God (vs. 11—20). En de laatste moet dienen, om aan ZERUBABEL in het bijzonder, van wege zijnen betoonden ijver, verzekering te doen van Gods hooge gunst (vs. 21—24).

Wij weten alzoo van HAGGAI's werkzaamheid meer dan van zijne afkomst en lotgevallen, die ons onbekend gebleven zijn. Aan zijne profetiën is het duidelijk te bemerken, dat het profetisme onder Israël afnam en welhaast zou ophouden. Van de kracht en het vuur der oude Profeten vertoonen zij ter naauwernood den flauwen weërglans. Zij zijn bij uitstek kort en arm aan denkbeelden, en de taal is weinig dichterlijk. Aan Messiaansche vooruitzigten in de toekomst ontbreekt het hier echter niet geheel. Er wordt voorspeld, dat JEHOVA welhaast hemel en aarde bewegen en de heidenen zamenbrengen zal in den nieuw gebouwden tempel te Jeruzalem, wiens heerlijkheid grooter zijn zal dan van den

eersten (H. II: 7—10. Vgl. Hebr. XII: 26) (1). En als dit woord herhaald wordt (vs. 22—24), dan is het, alsof in ZERUBBABEL als 't ware de type wordt aangewezen van den Messias, die komen zou. Men bemerkt hieruit, hoe onbestemd de verwachtingen zijn, hier opengelegd.

DE PROFEET ZACHARIA.

§ 71.

ZACHARIA en het eerste deel zijner profetiën.

ZACHARIA WAS, volgens Ezr. V: 1. VI: 14, HAGGAI'S tijdgenoot en heeft met hem veel toegebracht tot bevordering van den tempelbouw te Jeruzalem, onder de teruggekeerde Joden (§ 70). Hij wordt t. a. p. de zoon van IDDO genoemd, maar noemt zich zelf den zoon van BERECHJA en IDDO's kleinzoon (H. I: 1, 7). Deze IDDO, die alzoo zijn grootvader was, komt voor onder de priesters, die met ZERUBBABEL uit de ballingschap zijn teruggekeerd (Neh. XII: 4, 16); en daaraan, dat hij beroemder was dan zijn zoon BERECHJA, of dezen misschien overleefd heeft, is het bovengenoemd verschil van opgave waarschijnlijk toe te schrijven. Gewoonlijk meent men, dat deze ZACHARIA door den Heer vermeld wordt Matth. XXIII: 35, waar Hij spreekt van het onschuldig bloed van ZACHARIA, den zoon van BACHACHIA, die gedood werd tusschen den tempel en den altaar. Er schijnt echter t. d. p. bedoeld te worden op het treurig uiteinde van een' vroegeren ZACHARIA, den zoon van JOJADA, die ten tijde van koning JOËS, toen hij den volke zijne overtredingen verweten had, in den voorhof des tempels met steenen gedood werd (2 Kron.

(1) Er zijn, die vs. 10 vertalen: de latere heerlijkheid deses huizes zal grooter zijn dan de vroegere, vóór de ballingschap, om daardoor de zwaarigheid te ontwijken, dat eigenlijk de tempel, die ten tijde van JEZUS' omwandeling op aarde bestond, na de herbouwing door HERODES, voor den derden moet gehouden worden.

XXIV: 20, 21 (1)). Van de lotgevallen en het uitcinde van den Profet ZACHARIA weten wij niets, dan dat hij, ongeveer twee maanden later dan HAGGAÏ, is opgetreden, om met hem den tempelbouw krachtdadig te bevorderen (H. I: 1. Vgl. Hagg. I: 1).

Men onderscheidt in het boek zijner profetien twee deelen, die merkelyk van elkander verschillen. Er is geen twijfel aan, of het eerste deel, H. I—VIII, dat één geheel uitmaakt, is werkelijk van hem afkomstig en zelfs door hem zelve bijéénverzameld. Het verplaatst ons in den toenmaligen toestand der nieuwe volkplanting te Jeruzalem onder JOZUA en ZERUBBABEL. Het draagt in de vermelding van den Satan (H. III: 1), van de engelen (H. I: 9—15. II: 2. III: 6 enz.), en van de zeven oogen Gods, waardoor de zeven aartsengelen schijnen aangeduid te worden (H. IV: 10. Vgl. III: 9), even als in de taal, waarin het geschreven is, de sporen en den stempel van zijnen tijd. De stijl is ook meer prozaïsch dan dichtterlyk-verheven, en de inhoud soms raadselachtig en moeijelijk te verstaan. Terwijl men de klaarheid en kracht der vroegere Profeten hier te vergeefs zoekt, vindt men, even als bij EZECHIEL, dezelfde spreekwijzen gedurig, en tot vermoeienis toe, herhaald, als: alzoo zegt de Heer der heirscharen (H. I: 3, 4, 14, 16, 17. II: 10. III: 7, 9, 10. VIII: 2—4, 6, 7, 9, 11, 14, 17, 19, 20, 23); gij zult weten, dat de Heer der heirscharen mij gezonden heeft (H. II: 9, 11. IV: 9. VI: 15). en dergelijke. Voorts is hier, gelijk meestal bij de latere Profeten, de profetische voordragt, na het opschrift en de inleiding (H. I: 1—6), in den vorm van gezigten ingekleed, die met eene symbolische handeling besloten worden (H. VI: 9—15). Zij moeten grootendeels strek-

(1) Dit is te meer waarschijnlijk, omdat de beide gruwelmoorden, aan ABEL en aan ZACHARIA gepleegd, die dáár worden samengevoegd, juist de eerste en de laatste zijn in den Hebreeuwschen bundel, die met de boeken der Kronijken besloten werd (§ 8). Hier komt bij, dat er, betrekkelijk de woorden: ZOON VAN ZACHARIA, Matth. XXIII: 35, verschil van lezing bestaat.

ken, om het werk van den tempelbouw met kracht te doen doorzetten en de hoofden des volks, vooral den hoogepriester JOZUA, daartoe aan te moedigen (H. I: 7—VI: 8). En daaraan is eindelijk nog eene bestraffende redevoering toegevoegd, een weinig later uitgesproken naar aanleiding eener vraag, den Profeet gedaan, of de vastendagen, gedurende de ballingschap ingesteld tot herdenking der vroegere rampen, nog verder behoorden onderhouden te worden (H. VII. VIII). Te midden van deze godspraken komt niet weinig voor, wat op de latere toekomst en het Messiaansche tijdperk betrekking heeft. Er wordt, onder anderen, gezegd, dat Juda en Jeruzalem weder rijk bevolkt zullen worden (H. I: 16, 17. II: 4, 5); dat er groote vruchtbaarheid heerschen zal (H. VIII: 12) en verlenging des levens zal geschonken worden (vs. 4); dat JEHOVA weder wonen zal in het midden zijns volks (H. II: 10. VIII: 3); dat uit DAVID's huis eene spruit zal voortkomen (H. III: 8. VI: 12), koning en priester te gelijk (vs. 13); dat het volk heerschen zal over zijne vroegere vijanden (H. II: 9), en een zegen zijn zal voor de volken der aarde (H. VIII: 13), die allen komen zullen naar Jeruzalem en aan den tempel bouwen (H. VI: 15. VIII: 20—23). Vooral verdient de schoone belofte opmerking, die hier, in navolging van EZECHIEL (H. XXXVII: 27. Vgl. 2 Kor. VI: 16), gevonden wordt: zij zullen mij tot een volk zijn en ik zal hun tot een God zijn, in waarheid en in gerechtigheid (H. VIII: 8).

§ 72.

Het tweede deel zijner profetiën.

Er is tusschen het eerste en tweede deel zijner profetiën eene groote, in het oog vallende verscheidenheid, die vooral in latere jaren de opmerkzaamheid tot zich getrokken heeft. Het tweede deel, H. IX—XIV, kent geen' Satan, geene zeven oogen Gods, geene gezigten, geen' engel, die den Profeet toespreekt, zoo als het eerste.

Geen spoor vertoont er zich van den toestand des volks onder ZERUBBABEL en JOZUA, als waarin het eerste ons kennelijk verplaatst. De spreekwijzen, die dáár gedurig terugkeeren (§ 71), worden hier te vergeefs gezocht, terwijl de hier telkens herhaalde uitdrukking: te dien dage (H. XII: 3, 4, 7, 8, 9, 11. XIII: 1, 2, 4. XIV: 6, 8, 13, 20) dáár niet gevonden wordt. Ook vindt men hier gansch andere opschriften (H. IX: 1. XII: 1), en geene opgave van tijd, zoo als dáár meermalen (H. I: 1, 7. VII: 1). Evenmin noemt de Profeet ééne enkele maal zichzelf of zijne tijdgenooten, gelijk hij dáár gewoon was (H. III: 1. IV: 6. VI: 10. VII: 2, 8). Ook de taal, stijl en voordragt verschillen. Hier zijn het eigenlijk gezegde godspraken, in den vorm van profetische redevoeringen, slechts éénmaal afgewisseld door eene zinnebeeldige handeling (H. XI: 15—17). Er is hier levendigheid en kracht, soms dichterlijke verheffing en ronding, en de trant, hier gevolgd, herinnert dien der oude Profeten, vóór de ballingschap. Het schijnt zelfs, dat de rijken van Juda en Israël nog bestaan (H. IX: 10, 13. X: 6, 7. XI: 14); dat het koningshuis van DAVID nog in eere is (H. XI: 6. XIII: 7); dat er nog afgoden gediend worden en valsche Profeten optreden (H. X: 2. XIII: 2—5); dat Assyrië en Egypte nog de vijanden van Juda zijn (H. X: 10, 11). In één woord, de verscheidenheid, die zich hier voordoet, is groot genoeg, om ons alle verwondering te benemen, wanneer wij de jongere uitleggers hooren zeggen, dat ons hier een afzonderlijke bundel is bewaard gebleven, niet van den bekenden ZACHARIA afkomstig, maar van een' anderen, ongenoemden Profeet, die veel vroeger geleefd moet hebben. Men meent hem zelfs te kunnen aanwijzen in een' tijdgenoot van JESAJA, door dezen vermeld onder den naam van ZACHARIA, den zoon van JEBERECHJA (H. VIII: 2) en genoemd onder de leerlingen van JEHOVA (vs. 16. Vgl. H. LIV: 13), waardoor hij als Profeet zou zijn aangeduid. De overeenkomst van den naam zou het dan begrijpelijk maken, dat deze godspraken, afzonderlijk bewaard gebleven, aan

den bundel van den lateren ZACHARIA zijn toegevoegd, alsof zij mede van hem afkomstig waren. Volgens anderen echter verraden H. IX—XI eene andere hand dan H. XII—XIV, en zou er, dien ten gevolge, ook nog moeten gedaacht worden aan een' derden ZACHARIA, die, in de dagen van koning UZZIA, verstandig was in de gezigten Gods (2 Kron. XXVI: 5).

Het is niet gemakkelijk, te dezen opzigte tot gewensehte zekerheid te geraken. Bij nader en meer onpartijdig onderzoek is het echter gebleken, dat er zich op de aangevoerde redenen niet weinig laat afdingen, en dat het aan sporen van een lateren oorsprong niet geheel ontbreekt. Er is bovendien in taal en stijl meerdere verwantschap tusschen het eerste en tweede deel, dan men na het gezegde misschien vermoeden zou, en de opgemerkte verscheidenheid is ook bij andere schrijvers meer of minder waargenomen, zonder aanstonds kwaad vermoeden te wekken. Ook heeft men hier en daar menige hoogst opmerkelijke toespeling op oudere Profeten zoeken aan te wijzen. Men meent zelfs, dat op sommige plaatsen de ballingschap duidelijk genoeg verondersteld wordt (H. IX: 12. X: 6, 10. vgl. H. XIV: 16). En op grond daarvan mag men beweren, dat het vraagstuk nog geenszins bevredigend opgelost, of alle moeilijkheden, die zich hier opdoen, uit den weg geruimd zijn. Hier komt bij, dat over het algemeen de verklaring van deze vaak duistere godspraken veel te wenschen overlaat en meerendeels nog zeer onzeker en willekeurig is. Alles hangt hier af van den man Gods, die ze gesproken heeft, en van den tijd, waarin zij geschreven zijn; en deze wordt in de godspraken zelve nergens genoemd. Daarom, terwijl wij gaarne elke poging huldigen, om, ook bij zoo groote verscheidenheid, als wij hier opmerken, dit tweede deel aan denzelfden ZACHARIA toe te schrijven, van wien het eerste afkomstig is, zien wij ons voor als nog genoodzaakt, om ons oordeel op te schorten. Wij mogen daarbij niet verzwijgen, dat de alderlaatste onderzoekingen der geleerden over het algemeen

gunstiger voor de echtheid van het gansche boek van ZACHARIA zijn uitgevallen, en dat zelfs sommige bestrijders daarvan den vroeger uitgesproken twijfel met lofwaaardige onpartijdigheid hebben opgegeven. Mogt echter, tegen onze verwachting, de uitslag van het voortgezet onderzoek, dien wij verbeiden, het vermoeden van een' vroegeren oorsprong bevestigen, dit profetisch gedenkstuk zal er niet door verminderen in belangrijkheid of waarde. En reeds nu, te midden van menige onbeantwoorde vraag, mag het hoog in onze schatting staan aangeschreven, vooral wegens de Messiaansche strekking van den vaak geheimzinnigen inhoud. Men vindt hier, namelijk gesproken van de latere lotgevallen des Joodschen volks en de volkomene zegepraal van het Godsrijk over al zijne vijanden, na het doorstaan van menigvuldige worstelingen en schokken, die echter allen tot loutering zouden strekken. Niet slechts, zoo lezen wij, zal God de gevangenen eenmaal terugbrengen en verzamelen (H. X: 6, 8—12) en alle vijanden des volks vernietigen (H. IX: 8, 13, 14. XII: 6, 9); maar ook het overblijfsel zal eerst door vuur gelouterd worden (H. XIII: 8, 9); er zal een regtvaardig en zachtmoedig koning opstaan, die zijnen intogt houdt in Jeruzalem, gezeten op een ezelveulen (H. IX: 9. Vgl. Matth. XXI: 5); voor den goeden herder zal een loon van dertig zilverlingen gegeven en in het huis des Heeren geworpen worden voor den pottbakker (H. XI: 12, 13. Vgl. Matth. XXVII: 9, 10); die herder zal geslagen en de schapen zijner kudde zullen verstrooid worden (H. XIII: 7. Vgl. Matth. XXVI: 31); na een' vreeselijken dag zal er een andere, heerlijker dag komen, dien God alleen kent (H. XIV: 6, 7). waarop uit Jeruzalem levende wateren vlieten zullen (H. XIII: 1. XIV: 8); de inwoners van Jeruzalem zullen aanschouwen, wien zij doorstoken hebben, en over hem rouwklagen als met de rouwklagt over een' éénigen zoon (H. XIII: 10. Vgl. Joh. XIX: 37). Er ware van dezen aard nog veel meer te noemen. Nu is het misschien niet wel mogelijk, om al deze bijzonderheden uit

den samenhang, waarin zij voorkomen, zóó toe te liehten, dat zij regstreeks op den Messias zien. Maar even onmogelijk achten wij het voor den onbevangen' en geloovigen uitlegger, voorgelicht door de uitkomst der geschiedenis, de werking van Gods geest daarin te miskennen. En ook juist daarom is het te wenschen, dat er over deze godspraken welhaast eenig meerder licht opga, dan er nog ontstoken is.

DE PROFEET MALEÄCHI.

§ 73.

MALEÄCHI en zijne profetiën.

Ofsehoon wij van den Profeet MALEÄCHI zelven en van zijne lotgevallen niets weten, heeft echter de gissing geen' grond, dat zijn naam, die mijn gezant, mijn engel beteekent, slechts een eer- of toenaam zijn zou, gegeven aan EZRA, of HAGGAÏ, of eenigen anderen bekenden Godsgezant. Zijn leeftijd laat zich uit zijn geschrift zonder moeite bepalen. De tempel te Jeruzalem, tot welks opbouwning HAGGAÏ en ZACHARIA hadden medegewerkt, was, toen hij profeteerde, reeds voltooid (H. I: 10. III: 1). En later dan NEHEMIA kan hij niet geleefd hebben, blijkens de uitdrukkelijke vermelding van den Joodseken Landvoogd, die hier voorkomt (H. I: 8). Ook de plaats, hem toegewezen in den gewijden bundel, pleit er voor, dat hij NEHEMIA's tijdgenoot geweest is. En dezelfde misbruiken, die hij bestraft, vinden wij in de dagen van NEHEMIA terug en door dezen bestreden (H. V: 1—14. XII: 44—47. XIII: 10, 23—25). Het zijn vooral wanordelijkheden bij de tempel- en offerdienst (H. I: 6—9), huwelijken, met heidensehe vrouwen aangegaan (H. II: 10—16) (1), en de weigering van de opbrengst der tienden (H. III: 7—10), waartegen hij optreedt en

(1) Het blijkt echter niet, dat hij, even als EZRA (H. IX. X) en NEHEMIA (H. XIII: 23—27), op de verwijdering der vreemde vrouwen heeft aangedrongen.

straf bedreigt (H. II: 17—III: 6). Maar, nevens die misbruiken, ontgaan ook andere zonden onder de volkplantelingen zijne ernstige bestraffing niet (H. III: 5, 15. IV: 1, 3). En waar hij hen in hunne ontevredenheid over den min gunstigen toestand, waarin zij verkeerden, vertroosten zal, daar wijst hij hen op hunne voorregten boven andere volken (H. I: 2—5), verzekert hun, dat de vaak voorspoedige goddeloozen niet ontkomen zullen aan het Godsgerigt (H. III: 5, 6, 13—18. IV: 1), en doet vooral de meest troostrijke toezeggingen aangaande de Messiaanse toekomst. De dag des Heeren, die komen zal, is bij hem een groote en vreeselijke dag, een dag des gerigts (H. III: 2—6. IV: 1, 5), voorafgegaan door de komst van een' engel (H. III: 1), die beschreven wordt als de Profeet ELIA en zal optreden, om het hart der vaderen tot de kinderen weder te brengen en het hart der kinderen tot hunne vaderen (H. IV: 5, 6). De Messias heet bij hem de engel des Verbonds (H. III: 1), en wordt zijdelings aangeduid door het beeld van de zon der gerechtigheid, onder wiens vleugelen genezing zijn zal (H. IV: 2). Meermalen vindt men dan ook op zijne voorspellingen in het N. Verbond terug gewezen (Matth. X: 10, 14. Luk. I: 17. VII: 27). Opmerkelijk vooral is het, dat MARKUS zijn Evangelie met de aanhaling zijner woorden begint (H. I: 2), als ware het, om het O. en N. Verbond aan elkander te schakelen.

Ziet daar den hoofdinhoud opgegeven der zes korte redevoeringen, die wij van MALEÄCHI, den laatsten der oude Profeten, bezitten! Hij is, wat stijl en voordragt betreft, de niet ongelukkige navolger der oude Profeten, die hij zich tot voorbeelden gekozen had. Men kan echter ook bij hem duidelijk genoeg bemerken, dat het profetisme zijn einde dicht genaderd is. Hij is meer leeraar, dan diehter, en eerst tegen het slot des boeks verheft zich zijne rede. De Rabbijnen noemden hem, omdat hij de laatste was, het zegel der Profeten.

A A N H A N G S E L.

DE APOKRYFE BOEKEN DES OUDEN VERBONDS.

§ 74.

De Apokryfe boeken des O. Verbonds in het algemeen.

Onder de Apokryfe boeken des O. Verbonds verstaat men die latere geschriften der Joden, die, aan de Grieksche overzetting toegevoegd, in de Grieksche taal tot ons gekomen zijn, zonder eigenlijk te behooren tot den gewijden Hebreeuwschen bundel, dien wij bezitten (§ 8). Sommigen, zoo als het boek **TOBIAS** en **JUDITH**, **JEZUS SIRACH** en het eerste boek der **Makkabeën**, zijn oorspronkelijk in het Hebreeuwsch geschreven; de overigen daarentegen zijn meerendeels van zuiver Alexandrijnsche afkomst. En allen dagteekenen zij, op geringe uitzondering na, van de drie laatste eeuwen vóór **CHRISTUS**. De oorsprong van den gemeenschappelijken naam, dien zij dragen, schuilt eenigermate in het duister. Naar de beteekenis van het woord vermoedt men, dat zij **apokryfe** genoemd zijn, omdat zij reeds vroeg voor de gemeente meer of minder verborgen gehouden werden, of althans niet voorgelezen in hare openbare zamenkomsten. Minder twijfelachtig is het kerkelijk gebruik dier benaming, die in of na de tweede eeuw vrij algemeen in zwang gekomen is onder de Christenen. Geplaatst tegenover de kanonieke boeken, die, door de kerk als echt erkend, het rigtsnoer des geloofs uitmaakten, werd aan de apokryfe, vooral in het Oosten, alle verbindend gezag ontczgd. Men volgde hierin de lofwaardige naauwgezetheid der Joden na, die ze, deels, wegens hunnen lateren, soms dubbelzinnigen inhoud, deels, wegens de ongewijde taal, waarin zij, indien al

niet geschreven, dan toch bewaard gebleven zijn, deels ook op inwendige gronden, aan den inhoud ontleend, niet hadden opgenomen onder hunne heilige Schriften. In het Westen echter werden zij, onder den titel van boeken van den tweeden kanon, nevens de kanonieke hoog in eere gehouden, en zelfs door de kerkvergadering te Trente, met weinige uitzonderingen, voor kanoniek verklaard (§ 8). LUTHER, die de benaming van apokryfe boeken weder in zwang bragt onder de Protestanten, beschreef ze als geschriften, die wel niet met de H. Schrift gelijk te stellen, maar toch goed en nuttig zijn te lezen, en nam ze in zijne Bijbelvertaling mede op. Niet zonder aarzeling is dit voorbeeld in onze Nederlandsche overzetting nagevolgd. Zij mogten echter, volgens uitdrukkelijk besluit der Synode, te Dordrecht gehouden, niet geplaatst worden onmiddellijk achter de Schriften des O. Verbonds, waar zij naar tijdorde zouden behoord hebben, maar eerst achter die des N., om ze daardoor van den gewijden bundel der H. Schrift duidelijk genoeg te onderscheiden. Ook werden zij met kleiner letter gedrukt, en niet dan met eene waarshuwende voorrede en wederleggende aanmerkingen in het licht gezonden. De meerderheid der genoemde kerkvergadering zon zelfs nog wel een' stap verder zijn gegaan en de apokryfe boeken geheel en al van de kanonieke afgezonderd hebben, zoo zij niet gevreesd had, hierdoor aanstoot te geven aan de Hervormde gemeenten in het buitenland.

Men verschilt, zoowel in de opgave als in de rangschikking der Apokryfe boeken. Aangaande de Spreuken van JEZUS SIRACH, het boek der Wijsheid, het eerste en tweede boek der Makkabeën, het boek, naar TOBIAS, en dat naar JUDITH genoemd, het boek van EBARUCH met den zendbrief van JEREMIA, de zeven ahangsels op ESTHER, die op DANIEL, zijnde het gebed en de lofzang der mannen in den gloeienden oven, de geschiedenis van SUSANNA en die van Bel en den Draak, bestaat te dezen opzigte geen twijfel.

Alleen verdient het opmerking, dat de zendbrief van JEREMIA bij LUTHER niet voorkomt als een afzonderlijk geschrift, maar het zesde hoofdstuk uitmaakt van het boek van BARUCH. Het gebed van MANASSE daarentegen, dat in slechts weinige uitgaven der Grieksche overzetting gevonden wordt, is door de Roomsche kerk achterwege gelaten. Ook het derde boek der Makkabeën heeft zij zoo min als LUTHER opgenomen, en minder nog wat men als het vierde boek der Makkabeën in sommige uitgaven van den Griekschen tekst aantreft. Wat eindelijk het derde boek van EZRA betreft; het bevat weinig meer dan hetgeen men ook elders in het O. Verbond vindt (§ 34), terwijl het vierde eene verdichte profetie of openbaring behelst, aan EZRA toegeschreven, maar van geenerlei waarde, hoe ook genaamd. Deze apokryfe boeken nu komen zoo min in de handschriften als in de verschillende vertalingen, die er van bestaan, in dezelfde volgorde voor. Men heeft daarom beproefd, ten einde hierin tot zekere gewenschte eenheid te geraken, om ze, in navolging van de Schriften des O. Verbonds, naar den inhoud te onderscheiden in geschiedkundige, dicht- of zedekundige en profetische boeken. Tot de geschiedkundige behooren dan, behalve het derde boek van EZRA, de boeken der Makkabeën en de aanhangsels tot ESTHER en DANIEL, met uitzondering echter van den lofzang der drie mannen in het vuur. Tot de dichtkundige, behalve dien lofzang en het zoogenoemde gebed van MANASSE, het boek der Wijsheid en dat van JEZUS SIRACH. Tot de profetische eindelijk het boek van BARUCH met den zendbrief van JEREMIA. Hierbij echter valt het moeilijk, om eene plaats aan te wijzen aan de verhalen van TOBIAS en JUDITH, die, ofschoon van schijnbaar geschiedkundigen inhoud, tot de verdrichtselen gerekend worden, opgesteld met een bepaald zedelijk en godsdienstig oogmerk, en aan het vierde boek van EZRA, dat, indien het niet blijkbaar verdricht ware, een profetisch geschrift zou moeten heeten.

Men kan hieruit reeds eenigermate besluiten tot de zeer verschillende waarde der Apokryfe boeken. De geschiedkundige missen doorgaans de eigenaardige schoonheden der oude Hebreeuwsche geschiedschrijvers, verdienen geen onvoorwaardelijk geloof en behelzen voor een deel slechts versierde toevoegsels tot de gewijde geschiedenis. Er is echter te dezen opzichte groot verschil tusschen het eerste boek der Makkabeën, dat oorspronkelijk in het Hebreeuwsch geschreven is en een allerbelangrijkst tijdvak der Joodsche geschiedenis omvat, en het tweede boek, dat veel minder historisch karakter bezit. De lyrische poëzy, die bijkans verstorven was, geeft geen ander levensteeken dan in enkele mislukte proeven, om aan vroegere geschiedkundige personen lofzangen en gebeden in den mond te leggen. De didaktische daarentegen toont in de Spreuken van JEZUS SIRACH, wat zij nog, in navolging van SALOMO, vermag (§ 38). Zij zijn van zoo groote voortreffelijkheid, dat de edele SIRACH geacht wordt zijnen grooten voorganger op zijde te zijn gestreefd, en kunnen tot huiselijk en stichtelijk gebruik met vrijmoedigheid worden aanbevolen. Naast deze vrucht van Palestijnschen bodem is ons in het boek der Wijsheid een kostbaar voortbrengsel van Alexandrijnsche wijsbegeerte, zoo als zij door geloovige Joden beoefend en op het leven toegepast werd, bewaard gebleven. Vooral de tien eerste hoofdstukken des boeks hebben hooge waarde, en er is veel goeds uit te leeren. Daar het profetisme had opgehouden, is de vermeende profetische taal hier tot eenvoudig proza afgedaald, en maakt zelfs, onmagtig om zich te verheffen, van den briefvorm gebruik. Al deze schriftcn, om het even tot welke soort zij behooren, zijn overigens allerbelangrijkst, om ons den schrijf- en denkrant der Joden, in die dagen, meer of minder te doen kennen, en alzoo het tijdvak aan te vullen, dat de boeken des O. en N. Verbonds van één scheidt, waaromtrent wij van elders slechts weinig weten. Ook draagt de taal, waarin zij geschreven zijn, soms iets bij tot regt verstand van de Apostolische geschriften.

En zelfs de verdichte verhalen hebben, wél gebruikt, hunne nuttigheid. Het is er echter verre af, dat wij aan de Apokryfe boeken, die wij bezitten, in het algemeen beschouwd, eenig gezag toekennen, of ons beklagen zouden over het ongunstig oordeel, door de verzamelaars van den gewijden Hebreeuwschen bundel daarover geveld.

Wij achten ons, bij de afzonderlijke behandeling dezer boeken, gebonden aan de volledige opgave onzer Nederlandsche overzetting en de volgorde, waarin zij dáár voorkomen, ofschoon zij ons tamelijk willekeurig toeschijnt.

§ 75.

Het derde en vierde boek van EZRA.

Daar het boek van NEHEMIA oudtijds te onregte het tweede boek van EZRA plagt genoemd te worden (§ 35), kon er ook sprake zijn van een derde en vierde boek. Dat, hetwelk den naam draagt van het derde boek van EZRA of ESDRAS, bevat echter weinig meer dan hetgeen men ook elders vindt in Schriften des O. Verbonds (Vgl. § 34). Het bestaat, namelijk, uit eene zonderlinge zamenvoeging van de twee laatste hoofdstukken van het tweede boek der Kronyken, van het boek van EZRA en van een gedeelte van NEHEMIA's boek (1). Bij de overname dezer stukken is blijkbaar eene andere vertaling gevolgd, dan de gewone Grieksche, vervaardigd, zoo 't schijnt, naar een ander exemplaar van den Hebreeuwschen tekst, dan wij bezitten. De afwijkingen zijn echter op verre na niet allen toe te schrijven aan

(1) Men vindt deze stukken zóó gerangschikt, dat H. I overeenkomt met 2 Kron. XXXV. XXXVI; H. II: 16—30 met Ezr. IV: 7—24; H. V met Ezr. II: 1—V: 5; H. VI. VII met Ezr. V. VI; H. VIII: 1—IX: 36 met Ezr. VII—X, en H. IX: 37—55 met Neh. VII: 73—VIII: 13. Aan het einde breekt het verhaal op ééns af. In het slot des boeks, dat verloren gegaan is, werd misschien de geschiedenis van NEHEMIA verder voortgezet, mogelijk wel tot dáár, waar het eerste boek der Nakkabeën aanvangt.

dat verschil van den gebezigten tekst, met den onzen vergeleken, maar ook voor een goed deel aan de meer vrije, soms zeer gebrekkige overzetting, waarvan men zich bediende. Het éénige, wat onze aandacht tot zich trekt, is een uitvoerig verhaal, dat hier is ingelascht (H. III: 1—V: 6), aangaaude een raadselstrijd, gehouden tusschen drie jongelingen aan het Perzische hof, ter gelegenheid van een' grooten maaltijd, waarin ZERUEBABEL of ZOROBABEL, zoo als hij hier genoemd wordt, de overwinning behaald zou hebben.. Aan den uitslag van dien strijd wordt dan, in tegenspraak met hetgeen wij uit het boek van EZRA weten, de vergunning toegeschreven, door DARIUS aan de Joden gegeven, om voort te gaan met den tempelbouw. Men kan hieruit reeds afleiden, hoe weinig aanspraak dit verhaal op geloofwaardigheid maken kan, vooral daar de bron verzwegen is, waaruit het ontleend zou zijn. En evenmin bevreemdt het ons, dat, terwijl de Roomsche kerk aan dit boek geen kerkelijk gezag heeft toegekend, ook LUTHER het niet heeft opgenomen in zijne vertaling.

Nog veel minder kan aan het zoogenoemde vierde boek van EZRA eenig gezag worden toegekend. Het bestaat enkel in het latijn, terwijl de oorspronkelijk Grieksche tekst is verloren gegaan. Die latijnsche vertaling vloeit echter van schrijffouten over, die niet dan bij gissing te verbeteren zijn; en de Ethiopische overzetting, die daarvan is bewaard gebleven, is evenmin naauwkeurig bekend, als de Arabische tekst, die in de Bodlejaansche bibliotheek zou voorhanden zijn. Wat den inhoud betreft: het behelst eene reeks van gezigten en openbaringen, die EZRA zou ontvaugen hebben in Babylon, en wel in het dertigste jaar na de verwoesting van Jeruzalem door NEBUKADNEZAR (H. III: 1); op welk tijdstip echter de ware EZRA nog naauwelijks kon geboren zijn. De vorm, waarin die openbaringen worden voorgedragen, is die van zamenspraken tusschen EZRA en een' engel, waartoe hij zich moest voorbereiden door gestrenge vasten en boetedoening, of door zich enkel met kruiden en bloemen

te voeden. Zij betreffen voorts, behalve sommige andere duistcrheden van het Godsbestuur, vooral het lijden van Gods uitverkoren volk en den tijd van deszelfs verlossing en van Gods oordeel over de boozen. De voorstelling is gedeeltelijk met die der laatste hoofdstukken van DANIEL, gedeeltelijk met die der Openbaring van JOHANNES verwant, maar staat bij de eene zoowel als de andere in waardigheid en verhevenheid verre achter. Men meent gewoonlijk, dat dit boek afkomstig is uit het begin van de tweede eeuw onzer jaartelling, van de hand van eenen kwalijk onderrigten, half Christelijken Jood, met de schriften des N. Verbonds niet geheel onbekend. Het kan echter ook zijn, dat het, ofschoon van Joodschen oorsprong, allengs door allerlei toevoegselen eene Christelijke kleur ontvangen heeft. Dit is te meer waarschijnlijk, omdat de beide eerste en de beide laatste hoofdstukken van den gewonen tekst, die van bepaald Christelijken oorsprong zijn, in de Arabische en Ethiopische vertalingen niet gevonden worden. Dat LUTHER dit vierde boek van EZRA, even als het derde, in zijne vertaling achterwege gelaten heeft, is daaraan toe te schrijven, dat het niet voorkomt onder de apokryfe boeken, geplaatst achter de overzetting der Zeventigen. In onzen Staten-Bijbel is het daarentegen opgenomen, omdat het ook in de Vulgata niet ontbreekt, en daarin komt het voor, omdat sommige oude kerkvaders er hoogen prijs op gesteld hebben. Eigenlijk behoort het tot die soort van geschriften, die men, in onderscheiding van de Apokryfe, gewoon is Pseudepigrapha, d. i. opzettelijk verdichte en ondergeschovene, te noemen. Alleen als bijdrage tot de zoogenoemde apokalyptische literatuur heeft het eenige waarde.

§ 76.

Het boek genaamd TOBIAS.

Het boek TOBIAS of, naar den Griekschen tekst, TOBIT genaamd, schijnt meer geschiedkundig van inhoud te zijn,

dan het in waarheid is. Het behelst een ver-
haal van zedelijk-godsdienstige strekking, in den smaak
der leerzame vertellingen, die in het Oosten te huis
behooren. De personen, die er in optreden, zijn bal-
lingen uit het rijk der tien stammen, door **SALMANASSAR**
gevangelijk weggevoerd. De hoofdpersoon is **TOBIAS**, een
man van uitstekende deugd, regtvaardig volgens de wet en
vol van goede werken jegens zijne rampspoedige lotgenooten,
maar die zelf door zeldzamen tegenspoed geteisterd wordt.
Als hofleverancier had hij zich te Nineve een aanzienlijk
vermogen verworven, toen hij onder **SANHERIB**, die den
Joden vijandig was, zijn ambt verloor en door heimelijke
vlugt zich het leven redden moest. Daarna trof hem nog,
in weêrwil zijner getrouwheid aan God, het ongeluk, dat
hij blind werd door heete vogeldrek, die hem in de oogen
viel. Terwijl hij daarvoor te vergeefs de hulp der ge-
neeskunst inroept, verwijt hem nog zijne vrouw, dat zijne
deugd hem tot nu toe weinig heeft gebaat, en hij,
daarover bedroefd, bidt vurig om den dood. Terzelfder
tijd wordt een gelijk gebed uitgestort door eene jonge
dochter, **SARA**, te Ecbatana in Medië, die zevenmaal
gehuwd was geweest, maar hare zeven bruidegoms tel-
kens in den bruiloftsnacht verloren had, gedood door
een' boozen geest. En als beider gebed voor den troon
komt, wordt de engel **RAPHAËL** afgezonden, om, door
een huwelijk van den jongen **TOBIAS** met **SARA**, het ge-
luk der beide huisgezinnen te bevorderen. In de ge-
daante van zekeren **AZARIAS** vergezelt hem de engel op
de reize, die hij, op verzoek van zijnen vader, naar
Rages in Medië onderneemt, ten einde eene som van
tien talenten zilvers, dáár vroeger in bewaring gegeven,
vandaar te halen; redt hem, als hij, zich in den Ti-
ger badende, in gevaar verkeert, om door een grooten
visch verslonden te worden; stelt hem in staat, om,
als hij **SARA** huwen zal, den boozen geest door middel
van het hart en de lever van den visch te verdrijven;
en brengt hem met zijne vrouw behouden te Nineve
in de ouderlijke woning, waar hij zijnen vader van

zijne blindheid geneest, door hem de oogen te bestrijken met de gal van den visch.

Uit deze korte inhoudsopgave van dit boek blijkt duidelijk genoeg, dat de geschiedkundige stof, daarin vervat, minstens aanmerkelijk opgesierd en dienstbaar is gemaakt aan een bepaald oogmerk. Men zou, uit hoofde van den aanleg des geheels en de overeenstemming der onderscheidene deelen, bijkans tot het vermoeden komen, dat daarbij geene wezentlijke gebeurtenis ten grondslag ligt. De zedelijke bedoeling des verhaals is, om aan te toonen, dat de zwaar beproefde deugd altijd zegepraalt, dat zij, door daden van menschlievendheid gekenmerkt, bij God hare belooning vindt, dat Hij de gebeden der godvruchtigen verhoort. In strekking komt het alzoo eenigermate overeen met het boek, naar JOB genoemd, dat den schrijver kennelijk hier en daar voor oogen zweefde. Aan gebeden en lofverheffingen en vermaningen tot deugd en godsvrucht ontbreekt het dan ook niet. Er heerscht in de voorstelling doorgaans eene hoogst aantrekkelijke eenvoudigheid, ofschoon het wonderbare, dat er in voorkomt, naar den trant der Oostersche verhalen, naar het gedrochtelijke zweemt. De opsteller, die onbekend gebleven is, schijnt in Palestina geleefd te hebben, omstreeks den aanvang der tweede eeuw vóór CHRISTUS. Zijn geschrift is echter vermoedelijk eerst later bekend geworden, daar JOSEPHUS en PHILO er geen gewag van maken. Eerst HIERONYMUS vermeldt het, en door AUGUSTINUS werd het in het Westen geprezen en met nadruk aanbevolen. Daaraan en aan de hooge ingenomenheid, waarmede LUTHER er van spreekt, heeft het zijn aanzien in de kerk te danken. Het is overigens oorspronkelijk in het Hebreeuwsch geschreven. Wij bezitten daarvan eene Grieksche vertaling, die in de Staten-Bijbel gevolgd is, en eene Latijnsche, door HIERONYMUS naar een Chaldecuwsch handschrift vervaardigd en in de Vulgata overgenomen. Er bestaat tusschen deze beide teksten een vrij aanmerkelijk verschil, en, daar LUTHER den laatsten gevolgd is, wijkt zijne overzetting in vele opzichten

van de onze af. De Hebreeuwſche uitgaven, die er van bestaan, zijn slechts vertalingen, afkomstig uit de middeleeuwen, en bezitten geen gezag.

Behalve de nuttige strekking van het boek en sommige ſchoone gedeelten, die er in voorkomen, trekt vooral de Joodsche geloofs- en zedeleer van die dagen, die men er uit kan leeren kennen, de opmerkzaamheid tot zich. Men vindt hier, namelijk, van zeven aartsengelen gewag gemaakt, die de gebeden der godvruchtigen voor God brengen (H. XII: 12, 15) en tot hunne hulp en redding naar de aarde worden afgezonden (H. III: 25. XII: 14). Hier op aarde hebben zij echter slechts lichamen in ſchijn, zoodat zij ook slechts in ſchijn eten en drinken, en, na hunnen last volbragt te hebben, verdwijnen zij en keeren tot God terug (H. XII: 19—21). De booze geesten daarentegen onthouden zich op woeste plaatsen (H. VIII: 3), ontbranden soms in onreine lust tot vrouwen (H. VI: 16), worden door reukwerk verdreven (H. VI: 9, 20. VIII: 2), en kunnen zelfs door engelen als RAPHAËL geboeid worden (H. VIII: 3). De naam, hier aangaande den boozen geest gebezigd, Asmodi, beteekent een' verzoeker. Voorts bemerkt men den invloed van het Pharizeïsme, dat allengs ontstond, aan de opgave van de vier hoofddeugden, die hier voorkomt, t. w. het gebed, het vasten, het geven van aalmoezen en de gerechtigheid (H. XII: 9), en aan de kracht, hier aan het geven van aalmoezen toegekend, om zelfs van den dood te verlossen (H. IV: 8—12). Eindelijk spreken zich ook in dit boek Meſſiaaſche verwachtingen uit, die echter niet zoozeer van de verſchijning des Heilands gewag maken, als wel de hope uitdrukken, dat de verſtrooide Joden eenmaal weder bijééngebragt worden, en de heidenen zich dan zullen bekeeren en den God van Iſraël aanbidden (H. XIV: 6—8).

Het zal niemand berouwen, dit boekſken, dat een liefelijk tafereel aanbiedt van huiselijk leed en zware beproeving, door den godvruchtigen met Gods hulp overwonnen, aandachtig gelezen te hebben. Bij soort-

gelijke ervaring, langs minder wonderbaren weg verkregen, zal hij van harte instemmen met den lof en dank, daarvoor hier toegebracht aan dien God, die vaak de dagen van druk en tegenspoed verwisselt met vernieuwden voorspoed en overvloedigen zegen.

§ 77.

Het boek genaamd JUDITH.

Dit boek draagt zijnen naam naar eene vrouw, JUDITH geheeten, wier roemruchtige heldendaad daarin beschreven wordt. Zeker koning van Assyrië zoo luidt het verhaal, riep onder andere volken van Azië ook de Israëlieten op, om hem in den krijg tegen Medië bij te staan, en zond, na overwonnen te hebben, een magtig leger uit, onder bevel van zijnen veldoversten HOLOFERNES, om wraak te oefenen over de volken, die hem hunne hulp geweigerd hadden. Meest allen onderwierpen zich; maar de Joden boden dapperen wederstand. Inzonderheid werd de stad Betulië, op den weg naar Judea en Jeruzalem gelegen, met kracht verdedigd, toen men haar belegerde. En in den nood trad JUDITH tot redding op. Zij begaf zich, rijk versierd, in de vijandelijke legerplaats, baande zich door list den toegang tot den veldheer, wien zij door hare schoonheid bekoorde, en nam de gelegenheid, die haar werd aangeboden, te baat, om hem des nachts, toen hij in zijne tent bewusteloos nederlag, met zijn eigen zwaard het hoofd af te slaan, waardoor de stad gered werd.

Men kan dit verhaal onmogelijk voor geschiedkundig waar houden, en is het daaromtrent in onze dagen vrij algemeen ééns geworden: zóózeer wemelt het boek van allerlei grove onnaauwkeurigheden en misslagen. Zelfs vermoedt men, dat de schrijver daardoor met opzet heeft willen voorkomen, dat men er meer dan een blijkbaar verdichtsel in vinden zou. Er wordt bijv. gesproken van een' Assyrischen koning, NEBUCHODONOSOR of NEBU-

KADNEZAR geheeten, die te Nineve geregeerd zou hebben, terwijl de Joden door een' hoogepriester en grooten raad bestuurd werden (H. I: 1, 7. IV: 6, 8). Een Medische koning, ARFAXAD, wordt gezegd Ecbatana gebouwd te hebben (H. I: 1—4), en echter door dezen NEBUKADNEZAR geslagen te zijn (vs. 13—16). De Joden waren toen reeds, zóó heet het hier, uit de ballingschap in hun vaderland teruggekeerd (H. V: 18, 19). De togt van HOLOFERNES wordt in dier voege beschreven, dat hij reeds tweemaal door Palestina moet getrokken zijn (H. II: 21—28), toen hij nog eerst van de kinderen Israëls hoorde (H. V: 1—4) en hun land binnendrong (H. VII: 1—3). En gelijk JUDITH eene weinig gebruikelijke Joodsche benaming is, die eenvoudig eene Jodin beteekent (Vgl. Gen. XXVI: 34), zoo is de stad Betulië, die niet ver van Jeruzalem, op het gebergte, nabij de vlakte van Esdrelon, zou te zoeken zijn (H. IV: 6. VI: 11, 12), in de aardrijksbeschrijving van Palestina volstrekt onbekend. Bij zulke kenteekenen van verdicthting valt er niet aan te twijfelen, of wij hebben hier een versierd verhaal voor ons, opgesteld met het oogmerk, om aan te wijzen, dat de Joden, zoo zij slechts vasthouden aan den God hunner vaders, onverwinnelijk zijn en, in dagen van nood en gevaar, op redding mogen hopen. Reeds LUTHER was van dit gevoelen. Sommigen meenen echter te onregte, dat door JUDITH het Joodsche volk, door Betulië de vrome Israëlieten en door HOLOFERNES de vijanden des volks, bij wijze van allegorie, zijn aangeduid. In de daad zelve van JUDITH is voorts eenige toespeling op DEBORA en haar heldhaftig bedrijf (Rigt. V) niet te miskennen. Men moge eindelijk haren heldenmoed en haren ijver, om, in vertrouwen op God, de benaauwde stad te redden, hemelhoog verheffen; de middelen, die zij daartoe bezigt, als lengen en bedrog, vermomming en sluipmoord (H. X: 13. XI: 5—19. XII: 14, 18. XIII: 8), zijn, van een Christelijk standpunt beschouwd, onmogelijk goed te keuren. Desniettemin zijn er gedeelten in dit boek, die ook voor ons, Christenen, eene nuttige strekking heb-

ben en behartiging verdienen (H. VIII: 10—14, 18—22. XVI).

Terwijl men te dezen opzigte vrij eenstemmig denkt, bestaat er onder de geleerden verschil aangaande den tijd, waarin dit geschrift zou zijn opgesteld. Verouderd is de meening, dat het behooren zou tot het tijdstip, dat MANASSE gevankelijk naar Babel werd weggevoerd (2 Kron. XXXIII: 11). Allerwaarschijnlijkst is het een der jongste onder de apokryfe boeken. Men aarzelt in de keuze tusschen den tijd der belegering van Jeruzalem door de Romeinen onder TITUS, en dien van den tweeden Joodschen oorlog onder HADRIANUS, toen de Joden eene kleine vesting, Bethor, jaren lang hardnekkig verdedigden. Onder NEBUKADNEZAR, van wien gesproken wordt, zou dan TITUS of HADRIANUS, beiden door de Joden wel eens met dien naam bestempeld, moeten verstaan worden. Uit den inhoud des boeks laat zich noch voor het eene, noch voor het andere gevoelen een stellig bewijs afleiden. JOSEPHUS kent het geschrift nog niet; maar de kerkvader CLEMENS ROMANUS maakt er tegen het einde der eerste eeuw melding van, waardoor het tweede gevoelen zou zijn uitgesloten, tenzij die plaats bij CLEMENS voor een later invoegsel te houden ware.

Er is geen twijfel aan, of dit boek is in Palestina en oorspronkelijk in het Hebreeuwsch geschreven. Wij bezitten daarvan echter slechts een' Grieksch en een' Latijnschen tekst, die aanmerkelijk verschillen. Van den Grieksch en, door onze overzetters gevolgd, veronderstelt men, dat hij naar het oorspronkelijke vervaardigd is, daar men soms den zin eerst dan regt verstaat, wanneer men de Grieksche woorden met Hebreeuwsche verwisseld heeft. De Latijnsche tekst, waarvan LUTHER zich bij zijne vertaling bediende, schijnt eene vrije navolging van een' ouden Chaldecuwschen te zijn.

§ 78.

Het boek der Wijsheid.

Het boek der Wijsheid wordt ook genoemd de

Wijshheid van SALOMO, omdat SALOMO, hoezeer zijn naam nergens voorkomt, daarin sprekende wordt ingevoerd. Men onderscheidt in dit boek minstens twee deelen, die onderling in inhoud, voordragt en strekking aanmerkelijk verschillen. Na eerst de koningen der aarde tot regtvaardigheid en deugd vermaand, het verschillend lot der goddeloozen, die gestraft, en der regtvaardigen, die beloond worden, voorgesteld, en den koningen in het bijzonder de leer der goddelijke vergelding op het harte gedrukt te hebben (H. I—VI: 8), wekt SALOMO hen op, om naar de ware wijshheid te streven, ten einde tot de onsterfelijkheid te geraken (H. VI: 9—25), en beroept zich daarbij op zijn eigen voorbeeld, ten bewijze, dat de wijshheid, met liefde gezocht en in den gebede van God afgesmeekt, tot deugd en roem en onsterfelijkheid leidt, daar zij, van goddelijken oorsprong zijnde, de bron is van alle goed (H. VII—IX). Dit wordt uit de gewijde geschiedenis, van ADAM af, met voorbeelden opgehelderd (H. X). En nu begint kennelijk een nieuw deel des boeks, dat eerst van die geschiedenis gebruik maakt, om te wijzen op Gods langmoedigheid, ook in het bezoeken der goddeloozen blijkbaar, op het onderscheid, dat er is tusschen de straffen, hun toegezonden, en de kastijdingen zijner vrienden (H. XI. XII), en vooral op de dwaasheid der afgoderij (H. XIII—XV); en daarna de plagen van Egypte, de verlossing van Israël uit het diensthuis en de leiding des volks door de woestijn bezigt, om aan te toonen, dat God zijne vijanden verdelgt met dezelfde krachten der natuur, waardoor hij zijne vrienden redt en hun geluk voltooit (H. XVI—XIX).

Dat SALOMO, de koning van Israël, dit boek zou vervaardigd hebben, gelijk de Rabbijnen, en vele Christelijke kerkleeraars na hen, meenen, kan door niemand in ernst beweerd worden. Terwijl hij, vooral in H. VII. VIII, sprekende optreedt, wordt er later weder van hem gesproken in den derden persoon. Blijkbaar heeft een later sehrijver zijne eigene lessen en vermaningen aan hem, den beroemden wijzen, in den mond gelegd, om daar-

aan gezag en nadruk bij te zetten. Ook aan ZERUBABEL kan niet gedacht worden, en evenmin aan JEZUS SIRACH, daar het geschrift volstrekt geen' Palestijnschen oorsprong verraaft. Eerder zou de bekende Alexandrijnsche PHILO hier in aanmerking komen, wien reeds HIERONYMUS als den schrijver noemt, en met wiens wijsgeerige begrippen de hier voorgedragene in menig opzigt overeenstemmen. Er doet zich echter, ook wat den stijl betreft, te groot verschil aan ons voor, dan dat wij zijne hand hier zouden herkennen. De schrijver moet een zeer beschaafde Alexandrijnsche Jood geweest zijn, die vermoedelijk in de tweede eeuw vóór CHRISTUS leefde. De stijl van zijn geschrift is, vooral in het eerste gedeelte (H. I—X), zoo gemakkelijk en vloeiend, dat er aan een' oorspronkelijk Hebreeuwschen tekst niet te denken valt. Wel komen er hier en daar Hebreeuwsche spraakvormen en eigenaardigheden voor, en vindt men er zelfs den parallelismus soms terug; maar dit was van zijne Joodsche afkomst en van zijne bekendheid met de Schriften des O. Verbonds het natuurlijk gevolg. Het blijkt overigens, dat hij de Grieksche taal, waarin hij schreef, volkomen magtig was. De inhoud van het boek en de begrippen, die er bij ten grondslag liggen, getuigen van zijne Joodsch-Alexandrijnsche vorming. Te Alexandrië moet hij met de Platonische wijsbegeerte, die er, vooral ook onder de Joden, grooten opgang maakte, zijn bekend geworden. Ook de emanatie-leer van het Oosten, waaruit zich later, in verband met het Christendom, het Gnosticismus ontwikkeld heeft, was hen niet vreemd gebleven. En de Joodsche voorstelling van de wijsheid als eene goddelijke persoonlijkheid, die van vóór de schepping bestond, waarvan de kiemen reeds vroeger aanwezig waren (vgl. Spreuk. VIII: 21—23. Sir. I: 1, 4, 9, 10. XXIV: 4—20), vinden wij hier, en later nog meer ontwikkeld bij den genoemden PHILO, terug. Zóó veelzijdig gevormd, was hij een man van vrijen, zelfstandigen geest, verre verheven boven de bekrompen-

heid van het Jodendom, maar tevens eelt godsdienstig en streng zedelijk. De leer der onsterfelijkheid maakt van zijne denkwijze een der meest gewigtige bestanddeelen uit. Het doel, dat hij met zijn geschrift beoogde, had evenzeer op de toenmalige ongelooovige Joden, die de onsterfelijkheid loochenden (H. II: 1—5) en daarbij een loszinnig, wellustig leven leidden (vs. 6—20. H. III: 10—19), als op de bijgeloovige heidenen betrekking, die zich tegen de Joden vijandig betoonden en hun hunne afgoderij zochten op te dringen (H. XIII—XV). Aan beiden prijst hij de beoefening en het bezit der ware wijsheid aan, die tot deugd en onsterfelijkheid leidt, van de dwaasheid der afgoderij overtuigt en hare aanbeveling vindt in de geschiedenis des Joodschen volks. En dat hij zich vooral tot de koningen en magtigen der aarde wendt, is daaraan toe te schrijven, dat de vervolgingen der Joden veelal van hen uitgingen, en zij daarom dan ook doorgaans gehouden werden voor de vertegenwoordigers der vijandschap, waaraan de Joden allerwege ten doel stonden. Wat overigens de beide verschillende deelen des boeks betreft; het is even moeilijk dat in het oog vallend verschil voorbij te zien als te verklaren, hetzij men aan twee onderscheidene geschriften denke, later tot één geheel zamengevoegd, of door denzelfden schrijver in verschillenden leeftijd opgesteld. Zeker is het, dat het tweede deel, al komen daarin ook schoone gedeelten en soms treffende gezegden voor, in voortreffelijkheid verre achterstaat bij het eerste, dat, vrij van ijdele vernuftspelingen, rijk is aan allerlei waarheid en wijsheid, in keur van woorden uitgedrukt.

Wil men van den inhoud dezes boeks eene en andere proeve? Wij wijzen dan op de leer der onsterfelijkheid, zoo als zij hier voorkomt. God heeft geen lust in den ondergang der levenden, lezen wij (H. I: 13); de deugd is onsterfelijk (vs. 15); God heeft den mensch tot onverderfelijkheid geschapen en hem tot een beeld van zijn eigen wezen gemaakt (H. II: 23). De regtvaardigen vinden na den dood barmhartigheid en genade bij God (H. III: 9), worden onder

de kinderen des Allerhoogsten gerekend (H. V: 5) en leven eeuwiglijk (vs. 16); zij zullen de volken rigten en de natiën beheerschen (H. III: 8), en een heerlijk koningrijk ontvangen, eene schoone kroon uit de hand des Heeren (H. V: 17). Daarentegen wordt van de goddeloozen gezegd, dat zij bevend komen zullen, als hunne zonden worden opgerekend en hunne misdrijven hen in hun aangezicht veroordeelen (H. IV: 20); dat zij zonder overblijfsel verdelgd worden (vs. 19); dat hunne hoop is als stof, door den wind voortgedreven, en als dunne jagsneeuw, van een' stormwind voortgejaagd, en als rook, door den wind verstrooid (H. V: 15). Het schijnt zelfs, dat er hier en elders niet slechts op de straf der goddeloozen gedoeld wordt, maar op hunne geheele vernietiging (Vgl. H. III: 18, 19. V: 10—15). Aangaande de wijsheid wordt hier geleerd, dat zij een adem der kracht Gods is, een zuiver uitvloeisel der heerlijkheid des Almagtigen, een afschijnsel van het eeuwige licht, een onbevleete spiegel van Gods werkende kracht en een beeld zijner goedertierenheid, en dat zij, van geslachte tot geslachte, in heilige zielen overgaande, vrienden Gods en Profeten vormt (H. VII: 25—27). Door haar, daar zij met God gemeenzaam en in zijne wetenschap ingewijd is, bekomt men de vier hoofddeugden, matigheid, voorzigtigheid, regtvaardigheid en kloekmoedigheid, die den menschen nuttiger zijn in het leven, dan eenige andere dingen (H. VIII: 3—8). God zelf is de leidsman tot de wijsheid (H. VII: 15); zij was bij Hem tegenwoordig, toen Hij de wereld schiep (H. IX: 9), en Hij zendt haar uit den heiligen hemel (vs. 10) en deelt haar den menschen mede (vs. 17, 18). Er komen zelfs hier en daar uitdrukkingen voor, die Messiaansch zouden kunnen opgevat worden (vgl. H. II: 12—25. V: 1—7); terwijl de voorstelling der wijsheid, hier gegeven, altijd hoogst merkwaardig blijft, beschouwd in betrekking tot

CHRISTUS onzen Heer, in wien, zoo als PAULUS zegt, met toespeling op de toenmalige wijsbegeerte (Kol. II: 8), al de schatten der wijsheid en der kennis verborgen zijn (vs. 3), en al de volheid der Godheid ligchamelijk woont (vs. 9).

§ 79.

De Spreuken van JEZUS SIRACH.

Het oudste en voortreffelijkste onder de apokryfe boeken is dat der Spreuken van JEZUS SIRACH. Oorspronkelijk in het Hebreuwsch of misschien Arameesch geschreven, is het ons in de Grieksche overzetting bewaard gebleven onder den naam van de Wijsheid van JEZUS, den zoon van SIRACH, en heet in het latijn gemeenlijk Ecclesiasticus (1). Het bevat eene rijke verzameling van allerlei wijsheidsspreuken, voor allerlei standen en betrekkingen des levens. Men meent twee hoofddeelen te moeten onderscheiden. Na eene inleiding, waarin gehandeld wordt over den oorsprong en de hooge waarde der wijsheid en over de middelen, om tot haar bezit te geraken (H. I. II), vinden wij in het eerste deel, dat voortloopt tot H. XXIII, eene reeks van langere en kortere levensregelen en zedekundige opmerkingen, die, vooral van H. X af, zonder innerlijken samenhang bijééngevoegd zijn. Het tweede deel, dat weder begint met den lof der wijsheid, door haar zelve uitgesproken (H. XXIV), behelst evenzeer eene bonte rij van lessen en vermaningen in spreukmatigen vorm, en gaat, H. XLII: 17, over in eene wél samenhangende lofverheffing, eerst van God en zijne werken, daarna, H. XLIV—L, van de voorva-

(1) seil. liber. Volgens ATHANASIUS zou die naam te kennen geven, dat het den catechumenen als zedekundig leerboek plagt in handen gegeven te worden. HIERONYMUS berigt, dat het oudtijds tot stichting des volks (ecclesia), niet tot staving van kerkelijke leerstellingen, gebezigd werd. De Grieksche kerkvaders noemden het niet on-eigenaardig deugdensebat.

deren der Israëlieten, naar den leiddraad der Bijbelboeken, tot op zekeren hooge priester *simon*, den zoon van *onias*, met wiens vermelding het boek eindigt. Het laatste hoofdstuk bevat eindelijk, als aanhangsel, een gebed, zoo als het heet, van *jezus*, den zoon van *sirach*, waarin hij God dankt voor zijne redding uit doodsgevaar en allen opwekt, om naar wijsheid en deugd te streven. Omtrent de echtheid van dit aanhangsel bestaan eenige niet ongegronde bedenkingen.

Dat het boek oorspronkelijk in het Hebreewsch geschreven is, blijkt niet slechts uit den inhoud en den naam des makers, maar vooral ook uit de Grieksche Voorrede, die daarvóór geplaatst is, en waarin de vertaler zich kenbaar maakt als een' kleinzoon van den maker en verschooning vraagt, waar hij soms de kracht der Hebreewsche woorden niet naauwkeurig en getrouw mogt hebben teruggegeven. *Luther* heeft deze voorrede, omdat zij niet voorkwam in de Latijnsche uitgave, waarvan hij zich bediende, onvertaald gelaten. Onze overzetting is vervaardigd naar een' onzuiveren Grieksch tekst, den complutensischen, die niet vrij is van willekeurige veranderingen en onnutte bijvoegselen, zoodat de oordeelkunde zich hier, door vergelijking van betere handschriften, een ruim veld ter bearbeiding ziet aangewezen. Het Hebreewsche handschrift, dat *heronymus* nog gezien zou hebben, is verloren gegaan. Als schrijver heeft zich, naar zijne eigene opgave (*H. L.*: 27), *jezus*, de zoon van *sirach*, bekend gemaakt. Hij was van geboorte een Jeruzalemmër, maar heeft zijnen leeftijd en levensstand verzwegen. Aan gissingen, dat hij een priester of een geneesheer geweest zou zijn, ontbreekt alle grond van waarschijnlijkheid. Uit den inhoud van zijn geschrift laat zich opmaken, dat hij niet in de hoogere levenskringen zich bewoog, maar tot den nederiger' middelstand in de maatschappij behoorde. De tijd, waarin hij leefde, moet bepaald worden naar den leeftijd van bovengenoemden hooge priester *simon*, dien hij, aan het einde der beroemde mannen zijns volks, in

de laatste plaats met ophef vermeldt (H. L.). Men mag vermoeden, dat hij dezen nog, minstens in zijne jeugd, gekend heeft. Nu zijn er echter twee hooge priesters van dien naam geweest, en zou men, dien ten gevolge, kunnen weifelen in de keuze. Sommigen denken aan den eersten, die den bijnaam droeg van den regtvaardigen en ten tijde van den Egyptischen koning **PTOLEMEUS I LAGI** (323—284) leefde, zoodat dan dit boek omstreeks het jaar 280 vóór C., of een weinig later, zou geschreven zijn. Men ziet echter niet in, hoe er in dat geval reeds van vervolgingen om der godsdienstwil kan gesproken zijn (H. XXXVI: 1—19), vooral daar van **SIMON** gezegd wordt, dat hij door zijne zorg het onheil des volks afwendde (H. L: 4), terwijl toch onder dezen **SIMON** het volk door **PTOLEMEUS** niet gemoeid werd, maar voorspoed genoot. Hierdoor komt men gereedelijk op de gedachte, dat de tweede **SIMON** gemeend zal zijn, die het hooge priesterlijk ambt vele jaren later (217—195) bekleedde (2 Makk. I. II), en het volk beveiligde tegen de verdrukkingen van **PTOLEMEUS Philopator**. Na den dood van dezen eerwaardigen man kwam Judea aan Syrië, en het tijdperk der gruwzame vervolging begon. Wanneer men nu veronderstelt, dat het boek vervaardigd is kort na het jaar 190 v. C., dan bevreedmt ook de vermelding niet van den haat des schrijvers tegen de Samaritanen en Edomieten, (H. XXXVI: 8, 9, 11, 12), daar deze beide volken zich juist omstreeks dien tijd van de Joden hebben losgerukt, en de Samaritanen in het bijzonder verlangden, dat er op den berg Gerizim een tempel voor **JUPITER** zou worden gesticht (1). De kleinzoon van **JEZUS SIRACH**, die zich niet noemt, omdat hij mogelijk den naam zijns grootvaders droeg, doet zich in de voorrede als een inwoner van Palestina kennen en berigt, dat hij, gedurende zijn verblijf in Egypte, onder de regering van **PTOLEMEUS VII Euergetes**, die ook den bijnaam **Physkon** droeg, de vertaling van het boek op zich genomen

(1) **JOSEPH. Antiqq.** XII: 3, 5.

en ten einde gebragt heeft, ten dienste dergenen, zoo als hij zegt, die in vreemde landen, bij hunne zucht om wetenschap te bezitten, ook de gezindheid koesteren, om hun gedrag en leven naar de wet in te rigten. Hij noemt het 38ste jaar, en bedoelt daarmede ongetwijfeld dat jaar der regering van gezegden koning, die in 169 aan het bestuur kwam. Men mag derhalve vermoeden, dat het werk der vertaling omstreeks het jaar 130 v. C. geschied is.

De Spreuken van JEZUS SIRACH zijn blijkbaar, in navolging van die van SALOMO, opgesteld en hebben daarmede in menig opzigt groote gelijkvormigheid. De kennis en vreeze Gods is ook bij hem de bron en de kroon van alle wijsheid (H. I: 10—31); en, ofsehoon hij zijne zedeleer, even als SALOMO, gebouwd heeft op de leer der vergelding aan deze zijde des grafs, ontbreekt het niet aan een' rijken schat van levenservaring en voortreffelijke levensregelen, daarin met geoefende hand neêrgelegd. Hij heeft niet enkel uit eigene ondervinding, door nadenken gescherpt, geput (H. L: 27), maar zieh ook de geschriften van anderen en zelfs de wijsheidsspreuken van SALOMO ten nutte gemaakt, gelijk een, die druiven zamelt achter de wijnlezers (H. XXXIII: 16. LI: 21, 22, 27, 28). Zijne spreuken, waarin soms eenig onderwerp meer uitvoerig behandeld wordt, staan doorgaans zonder samenhang naast elkander en betreffen het beloop der wereld, het streven der menschen, hunne voornemens, verrigtingen en werkzaamheden, in allerlei toestanden en betrekkingen, ook in zulke, die men bijkans beneden de opmerkzaamheid van den zedemeester achten zou. Vooral beweegt hij zieh als bij voorkeur in den kring van den middelstand, en slechts enkele malen verheft hij zieh hooger, tot vorsten en volksbestuurders (H. X), tot geneesmeesters (H. XXXVIII) en schriftgeleerden (vs. 25). Niet zelden zijn het enkel lessen van voorzigtigheid en bedaetzaamheid, in betrekking tot het gemeene leven en den omgang met menschen, die hij mededeelt (H. VIII. XII. XIII); maar zij wor-

den afgewisseld en in aantal overtroffen door voorschriften van godsdienstigen en streng zedelijken inhoud, bijv. over de pligten van kinderen jegens hunne ouders (H. III), over de regte kindertucht (H. XXX), over de vriendschap (H. VI: 14—17. IX: 12, 13. XXII: 21—25. XXVII: 16—22), over de leugen (H. XX: 23—26), over verzoenlijkheid en vergevensgezindheid (H. XXVIII: 1—8), en wat hier meer te noemen ware. Ook meer algemeene beschouwingen komen hier in menigte voor, als over 's menschen bestemming (H. XVII. XVIII), over de voortreffelijkheid van het Woord Gods (H. XV), over den lof van God in de natuur (H. XLIII), om niet te spreken van het hoogst belangrijk overzicht van beroemde Israëlieten, waarmede het boek besloten wordt (H. XLIV—L). Eene uitgebreide wereld- en menschenkennis ligt daarbij, nevens oprechte godsvrucht, ten grondslag. Ééne enkele reize komt de Joodsche volkstrots en vijandsehap te voorschijn, als er gebeden wordt om de verdelging van de vijanden der natie (H. XXXVI: 8, 9, 11, 12). Ook is de zedeleer hier en daar niet vrij, zoo als te verwachten was, van Joodsche werkheiligheid. Men heeft daarom dit geschrift, dat overigens als een nuttig huisboek voor allerlei standen algemeene aanprijzing verdient, altijd met omzigtigheid te gebruiken. Het vertegenwoordigt ons, tegenover het boek der Wijsheid, dat de Joodsch-Alexandrijnsehe rigting kennen doet, de godsdienstige denkwijze en geloofsbegrippen der Joden, die in Palestina woonachtig waren. De invloed der Grieksche wijsbegeerte en zeden is hier ongelijk veel minder te bespeuren, maar daarentegen is er oneindig meer in van het oude Jodendom en den echt Hebreeuwschen geest der vaderen. Zelfs Messiaansche verwachtingen doen zich aan ons voor, als de schrijver hoopt op de verdelging der vijanden, de verhooging van Jeruzalem, den terugkeer der stammen van Jakob en hunne vereeniging tot één volk (H. XXXVI: 1—17), de uitbreiding der vereering van JEROVA (vs. 18, 19), en de komst van den Profeet

ELIA, die in de Schrift verordend is tot boetprediker voor volgende tijden, om het hart der vaderen weder te brengen tot de kinderen en de stammen van JAKOB weder op te rigten (H. XLVIII: 10).

Onder den naam van BEN-SIRA vermeldt de Talmud nog soortgelijke zedespreuken, als die van JEZUS SIRACH. En er bestaan werkelijk twee kleine verzamelingen of bundels van zulke spreuken, in alphabetische volgorde gerangschikt. Maar tussehen die bundels, die van veel later' dagteekening zijn, en dit apokryfe boek is overigens geene nadere verwantschap te ontdekken.

§ 80.

Het boek BARUCH met den brief van JEREMIA.

BARUCH, dien wij uit de profetiën van JEREMIA kennen, was te zijnen tijde een aanzienlijk man, de zoon van NERIA en de broeder, zoo 't schijnt, van een der koninklijke hofbeambten, SERAJA geheeten. Als getrouwe aanhanger en vriend van den genoemden Profeet, schreef hij niet slechts zijne godspraken bij herhaling op (Jer. XXXVI: 4, 32) en las ze op zijn bevel den volke in den tempel voor (vs. 10); maar hij verkreeg ook, even als deze, bij de verwoesting van Jeruzalem, van NEBUKADNEZAR de vergunning, om zich zelf de plaats van zijn verblijf te kiezen, en werd zijn lotgenoot in Egypte (H. XLIII: 6, 7. Vgl. § 53), vanwaar hij, na den dood van zijnen vriend, zich, volgens de overlevering, naar Babel zou begeven hebben.

Het boek, naar zijnen naam genoemd, behelst, H. I—V, een' brief, dien BARUCH uit Babel in naam der aldaar woonachtige ballingen zou geschreven hebben aan de Joden, die te Jeruzalem waren achtergebleven. Na eene geschiedkundige inleiding, die den tijd en het oogmerk van dit geschrift vermeldt (H. I: 1—9) en, bij de toezending van eenige ingezamelde gelden, tot het gebed zoo- wel voor den koning van Babel als voor de ballingen opwekt (vs. 10—15), vinden wij hier eene ootmoedige be-

lijdenis van zonden, waarbij de regtvaardigheid van het Godsbestuur in de verwerping des volks erkend wordt (vs. 16—H. II: 10); een gebed tot God om vergiffenis en verlossing uit den tegenwoordigen nood (H. II: 11—III: 8); eene uitweiding over de ware wijsheid, door God in zijne wet aan Israël geopenbaard (H. III: 9—IV: 4), en eene elegie over Jeruzalem's verwoesting met hoopvolle uitzigten in de toekomst, waarbij de stad zelve wordt ingevoerd, hare kinderen en naburen vermanend en vertroostend toesprekende (H. IV: 5—V: 9). Aan dit boek is, H. VI, een brief van JEREMIA toegevoegd, gerigt aan de ballingen in Babel, om hen te waarschuwen tegen de afgoderij. Oorspronkelijk, even als nog in vele handschriften, stond deze brief van JEREMIA, als een afzonderlijk geschrift, geheel op zichzelf, en schijnt aan dit boek later toegevoegd te zijn, als maakte hij daarvan een gedeelte uit, omdat hij anders ligt gevaar liep om verloren te raken.

Het behoeft geen betoog, dat dit boek te onregte den naam van den bekenden BARUCH aan het hoofd draagt (H. I: 1). Reeds de voorstelling, dat het door hem zou vervaardigd en, in de zevende maand van het 5de jaar na Jeruzalem's verwoesting, voorgelezen zijn in eene groote vergadering, in tegenwoordigheid van den gevangen' koning JECHONIA of JOJACHIN, van de vorsten en aanzienlijken en van vele anderen uit het volk, die allen daardoor diep getroffen en tot boetvaardigheid opgewekt waren (H. I: 1—5), is in tegenspraak met hetgeen wij aangaande hem en JECHONIA van elders weten (Vgl. 2 Kon. XXV: 27). Maar etger nog zijn de misslagen, in het overige der inleiding tegen de waarheid der geschiedenis begaan, alsof men hier te denken had aan het 5de jaar der regering van ZEDEKIA, alsof NEBUKADNEZAR met den brief de heilige vaten, uit den tempel geroofd, had teruggezonden (vs. 8), alsof BELSAZAR, de laatste koning van Babel, zijn zoon geweest ware en toen reeds geleefd had (vs. 11, 12), alsof eindelijk de tempel te Jeruzalem, door NEBUKADNEZAR verwoest, te dien tijde nog in wezen ware (vs. 14). Er ligt

hierbij zóó schromelijke verwarring ten grondslag, dat men, om den oorspronkelijken schrijver van zulke grove ongerijmdheden vrij te pleiten, op het vermoeden gekomen is, dat dit gedeelte, H. I: 6—14, een bijvoegsel is van latere, volstrekt onbekwame hand. Hoe dit ook zijn moge, het eigenlijke boek is blijkbaar een opstel van een' vermoedelijk Palestijnschen Jood, ten tijde der Makkabeën, of missehien later nog, vervaardigd, in navolging van den stijl der gewijde Schriften. Aan MOZES en de Profeten, vooral aan de boeken van NEHEMIA en DANIEL, is veel, met eenige verandering, ontleend. De inkleeding, waarbij de inhoud aan BARUCH wordt toegeschreven, van wien men met regt iets beters verwachten mogt, is alzoo een louter verdichtsel. Overigens verkeert men, zoowel omtrent den oorsprong als de strekking van dit geschrift, dat missehien enkel voor eene stijloefening te houden is, in het onzekere. Zelfs laat het zich niet bepalen, of het oorspronkelijk in het Grieksch, waarin wij het bezitten, of wel in het Hebreeuwsch geschreven is. — De brief van JEREMIA, die er aan is toegevoegd, mag den Profeet, wiens naam hij draagt, volstrekt onwaardig heeten, en behelst niets dan blijkbare navolgingen, zoowel van den Profeet JESAJA (H. XLIV) als van JEREMIA zelven (H. X: 1—16). De afgoderij, waartegen gewaarschuw wordt, is hier in hare dwaasheid en ongerijmdheid ten toon gesteld, als aanbidding van stomme en levenlooze beelden. Er is geen iwijfel aan, of dit opstel, missehien mede eene stijloefening, is afkomstig van eene andere hand dan het boek BARUCH, en wel uit het tijdvak der Makkabeën (vgl. 2 Makk. II: 1, 2). En de briefvorm, waarin het gegoten is, kan ons te minder bevreemden, daar wij bij JEREMIA zelven daarvan een hoogst opmerkelijk voorbeeld vinden, toen hij aan de, onder JOJACHIN naar Babel weggevoerde, ballingen een' troostbrief schreef, die ons is bewaard gebleven (H. XXIX: 1—23); gelijk ook zekere SEMAJA, een valsehe Profeet, uit Babel brieven zond aan het volk en de priesters te Jeruzalem, en het den priester

ZEPHANJA ten kwade duidde, dat hij JEREMIA vrij profete-
ren en zelfs naar Babel schrijven liet (vs. 24—28).

Ongunstig was reeds het oordeel van LUTHER over dit boek. » Het is, » zeide hij, » van geringe waarde, wie » ook de goede BARUCH wezen moge. Want het is niet » te gelooven, dat de dienaar van JEREMIA, die ook BA- » RUCH heet, niet hooger staan en rijker aan geest zijn » zou, dan deze BARUCH is. Ook komt de tijdrekening, » hier gevolgd, niet met de geschiedenis overeen." Dat hij, in weerwil daarvan, dit geschrift mede onder de apokryfe boeken heeft opgenomen in zijne vertaling, zoekt hij te verontschuldigen door te zeggen: » BARUCH » laten wij onder den hoop mede doorloopen, omdat hij » zoo krachtig spreekt tegen de afgoderij en de wet van » MOZES voorhoudt."

§ 81.

Aanhangsels tot het boek ESTHER.

In de Grieksche overzetting van het boek ESTHER zijn eenige stukken mede opgenomen en op verschillende plaatsen ingelascht, die niet gevonden worden in den Hebreuwschen tekst. Ook in de oudste ons bekende Latijnsche overzetting, Itala genaamd, komen zij voor; maar in den gewonen Latijnschen Bijbel, Vulgata geheten, zijn zij door den invloed van HIERONYMUS, naar het einde des boeks, bij wijze van aanhangsel, verplaatst. LUTHER eindelijk heeft ze vandaar overgebracht naar de apokryfe boeken, waaronder zij dan ook in onze Nederlandsche overzetting gerangschikt staan, uitmakende, in betrekking tot het boek ESTHER, H. X: 4—XVI. Het behoeft echter naauwelijks gezegd te worden, dat men, wel beschouwd, ze of in den tekst inlasschen, of geheel daaruit verwijderen moest. Door de tegenwoordige rangschikking onder de apokryfe boeken, alsof zij een vervolg en slot des boeks uitmaakten, zijn zij geheel en al uit hun oorspronkelijk verband gerukt en staan op zichzelf zonder eenigen samenhang.

Deze losse stukken dan, blijkbaar bestemd om in den tekst opgenomen te worden, zijn zeven in getal en van den volgenden inhoud: 1. H. X: 4—13, de uitlegging van MORDECHAI'S droom; 2. H. XI: 1—10, door de Zeventigen aan den ingang des boeks geplaatst, de droom van MORDECHAI, waarin de vervolging en redding der Joden hem werden voorbeduid; 3. H. XII: 1—6, de ontdekking van het verraad van twee hovelingen, waardoor MORDECHAI een ambt aan het hof verkreeg, waarvan het korter verhaal Esth. II: 21—23 voorkomt; 4. H. XIII: 1—7, ingevoegd achter Esth. III: 13, het koninklijk bevelschrift tot uitroeiing der Joden, op aandrang van HAMAN door AHASVEROS uitgevaardigd; en vs. 8—19, ingelaseht achter Esth. IV: 17, een gebed van MORDECHAI om redding uit het dreigend gevaar; 5. H. XIV: 1—19, een soortgelijk gebed van ESTHER, tot hetzelfde einde strekkende en in den grieksehen tekst onmiddellijk geplaatst achter dat van MORDECHAI; 6. H. XV: 1—14, toegevoegd aan Esth. V: 1, 2, het versierd verhaal van ESTHER'S ongeroepen' verschijning voor den koning, waarbij zij zelfs tot tweemalen toe in onmagt valt (vs. 7, 13); 7. H. XVI: 1—24, een tweede bevelschrift van AHASVEROS, waarin het vorige herroepen wordt, in te lassehen achter Esth. VIII: 12.

De onechtheid dezer stukken, ofschoon JOSEPHUS ze reeds schijnt gekend te hebben, is niet twijfelachtig. Blijkens sommige woordspelingen, die daarin voorkomen, zijn zij oorspronkelijk in het Griekseh opgesteld, en wel door eenen Grieksehen Jood, in Egypte woonachtig, die het er op had toegelegd, om door deze versierde toevoegselen het boek ESTHER te verfraaijen en te volmaken. Ook de gebeden en koninklijke bevelschriften missen alle kentekenen van echtheid. En de opgesmukte stijl steekt tegen dien van het genoemde boek hoogst ongunstig af. Bovendien zijn zij, wat den inhoud aangaat, met dat boek in menig opzigt lijnregt in strijd. Zoo wordt bijv. HAMAN, Esth. III: 1, een Agagiet, hier daarentegen, H. XVI: 10, een Macedonier genoemd. Volgens Esth. VI: 3

had HAMAN geene belooning ontfangen voor de ontdekking der zamenzwering, gesmeed tegen 's konings leven; maar volgens H. XII: 5 kreeg hij er eeramten en geschenken voor. Volgens Esth. IX: 20—32 ging de instelling van het Purimfeest van HAMAN uit; maar volgens H. XVI: 22 gaf ACHASVEROS zelf het bevel aan de Joden, om dat feest te vieren. Wat deze tegenstrijdigheden reeds doen vermoeden, wordt bevestigd door het onderschrift, H. XI: 1, waaruit blijkt, dat deze stukken oorspronkelijk zijn uit den tijd van PROLEMEUS Philometer en KLEOPATRA, zijne moeder, onder wier voogdijschap hij in het eerst zijner regering stond. Men denke hier aan het jaar 180 vóór CHRISTUS.

§ 82.

Aanhangsels tot den Profeet DANIEL.

De Grieksche overzetting, die doorgaans den Hebreeuwschen tekst vrij naauwkeurig volgt, wijkt daarvan, met opzigt tot het boek DANIEL, op vele plaatsen af, en behelst zelfs eenige meer uitvoerige toevoegselen, die in het oorspronkelijke niet gevonden worden (vgl. § 59). Door LUTHER onder de apokryfe boeken geplaatst, zijn zij niet ongelijk aan de aanhangsels tot het boek ESTHER, en zeker niet hooger te stellen dan deze. Men telt er gewoonlijk drie, maar die door ontijdige splitsing in onze overzetting op vier en door LUTHER op vijf gebragt zijn.

De beide eersten, te zamen eigenlijk slechts één uitmakende, behelzen het gebed van AZARIA en het gezang der drie mannen in het vuur. Zij zijn toegevoegd aan Dan. III: 23 en vormen daarop, vs. 24—90, een blijkbaar verduidelijgend vervolg, zamengesteld uit allerlei onoordeelkundig bijéengerapte gezegden, die meerendeels aan de Psalmen, vooral Ps. CXLVIII, ontleend en weinig gepast zijn voor de omstandigheden, waarop zij betrekkelijk worden gemaakt. Zelfs komt, vs. 38, de klagt voor, die henenwijst naar een' lateren tijd,

dat er geen Profeet meer gevonden werd onder het volk. Waarschijnlijk zijn zij oorspronkelijk in het Grieksch geschreven, en inogelijk zelfs van twee onderscheidene schrijvers afkomstig. AZARIA, eigenlijk ABED-NEGO geheeten, een der drie jongelingen, vrienden van DANIËL, die, op bevel des konings, in den brandenden oven geworpen waren, wordt hier opgevoerd, sprekende en biddende in het midden des vuurs tot God, belijdenis doende van de zonden der natie, waarom zij regtvaardig van God verworpen is, en Hem boetvaardig smeevende om verlossing uit dezen nood (vs. 24—45). Inmiddels wordt de oven gedurig heeter gestookt; maar een engel daalt neder, die de vlammen buitenwaarts drijft en, door eene liefelijke koelte in het midden des ovens, de jongelingen verkwikt en beveiligt (vs. 46—50). Zij heffen daarop gezamenlijk een' lofzang aan, en wekken al het geschapene, en ten laatste ook zichzelf, op, om God te loven en te danken, die hen van het doodsgevaar, waarin zij verkeerden, redt (vs. 51—90). Er bestaat van deze stukken een tweederlei tekst, die echter bij onderlinge vergelijking slechts gering verschil oplevert.

Het derde aanhangsel maakt bij de Zeventigen het XIII^{de} hoofdstuk van DANIËL uit, en is in sommige handschriften zelfs aan den ingang des boeks geplaatst, omdat de geschiedenis van SUSANNA, die daarin vervat is, tot het tijdvak zijner jeugd behooren zou. Blijkbaar heeft zij ten doel, om DANIËL te verheerlijken en aan te wijzen, dat vaak de jeugd in wijsheid en godsvrucht den schijnbaar eerwaardigen ouderdom beschaamt. Misschien gaf wel DANIËL's vroegtijdige verheffing tot allerlei eeramten aanleiding tot dit verdiept verhaal, dat in de toedragt der gebeurtenis menigvuldige onwaarschijnlijkheden vermeldt. Zekere SUSANNA, eene jonge en schoone, maar vroene en kuische vrouw, door twee bedaaide mannen, wier aanslag op hare eer zij had afgewezen, valschelijk beschuldigd van overspel, wordt, terwijl zij reeds ter strafplaats wordt weggeleid, door DANIËL, toen nog een' jongeling, gered, daar hij, door afzonderlijke ondervra-

ging der beide beschuldigers, de valsheid der ingebragte beschuldiging weet aan het licht te brengen. Deze gebeurtenis zou in Babel voorgevallen zijn onder de Joodsche ballingen, die met koning JOJACHIN derwaarts waren weggevoerd en dáár hoog in aanzien stonden. Men mag als zeker aannemen, dat wij van dit verhaal den oorspronkelijken tekst in het Grieksch bezitten, ofschoon de uitgave, door onze overzetters gevolgd, aanvullingen en verbeteringen bevat, die in een' anderen, later ontdekten, niet gevonden worden.

Het vierde aanhangsel, door de Zeventigen aan DANIEL als H. XIV toegevoegd, en door LUTHER te onregte in tweeën gesplitst, behelst het verhaal van Bel en den Draak te Babel. Ook hier vertoonen zich de sporen van verbeelding duidelijk genoeg, en DANIEL, ofschoon in het opschrift niet genoemd, is weder de hoofdpersoon der gebeurtenissen. Hij ontdekt, namelijk, aan den koning, die gelooft, dat het beeld van den afgod Bel dagelijks eene aanzienlijke hoeveelheid spijs en drank verteerde, het bedrog der priesters, die gewoon waren, de offers des nachts met vrouwen en kinderen te nuttigen. In de, op DANIEL's bevel, uitgestrooide asch waren hunne voetstappen 's morgens zichtbaar, en de koning, daardoor overtuigd, vernietigde de Belus-dienst (vs. 1—22). Evenzoo maakte DANIEL een einde aan de afgodische eer, die de Baby-loniërs aan een' levenden draak bewezen, door hem een mengsel, uit pek, vet en hair bereid, in den muil te steken, waardoor hij berstte (vs. 23—27). Toen nu het volk, over deze beide uitkomsten vertoornd, in een oproer het leven van DANIEL eischte, werd hij in den leeuwenkuil geworpen, waar hij zeven dagen vertoefde en door den Profeet HABAKUK wonderdadig gespijzigd werd (vs. 28—42). Men ziet, dat dit verhaal, dat zelfs in tegenspraak is met Dan. VI, onmogelijk voor waarachtig kan gehouden worden (vgl. § 68). Het is opgesteld, om de nietigheid der afgoden, het priesterbedrog en de oppermagt van den éenen waren God in het licht te stellen. De tekst, in onze overzetting gevolgd, is minder oorspron-

kelijk dan de andere, die hij de Zeventigen voorkomt en ten opschrift draagt: uit de profetie van HABAKUK, den zoon van JOSUA, uit den stam van Levi. Deze ons onbekende HABAKUK schijnt alzoo de maker van dit verdiehtsel te zijn, en daaraan is het missehien toe te schrijven, dat hij er zijnen naamgenoot, den Profeet HABAKUK, die een tijdgenoot van JEREMIA was, ontijdig in gemengd heeft.

Deze aanhangsels strekken overigens ten proeve, hoezeer de latere Joden de gedaachtenis van den beroemden DANIEL in eere hielden en zich beijverden, om haar op allerlei wijze te verhoogen. Vergeleken met het boek DANIEL, dat wij bezitten, leveren zij een zijdelingsch bewijs op, aan den inhoud ontleend, voor de meerdere geloofwaardigheid van dat boek.

§ 83.

Het gebed van MANASSE.

Van MANASSE, den afgodisehen koning van Juda, weten wij, dat hij, tot loon zijner euvel daden, naar Babel weggevoerd en aldaar in den kerker geworpen is (2 Kron. XXXIII: 11). In zijne diepe vernedering verootmoedigde hij zich echter voor God en werd, op zijn gebed, weder hersteld in zijn koninkrijk (vs. 12, 13). Dat gebed, door hem voor God uitgestort, wordt uitdrukkelijk gezegd, in de rijks-archieven te zijn bewaard gebleven (vs. 18, 19). En dit schijnt een' lateren schrijver aanleiding gegeven te hebben, om zulk een gebed, als in die omstandigheden op zijne lippen voegde, te verdenken. Geplaatst onder de apokryfe boeken, is het van alle uitwendig gezag ontbloot en wordt ook in de meeste handschriften der Griekse overzetting niet gevonden. Eerst in de III^{de} en IV^{de} eeuw na C. wordt het aangehaald. Zelfs de Roomse kerk heeft het, als blijkbaar onecht, verworpen. Wij vermelden het hier, enkel omdat het in onze overzetting, even als bij LUTHER, voorkomt. Het behelst ook, wel beschouwd, niets, wat in strijd zou

zijn met den inhoud der gewijde schriften, alleen vs. 8 uitgezonderd. Het begint met lofverheffing van den oppermagtigen, regtvaardigen en barmhartigen God van Israël (vs. 1—7), gaat voorts tot boetvaardige belijdenis van zonden over (vs. 8—10), en eindigt met de bede om vergiffenis en redding, die, verhoord zijnde, den schuldigen tot den meest vurigen dank verplichten zou (vs. 11—14).

§ 84.

Het eerste boek der Makkabeën.

Er zijn onder de apokryfe boeken drie onderscheidene, die den naam dragen der Makkabeën. Zij zijn echter niet van denzelfden schrijverafkomstig, noch sluiten zich, wat de volgorde der daarin verhaalde gebeurtenissen betreft, aan elkander aan, gelijk men vermoeden zou. Zelfs zou, naar den inhoud gerangschikt, het tweede boek aan het eerste moeten voorafgaan en het derde aan de beide voorgaande. De tegenwoordige rangschikking is blijkbaar naar den ouderdom geschied en vertoont ons tevens de zeer verschillende waarde der boeken. Het eerste, dat het oudste is, gaat de beide anderen in geloofwaardigheid verre te boven. De naam, dien zij dragen, Makkabeër (Hebr. makkabi d. i. strijdhamer) (1), werd oorspronkelijk als eertitel, in de beteekenis van heldhaftig krijgsman, aan den dapperen JUDAS den zoon van MATTATHIAS, gegeven (H. III: 1), die, door zijne broeders bijgestaan en opgevolgd, de vijanden des volks versloeg en de vrijheid van den Joodschen Staat heroverde. Van hem is die naam op zijne gelijkgezinde broeders en eindelijk op allen overgegaan, die, als vrome Israëlieten, getrouw bleven aan de voorvaderlijke gods-

(1) Anderen meenen, zoo 't schijnt, zonder gonoegzamen grond, dat de naam ontstaan is uit de zamenvoeging van de eerste letters der vier Hebreeuwsche woorden, die, Exod. XV: 11, betrekken: wie is U gelijk onder de Goden, יהוה? 19

dienst en zeden. Zelfs het geheele tijdvak wordt daarnaar dat der Makkabeën genoemd (1).

Het eerste boek der Makkabeën beschrijft den vrijheidskamp der Joden, onder aanvoering der Makkabeëuwsche helden gestreden tegen de onderdrukking der Syrische heerschappij. Het omvat een tijdvak van 40 jaren (175—135 vóór C.), en strekt zich uit van de troonsbeklimming van den Syrischen koning ANTIOCHUS IV, bijgenaamd Epiphanes, tot op den dood van SIMON, den Makkabeër. Men vindt hier de gruwzame vervolgingen verhaald, door genoemden ANTIOCHUS aangerigt onder de Joden, om hen afvallig te maken van de godsdienst hunner vaders en aan Grieksche zeden te gewinnen (H. I); den opstand van den priester MATTATHIAS, die, met zijne zonen naar het gebergte gevlugt, vandaar uitvallen doet tot vernietiging der afgodsaltaren (H. II); den strijd, door zijnen zoon JUDAS, den Makkabeër, gestreden, die de Syriërs slaat en den tempel weder inwijdt (H. III. IV); zijne verdere overwinningen en zijnen dood op het slagveld (V—IX: 22); het gebruik, door zijnen broeder JONATHAN gemaakt van de onlusten in Syrië, om zijne magt te bevestigen en uit te breiden (H. IX: 23—XIII: 24); de verheffing, nadat JONATHAN was omgebragt, van zijnen broeder SIMON tot de hoogste kerkelijke en burgerlijke waardigheden, tot dat er een nieuwe krijg met de Syriërs uitbreekt, waarin SIMON's zonen wel de zegepraal bevechten, maar SIMON zelf verraderlijk vermoord wordt (H. XIII: 25—XVI: 24).

Aangaande den inhoud behoeft niet meer gezegd te worden, om daarvan de hooge belangrijkheid te doen gevoelen. De geloofwaardigheid van dit geschiedkundig geschrift, al komen daarin enkele onnaauwkeurigheden en overdrijvingen voor, blijkt reeds uit den toon en stijl des

(1) De Makkabeëuwsche helden worden ook Hasmoncërs genoemd, zoo 't schijnt, naar een' hunner voorvaders (JOSEPH. Antiqq. XII: 6, I. XIV: 16, 4), of anders naar een Hebr. woord, dat Ps. LXVIII: 32 voorkomt en groot, edel, doorluchtig beteekent. Een andere naam Hasideërs is aan huone vroomheid ontleend.

verhaals, vol van opregtheid en eenvoudigheid. Vooral getuigt daarvan de geregelde volgorde der verhaalde gebeurtenissen, die tijdrekenkundig worden medegedeeld. De tijdrekening, hier gevolgd, is die der Seleueiden, die aanvangt met April des jaars 311 vóór C., toen SELEUCUS Babel veroverde (1). Het vermoeden, hierdoor gewekt, dat de schrijver van schriftelijke bescheiden heeft gebruik gemaakt, wordt door hemzelf bevestigd (Vgl. H. IX: 22. XVI: 23, 24). Hij schijnt echter ook mondelinge berichten geraadpleegd te hebben, die hunne zuiverheid nog niet verloren hadden. Aan zijne hoofdpersonen legt hij woorden, redevoeringen en gebeden in den mond. Nergens vertoont hij zich zwakker, dan waar hij de ongewijde geschiedenis aanroert. Hij laat, bijv., ALEXANDER den Grooten zijn rijk op zijn sterfbed onder zijne dienaars verdeelen (H. I: 6, 7), en de Spartanen komen hier voor, als met de Joden uit het geslacht van ABRAHAM afkomstig (H. XII: 21). De naam van den schrijver is, even als die van den vertaler, onbekend gebleven. Hij moet een Palestijnsche Jood geweest zijn en heeft geschreven in het Hebreeuwsch. HIERONYMUS verklaart niet slechts het Hebreeuwsche geschrift nog gezien te hebben, maar ook de vertaling draagt op meer dan ééne plaats de duidelijke sporen van het oorspronkelijke. Men vermoedt niet zonder grond, dat hij geleefd heeft niet lang na de door hem verhaalde gebeurtenissen. Daar hij echter nog aan het einde melding maakt van het leven en de daden van JOHANNES, gewoonlijk HYRKANUS bijgenaamd (H. XVI: 23, 24), en deze eerst ten jare 107 v. C. gestorven is, zoo kan hij zijn boek eerst na diens dood geschreven hebben (Vgl. H. XIII: 30). Naar EUSEBIUS (2) was de titel van het Hebreeuwsche geschrift: Geschiedenis van de vorsten der kinderen Gods.

(1) Hiervan wijkt de tijdrekening, in het tweede boek gevolgd, in zóó verre af, dat dese den aanvang der Seleucidische æra plaatst in October 312 v. C., toen SELEUCUS voor de eerste maal Babel als overwinnaar binnentrok.

(2) Hist. Eccl. VI: 25.

Het tweede boek der Makkabeën.

Men zou zich bedriegen, zoo men dit tweede boek der Makkabeën, naar het opschrift, voor een vervolg hield op het eerste (vgl. § 84). Het haalt veeleer de geschiedenis hooger op, van vóór de tijden der Makkabeën, en zet haar niet verder voort dan tot het jaar 162 v. C., zoodat het slechts eene tijdruimte van 14 jaren omvat en van H. IV: 7 het verhaal behelst van dezelfde gebeurtenissen, die het eerste boek (H. I—VII) vermeldt. Het deelt in den aanhef, bij wijze van inleiding, twee brieven mede, door de Joden in Palestina aan de Egyptische Joden geschreven, om hen uit te noodigen tot de viering van het feest der tempelreiniging (H. I: 1—9. H. I: 10—II: 18). En dan eerst volgt het eigenlijke werk des schrijvers, voorzien van eene voor- en narede (H. II: 19—32. XV: 37—39), hetwelk zich voordoet als een uittreksel van een veel uitvoeriger geschiedkundig werk van zekeren JASON van Cyrene. Er wordt hier berigt gedaan aangaande den tempelroof, onder SELEUCUS Philopator, ten jare 176 v. C., door HELIODORUS beproefd (H. III); de vervolgingen, om der godsdienst wil aangerigt door ANTIOCHUS IV (H. IV. V); den marteldood van twee vrouwen en een' ouden man en van de moeder met hare zeven zonen (H. VI. VII); en de heldendaden van JUDAS den Makkabeër tot op zijne overwinning, behaald op den Syrischen krijgsoverste NIKANOR (H. VIII—XV).

Men weet van genoemden JASON en zijnen leeftijd niets, en even weinig van zijn uitvoerig geschrift, uit vijf boeken bestaande, ons hier in uittreksel verkort bewaard gebleven (H. II: 23). Zoover men daarover naar dit uittreksel kan oordeelen, moet hij, zoo als ook zijn naam en geboorteplaats aanwijst, een Egyptische Jood geweest zijn, gevormd in de Alexandrijnsche school. De bronnen, waaruit hij zijne verhalen geput heeft, worden niet genoemd. Zeker heeft hij het eerste boek der Makka-

beën niet gekend. Daar hij zijn werk eerst na 161 v. C. kan geschreven hebben, zoo moet de vervaardiger van het uittreksel, dat het tweede boek der Makkabeën uitmaakt, nog veel later hebben geleefd. Ook hij was een Alexandrijnsche Jood. En op grond van de overeenkomst, die er is tusschen zijne voor- en narede (H. II: 19—32. XV: 37—39) en den overigen inhoud zijns boeks, houdt men het er voor, dat, terwijl hij de geschiedkundige stof aan JASON ontleende, de wijze van voordragt en de vorm der inkleeding grootendeels van hem afkomstig zijn.

Men kan over de geloofwaardigheid van dit boek niet gunstig oordeelen en op de bijzonderheden, daarin vermeld, niet veilig afgaan. Wel zijn de bestanddeelen des boeks in den grond geschiedkundig waar, en komt er waarschijnlijk hier en daar iets voor, wat, ofschoon door den meer geloofwaardigen schrijver van het eerste boek met stilzwijgen voorbijgegaan, daarom nog aan geen twijfel onderhevig is (1). Maar overigens wekt de veelal gezochte en gezwollen Alexandrijnsche stijl, de menigte van wonderbare gebeurtenissen, die hier verhaald worden, de zucht, die zich hier openbaart, om telkens aan het geschiedverhaal zedekundige lessen en opmerkingen toe te voegen (vgl. H. V: 17—20. VI: 12—17. IX: 8, 10), en de gedurige tegenspraak, die wij opmerken, met het eerste boek (2), om niet van andere geschied- en tijdrekenskundige fouten te gewagen, het vermoeden op, dat het den schrijver om de waarheid der geschiedenis niet altijd even ernstig is te doen geweest. Men vindt hier inderdaad velerlei blijkbare opsiering en overdrijving. En wil men van de wonder-

(1) De brieven bijv. van LISIAS aan de Joden (H. XI: 16—21), van den koning aan LISIAS (vs. 22—26), van den koning aan de Joden (vs. 27—33) en van twee Romeinsche gezanten aan de Joden (vs. 34—38), dragen sporen van echtheid met zich.

(2) Verg. H. X: 3 volgq. met 1 Makk. IV: 52. 1: 20, 29; H. XI: 1 met 1 Makk. IV: 28 volgq.; H. XIII: 24 volgq. met 1 Makk. VI: 31 volgq.; H. IV: 11 met 1 Makk. VIII.

verhalen, die hier voorkomen, eene en andere proeve? Er wordt, bijv., verhaald, dat aan HELIODORUS, die door SELEUCUS WAS afgezonden, om den tempel te berooven, op den oogenblik, dat hij zich nabij de schatkist bevond, een vreeselijke ruiter in gouden wapenrusting verschenen is, wiens paard zijne voorste hoeven op hem wierp, terwijl twee krachtvolle jongelingen, staande ter wederzijde, hem vele geweldige slagen toebagten (H. III: 25—30); dat er, toen ANTIOCHUS zijnen tweeden krijgstogt tegen Egypte ondernam, te Jeruzalem, veertig dagen lang, in de lucht gezien werden ruiters, met gouden wapenrokken bekleed en in slagorde geschaard tegen andere ruiterbenden (H. V: 1—4); dat er aan de spits der Joden een hemelsche ruiter verschenen is, in een wit gewaad en gouden wapenrusting, die hen ten strijde voerde tegen de Syriërs (H. XI: 8—10); en dat aan den hoogepriester ONIAS een man verschenen is van grijze haren en eerbiedwaardig voorkomen, zijnde de Profeet JEREMIA, die aan JUDAS den Makkabeër een gouden zwaard met plegtige toespraak overreikte (H. XV: 13—16).

Wat eindelijk de beide brieven betreft, die aan het hoofd van dit boek geplaatst zijn en dienen moeten, om het feest der tempelreiniging aan te bevelen (H. I: 1—9. H. I: 10—II: 18); zij zijn buiten tegenspraak onecht, ofschoon men over den eersten gunstiger mag oordeelen dan over den tweeden. De dagteekening dier brieven is reeds aan vele bedenkingen onderhevig (H. I: 7, 10. Vgl. H. XI: 21, 33, 38. XIII: 1), en er komen blijkbare fabelen in voor (H. I: 19—II: 8). Men vindt hier o. a. het verhaal van het heilig vuur, bij de wegvoering des volks naar Babel door priesters verborgen, waarvoor in de plaats, bij den terugkeer onder NEHEMIA, water gevonden werd, dat het hout op den altaar deed ontvlammen (H. I: 19—II: 3); en het berigt, dat JEREMIA, bij de verwoesting der stad, den tabernakel met de arke en den reukoffer-altaar verborgen heeft in eene uitgeholde grot op den berg Sinai (H. II: 4—8). Zelfs kunnen deze brieven niet wel afkomstig zijn van den

schrijver des overigen boeks, noch door hemzelfen aan het hoofd van zijn geschrift geplaatst zijn, daar hij eerst later van de tempelreiniging melding maakt (H. X) en een en ander verhaalt, dat in strijd is met den inhoud dier brieven (Vgl. H. I: 13 en H. IX).

§ 86.

Het derde en vierde boek der Makkabeën.

Ook het derde boek der Makkabeën draagt, even als en meer nog dan het tweede, dien naam ten onregte (§ 84, 85). Het staat tot het Makkabeeuwsche tijdvak in geene de minste betrekking en vermeldt eene gebeurtenis, die vele jaren vroeger zou zijn voorgevallen, onder de regering van den Egyptischen koning **PTOLEMEUS Philopator**. Deze vorst, van een' voorspoedigen krijgsgtogt tegen de Syriërs door Palestina terugkeerende naar Egypte, zou door de begeerte zijn bevangen geworden, om, nevens andere tempelen, ook den Jeruzalemschen te bezoeken en tot het binnenste heiligdom door te dringen. Te vergeefs werd het hem ernstig ont-raden. En toen hij nu binnentrad, werd hij op eens door eene zoo sterke ontroering overvallen, dat hij sprakeloos nederstortte, voor dood werd weggedragen en zijn voornemen moest opgeven. Daarover wil hij, in Egypte teruggekeerd, zich wreken op de Joden, te Alexandrië woonachtig. Onder bedreiging van het verlies hunner voorregten, dwingt hij hen, zoo mogelijk, om deel te nemen aan de feesten ter eere van **BACCHUS**. Er zijn echter slechts weinigen, die hem te wille zijn. Daardoor verbitterd, laat hij al de Joden te Alexandrië met hunne vrouwen en kinderen in het renperk samenbrengen en opsluiten, ten einde hen door elefanten, die door drank woedend zijn gemaakt, op een gegeven teeken te doen vertreden. Maar op het gebed van een' godvruchtigen priester **ELEAZAR** verschijnen er, op den derden dag, toen de straf zou voltrokken worden, twee engelen in schrikwekkende gedaante voor het oog der

sidderende Joden. De elefanten, daardoor verschrikt en schuw geworden, wijken terug en vallen op het Egyptische krijgsvolk, dat achter hen stond, aan, en rigten daaronder eene vreeselijke slagting aan. De koning, hierdoor tot andere gedachten gebragt, ontslaat de Joden, herstelt hen in hunne vroegere voorregten, stelt een feest in ter gedachtenis van het gebeurde, en vaardigt zelfs een bevelschrift uit, waarbij den Joden vrijheid gegeven wordt, om zich op de afvalligen door moord te wreken.

Dit verhaal, dat elders niet gevonden wordt, ligt onder het vermoeden van geheel en al verdict te zijn, ten einde verklaring te geven van een feest, onder de Joden in Egypte in zwang. Het is thans niet meer mogelijk, om de geschiedkundige waarheid, die daaronder misschien schuilt of daarbij ten grondslag ligt, uit te vinden. Men weet alleen uit de geschiedenis, dat PTOLEMEUS, na den slag bij Raphia in 217, de Joden in kwaden luim onderdrukt en mishandeld heeft. Het boek is overigens in het Grieksch geschreven, en wel in denzelfden gezwollen' Alexandrijnschen stijl, die het tweede boek der Makkabeën, waarvan het eene navolging schijnt te zijn, kenmerkt. Het is in de gewone Latijnsche vertaling, Vulgata geheeten, en daardoor ook onder de kanonieke boeken der Roomsche kerk niet opgenomen. LUTHER heeft het mede onvertaald gelaten. De schrijver is, even als de tijd, waarin het geschreven is, onbekend gebleven. Men vindt van deszelfs aanwezen eerst in de III^{de} eeuw onzer jaartelling gewag gemaakt.

De Grieksche kerkvaders spreken soms nog van een vierde boek der Makkabeën, maar geven daarvan den inhoud niet op, terwijl de Latijnsche vaders er van zwijgen. Indien het ooit bestaan heeft, is het verloren geraakt, tenzij men er een klein geschrift: de Maccabaeis seu de rationis imperio, voor houden moest, dat aan JOSEPHUS toegekend en in eenige handschriften der Apokryfe boeken gevonden wordt.

De lotgevallen der Joden, gedurende de drie laatste eeuwen vóór CHRISTUS.

Genaderd tot het einde van het tijdperk des O. Verbonds, zal het niet overbodig zijn, dat wij hier nog eene vlugtige schets ontwerpen van de lotgevallen der Joden, gedurende de drie laatste eeuwen vóór CHRISTUS. De geschiedkundige inhoud van de boeken der Makkabeën zal daardoor tevens, zooveel noodig is, in het licht gesteld worden.

Er ligt tusschen het boek van NEHEMIA, het laatste geschiedkundige van den gewijden bundel, en het eerste boek der Makkabeën eene tijdrimte van ongeveer 250 jaren. Nadat de Joden, door CYRUS uit de ballingschap ontslagen, gedurende ruim twee eeuwen, gestaan hadden onder de Perzische heerschappij, maakte ALEXANDER de Groote, door den slag bij Issus in 333, aan dat magtig rijk een einde. Zij kwamen nu, hoewel kort, onder zijnen scepter en deelden in zijne gunst (1 Makk. I: 1—5); maar vervielen na zijn vroegtijdig afsterven, bij de verdeeling van zijn uitgestrekt gebied onder zijne veldheeren (vs. 6—9), onder de koningen van Egypte. PROLEMEUS Soter, de zoon van LAGUS, bemagtigde Palestina en Jeruzalem, en behandelde de inwoners in het eerst gestreng en hard, ja, voerde zelfs een groot aantal van hen gevankelijk naar Egypte weg. Welhaast echter, toen hij hun in het nieuw gebouwde Alexandrië vele voorregten schonk, trokken vele anderen derwaarts heen en verwierven er zich, vooral door den koophandel, groote rijkdommen. Zij leefden er onder hunne eigene overheid, bezaten eene prachtige synagoge en bouwden later te Leontopolis zelfs een' tempel. Omstreeks dienzelfden tijd zetten zich nog andere Joodsche volkplantelingen in Libyë en Cyrene neder, zoodat PHILO, bij den aanvang onzer jaartelling, het aantal Joden in Afrika op ongeveer een millioen begrootte. In

middels was Alexandrië de zetel der Grieksche geleerdheid en beschaving geworden. De Joden, dáár woonachtig, namen daaraan een werkzaam aandeel en legden zich vooral toe op de beoefening der Platonische wijsbegerte. Hieruit ontstond, in verbinding met hunne Joodsche godsdienstbegrippen, die nieuwe wijsgeerige geestesrigting, die wij in het boek der Wijsheid, even als bij den genoemden PHILU, aantreffen. De overzetting der Zeventigen, onder PTOLEMEUS Philadelphus vervaardigd en later algemeen in gebruik gekomen (§ 4), behoort mede tot dit tijdperk. Terwijl alzoo, ten gevolge van verschillende ontwikkeling, het onderscheid zich vestigde tusschen de Alexandrijnsche en Palestijnsche Joden, genoten ook deze laatsten, die in hun vaderland waren achtergebleven en door hunne eigene hooge priesters bestuurd werden, onder de Egyptische heerschappij, 80 jaren lang (301—222 v. C.), voorspoed en rust. Zij werden echter daarna (222—175) ongelukkigerwijze gewikkeld in de oorlogen, tusschen de Ptolemeërs en de Seleuciden gevoerd, en leden daaronder veel, vooral daar Palestina veelal de twistappel was, waarover men streed, en het tooneel van den strijd, en bovendien de vriendschap der ééne partij hun doorgaans te staan kwam op de vijandschap der andere. ANTIOCHUS III, bijgenaamd de Groote, koning van Syrië, veroverde het Joodsche land in 218, en de Joden huldigden hem; maar reeds ten volgenden jare behaalde PTOLEMEUS Philopator over hem de zegepraal in den slag bij Raphia, en nu moesten de Joden zich aan dezen, huns ondanks, overgeven, waarvoor zij later weër door ANTIOCHUS getuchtigd werden. In dien tijd zou de gebeurtenis, in het derde boek der Makkabeën verhaald (§ 86), zijn voorgevallen. In een' nieuwen oorlog tusschen Syrië en Egypte sloten de Joden zich weder aan ANTIOCHUS aan, verdreven de Egyptenaren zelfs uit Sion en werden daarvoor door hem begunstigd. Toen daarop PTOLEMEUS V, de zoon van den Egyptischen koning, de

dochter van ANTIOCHUS huwde, verkreeg hij Palestina mede ten huwelijk, zonder dat het echter blijkt, dat deze bruidschat ooit is uitbetaald. Althans van dezen tijd af komt het Joodsche land in alle latere verhalen voor als afhankelijk van de Syrische kroon. En nadat ANTIOCHUS door zijnen zoon SELEUCUS Philopator was opgevolgd, die 12 jaren regeerde en den tempel zocht te berooven (2 Makk. III), beklom diens broeder, ANTIOCHUS IV, in 175 den troon van Syrië.

Deze vorst, Epiphanes bijgenaamd (1), was te Rome opgevoed en vervuld van groote ingenomenheid met de godsdienst en zeden der Romeinen. Onder de aanzienlijke Joden had zich, omstreeks dien zelfden tijd, te midden van het zedebederf dier dagen, eene groote overhelling tot heidensche zeden en gebruiken ontwikkeld, die welhaast schaamteloos aan het licht trad. De hoogepriester JEZUS of JEZUA, die, in plaats van den eerwaardigen ONIAS, zijnen broeder, dat heilig ambt, met behulp van ANTIOCHUS, verkregen had en zich, om toch geheel een Griek te schijnen, JASON noemde, stelde zich aan het hoofd dier partij. Hij opende zelfs te Jeruzalem een worstelperk, waarin naakte Joden als kampspelers optraden en waaraan vele jonge lieden, zelfs uit de priesters, deel namen, (2 Makk. IV: 7—15). Terwijl zijn aanhang aangroeide in magt, werd de koning in den waan gebragt, dat de weerspannigheid en gedurige rebellie der Joden hare oorzaak hadden in hunne gehechtheid aan het voorvaderlijk geloof. En nu ging ten jare 169 van ANTIOCHUS het bevel uit, dat de tempeldienst moest ophouden en de besnijdenis nagelaten worden. Op doodstraf werd den Joden geboden, om aan de afgoden te offeren, op den sabbat te arbeiden, zwijneuvleesch te eten en de afschriften der heilige boeken, waar men ze vond, te verbranden (1 Makk. I: 41—51, 56, 57,

(1) Bekend is het, dat men hem, van wege zijn onzinnig woeden, in plaats van Epiphanes, de doorluchtige, noemde Epimanes, de onsinlige.

60—64). De tempel te Jeruzalem werd zelfs aan JUPITER OLYMPIUS gewijd en zijn beeld op den brandoffer-altaar geplaatst, terwijl men daaraan op een' kleineren, ter eere van dien afgod, offerde. Het koninklijk bevel werd met de meeste gestrengheid ten uitvoer gelegd en gehandhaafd door het gansche land. Vele trouwe aanhangers van JEHOVA en zijne wet stierven den gruwzamen marteldood; wie vlugten kon, vlugtte; Jeruzalem werd ontvolkt, en bleef alleen door heidenen en afvalligen bewoond. En de woestijnen en spelonken van Judea werden opgevuld van geheele scharen van menschen, die liever alles verlieten, dan met verkrachting van hun geweten te gehoorzamen aan den dwingeland (2 Makk. VI: 18—VII: 42).

Zóó hoog was de nood geklommen, toen er licht opging in de duisternis. MATTATHIAS, een priester, die zich, vóór de vervolging begon, met zijn gezin begeven had naar zijne vaderstad Modin, nabij Joppe, had zich met zijne vijf wakkere zonen plegtig verbonden, om, wat er ook gebeuren mogt, getrouw te blijven aan de wet van MOZES. Toen dan de afgezonden des konings, die het land doortrokken, om overal afgodsbeelden op te rigten en het volk tot offeren te dwingen, te Modin kwamen, weigerde hij niet slechts hun te wille te zijn, maar versloeg zelfs den eersten Jood, die toetrad, om het onheilige offer te ontsteken, en doodde terstond daarop de verachtelijke handlangers der dwingelandij. Nu roept hij allen, die getrouw willen blijven, op, om met hem te vlugten naar het gebergte. Velen geven aan zijne roepstem gehoor; maar ongeveer duizend hunner worden door de krijgsmagt van ANTIOCHUS overvallen en gedood, terwijl zij meenden, zich op den sabbat niet te mogen verdedigen. Dit gaf aanleiding, dat de overigen een tegenovergesteld besluit namen en, zich verbonden hebbende, de wapenen opvatten, om geweld met geweld te keer te gaan. Welhaast zijn zij de schrik geworden van hunne vijanden. Zij trekken in de steden van Juda om, werpen er de afgodsaltaren omver, besnijden de

kinderen en behalen aanzienlijke voordeelen. Maar na eene onvermoeide werkzaamheid van slechts één jaar sterft MATTATHIAS (1 Makk. II). Zijn derde zoon JUDAS, bijgenaamd de Makkabeër (§ 84), volgt hem, naar zijnen wensch, als veldheer op. Deze heeft, in het midden zijner broeders, de verwachting van zijnen vader niet te leen gesteld, maar zelfs overtroffen. Achteréenvolgens versloeg hij met een klein leger de Syrische krijgsoversten APOLLONIUS, landvoogd van Samarië, en SERON, die tegen hem waren opgetrokken, waardoor ANTIOCHUS genoodzaakt werd, om op krachtiger maatregelen tot vernietiging van den opstand bedacht te zijn. Terwijl hij zelf naar Perzië trok, om door het invorderen der onbetaalde schattingen zijne eigene schatkist te stijven, zond hij LYSIAS met de andere helft van zijn leger naar Judea, om de Joden te tuchtigen en het land met vreemden te bevolken. Maar de dappere JUDAS sloeg eerst zijnen veldoverste GORGAS en noodzaakte hem tot den terugtogt, en in het volgende jaar LYSIAS zelven nabij Emmaus. Hierop trok hij als overwinnaar Jeruzalem binnen, en herstelde er de openlijke eeredienst in den gereinigden tempel. Dit geschiedde ten jare 162; en de feestviering, die daarbij plaats had en acht dagen lang duurde, werd van dien tijd af, onder den naam van het feest der lichten of der vernieuwing des tempels (vgl. Joh. X: 22), jaarlijks herhaald (1 Makk. III. IV).

Hiermede was echter de krijg niet geeindigd. Nog hadden de Syriërs de burgt op Sion in bezit, en daartegen trachtte JUDAS den tempel te beveiligen, door er eene sterke bezetting in te leggen. Ook ondernam hij, van Jeruzalem uit, allerlei veldtogten tegen naburige heidensche volken, vooral tegen de Idumeeërs, die, vol van nijd over de herstelling des tempels, de Joden hadden aangevallen. Maar terwijl hij in Gilead en zijn broeder SIMON in Galilea de zege behalen, wagen twee zijner veldheeren, die hij in Judea had achtergelaten, een' ongelukkigen slag tegen GORGAS. Dit verhindert hem ech-

ter niet, om voort te gaan op het ingeslagen spoor en overal, ook in het land der Philistijnen, de afgoderij uit te roeijen (1 Makk. V). Minder gelukkig was inmiddels ANTIOCHUS in Perzië geslaagd. Reeds te Elymaüs werd hij in een' voorgenomen tempelroof verhinderd. En toen hij de nederlaag zijner legers onder GORGAS en LYSIAS vernomen had, verviel hij in eene kwijning, die hem het leven kostte. De oorzaak van zijn dood wordt echter verschillend opgegeven (1 Makk. VI: 1—13, 16. 2 Makk. I: 13—16. IX: 5, 9, 18, 28).

ANTIOCHUS V, Eupator bijgenaamd, beklom op negenjarigen leeftijd den troon van Syrië, en trok welhaast, op aanraden van LYSIAS, zijnen voogd, met een geducht leger tegen Judea op. JUDAS, tegen zulk eene overmagt niet bestand, moest wijken en werd in Jeruzalem belegerd. In dien nood bragt de onverwachte tijding, dat zekere PHILIPPUS met het leger van den gestorven' ANTIOCHUS uit Perzië in aantogt was, redding aan. Met JUDAS wordt een vredesverdrag gesloten, en hem en den Joden daarbij vrijheid van godsdienst toegestaan (1 Makk. VI). Toen echter DEMETRIUS Soter, uit Rome ontvlugt, zich meester had gemaakt van de Syrische heerschappij, en vele afvallige Joden, met ALGIMUS, den door ANTIOCHUS aangestelden hoogepriester, aan het hoofd, JUDAS en zijnen aanhang bij DEMETRIUS als onruststokers hadden aangeklaagd, ontstond er eene nieuwe vervolging, waarbij het er vooral op werd toegelegd, om JUDAS door list in de magt der Syriërs te brengen. Maar de aanslag werd verijdeld, en JUDAS zegeviert tot tweemaal toe over den Syrischen veldheer NIKANOR (1 Makk. VII). Gedurende den tijd van rust, die hierop volgde, knoopt hij betrekkingen aan met de Romeinen, die, op zijn verzoek, de Joden voor hunne bondgenooten en vrienden erkennen en DEMETRIUS met bedreiging van ongenade gelasten, om hunne vrijheid niet te verstoren (1 Makk. VIII). Ongelukkig, dat JUDAS de uitwerking van dit gunstig besluit niet beleven mogt. Nog vóór het bekend geworden was, had DEMETRIUS een groot leger, onder BAGRIDES, tegen hem af-

gezonden. En in den veldslag, dien hij, aan het hoofd eener kleine schaar, tegen hem waagde, stierf hij met de meesten zijner wapenbroeders den dood der helden. Zijn lijk werd door zijne broeders in het vaderlijk graf te Modin met eere ter aarde besteld (1 Makk. IX: 1—22).

Na den dood van JUDAS stond de zaak der getrouwe Joden veeg. Onderdrukt en verzwakt, kozen zij zijnen jongsten broeder JONATHAN tot hun opperhoofd, die in het eerst slechts verdedigenderwijze kon te werk gaan en, door BACCHIDES aangevallen, zich moest terugtrekken achter de Jordaan. De kans keerde echter te zijnen gunste, en nadat ALCIMUS, de hooge priester, gestorven was, kreeg hij zelfs het beleid der zaken te Jeruzalem in handen. Een' geruimen tijd lang stond hij, door geene vreemde magt verontrust, aan het hoofd van den Joodschen Staat (1 Makk. IX). Later klom zelfs zijn gezag, ten gevolge van groote onlusten en verwarringen in het Syrische rijk. Te midden van den strijd tusschen DEMETRIUS en ALEXANDER BALAS om de kroon, koos hij de zijde van den laatstgenoemde en werd door hem, ten loon zijner bewezene diensten, verheven tot vorst en hooge priester der Joden, omstreeks het jaar 150 (1 Makk. X.) Toen daarna DEMETRIUS, de zoon, tegen ALEXANDER optrad, bleef hij wel aan zijnen weldoener getrouw en streed voor hem; maar wist tevens, na diens dood, zóó zeer de gunst te winnen van DEMETRIUS II, die in 145 den troon beklom, dat deze hem in zijn hooge priesterlijk ambt en zijn gebied over Judea bevestigde en een deel van Samarië daaraan toevoegde. Deze DEMETRIUS echter, zich bij zijne onderdanen gehaat gemaakt hebbende, moest tegenover ANTIOCHUS, den zoon van ALEXANDER, weder op zijne beurt het onderspit delven. In het eerst hield JONATHAN zijne zijde, maar verliet haar, toen hij zijne beloften niet hield, en ging tot zijne tegenpartij over, die hem tot nog grooter magt en eere verheef, zoodat hij zelfs met de Romeinen en andere volken verbonden sloot (1 Makk. XI). In dezen staat van voorspoed liet hij zich echter verschalken door TRYPHON, wien het, handelende in naam van den minderjarigen AN-

TIUCHUS. slechts te doen was, om zelf zich de kroon op te zetten. Hij werd op trouwelooze wijze, door middel van list, te Ptolemaïs gevangen genomen en gehouden. Nu kozen de Joden den laatsten Makkabeër, SIMON, tot hunnen veldheer, die JONATHAN trachtte te bevrijden uit zijne gevangenis. Maar TRYPHON liet hem, in weêrwil van het toegezonden losgeld, om het leven brengen. En SIMON kon slechts het lijk van zijnen vermoorden broeder naar Modin overbrengen, waar hij op de vaderlijke grafstede een prachtig gedenkteeken oprigtte. Hij schaarde zich thans echter aan de zijde van DEMETRIUS, die nog altijd den verloren' scepter poogde terug te krijgen en hem het hooge-priesterschap opdroeg, ja aan de Joden zoovele vrijheden schonk, dat zij van dien tijd af eene nieuwe tijdrekening begonnen, het jaar 143 noemende het eerste jaar van SIMON, den grooten hooge priester, veldheer en vorst der Joden (1 Makk. XII. XIII).

Gedurende de regering van SIMON genoot Judea eene, sedert jaren, onbekende rust. Het verbond met de Romeinen en andere volken werd vernieuwd. Door wijze en vaderlandlievende maatregelen bloeiden de binnenland-sche welvaart zoowel als de opentlijke Godsverering. En uit dankbaarheid droeg het volk de hooge priesterlijke en vorstelijke waardigheden, die hij bekleedde, aan zijn geslacht erfelijk op. Ook bevestigde hij den tempelberg door het aanleggen eener burgt, later de burgt Antonia geheeten, maakte Joppe tot eene veilige zeehaven en liet zelfs eigene Hebrceuwsche muntstukken slaan (1 Makk. XIV). Door nieuwe onlusten in het Syrische rijk werd hij echter in een' oorlog gewikkeld, die aan zijne zonen JUDAS en JOHANNES gelegenheid schonk, om hunne dapperheid te toonen. En vier jaren later, nadat hij acht jaren lang met voorspoed en roem geregeerd had, werd hij het slagtoffer van het gruwzaamst verraad, door zijnen schoonzoon PTOLEMEUS tegen hem gesmeed. Te Jericho werd hij met twee zijner zonen op een gastmaal omgebragt, ten jare 135. Zijn derde zoon, JOHANNES HYRCANUS, die zich te Gazara, zijne ge-

wone verblijfplaats, bevond, ontkwam echter nog gelukkig aan de handen der sluipmoordenaars, die tegen hem afgezonden waren, en werd te Jeruzalem, verwaarts hij zich terstond begaf, als opvolger zijns vaders uitgeroepen (1 Makk. XV. XVI). Met den dood van SIMON eindigen de geschiedkundige berigten, in het eerste boek der Makkabeën vervat (§ 84).

HYRCANUS was in het eerst niet voorspoedig. De Syriërs, om zich over de geleden' nederlaag te wreken, belegerden Jeruzalem, en de vrede werd niet dan onder vernederende voorwaarden gesloten. Later echter maakte hij van den benarden toestand, waarin het Syrische rijk geraakte, gebruik, om de grenzen van zijn gebied uit te breiden. Behalve vele steden en sterkten in het Noorden van Palestina, vermeersterde hij ook Sichem en verwoestte den Samaritaanschen tempel op den berg Gerizim. Vervolgens bragt hij in het Zuiden de Idumeërs of Edomieten geheel ten onder, en noodzaakte hen, om of het land te ruimen, of de Joodsche godsdienst aan te nemen en zich te laten besnijden; zij kozen het laatste en hielden daardoor op, als afzonderlijk volk te bestaan. Eiudelijk zond hij bij herhaling gezantschappen naar Rome en ontving vandaar nieuwe verzekeringen van vriendschap, waardoor de onafhankelijkheid der Joden bevestigd werd. Na eene voorspoedige en roemvolle regering van 29 jaren stierf hij in 107, en met hem was de eigenlijke gulden tijd van den Joodschen Staat geëindigd.

Zijn opvolger ARISTOBULUS, niet tevreden met den titel van Vorst, dien hij bij dien van hoogepriester droeg, liet zich Koning noemen. en baande zich door moedren broedermoord den weg tot den troon. Op de Syriërs veroverde hij het landschap Ituréa, welks inwoners gedwongen werden, om het Joodsche geloof aan te nemen. En na slechts één jaar geregeerd te hebben, stierf hij, gefolterd door de pijnigingen van zijn geweten. Zijne weduwe ALEXANDRA stond de kroon aan den oudsten zijner broeders, ALEXANDER JANNEUS, af, die van 104—74 met

groote wreedheid regeerde, een' veeljarigen burgerkrijg, door de pharizeeuwsche partij verwekt, te voeren had, die eindelijk in bloed gesmoord werd, en bijkans geheel het Overjordaansche aan den Joodschen scepter onderwierp. Zijne gemalin SALOME OF ALEXANDRA verzoende zich, overeenkomstig zijnen raad, nadat hij gestorven was, met de partij der Pharizeën en regeerde dien ten gevolge, ongeveer 9 jaren lang, vrij voorspoedig. Er onstond echter na haren dood eene bloedige verdeeldheid tusschen hare beide zonen, die elkander de kroon betwistten. Tegenover HYRCANUS II, die reeds het ambt van hogepriester waarnam en het hoofd was der pharizeeuwsche partij, stond zijn jongere broeder, ARISTOBULUS II, wien het gelukte te zegevieren. Hij werd dan ook als hogepriester en koning erkend, maar daarna door HYRCANUS, met behulp der Arabieren, in den tempel belegerd. De Romeinsche veldheer POMPEIUS, die zich in den oorlog tegen MITHRIDATES te Damascus bevond, trad als bemiddelaar op. ANTIPATER, de landvoogd van Idumea, wist bij hem de zaak van HYRCANUS te bepleiten. ARISTOBULUS werd in boeijen gesloten en voor een' vijand des Romeinschen volks verklaard; zijn aanhang, die zich binnen den tempel verschanst had en hardnekkig verdedigde, werd overwonnen, de tempel door de Romeinen stormenderhand ingenomen, ten jare 63, en HYRCANUS aangesteld tot hogepriester en vorst der Joden. Hij mocht echter den koninklijken titel niet voeren, moest al de veroverde steden en landstreken buiten Judea afstaan, en werd met zijn vorstendom geplaatst onder de Syrische landvoogdij, in afhankelijkheid van de Romeinen, terwijl ARISTOBULUS gevangelijk naar Rome gevoerd werd.

Ongeveer 6 jaren lang regeerde HYRCANUS II in rust, zelf beheerscht door den genoemden ANTIPATER; maar in het 7de jaar werd die rust door nieuwe verdeeldheden verstoord. De oudste zoon van den gevangen' ARISTOBULUS, ALEXANDER, die op de reis naar Rome had weten te ontvlugten, trad tegen hem als partijganger op, en werd door GABINIUS, den Romeinschen proconsul van Sy-

rië, verslagen. Een gelijk lot wedervoer, één jaar later, zijnen vader ARISTOBULUS, die met zijnen zoon ANTIGONUS ontsnapt was uit de gevangenis te Rome. Toen daarop ALEXANDER weder verschenen was, werd hij nog éénmaal verslagen. Inmiddels was GABINIUS in de landvoogdij van Syrië door CRASSUS opgevolgd, die, even als zijn voorganger, door geldafpersingen zich gehaat maakte bij de Joden en zelfs den tempelschat plunderde. Na den beslissenden slag bij Pharsalus in 48, kwam CAESAR, de overwinnaar van POMPEJUS, in Syrië en gaf, terwijl hij HYRCANUS bevestigde in zijne waardigheden, aan de Joden vrijheid, om de muren van Jeruzalem weder op te bouwen. Aan ANTIPATER, die hem groote diensten bewezen had, werd de oppervoogdij over het gansche land, onder HYRCANUS, opgedragen. Deze droeg aan zijnen ondsten zoon, PHASAËL, het bestuur op over de stad Jeruzalem, en dat over Galilea aan zijnen tweeden zoon, HERODES, die zich, nadat zijn vader door vergif om het leven was gebracht, zóó zeer in de gunst der Romeinen wist aan te bevelen, dat hij met zijnen broeder van ANTONIUS den titel van Tetrarch of Viervorst verkreeg. De kans keerde echter na het vertrek van ANTONIUS. De Parthen hadden zich, in den oorlog met de Romeinen, van Syrië meester gemaakt en boden nu ANTIGONUS, den zoon van ARISTOBULUS, de hand, om hem het bestuur van den Joodschen Staat te bezorgen. Wel streden PHASAËL en HERODES dapper tegen de overmagt; maar eerstgenoemde viel met den ouden HYRCANUS, door bedrog en verraad, in de handen der Parthen, die Jeruzalem en het omliggende land plunderden en hunne beide gevangenen overleverden aan ANTIGONUS. PHASAËL beroofde zich in den kerker van het leven; HYRCANUS werd, deerlijk mishandeld en verminkt, aan de Parthen teruggezonden. HERODES alleen ontkwam en begaf zich naar Rome, waar hij, op aanbeveling van ANTONIUS, tot Koning der Joden aangesteld en plegtig op het kapitoel gehuldigd werd, ten jare 37. Het duurde echter nog twee jaren, eer hij Jeruzalem veroverd en van zijne koninklijke waardig-

heid bezit genomen had. Daar ANTIGONUS, zich aan de Romeinen overgegeven hebbende, te Antiochië onthoofd werd, eindigde met hem de regering der Makkabeëwsche Vorsten, na 129 jaren geduurd te hebben. HERODES, een Idumeër van afkomst, huwde, om zich van de heerschappij te verzekeren, MARIAMNE, de dochter van den ouden HYRCANUS, stelde haren broeder ARISTOBULUS tot hoogepriester aan, en had ongeveer 34 jaren, met den bijnaam de Groote, geregeerd over het Joodsche land, toen de Zaligmaker te Bethlehem geboren werd (1).

(1) Dat de geboorte van onzen Heer vroeger heeft plaats gehad, dan de aanvang onzer Christelijke jaartelling schijnt aan te wijzen, is bekend. Het meest gewone gevoelen brengt mede, dat hier een verschil bestaat van drie à vier jaren.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

